GUSTAV ERNESAKS

«EESTI RAAMAT» · TALLINN 1971

GUSTAV ERNESAKS

SUU LAULAB, SÜDA MURETSEB

78
E 79

Kujundanud *E. Palmiste*

LEE-LEE-LEE

OLGE TERVITATUD, LAULJAD,

kes olete kogunenud ülemaaliselt esmakordsele loendusele pärast suurt laastavat sõda. Koondagem kõigi allesjäänute read, et minna uuele tõusule ja viia kõrgele meie koorilaulu tase.

Kinnitagem täna kaheteistkümnendat korda kogu maailmale:

tahame olla laulja rahvas,
tahame olla töökas rahvas,

kes ürgse jõu ja kangekaelse visadusega kõnnib pidevat kultuurilist tõusuteed, samm-sammult parema homse poole.

Kandku Vanemuise leelotamme uus, kaheteistkümnes haru uusi ja uusi elujõulisi oksi ja lehti — laulukoore ja lauljaid — ning olgu meile kauniks varjuks, kus mõnusalt ammutame jõudu uuteks võitlusteks ja võitudeks.

1947

JÄLLE LAKSUVAD TUULES PEOLIPUD

Jälle voogab värviküllane lauljate rongkäik Lasnamäe nõlvakule, et panna leegitsema võimsat laulude tuleriita. Rongkäik ise on kui maapealne vikerkaar, kuhu iga koor ja laulja on pannud oma kodukoha rõõmuvärvi. Üldlaulupeost esmakordselt osavõtvail noorukeil on säravpidulikud ilmed, vanadel lauluveteranidel muhelus näol. Nende samm on ergas. Tasub kõndida! See on piduliste auring.

Kõik osavõtjad teavad, et pidupäev on küll tore ja unustamatu, kuid aeg kahe laulupeo vahel on olnud veelgi väärtuslikum. Kui palju rõõmu on pakkunud töö koorides, orkestrites. Kunagi ei ole lauljail tulnud mõttesse katkestada seda nii lähedaseks saanud tegevust. Ühised mured ja rõõmud on liitnud kooriliikmed ühiseks distsiplineeritud pereks.

Palju on vett merre voolanud, tuuli puhunud, lilli õitsenud ja kaikest raksatanud. Palju on lauldud ja palju on lauljaid olnud.

Me oleme tänu võlgu teile, ammused laulumehed, kes te aoaegu — 1869. aastal — asusite esmakordselt üldlaulupidu pidama. Me ei püüagi kaaluda, mida ja kuidas te laulsite, aga me täname teid, et te üldse laulsite. Ilma et ise oleksite aimanud, kaevasite sängi väikesele lauluojale, mis aastakümnete vältel loogeldes on paisunud võimsaks jõeks. Teie olite lõputus teatejooksus esimene vahetus, kes ulatas laulutõrviku järgmisele.

Me kõik oleme tunnistajaks sellele, milliseks on kujunenud nõukogude-aegsed üldlaulupeod. Enneolematu arv osavõtjaid. Poolesaja teose esitamine sega-, mees-, nais- ja lastekooride poolt. Lisaks veel mängijad ja tantsijad . . .

Osavõtjad on rõõmuga andnud parimad tunnid oma vabast ajast lauluks-mänguks. Oma isiklikku laulurõõmu rahuldades on nad kaasa aidanud muusikakultuuri üldisele arendamisele. Kui palju arenguvõimelisi koore!

Selles on suurt osa etendanud ka kool oma innustunud laulu-õpetajate kaasabil. Veel hiljuti võis Moskvas üleliidulisel koorijuhtide konverentsil kogeda, kui tähtsaks peavad koorijuhid koolilaulu arendamist.

Rohkesti on viimaste aastate jooksul loodud naiskoore.

Endistel aegadel polnud peale kooli-naiskooride teisi peaaegu olemaski. Tänavustest pidupäevadest võtab aga osa 224 naiskoori 7271 lauljaga. Need koorid pole ainult üldlaulupeo auks kokku klopsitud, need on pidevalt tegutsevad kultuurikolded, mis heidavad helki kogu meid ümbritsevale elule.

Kerkivad uued koorid, võrsuvad uued juhid. Pöörakem veelgi rohkem tähelepanu just noorte koorijuhtide kasvatamisele! Ergutagem eriti koorilaulu koolis! Me tunneme paljusid teid, mis algavad nooruspäevil. On ikkagi kindlam elus edasi astuda, kui on võimalik mingist käsipuust kinni hoida. On rõõmsam samm, kui sind teel toetab laul. Nii mõnigi habras laulutaim on kasvanud hiljem muusikahiiglaseks.

Õpetajad koolides, hoolitsege selle eest, et teie tööpõllul ei puuduks ka laululilled! Kui alahindate laulu, teete andeksandmatu vea. Raadio ja grammofon selle aset ei täida.

Muusikaõpetajad, kuhu on jäänud kevadised laste laulupäevad? Kas olete ära väsinud? Ei tohi! Spordipidustusi korraldatakse, aga kui loodus ja noorus õitseb, kuidas siis ööbikud vaikivad!

Aga sinult, lugeja, küsiksin: millal sa kodus lastele viimati laulsid? Miks sa arvad, et see on ainuüksi vanaema kohus?

Ma tunnen nii mõndagi muusikameest, kellel nooruses emakese laulukild on nii sügavasse südamesse läinud, et muudkui laula, laula ja laula. Ärge unustage kastmast laste laulupeenrakest! Tehke seda juba täna õhtul! Lülitage raadio välja ja laulge lastele kas või üks väikene lihtne rahvalauluke.

Aga ise astuge sügisel koori ja järgneval üldlaulupeol tulge meie hulka!

1955

SELLEST, MIS OLI, ON JA TULEMA PEAKS

«Lätsive nii ilusa päeva ja kik.
Lätsive, kuid noo tulevõ viil.»

Selle loo motoks võetud sõnadega algab kiri, mille saatjad nimetavad endid lihtsalt laulusõpradeks kolhoosist. (Postitempli järgi otsustades Jõgeva rajoonist.) Nagu paljud teised, nii kirjutavad nemadki oma muljetest-mõtetest sündmuste puhul, mis jäägitult haarasid meie kõikide südamed ja meeled.

Suurest peost on veerenud päevi ja nädalaid. Möödunud aeg on küllaldane selleks, et mitte enam peovaimustuses hõisata, vaid asjalikult-kainelt endale aru anda: mis oli, on ja tulema peaks.

MIS OLI SIIS SEE, mis meid kõiki haaras? Miks helendab meie mälestusteekraan veel praegugi möödunud üldlaulupeo eredatest piltidest?

Esimesel üldlaulupeol võis olla ime, et mitusada lauljat korraga laulu alustas ja üheskoos lõpetas. Imena võis näida seegi, et mõnikümmend aastat hiljem tegid sedasama juba 10 000 lauljat. Tõsisem ime oli see, et XII üldlaulupeol laulsid juba kümned tuhanded. Eelmistel üldlaulupidudel oli mõnus istuda ja v a a d a t a tohutut ühendkoori. Viieteistkümnendal üldlaulupeol oli hea seda koori ka k u u l a t a.

Esmakordselt võimaldasid akustilised tingimused hiigelkoori

kogu jõu paisata otse publikusse. Laul kõlas lava igast kohast ühtlaselt ja oli hästi kuulda üle väljaku; helikaod laululavalt kuulajani olid minimaalsed. Tegelaste ansambliline enesetunne oli hea, sest häälerühmade omavaheline side oli korras. Lühidalt: on tekkinud olukord nagu heas kontserdisaalis, kus pääseb maksvusele isegi väiksema üksuse esitus.

Poolteist kuud tagasi ütlesin vestluses «Sirbi ja Vasara» töötajaga, et eelolev laulupidu peaks meile andma rohkem kui kõik eelmised. Kas ei olegi nüüd tekkinud kõigile märgatav murrang meie üldlaulupidude kunstilises kvaliteedis? On tunne, et juba saavutatud hea on lootustandvaks alguseks millelegi uuele ja väga heale!

AU EHITAJATELE! Ärgem siis mingem ükskõikselt mööda suure vaeva nägijatest, kõikidest projekteerijatest ja ehitajatest, kes andsid meile nii hea kontserdisaali. Tegelaste nimel suurim tänu nii akustika meistritele ja heliekraani julgetele ehitajatele kui ka kõigile neile, kes töötasid sellel ainulaadsel ehitustandril! Suur aitäh ka sellele kümneaastasele poisile, keda tihti kohtasin ehitusplatsil. Küllap kohtume peatselt samas paigas.

Kuidas küll sooviksin käes hoida kaunilt kujundatud brošüüri, millesse on kirja pandud kõige olulisem uue laululava kavandamisest-ehitamisest ja kõikide töömeeste nimed!

Uued tingimused võimaldavad järgmiste üldlaulupidude kava paremat koostamist ning iga üksiku pala hoolsamat vaagimist ja viimistlemist. Esialgu ainult üks märge: kuulajaskond peaks olema kümmekond meetrit laululavale lähemal. Siis oleks kontakt «lava ja saali» vahel veelgi tihedam. Tahaksin meelde tuletada, et kui rajoonides korraldatakse laulupäevi ja rahvakunstiõhtuid samal päeval ja samas kohas, siis ongi lauljate ja kuulajate vaheline suur vahemaa see, mis takistab laulu mõjulepääsu.

Nüüd, kus meie vabariigi pealinnal on olemas hea akustikaga **VABAÕHU KONTSERDISAAL,** oleks lausa patt, kui me ei oskaks seda kasutada üldlaulupidude vaheaegadel. Hoidume ainult üldlaulupidu matkivatest esinemistest («just nagu laulupidu»!), et jätta suurele peole temale omane nägu ja värskus. Nii väldime ühtaegu ka üldlaulupeo laulude kulutamist.

Laululava võiks kasutada ka vastupidiselt, s. o. kuulajad laval ja esinejad all. (Meeskooriga oleme seda moodust edukalt katsetanud mitmel staadionil.) On teisigi võimalusi — esinejad asuksid näiteks lava keskel ja üleval ning kuulajate koht oleks lava vabades osades.

Mis takistaks meid sellelt lavalt andmast sümfooniakontserte? Arvan, et siit suudaks kuulajatele mõju avaldada isegi üks orkester. Ent liitkem kõik Tallinna kutselised muusikud ühiseks suureks sümfooniaorkestriks! Selle uue katuse alla mahub palju head muusikat! Ainult üht ei tahaks mingi hinna eest lubada — et sellele väljakule lipsaksid labasus ja maitsetus! Lauluväljakule tulek tähendagu alati ilusat meeliülendavat elamust!

Jõudu teile ja julget pealehakkamist — kohalikud koorid ja orkestrid, Tallinna ja Tartu teatrid ning külaliskollektiivid!

*

Üks olulisi tegureid peo õnnestumises oli **HOOLAS ETTEVALMISTUS,** põhjalikum kui kunagi varem. Seejuures mängisid tähtsat osa eelnevad kontrollvoorud ühes hinnangute andmisega. Tehti vigu nii hindamisel kui töö üldisel planeerimisel, kuid lõpptulemused pälvisid kiitust. Millega aga enam tegemist ei tahaks teha, see on veel siin-seal esinenud moonakameeleolu: — mis mul muret, tuleb šeff, konsultant või üldjuht, õpetab hääle partiid selgeks ja teeb ära teisedki tööd. Ei! Töö kohtadel olgu tulevikus nõudlikum. Rajoonid peavad ise mõtlema, kuidas oma jõudusid paremini kasutada. Hästi varakult. Mitte alles siis, kui üldlaulupidu juba ukse ees. Lõppude lõpuks pole ju üldlaulupidu ainult pidu, see on ka kokkuvõte viie aasta jooksul tehtud tööst.

Kahtlemata andis häid tulemusi üldlaulupeo laulude lülitamine rajoonide laulupäevade kavasse. Edaspidi võiks seda praktiseerida veel julgemalt, sest kohati nopiti laulupeo repertuaarist välja just kõige lihtsam. Ilmaaegu! Kantaati tuli siin-seal isegi n.-ö. sisse suruda, sest noot ilmus hilja ja eeltöö kippus puudulikuks jääma. Kuid just see, et naiskoorid mitmel pool laulsid A. Karindi «Tiinat», kindlustaski selle raskeima laulu õnnestumise üldlaulupeol. Kava koostamisel ei saa piirduda kõige kergema ja mugavamaga.

Lihtsamate laulude kõrval olgu tingimata ka mõned «pähklid» — nõnda kasvavad hambad tugevaks. Pudi süües võime üldse hammastest ilma jääda!

Rõhutan uuesti juba laulupeo eel avaldatud mõtet lähestikku asuvate pisikooride ühendamisest. Selgus ju üsna sageli, et üksikult polnud niisugused koorikesed suutelised üldlaulupeo kõiki laule korralikult esitama, ent kaks või kolm koori koos tegid seda isegi hästi. Mõelgem seepärast veidi laiema raadiusega, vaadakem kaugemale oma asutuse või kolhoosi piiridest.

Praegu on aeg mõelda
NOORTE KOORIJUHTIDE kasvatamisele. Iga meie kontsertkoor aidaku kaasa kaadri kasvatamisele. Nii on ju varemgi võrsunud uusi juhte. Kui me täna alustaksime külvamist, siis näeksime juba mõne aja pärast noort metsa, kust võib sirguda mõnigi mastipuu. Iga hea koorijuhi endastmõistetav kohus on kasvatada endale järglasi. Iga koorikollektiiv vaadaku järele, et tema juht seda ka teeks. Koorijuhte on tarvis eriti maale. Tegevust jätkub kõigile!

Väike sellest, et saadame paremate eeldustega noori kursustele. Ka kogenud koorijuhid vajavad ergutamist. Saadame koorijuhte ajutiseks teiste kooride juurde. Mõne eriti andeka ja perspektiivika noore peaksime saatma kas või aastaks välismaale. Või kas pole üldjuhid ära teeninud kümnepäevast turismimatka näiteks kas Tšehhoslovakkiasse või mujale koorilaulu maale.

Peame ka ise, kallid kolleegid, olema tähelepanelikud, et koorid meist nii või teisiti üle ei kasvaks. Vahel on päris kahju vaadata mõnd koorijuhti, kes peaaegu põhimõtteliselt hoidub oma pesast välja lendamast. Samal ajal kasvab sammal sahinaga selga, mida kahjuks ise ei kuule ega märka! Niisiis — sirutagem kaela, et võiksime paremini näha — ka ennast.

VÕLAVAHEKORDADEST. Sümfooniakontserdi ettevalmistamisel ei lepi ükski külalisdirigent vähema kui kolme prooviga. Kolm proovi kutseliste muusikutega! Üldlaulupeol kukkus aga sedapuhku välja nii, et näiteks kantaati saime kogu tegelaskonnaga harjutada ainult ühel proovil. Harjutuspäevi oli kava kohaselt küll kaks, ent esimesest ei võtnud Tallinna lauljad osa.

Arvan, et nii palju harjutuspäevi kui leedulastel (4) või lätlastel (7) meile hea ettevalmistuse korral poleks tarvis. Kolmest päevast piisaks — selle ajaga saab juba mõndagi ära teha, mitte ainult kava paaril korral läbi laulda. Tänavu näiteks oleksime esimesel päeval kantaadi läbi võtnud üksikute kooriliikidega. Teine päev oleks kulunud jämedamaks puhastamiseks, kolmas päev peenlihviks ning õige hoo ja meeleolu andmiseks. Liigsete proovidega võib elava laulu ka ära tappa, liigselt piiratud ajaga ei jõuta teda aga isegi ellu äratada!

Peaksime kolmele harjutuspäevale kindlaks jääma — nendeta meie järgmised peod ei ela. Võidakse öelda, et laulja, tavaliselt tubli tööinimene, jääb harjutuste-esinemiste tõttu oma tööpingile võlgu. Usun, et võimalik võlg tehakse varem või hiljem toreda töölustiga tasa. Küll aga võiks arvata, et vahepealne pidev viie aasta töö ja oma vaba aja andmine teistele kaunite puhketundide võimaldamiseks õigustab mõnepäevase preemia mitmekordselt. Kogu selle hoole ja tähelepanu, mille pühendame isetegevuslastele, saadavad nad kuhjaga rahva ridadesse jälle tagasi!

Laulja, mängija või tantsija ei kuluta muidugi oma vabu õhtuid kuulajatelt-vaatajatelt oodatava tunnustuse pärast. Just sellepärast väärib tema tegevus täit tunnustust!

TAGANTJÄRELE TARK olles ütleksin nüüd, et oleksime pidanud vist laululavaäärsed sissekäigud laiemad ehitama. Kooriliikide vahetamine läinuks ladusamalt. Lauljad saaksid lavale minna või sealt tulla laiema rindena. Oleks minu olemine, paneksin lava keskele ehitatud läbikäigu hoopiski kinni. See asub lava kõige magusamas kohas. Loodetavasti saame mingisuguse ehitusliku võtte abil jätta esinejatele vabaks kogu laululava kasuliku pinna.

Kui kõnelda
OSAVÕTJATE ARVUST, siis seda pole tarvis ei suurendada ega vähendada. Tuleb juurde mõni mees- või naiskoor, kes kava hästi valdab — palume. Erilist propagandat nende kooriliikide organiseerimiseks vist tarvis polegi. Nad arenevad isegi hästi. Peame vaid jälgima, et pealiik — segakoor — teistest maha ei jääks. Mis aga puutub kooride koormusse, siis tuleks seda pigem vähendada kui suurendada.

Kuigi

LASTEKOORIDE ESINEMINE üldlaulupeol on efektne vahepala, ometi tuleb kogeda, et pole võimalik nii paljude laste kutsumine sellisele suurele peole. (Majutamine, toitlustamine.) Saime välja tuua ainult osakese lastest, kes kõik peole toomist väärisid. Tuhanded jäid koju, kuigi ka nemad olid laulud selgeks õppinud ja isegi ühtsele riietusele mõelnud. Lapsed ilma laulupeota jääda ei tohi!

Teeksin ettepaneku korraldada iga 2—3 aasta tagant lastelaulupäevi, millest saaks osa võtta iga laululaps. Need laulupäevad võiksid olla vabariiklikud, neid võiks aga korraldada eraldi ka Põhja-Eestis ja Lõuna-Eestis või koguni rajoonide kaupa. Suurel üldlaulupeol esinegu eriliselt väljavalitud väiksem «pisikoor» 6000—7000 lapsega.

Jäägem siis nendesse arvulistesse raamidesse, mis uus laulupäev meile on võimaldanud. Osavõtjate arvu suurendamise asemel mõelgem: «Veel parem kava!» ja «Veel tõhusam ettevalmistus!»

Et mind võõriti ei mõistetaks, seepärast olgu kohe ja kiiresti lisatud: kasvagu kogu vabariigis laulukoore kui seeni! Iga laulu-huviline saagu jõukohaselt kaasa laulda. Teisest küljest tuleb kaasaja nõuete täitmiseks püüda veel paremate tulemusteni. Kindlasti on järgmisel üldlaulupeol kooride kunstiline selektsioon veelgi valjem. Lohakatele kooridele, proovide ja kontsertide ajal publiku hulgas istuvatele lauljatele meie poolehoid ei kuulu. Laululava on avatud ainult korralikkudele kooridele!

Meeskoorid katsetasid seekord ka
PIKEMATE HELITÖÖDE kavvavõtmist. Oli mõnevõrra riskantne. Proove oli vähe. Käsi väriseski, kuid siitpeale tuleks mõtteid mõlgutada veelgi julgemalt. Kas mitte järgmiste (veel mitte valminud!) helitööde saateks ei võiks kasutada sümfooniaorkestrit (Eesti Raadio + «Estonia» + «Vanemuine» + jne.). Mitmekülgsema kava koostamisel maksaks mõelda sellelegi, et iga kooriliik võtaks endale ühe suurema helitöö esitamise. See ei tarvitse tingimata toimuda orkestri saatel, sest kuhu jääks siis igavesti võluv *a cappella*. Erinumbrina võiks kuulajaid rõõmustada Tallinna kooride esinemine mõne uue, seks puhuks loodud teosega. Võib-olla aga tahavad hoopis Tartu koorid meeldiva üllatuse valmistada? Laululava võib autribüüni pakkuda ka mõnele eeskujulikule rajooni koondkoorile. Nõnda kava rikastades saame üldist kooride koormust märgatavalt vähendada. Jääks rohkem aega viimistlusele.

Mul oli võimalus viibida lätlaste laulupeol esimesel päeval, jälgisin ka leedulaste rahvakunstiõhtut. Riias esinesid esimese päeva jooksul ainult segakoorid — vaheldumisi mõne tantsu või orkestriga. Olgu öeldud, et Läti segakoorid esinesid väga hästi. Kõik 21 laulu, mis keskeltläbi olid veidi raskemad meie omadest, esitati meisterlikult. Teisel päeval esinesid ainult nais- ja meeskoorid. Selgus, et ühendkoori, millest võtavad osa kõik kooriliigid, kasutame ainult meie.

Tundub, et meie kooriliikide sagedasem vahetus, ehkki pisut aegavõttev, toob kavva suuremat vaheldust.

GENERAALPLAANIST. Poleks õige seada sihid ainuüksi suurvormide suunas. Kuhu jääksid siis *a cappella* laulud, nii uusloomingulised kui ka klassikalised, ja eredad rahvalaulud? Rahvalauludele võiksime anda suuremagi osatähtsuse. Võrdluseks olgu öeldud, et meil oli kavas 6 eesti rahvalaulu, lätlastel 9 ja leedulastel koguni terve tosin!

Hoidugem kava koostamisel äärmustest, ainult akadeemilisest tõsidusest või ainult trallitamisest. Ei oskagi kujutleda õiget üldlaulupidu ainult klassikalisest repertuaarist, ainult rahvaste lauludest või ainult uusloomingust. Peame suutma koostada hästi kaalutud läbilõike kõigest, mis on koorilaulu alal head. Kavas peab peegelduma kooride tänapäev kogu oma žanrilises, sisulises ja tehnilises rikkuses.

Samal ajal ei tohiks kõike eelöeldut rakendada segipaisatult. Enne lõpliku kava koostamist tuleks arutada mingit generaalplaani, mis kavandaks terve linna (üldlaulupeo). Pärast üksikute kvartalite (kooriliikide) planeerimist hakkame paigale panema iga üksikut hoonet (laulu). Et kokku oleks kõike — torne, väljakuid, ilusaid ja sobivaid ansambleid!

Niisugusele plaanile orienteerudes ei tohiks ühegi kooriliigi lauljate valik olla ülearu kirju (uut, vana, klassikat, rahvalaulu jm.). Ühel kooriliigil võiks olla uuslooming pluss rahvalaul, teisel uuslooming pluss klassika, kolmandal uuslooming pluss rahvaste laulud. Toetumine ainult ühele lõigule poleks ka õige, sest üldlaulupeole eelnevatel aastatel määrab koori ilme tema repertuaar.

Ei saa koostada kava ka ainult vägevatest lauludest. Üks vaiksem lüüriline laul kahe tugevama vahel toob eredalt välja kõik kolm. Tuleks hoiduda ka liigsest lüürika esitamisest. Laulupeol võinuks naiskooride kava olla isegi pisut «mehisem».

Kuulaja, nii imelikult kui see ka kõlab, andestab mõnikord halva teksti hea muusika nimel. Igatahes ennem kui halva muusika hea teksti nimel! (On ju olemas isegi sõnadeta laule.) Meie siht olgu hinnata mõlemaid.

LAULUPEO «NAELAST». Kahju, et viieteistkümnendal üldlaulupeol polnud võimalik kõiki kavas olnud teoseid ette kanda. Vihm! Et aga rahvas jälgis järgmisel päeval kontserti kaheksa tundi järjest, siis tähendas see, et kavas oli kõike, mis köitis. See hiigelkontsert tõendas veel kord, et eluõigus olgu kõikidel kooriliikidel. Igaüks neist elab oma elu. Peo nael tuleb kujundada siiski kõigest kokku. Ühendkoori liini ei tule üksnes säilitada, vaid ka edasi arendada. Võiks mõndagi laulu sellele kalevkoorile ümber seada. Küllap saame ka uusi teoseid, mis seda hiigelorelit väärivad! Heliloojail tuleks kasutada kõiki selle ühendkoori ainulaadseid omadusi. Ta kätkeb endas tohutuid tõususid ja mõõnasid. Suur ühendkoor on küllaldaste proovide puhul ka painduv ning ühele mõttele ja viipele alluv. Oma viimast sõna pole hiiglane veel öelnud! Tõsi, Lüdigi «Koidu» ajal laetalad juba raksatasid. Võimsalt kõlasid ka kantaadi peateema ja lõpp. Nüüd on heliinseneridel aeg edasi nuputada!

HOMSE PÄEVA MURESID. Tundub, et noorte koorilaulumeistrite read ei kasva sama hooga nagu noorte heliloojate read. Aga neid mõlemaid tahaksime näha ühes isikus või otse öeldes: iga helilooja kirjutagu ka koorile.

Senist lünka põhjustavad mitmed tegurid. Tuleks täiendada muusikaliste õppeasutuste tööd. Tundub, et varem oldi algusest peale kuidagiviisi rohkem seotud kooridega. Lauldi ise kooris, hiljem hakati juhatama. Nii käis peaaegu kõigi vanema põlve heliloojate käsi. Sellest tingituna tundsid nad hästi koori spetsiifikat. Vähese repertuaari tõttu haarasid ise sule. Õnnestumiste ja ebaõnnestumistega. Kümmekond esimest võivad minna aia taha, aga ilma esimese kümneta teise kümne juurde ju ei pääse!

Nüüd kuulen etteheitvat noort vahelehüüdu: «Ma ju kirjutasin ka ühe laulu, miks te seda ette ei kanna?»

Muidugi on selles vahelehüüdes oma tõetera sees. Alati pole me tõesti seda esimest laulu ette kandnud.

Kallis kolleeg, sa ju tunned väga hästi sümfooniaorkestrit, tunned estraadiorkestrit, ent sinu koorikogemustel on veel mõnesugused lüngad sees. Võta kätte M. Lüdigi, A. Lätte, M. Härma, R. Tobiase, K. Türnpu või M. Saare ja C. Kreegi laulud. Uuri pisut, mis on neis see, mis on pannud koore laulma ja laule kõlama. See võlu vanameistrite laulus pole üksnes kompositsioonitehnika. (Sul on seda rohkem!)

Jäägem sümfoonilistesse kõrgustesse. Jäägem, aga astugem vahepeal meie kümnete tuhandete tasemele ja tehkem mõni samm koos nendega. Astuge lähemale kooridele. Teie hakkate neid armastama. Kindlasti!

Kooridele ja koorijuhtidele omakorda olgu öeldud — looge sidemeid ka nooremate heliloojatega. Andke neile konkreetseid ülesandeid. Kandke ette nende laule. Uskuge, saate sõpradeks!

Meil on veel üks liik koorikomponiste. Neid on peaaegu niisama palju kui koorijuhtegi. Paljud neist kirjutavad laule. Ja mitte halvasti. Kuid edasi nad ei õpi. Kolleeg, kui sa kirjutad laulu ja julged seda ette kanda, miks sa siis edasi ei õpi? Ära ütle: «Ah, mis nüüd mina!» Ärge jääge jonnakalt diletandiks.

Meil töötavad noorte heliloojate seminarid. Võtke osa nende tööst. Tuleks koorijuhtide kursuste kõrval organiseerida kokkutulekuid ka koorikomponistidele. Julgemini kasutada Heliloojate Liidu muusikalist konsultatsiooni. Kes õppida tahab, küll see tee leiab.

Need read pole kirjutatud sellepärast, et kardame isetegevuslike laulude uputust või et tahaksime nende autoreid tagasi tõrjuda. Mitte sinnapoolegi. Lisagem vaid veelgi kaalukamat meie laulukooride repertuaarile.

LAULUPEO RONGKÄIK ON SUURIMAKS PIDUPÄEVAKS SILMADELE. Väsimust tundmata ja kõike muud unustades võis seda ülevat pilti jälgida ei tea kui kaua.

Eriti populaarseks on tegelaste rongkäik kujunenud just meil. Lauluväljaku asukoha poolest oleme lõunanaabritest soodsamas

olukorras. Lätlased näiteks korraldasid oma rongkäigu 6 tundi enne laulupeo algust Riia peatänavail. Nad lihtsalt ei saa üheskoos marssida peoplatsile. See asub südalinnast liiga kaugel.

Millega naabrid meid siiski ületasid, see oli rongkäigu võimsam kujundus. Otsustavaks polnud üksnes rahvarõivad, mille protsent lätlastel oli veelgi suurem kui meil, ega ka loosungid-transparendid, mida nad oskavad suurde kolonni paigutada meist läbimõeldumalt. Jutt on lillekimbukesest laulja käes. Vahel vaid võhumõõgad ja viljakõrred. Mõnikord roosidki. Peamiselt lihtsad põllulilled. Pealegi olid need valitud kooskõlas koori riietusega. Polnud ainustki lauljat ilma selle südamliku relvata. Värviküllane kolonn õitses sõna otseses mõttes.

Vähemalt täismetraažilise filmi ulatuses andis värvikaid mälestusi ka meie üldlaulupeo rongkäik — kirevad kolonnid kodulinna pidurüüs tänavail. Ometi tahaksin öelda: kallid lauljad, kauneid lilli kasvab ju meilgi!

KODULINN! Temastki kuluks öelda paar sõna. Kas selles oli teeneid Ülemiste vanakesel või sm. Hendriksonil — meie iidne Tallinn võttis täiesti uue ilme.

Kuid Tallinn pole veel valmis ega peagi valmis saama — sest siis uputaksid rahulolu lahjad ja laisad veed kogu linna. Kunstnikud, ehitusmeistrid ja linnarahvas ise — kõndigem veel üheskoos kõik kohad läbi ja loogem oma kodulinnast tõeline meistriteos! Arvame, et midagi annab veel teha!

Ärgem oodakem uut pidupäeva, vaid jätkakem «uues vaimus». Restaureerigem väärikaid objekte. Loogem uusi hubaseid nurki kõigile (mänguväljakuid jõnglastele). Olgu puid ja lilli! (Olgu uus konservatooriumihoone kah!) Sellepärast — ehitajaile:

Aitäh tagantjärele!

Aitäh juba ette!

Kujutan ette, et ka
RAHVAKUNSTIÕHTU võiks olla veelgi suurepärasem tervik — oma liikumise, värvide ja kujunditega. Tundus, et seekord polnud me kõike veel lõpuni läbi mõelnud.

Kes meist ei peaks lugu suurtest ja võimsatest sportlikest pidustustest või võimlejate esinemisest (annab ainult imestada, et neid nii harva näha saab!). Ent võimlejate ja akrobaatide lülitamine rahvakunstiõhtu kavasse ei teinud seda sugugi tihedamaks ega huvitavamaks, vaid omamoodi lõhkus tervikut.

Öeldakse sedagi, et tantsud üksi, olgu igaüks neist kui paeluv tahes, hakkavad lõpuks väsitama. Kui neid liiga palju on, siis — nõus. Miks mitte tuua rahvakunstiõhtu kavasse ka rahvamuusikat? Kuidas sobiks, kui ühendatud puhkpilliorkester staadioni nõlvakul mängiks mõne rahvaliku loo? Kui sellele vastuseks kostaks teiselt nõlvakult rahvalaul? Lisan, et leedulaste rahvakunstipidustustel pidi imelihtne külakapell otse tormiliste kiiduavalduste nõudel kõiki esitatud palu kordama.

Vilnius andis palju meeldejäävat. Imetlesime leedulaste rahvatantsuseadeid, milles hakkasid mängima suured joonised. Need olid üheaegselt lihtsad, ometi suurejoonelised ja rikkad hästi paigutatud värvitoonidest. Kavaleht jutustas meile, et niisugune imeilus tulemus oli saadud tantsujuhtide ja kunstnike ühise loomingulise töö viljana.

Suurepäraselt lahendasid leedulased neil pidustustel rahvaste sõpruse teema. Ilusaks finaaliks oli lühike ja hoogne sõprusvalss.

Kokkuvõtteks ütleksin leedulaste rahvakunstipidustuste kohta, et seal oli kõik lihtne, aga mõjuv, ilma odavavõitu tingeltanglita, õhupallideta ja mootorratasteta.

Nõustun täiesti peojuhtidega, et niisuguse tervikliku kava esitamine nõuab tõsisemat ja pikemaajalist ettevalmistust. Ent ka rahvakunstiõhtu tuleks kavandada mitte juhuslikku laadi elementide aritmeetilise liitmise teel, vaid varem hoolikalt läbimõeldud generaalplaani alusel.

PEAME MINEMA ÕPPIMA! Tantsujuhtide kategoorilise nõudmise peale loobuti rahvakunstiõhtul rahvapilliorkestritest. Kahju! Minu arvates oli see samm niisama ebaõige nagu paljude tantsude saatmine ainult lõõtspilliga. Muidugi, nõnda on kergem ja mugavam. Mikrofoni juurde ühe hea akordionimängija leidmine on ju võrratult lihtsam kui rahvapilliorkestrite elluäratamine ja arendamine. Lubatagu aga küsida, kelle hoolde peaksid siis jääma rahvapilliorkestrid? Neid on ju otse hädasti vaja just rahvatantsu saateks. Peame siinjuures silmas väljaku radiofitseerimise võimalusi.

Nägime eriti leedulaste pidustustel, missuguse hoole ja mait-

sega oli mitmesuguseid rahvapilliorkestreid rakendatud tantsude saateks. Tulemused olid vaimustavad. Sellepärast tuleb nähtavasti minna leedulaste juurde õppima, kuidas koostada, kasutada ja edasi arendada rahvapilliorkestrit. Selle probleemi lahendamine olgu esmajoones tantsujuhtide südameasi.

Olgu sõbraliku hoiatusena veel öeldud, et rahvapilliorkestrite üle pead murdes ei maksa mingil juhul uuesti hakata leiutama sümfooniaorkestrit. See on juba leiutatud!

VEEL ÜHT-TEIST. Siin oleks koht kõnelda mitte ainult rahvapilliorkestritest. Kas ei tundu, et rahva vana hea sõber — viiul — on teenimatult jäänud kaugele tagaplaanile? Vägisi hakkad mõtlema, et K. A. Hermanni ajal mängiti viiulit rohkem!

Vististi on jällegi tegemist sellesama vana tõega, et kui ei külva, siis ei lõika. Lõpptagajärjeks on see: kõrgemad muusikalised õppeasutused ei suuda ette valmistada nii palju viiuldajaid, kui kontserdiorganisatsioonid neid vajavad.

Loogem taas keelpilliorkestreid, ansambleid, kvartette. Täiendagem hiljem niisugust orkestrit mõne puu- või vaskpilliga ning ongi valmis tore pillikoor. Ootaksime väga, et meie kutselised orkestridirigendid oma igapäevase töö kõrvalt leiaksid pisut aega ka mõne «pillipõngerja» jaluleaitamiseks.

Teiselt poolt loome tantsu- ja estraadiorkestreid kõikjal, isegi koolides! Neid turgutame ja ergutame igati, korraldame neile võistlusi ja ühisesinemisi. Erilist pingutamist see poputamine muide ei nõuagi, sest vastuvõtlikku pinda leidub. Tunnistan, et koolipoisipõlves mängisin minagi tantsuorkestris, mis tugevasti arendas rütmitunnet. Mitte maitset! See tuhin läheb kõigil noortel pillimeestel üle, kui leiame ja anname neile sisukamaid ülesandeid. Hakakem siiski tõsisemalt vaagima, millega me noori ja nende maitset kasvatame. Alustagem uuesti keelpilliorkestrite, segaorkestrite, sümfooniaorkestrite ja külakapellide loomisest!

Jutule lisaks.

Suure hooga asutame ka mitmesuguseid ansambleid — harilikult laulukoori baasil (mõnikord aga laulukoori varemeil!). Suurest kollektiivist kergem kokku saada, transport hõlpsam, majanduslikke muresid vähem. Ja repertuaariga — «Vaadake ise, küll te midagi leiate, võib-olla «Repertuaarilehest»!»

Olgu ja elagu ka ansamblid. Olen selle vastu, et ansamblitele repertuaari valimisel joondutakse kõige madalamale maitsele, valitakse peaaegu ikka ainult lööklaule, kah omamoodi uusloomingut. Tahaksin, et mõnesuguste võistluste žüriid ja repertuaari valijad-väljaandjad endale selgeks teeksid kõikide võimalike rongide lõppjaamad!

Üldlaulupeole

VABAÕHUOOPER! Nii kõlas ka minu hääl selleteemalises kooris: meil on ju nüüd sobiv lava. Kui üldlaulupeo lõppetenduse ajal suurtükipaugud matsid muusika, siis ei tohiks see tähendada, et vabaõhuooperi mõte tuleb kah maha matta. Ei, paukude peale kulutatud summa kanname üldlaulupeo fondi, valjuhääldajad korjame kokku ja paneme esialgu luku taha — ehk saab nendetagi läbi.

See, kui halvasti me oskame muusikat valjuhääldajate kaudu edasi anda, on mõnikord otse imeteldav. Võib küsida, kas pole vastav tehnika küllalt hea (seda ma ei usu!) või ei osata valjuhääldajaid õigele kohale panna ja õigele kraadile keerata (seda ma usun!). Kogemuste saamiseks katsugem esiteks Maasikut ja Kuusikut kuulata lavalt, mitte plekikõlalise konservina. Kui katse ei anna soovitud tulemusi, siis asetame võimendajad kuskile tegelaste poolele, et kuulaja oleks hästi ära petetud.

Asume siiski vabaõhuooperi loomisele. Neid ei tarvitse tingimata ette kanda ainult üldlaulupeol, vaid näiteks lihtsalt ühel ilusal neljapäevasel õhtul. Riski pole. Saju korral viime etenduse järgmisele õhtule.

Vabaõhuetendustega olgu teretulnud kõik meie teatrid, ka balleti, draama või komöödiaga!

PEO «PRÄÄNIKUD». Tunnistan ausalt, et meie, muusikud (mõned teised kah!), võime suure asja korraldamisel olla üsna mühaklikud: ei oska me tänada isegi tekstide autoreid! Käsi südamel kinnitan nüüd, et kogu tegelaskonnaga tunneme oma süüd ja kahetseme seda. Luuletajad, «tasuge kätte» sellega, et kirjutate meile uusi ülevaid tekste!

Kui endale tuha päheraputamist jätkata — eks olnud see meie süü (ei julge teisi süüdistada!), et meie pidu rahvaste sõpruse mõttes ei ulatunud sinna, kuhu ta oleks pidanud ulatuma. Sõpruse laulud olid. Sõpruse sild oli — puudus vastaspoolne sillapea. Laulsime rahvaste laule, laulsime hästi ja südamest, kuid ainult enestele. «Unustasime» külla kutsumast muusika- ja kooritegelasi. Aga kelle kaudu siis saaks areneda tõsine sõprus kui mitte ühesuguste huvidega inimeste kaudu?

*

Näib, et meie suur pidu vajab veel üht väikest, aga tarka komisjoni, kes võtaks enda peale külaliste kutsumise, õigeaegse kutsete saatmise, kohtade varumise heliloojatele, poeetidele ja koorijuhtidele, veteranidele jne.

*

Trükitoodete võrdluseks olgu öeldud, et leedulaste «Üldlaulupeo juht» ilmus heal paberil ümmarguselt saja sügavtrükipildiga (hind 2 rubla 50 kopikat). Ka lätlaste «juht» oli parem kui meil — maksis 2 rubla. Meie vabariik omaenese paberivabrikutega ja kuulsa polügraafiaga andis näolt ja teolt kõige tagasihoidlikuma, aga hinnalt kõige kallima trükise (3 rbl.).

*

Torn lauluväljakul oli hea. Tuli tornis oli hea. Tule hääl oli hea. Kaks viimast võiksid tulevikus isegi väiksemad ja vaiksemad olla. Peamine tuli ja hääl tulgu lauluhiiglase kurgust!

*

Praktiliselt jäi jälle lahendamata side juhipuldi ja laululava vahel. Meie, koorijuhid, saime oma korralduste andmisega kuidagiviisi hakkama, aga sm. Müürisepa kõnest jäid 30 000 laval viibijat jälle ilma!

*

Fotomeestel jäi üks väga hea ja iseloomulik foto tegemata. (Polnud vist vaba fotograafi!) See oli fotomeestest «tort» rahvakunstiõhtul, mille sisse Laine Mesikäpp ära kadus!

Jäädvustama peab! Kasutagem selleks siiski teleobjektiive. Lätis ja Leedus polnud näha ainustki fotomeest, aga ajakirjanduses avaldati pilte kui palju. Meil oli fotograafe musttuhat ja pilte üpris kasinasti.

*

Nüüd oleme astunud
PEOJÄRGSESSE AJAJÄRKU. Esialgu ei saa olla kooride seisukohast tähtsamat juttu kui repertuaar. Eelmise üldlaulupeo laulud on oma ülesande kõigiti täitnud. On vaja uusi laule, et vähem agarad laulukoorid sügisel hingitsema ei jääks. Koor aga peab hingama täie rinnaga. Repertuaar on tema toit ja õhk.

Senini oleme uusloomingut andnud üsna tagasihoidlikult. Uued laulud kohe lendu! Järgmise üldlaulupeo laulud peavad ise hakkama võitlema oma eluõiguse eest.

Suur töö on ees kõigil loomingulistel liitudel. Heliloojad olgu ise aktiivsemad. See on kindlasti perspektiivikam, sest ees on kolm võimalust: luuletaja lubab, aga ei tee; lubab — teeb; ei luba, aga teeb siiski. Nii et kaks võimalust kolmest on ikkagi viljakad!

LOOME KÄED ja sõlmime kõikihaarava kokkuleppe:

1. Jälgime hoolega, et keegi ei jääks laisklema möödunud üldlaulupeo loorberitele.
2. Olgu uue lauluviisaastaku kahe esimese aasta jooksul meie peateemaks repertuaari loomine ja kätteandmine.
3. Kolmandal aastal olgu vähemalt pool kava trükitud ja kätte saadetud.
4. Jäägu neljas aasta peamiselt kava teise poole õppimiseks ja viies viimistlemiseks. Rajoonides selgitatagu üldlaulupeole pääsejad.
5. Raugematu tähelepanu juhtide kasvatamisele.
6. Kohe mõelda järgmisele rahvakunstiõhtule: leidkem ideekavandeid.

*

Tuhandehäälne
hiiglane laulis
suure sõpruse kaare all.
Laulis tunni, laulis teise, laulis tüki kolmandastki.
Juhipuldist vaadates oli lauljatepere kui suvises tuules hälliv viljapõld või lugematutes õites õilmitsev aas, oli merevoogude ja tuulehoogude taoline.

Ta võis häält tõsta ka kõue kombel. Ja kuulaja oli naelutatud kohale kaheksaks tunniks!

Kuulas. Ja kuulis hiiglase võiduhümni:

«Ma olen rahvas,
homse päeva usku!
Ma olen rahvas-ehitaja!»

1960

LAULUVÄLJAKU KASUTAMISEST

Lubatagu teie tähelepanu juhtida lühikeseks ajaks ühele suurele omapärasele kommunaalehitusele. See mahutab enesesse mitukümmend tuhat inimest ja võib teenindada päeva jooksul sada tuhat inimest.

Tõsi — see ehitus ei asu mitte Keskrajoonis ja polekski nagu valimisringkonna nr. 30 esindaja ülesanne sellest kõnelda.

Kuid siin on tegemist küsimusega, mis hõlmab kogu Tallinna, kui mitte kogu Eesti NSV-d.

Kõnelen Kadrioru laululavast ja lauluväljakust ja selle võimsa kombinaadi elluviratamisest elanikkonna teenindamiseks.

Meie ehitajad ja insenerid ehitasid suurepärase akustikaga vabaõhu-kontserdisaali, mida me kahjuks kasutame ainult mõni harv kord aastas ja siis veel üldlaulupidude ajal iga viie aasta tagant.

See ehitus on aga liiga kallis, et teda nii vähe ekspluateerida. See on luksus. Pealegi on teda otse hädasti tarvis, ja kui teda poleks, tuleks ta ehitada.

Miks?

Me kõneleme viimasel ajal väga palju rahva esteetilisest kasvatamisest, noorte kasvatamisest, kunsti ja kunstnike lähendamisest rahvale. Suurt osa avaldatud mõtetest on aga võimalik üle kanda tegudesse, meie igapäevasesse reaalsesse ellu.

Ja üks suur transformaator ongi laululava, lauluväljak.

Me kõik oleme võinud kogeda — lava on tõesti hiilgavate akustiliste omadustega, seega sobiv igasuguste kontsertide korraldamiseks. Ka sümfooniakontsertide läbiviimiseks. Seesuguseid katseid kahjuks veel tehtud pole.

Võimalus on esineda mõlemasuunaliselt — nii lavalt väljaku poole kui ka väljakult lava suunas. Viimase variandi puhul asuksid kuulajad katuse all — tribüünil. Sellekohased katsed on andnud häid tulemusi. Vaja oleks ehitada vaid väike monteeritav poodium, mis peaks mahutama ka kuni paarisajaliikmelise koori.

Julgemad ja riski mittekartvad teatrid võiksid esitada laululaval vabaõhuoopereid, ballette, ka sõnalavastusi. Paljudel on hästi meeles üks sügisõhtune laiekraanifilmiseanss.

Samas võib läbi viia populaarseid kirjanduslikke ja deklamatsioonialaseid õhtuid-hommikuid, võimlemis- ja rahvatantsuettekandeid, esitada mitmesuguseid montaaže. Siin esinegu paremad kultuurimajad ja rahvamajad oma parimate kunstiüksustega, paremad koolid oma noorte esindajatega, pioneerid jne. Kas ei võiks siin ilusatel kevadistel ja suvistel pühapäevadel korraldada lastele või ka mudilastele muusikatunde, laulutunde, mängutunde. Kujuneks nagu mingisugune vabaõhu muusikakool väga populaarsel kujul.

Võiksid toimuda maledemonstratsioonid elavate malenditega.

Kõigil neil rahvalikel üritustel on mõeldav raadio ja televisiooni kaasalöömine.

Lava ootab kasutamist kooride festivalideks, võistlusteks, pidustusteks, uue repertuaari tutvustamiseks, autorite tutvustamiseks.

Ehitus peaks olema varustatud ka ajakohase ülekandetehnikaga mehaanilise muusika kuulamiseks väljakuulutatud kavade kohaselt. Ehk oleme siis lõpuks leidnud asutuse, mis oskaks vahetevahel ka Tallinna koore ühise mütsi alla viia ja sagedamini laulukaare alla tuua.

Tõsi, kõik on seotud ilmastikuga. Ent vihm pole varemgi lava-

katuse all olijaid suutnud laiali ajada — pigem on ta neid sinna koondanud.

Ühest küljest nagu kujuneks lauluväljak heaks matka lõppjaamaks, teisest küljest suurepäraseks rahva kunstiklubiks, rahva muusikakooliks, noorte ja vanade kokkutulekukohaks.

Mureks jääks vaid väljaku piiramise küsimus, muidu vajaks ta arvukat teenindavat personali. Ent lõpuks on olemas iseteenindavaid kauplusi, konduktorita busse ja tramme, miks siis kontserdikülastajad peaksid vähem usaldatavad olema.

Muide, ka linna ja väljaku vaheline transport vajaks uue klubi elluäratamisel läbimõtlemist.

*

Lisaks eelnevale arvame, et ka lavaalune mahutab teist niipalju üritusi. See tohutu suur ruum on õnneks veel täiesti välja ehitamata. On vaja uuesti läbi mõelda, kuidas seda teha. Siin ongi juba edukalt toimunud mõningad kunstinäitused. Miks ei võiks siin leida ruumi ka muusika- ja teatrimuuseumile väljapanekuteks laulupidude ajaloost. Sobival juhul saaks siit harjutusruume mõni muusikaüksuski — või koguni ruume juba ammu asutamist vajava poistekoori koolile.

Näitusesaalides on võimalik korraldada intiimsema laadiga kontserte, kammermuusika- ja kirjandusõhtuid ning -hommikuid, regulaarseid konservatooriumi- ja muusikakoolide õpilaste õhtuid. Siin ulataksid teineteisele käe kujutav kunst ja muusika. Tuled kontserdile — vaatad ka näitust. Tuled kunstinäitusele — jääd ka kontserdile. Mõeldavad on kohtumised kunstnikega, muusikutega, kirjanikega, näitlejatega, teadlastega, riigitegelastega ja teiste väljapaistvate inimestega.

Aga veel — Tallinnas käib tuhandeid turiste. Kõik nad tavaliselt külastavad ka laululava. Oma matkal võiksid nad näha lavaaluses väikeses kinos lühifilme näiteks Tallinnast ja laulupeost, vaadelda näitusi ja muuseumide väljapanekuid. Miks malerahvas ei võiks neis ruumides korraldada malesimultaane. Ühesõnaga — siit leiaksid meie noored kõike seda, mis neid võiks ja peaks huvitama ja haarama.

Kuid kõike tuleb pakkuda hea vahelduse ja valikuga ning tänapäevases vormistamises ja tempos.

Lõppude lõpuks — miks ei võiks see koht kujuneda ka kahe vanamehe jalutuskäigu mõnusaks lõpetuseks kohvi ja malepartiiga. Olen näinud niisuguseid male- ja pingpongipaviljone teiste vennasvabariikide puhkeparkides.

Suviseks tegevuseks tuleb aga lavaesine väljak torutada ja kuivendada. Lava ette võib ehitada kaks korralikku tenniseväljakut (ühel neist võib siis toimuda ka pikk ja vähem huvitav mäng). Publikul on nii healt tribüünilt mugav jälgida tennise- või võrk- ja korvpallivõistlusi või ka kala- ja jahimeeste lõkkeõhtut.

Talvel on mõlemale poole lava võimalik rajada liuväljad. Üks neist mudilastele, teine täiskasvanuile. Hokivõistlusi vaadatagu aga jällegi kõrgelt tribüünilt. Vahemärkus — lava alla tuleks seega ehitada ka riietusruumid, duširuumid ja ka kefiiri saamise võimalus. Ainukesed head asjad, mis sealt puudugu, olgu õlu ja viin, ka veinid jäägu sellest väljakust kaugele.

Pärast võistlusi vaadelgem aga näitusi ja jäägem teistele üritustele.

Väljakule on võimalik talviti ehitada lastele pikk kelgumägi mäelt mereni. Suuskade laenutamise punkt avardagu aga soovijaile teed Pirita ja Kose suunas.

Nii oleks väljak koos lavaga kasutatav igal aastaajal ja igal kellaajal kõigile. Ruumi leiavad muusika, kujutav kunst, teatrid, kino, kehakultuur, õppeasutused, teadus jne.

*

Järgnevalt võetagu arutlusele kogu küsimuste kompleks. Osavad poisid asugu neist laialipillatud teemadest komponeerima toredat elulist organisatsioonilist kompositsiooni.

Edasi järgneksid mõningad ehitustööd, viimistlused, kütteküsimuse lahendamine. Loomulikult vajab see kõik mõningaid summasid. Tunnen juba siia, kuidas rahandusminister rahakoti kõvemini pihku haarab. Kuid kui kogu tegevus on planeeritud sisuliselt õigesti ja huvitavalt, siis ei jää edu tulemata ka finantsilisel alal. Seda isegi siis, kui pääsmete hinnad oleksid võimalikult madalad või vabatahtlikud.

Tõenäoliselt vajab selle ettevõtte peremees oma tegevuse planeerimiseks omapärast nõukogu. See uus asutus peab ju sisuliselt

laiem olema kui näiteks filharmoonia või ükskõik milline teine muusikaline asutus. Isegi laiem kui kultuuriministeeriumi kõik asutused kokku.

Kindlasti peavad teda abistama kõik loovad liidud, televisioon, raadio, teaduse levitamise ühing. Ühiskondlikud organisatsioonid, kõrgema hariduse komitee. Haridusministeerium oma muusikaõpetajate ja lasteaednikega. Ka Tallinna linn ise jne.

Kas selle asutuse nimi on rahvafilharmoonia või midagi muud, pole praegu tähtis. Küll mõtleme hiljem nime, märgi, pitsati, lipu jne. Ja hümni leiame ka. Kuid selle lauluvikerkaare alla peavad mahtuma kõik meie rikkaliku elu värvid ja terved rõõmud.

Asutus vajab erakordselt suurt ühiskondlikku aktiivi ja äärmiselt operatiivseid ning taibukaid juhte nii majanduse kui kunsti juhtimise alal.

Saame aru, seda asutust on raske luua — pole eeskuju. Kuigi eeskuju pole, peituvad temas eneses eeldused ise eeskujuks saada.

Esitan need mõtted asjaosalistele organisatsioonidele ja nende teoinimestele arutluseks ja omapoolsete ettepanekute lisamiseks. Algatajaks võiks olla kultuuriministeerium ühes Tallinna linnaga, millele tuleks juurde kutsuda elu- ja ilurõõmsaid asutusi ja inimesi ning nende nooruslikke julgeid ja selgeid päid.

1961

KERGEM ON NÕU ANDA, KUI ISE TEHA

Kui andsin nõusoleku Tallinna kooride ülevaatuse žürii tööst osavõtuks, sattusin peagi raskesse olukorda. Põnev oli lühikese aja jooksul tutvuda kõikide Tallinna kooridega. Seda tuli teha kaks päeva järjest. Raskus ei seisnud mitte kuulamise ülikülluses, vaid selles, kuidas võrdvõimelisi koore järjestada. Arvan endamisi, et see mul täiesti korda ei läinudki. Peaks olema kasutamiseks pagana peenike elektroonika, mis näitaks numbrina selle ja selle koori taset antud momendil. Isegi V. Brumel ei hüppa alati 2.27, vaid peab vahel ka 2.20 või isegi 2.15 leppima. Selliseid

mikrokõikumisi esines ka ülevaatusel. Mõni koor esines pisut tagasihoidlikumalt kui oma aruandekontserdil. Teisel oli aga eriliselt õnne (mis tugineb aga peaaegu alati eelnevale pingsale tööle ja läbimõeldud repertuaarivalikule).

Kolme lauluga ei saa näidata koori kõiki omadusi (monumentaalsust, lüürikat, kogu dünaamilist skaalat, kiiret ja aeglast jne.). Nii oligi ette teada, et õiguse mõõtmine kooride vahel, pealegi välkülevaatusel, on üks väga raske lugu. Oli neid koore, kes suutsid oma endist positsiooni säilitada. Igas kooriliigis finišeerisid koorid peaaegu korraga. Intervallid on jäänud väga väikeseks. Seda võimalust, nagu on filmilint trobikonna jalgratturite eraldamiseks finišis, meil ei olnud. Tuli läbi ajada oma isikliku subjektiivse mõõdustikuga — aga see teatavasti on siiski vähetäpne. Seepärast tuli välja kuulutada terve hulk võrdväärseid kohti. Olen kindel, et vahekorrad võivad eeloleval vabariiklikul ülevaatusel muutuda.

Järgnevalt esitan tähelepanekuid, ettepanekuid ja märkmiku lahtisi lehti, millest üht osa võiks pidada vägagi vaieldavaks.

Segakoore kuulates tekkis mõte, kas on õige jagada seda kooriliiki ainult kahte rühma. Tundub, nagu jagaks elu nad kolme selgesti eraldatavasse rühma.

I liiki või A-klassi — suurte kontsertkooride rühma — kuuluksid meie väljakujunenud kontsertkoorid. Nende tegevus on leidnud üldise tunnustuse kuulajate ja arvustuse poolt. Nad peavad olema meie esinduskoorid nii repertuaari kui kunstilise taseme poolest. Nendelt võime ja peame palju nõudma. Nad olgu esireas uudisloomingu esitamises ning saagu jagu ka maailma paremast ja nõudlikumast kooriloomingust.

Teise kategooriasse kuuluksid suuremad, ütleksin rahvakoorid, kes on samuti võimelised andma täiemõõdulisi kontserte. Neid eraldaks suurtest esinduskooridest vahest häälematerjali tagasihoidlikkus, vähesem meisterlikkus või vähene tegevusaeg. Kuid nende esinemistase peab ületama «pusimise» piirid ja nad peavad suutma rahuldada küllaltki nõudlikku kuulajat.

Kolmandasse liiki kuuluksid ühe asutuse pisikoorid ja algajadkoorid, kelle võimed ei küüni veel iseseisva kontserdini kontserdisaalis. Nad peaksid olema suutelised laitmatult selgeks õppima üldlaulupidude vastavate kooriliikide repertuaari.

SEGAKOORIDE A-klassi võistkonnad jõudsid finišisse peaaegu rinnutsi. Tuleb märkida kõrgemate koolide lõpetanute segakoori õnnestunud esinemist L. Karindi juhatamisel. Tunnustus noorele juhile ja ka koori asutajale A. Karindile sellise koori loomise eest! Vaja meeshääli täienduseks, kuna puudujäägid selles osas on tublisti kahandanud koori seniseid esinemisi. Koori dünaamilised varud ei ole käiku lastud veel mitte täie võimsusega. Tundub olevat emotsionaalseid varusid. Ent on olemas musitseerimine vaiksemates dünaamilistes astmetes. Sellel esinemisel ei olnud märgata varem esinenud staatikat, koor kõlas seekord maikuu värskusega.

J. Tombi nimelise Kultuurihoone segakoor (A. Kiilaspea) näitas oma stabiilset vormi. Esineti julgesti ja jõurikkalt. Kuid nagu raadioaparaatide mõnede tüüpide juures oli vanasti (või ka praegu) laineotsija ja lisaks veel peenreguleerija (või mis nende nimed on?), siis koori edaspidises töös võiks seda väiksemat nuppu julgemini kasutada — mahub ju palju peent fraseerimist just allapoole *mezzo piano*'t. Ka selle koori juures tuleks mõelda koosseisu täiendamisele ning lauljate võimete tõstmisele.

Senises stabiilsuses ja laadis esines Raudteelaste Klubi segakoor «Raudam» (K. Leinus). Särtsakalt rõkatas seekord «Niidulaul». Nähtavasti võime ka sellelt teeneliselt kollektiivilt loota temas veel peituvate reservide rakendamist.

Kuulates lugupidamisega kõiki suuri segakoore, ei saa siiski ühest mõttest lahti ega seda ka ütlemata jätta (soovides sealjuures säilitada kõigi nende kooridega senised südamlikud suhted). Tundub, et meie meeskooride ja naiskooride liidrite tase on pisut tugevam kui segakooride oma. Kas tundub see ainult mulle nii, kuid ilma igasuguste «agadeta» — sajaprotsendiliselt tänapäevase löögi- ja repertuaarijõuga isetegevuslikku segakoori meil veel ei ole. Me oleme jätnud selle ilusa, võluva kooriliigi nagu teenimatult tagaplaanile. Ootaks nagu sellise tasemega segakoori, kes oleks suuteline esitama ilma hinnaalanduseta näiteks V. Tormise «Laine veereb» või C. Kreegi ja M. Saare raskemaid laule ning maailma klassika pärleid. Ükskõik mis raskuses.

Meie koorilauljate praegune tase peaks võimaldama juba niisuguste kooride tekkimist, millele kunagi saaks osaks selline rahvusvaheline kaal, nagu näiteks P. Keresel malemaailmas või

T. Leiusel tenniseväljakul. Ei tahaks, et meile öeldaks — teil on ju koorilaul üsna populaarne ja päris heal järjel, aga näete, seal ja selles vabariigis on see juba kõrgemal.

Teises kategoorias rõõmustasid noorte koorid: Tallinna üliõpilassegakoor (A. Sööt) ja Kutsehariduse Peavalitsuse ansambli segakoor «Noorus» (A. Lüüs). Esimese koori lühike tegevusaeg ei ole võimaldanud veel peenemat musitseerimist: alla *mf*, *ff* on vaimustuse kõrgpunkt, *fff* on aga juba lühiühendus. Et aga korgid läbi ei põleks, tuleb jõud jagada kogu õhtuks, muidu tuleb väsimus juba mõne laulu järel. Halluse ja monotoonsuse oht ei varitse meid mitte üksnes *piano* ja *mezzoforte* piires, vaid ka pidevalt *forte*'s lauldes. Löögi suurust vähendades, seda varieerides ja koorile tööks aega andes jääme ootama, et ka selle koorisõduri seljakotis võiks peituda kindrali mõõk. Samasugust rõõmu tunneme «Noorust» kuulates. See tänuväärt töö jätkugu senise energiaga, sest kahekordselt, kolmekordselt hinnatavam on töö, mida tehakse noortega.

Mida on saavutatud pisikooride liitmisega, näitavad sidetöötajate, autotranspordi ja maanteetööliste segakoor «Sauma» (K. Vaikmaa), Vabatahtliku Tuletõrjeühingu segakoor «Sõprus» (Ü. Pajur), Tööstuskaubastu, Kohaliku Tööstuse ja Kommunaalmajanduse Ministeeriumi töötajate segakoor «Leelo» (A. Kallikorm), V. Kingissepa nimelise Tselluloosi- ja Paberikombinaadi klubi ning Vineeri- ja Mööblivabriku klubi segakoor «Kaja» (P. Perens).

Tundub, et ka nendel kooridel on juba lähemas tulevikus sõna- ja lauluõigus kõrgemas klassis.

III kategooria kooridest, ühe asutuse väiksematest kooridest nimetagem Piimatoodete Kombinaadi segakoori (E. Lööve), Tallinna Linna TSN Täitevkomitee segakoori (H. Ilja), plastmasstoodete vabriku «Salvo» segakoori (E. Rikand), tekstiilivabriku «Marat» segakoori (K. Vaikmaa).

Ja kui palju valgust oli Pimedate Ühingu Õppe-Tootmiskombinaadi segakoori (K. Kleemeier) esinemises! Ettekanded olid viimistletud, hoogsad ja optimistlikud.

Pedagoogilise Instituudi naiskoor esines suurepäraselt. Millegipärast ei kuulnud me sellel ülevaatusel sama asutuse meeskoori. Kuid kui see instituut koondaks kõik oma lauljad segakoori, siis

võiks sellest kujuneda nii Tallinnas kui ka vabariigis arvestatav segakoor. Pealegi on sealsed lauljad noored õpetajad, kes lähevad rahva sekka ja asutavad oma ümbruses uusi segakoore. Igal pool pole lauljate vähesuse tõttu võimalik asutada nais- ja meeskoore, vaid just segakoore. Rahva normaalne koosseis on «segakoor».

Ootan põnevusega ka sellist sündmust, mil Teaduste Akadeemia meeskoori juht leiaks jällegi ühise keele Teaduste Akadeemia naiskoori juhiga, et põrutada mõned kogupaugud mõlemast torust korraga. Nad on seda eelnevalt edukalt teinud. Ei näe ka põhjust, miks näiteks J. Tombi nimelise Kultuurihoone kõik kooriliigid ei võiks otsida või tellida endale suursündmusena mõnda teost kõigile kooridele ühiseks esitamiseks. Kui niisuguseid teoseid ei leidu, tuleb need luua.

MEESKOORIDE liidri positsiooni säilitas J. Tombi nimelise Kultuurihoone meeskoor (J. Variste). Võistlusel ei märganud enam koori viimaste kontsertide mõnesugust tagasihoidlikkust. Edasiminek pole enam võimalik koosseisu paisutamise teel, vaid juba iga üksiku laulja võimete edasiarendamise kaudu hästi valitud repertuaari baasil.

Otse liidri järel, otse kandadel «rebisid» kõrvuti Eesti NSV Rahvamajanduse Nõukogu meeskoor (A. Ratassepp), «Eesti Energia» meeskoor (O. Oja) ja Teaduste Akadeemia meeskoor (A. Ratassepp). Nende kooride paremusjärjekorra võiks ju ka teisiti kirja panna, kui arvestada samade kooride eelmisi iseseisvaid kontserte. Nad kõik on võimelised üksteist üllatama, nagu tegi seda seekord Rahvamajanduse Nõukogu meeskoor. Esinemine jättis väga tugeva mulje. Aga ka «Eesti Energia» on võimeline kohati ennast vägagi tõsiselt kuulama panema.

Miskipärast ei saavutanud Teaduste Akadeemia meeskoor seekord taset, millega me oleme juba harjunud. Selle koori senised vokaalsed saavutused ja repertuaari valik on eelduseks kõige lähemal ajal esikohale jõudmiseks meeskooride reas.

Ent vanakuri, kes mind täna eriti kiusab pahandusi toovate mõtetega, sosistab mulle jällegi kõrva — aga mis oleks siis . . ., kui ühendada kas või korraks Rahvamajanduse Nõukogu ja «Energia» meeskoor? Nende juhid juba oskaksid nuputada, mida sellest graniidimürakast võiks vormida! Kas aga niisuguseid

katseid tarvis on? On küll! Meie koorikultuuri baas on kujunenud juba väga laialdaseks. Ta on nagu suurlinn paljude madalate ja keskmise kõrgusega majadega. Ehitagem sinna ka pilvelõhkujaid. Kui spordielus on vajalik, et kogu rahvas harrastaks kehakultuuri ja peale selle oleksid ka tipud, siis muusika alal on see kindlasti nii. Tipud on kultuuri taseme näitajad. Nad on otseses seoses muusikaelu arendamisega, heliloomingu arendamisega. Siin pole tegemist mitte ainult lauljate kasuliku ajaveetmisega, kultuurilise meelelahutusega ega ka ainult vajaliku numbri esitamisega asutuse aktusel.

NAISKOORIDE esireas püsib edasi Haridus- ja Teadusala Töötajate Maja naiskoor (L. Verlin). Kooril on seljataga koormad kogemusi. Kooril on kahtlemata parim häälematerjal. Vokaalne külg on muutunud endisest õhukesest paberlikust toonist tüsedamaks, kõlavamaks. Selle koori homne päev peitub endiselt vokaalsuse arendamises lopsakuse ja võimsuse suunas, millega koos kõndigu veelgi suurem hool ja nõudlikkus repertuaari valikul.

Juhtgruppi kuulub ka TPI naiskoor (A. Tamm), kelle mõnevõrra tagasihoidlikuma häälematerjali kompenseerib äärmiselt sisukas tõlgitsemine ja viimistlustöö.

Salaja ja vargsi on pugenud kontsertkooride rivvi Teaduste Akadeemia naiskoor (A. Ratassepp). Ta oleks nagu uue raamatu saamise sappa vahele trüginud. Mis õigusega? Eks tehtud töö õigusega. Ei ole ka sel kooril veel sellist häälematerjali kui esimesena nimetatud naiskooril. Kuid tema viimased kavad on rohket huvi pakkunud ka koorimuusika maiasmokkadele. Tundkem siis rõõmu sellegi suhteliselt uue koori üle. Kolme aastaga täiskasvanute reas ja pealegi oma näoga!

Sädelevalt nagu ikka esines Pedagoogilise Instituudi naiskoor (L. Verlin), kelle esinemist ehtis nakatav laulurõõm ja hoog — see õpetajate kaunim omadus.

Nagu teisedki vanemad koorid, peab ka J. Tombi nimelise Kultuurihoone «Ilo» mõtlema oma koosseisule. On tähtis, et vanematele laulutüvedele poogitaks järjekindlalt ka uusi nooremaid võrseid. Koor esitas tähelepanuväärselt A. Velmeti huvitava «Rehepeksu». Kas ei sobiks see laul üldlaulupeo kavva?

B-rühma koorid — Tallinna kaubamaja (O. Hõlpus), õmblus-

vabriku «Baltika» (H. Siiak), tubakavabriku «Leek» (U. Veenre) ja kombinaadi «Junor» (A. Lüüs) naiskoor jätsid hea mulje. Nende suhtes ei saa nii karm olla kui A-rühma puhul.

VENE KOORIDEST näitasid head tööd akadeemilises laulmislaadis esinenud Balti Manufaktuuri segakoor (J. Tungal) ja vene rahvakoori maneeris laulnud Madruste Klubi naiskoor (P. Aleksandrov). Viimane esitas oma kava toreda elulusti ja puhtusega. Eduga töötavad ka teised koorid.

KOOLIKOORIDEST märkigem esimesena Eelkoolikasvatuse Pedagoogilise Kooli vene koori (E. Rikand). Ka sama kooli teised koorid esinesid püüdlikult (L. Sermand). Ei saa nimetamata jätta ka ehituskooli nr. 1 segakoori (S. Kosk), kutsekooli nr. 6 meeskoori (E. Laar) ja kutsekooli nr. 4 naiskoori (E. Voites). Kuid kas ei ole neid liiga vähe?

LASTEKOORIDEST on Pioneeride Palee lastekoor (H. Kaljuste) teistest ringi võrra ees.

Tuleks mõelda ja organiseerida sellest koorist lahkunuile kõrgema astme koor (see on vist kindlasti segakoor?). Kuid millised oleksid selle koori organisatsioonilised alused? Mõelgem sellele!

Mehised mehed olid ka J. Tombi nimelise Kultuurihoone poistekooris (U. Järvela). J. Koha «Matkalaulu» kohta pole mingit pretensiooni. Raskusi näib tegevat veel ilus, vaikne *legato*. Kuna koor kavatseb suvel korraldada laululaagri, võib oodata peatselt uusi edusamme.

Kokkuvõttes: Tallinna kooride paraad jättis palju tugevama mulje, kui seda võis oodata. Taseme tõus on selgesti märgatav. Enamiku kooride esinemise tase oli isegi kõrgem kui eelnenud iseseisvatel kontsertidel.

*

LAHTISI LEHTI MÄRKMIKUST. RÕÕMU on uutest kooridest, uutest lauludest, uutest saavutustest. Rõõm on märkida noorte laululindude-koorijuhtide astumist minusuguste vanade «öökullide» rivvi (L. Karindi, O. Oja, A. Sööt, A. Lüüs, S. Kosk, L. Kleemeier, E. Rikand, E. Voites, P. Perens, E. Lööve jt.).

NOORTE KOORE aga tuleks luua sinna, kus see iganes võimalik. Kooride tööst osavõtuvõimalusi peaks olema vähemalt niisama palju kui õllepoode. Mõtlen seda väga tõsiselt ja sõna-sõnalt. (Mõlema instantsi suunad on eri väärtusega sellele vaatamata, et nad mõlemad laulma panevad. Kuid laulul ja laulul on siiski vahe.)

Koorid peavad kasvatama ka
UUSI JUHTE. Eriti käib see vanemate kooride kohta. Ei kujuta ette niisugust koorijuhti, kes mõtleb, et tema töö lõppedes tulgu või veeuputus. Töö kooriga ei tohi katkeda ega pooleli jääda. Suurendagem meie koorijuhtide kaadrit! Andkem võimalusi noortele esinemiskogemuste omandamiseks!

Lehitsegem läbi vajaduse korral ka konservatooriumi lõpetanud naisdirigentide nimekirjad. Seal on hulk võimetega
NAISKOORIJUHTE — kui nad vaid koori ette pääseksid. Asjata kardame nende edutamist. Vaadake A. Tamme, L. Karindi, K. Vaikmaa, S. Kose ja teiste tööd. Ja neid on veel ja veel. Kuid igaüks, kes tuleb nõu küsima uute juhtide suhtes, nõuab ainult mehi. Ehkki mõned poisid on nõtke ja elava laulu jaoks ülearugi kõvast puust.

Elu on kergitamas küsimust, kuidas korraldada juba väljakujunenud koorijuhtide kvalifikatsiooni tõstmist.

Praeguse tasemega Pärnu kursused seda kõrgemas astmes ei lahenda. Vaja oleks korraldada vahetevahel põhjalike ettekannetega, diskussioonidega lühiseminare. Tarvis on tutvuda ka teiste Nõukogude Liidu kooride tööga, juhtidega. Kohati on tunne, et mõnegi koori võimed on juba suuremad kui juhi võimed.

Kooride organisaatorid! Muretsege oma juhtidele tuusikuid kolleegide tööga tutvumiseks Nõukogude Liidu teistesse vabariikidesse, sotsialismimaadesse ja välismaale. Kui koorijuht nõus pole — saatke vägisi!

Iga akumulaator vajab laadimist.

Mõelgem ka sellele, kuidas panna koorilauljaid
NAABERKOORE KUULAMA ja kuidas sinna ka koorijuhte meelitada.

*

Ka oleks vaja kooskõlastada Tallinna kooride
KONTSERTIDE GRAAFIK, et kooride kontserdid ei satuks kõik ühele ajavahemikule. Tuleks mõelda ka temaatiliste kontsertide korraldamisele. Samuti suurvormide ettekandmise planeerimisele.

*

Kontserdil võib tihti märgata, kuidas muusika suudab vaevu läbi pressida laulja tardunud maskist. Seepärast — hoidkem kinni iga sõna ja lause
MÕTTEST kui trepi käsipuust. Tihti on laul nii selgeks õpitud, et mäletatakse ainult veel sõnu, nende sõnade sisu ja mõte aga on ära kulunud. On jäänud vaid sõnapuru, kaugusse suunatud kalasilmad ja hoiak, mis on omane rüütli raudrüüle muuseumi ukse kõrval. Selles osas pidagem nõu teatritegelastega.

Iga laul olgu esitatud nagu esmakordselt. Meie kooride emotsionaalne külg on ju paranenud, ja isegi väga palju, kuid mõni peab ikka veel tuima ja venivat esituslaadi põhjamaiseks stiiliks!

Ei saa olla *piano*-koori ega *forte*-koori. Küll on aga laule, mida tuleb laulda *piano*'s ja *forte*'s.

*

LAUL ei ole puupakk, mida saab raiuda ainult kirvega. On vaja osata ka nikerdustööd. Nikerdus ise aga olgu allutatud tervikule.

*

Kui vanadus peale kipub ja sa endale juba pärja tahad tellida, siis mine pensionäride koori proovile ja kuula: te sünnite taas ümber, kui kuulete koori nooruslikke naishääli.

*

Kallis sõber, ära halise ja kaota lootust, kui sul kitsas käes — mine ja **KUULA PIMEDATE KOORI!**

*

Kust võtad Sa, kallis Karl Leinus, oma **ENERGIA?** Meie, nooremad, ei jõua Sinuga sammu pidada.

Aga ikkagi pead (õndsast poissmeheseisusest hoolimata) paar tüdrukut ja poissi koorijuhtideks koolitama. Laululõng ulatagu põlvest põlve!

*

Koorid peavad oma igapäevases töös repertuaariga ka mõne raskema **PÄHKLI** kallal jõudu katsuma ja selle sisu kas või aegamööda avama. On vaja kasvatada tugevaid hambaid. Häälepaelte venitamiseni see töö ei pruugiks ulatuda.

*

Ärge jätke noori heliloojaid ainult sümfoonia väärikaile väljadele, las külastavad sagedamini ka laulurahvast!

Kahevõrra olge te kiidetud, kui suudate mõne laulu välja meelitada ka niisugustelt heliloojatelt, kes päris põhjalikult on pöördunud kergematele radadele, kuid kelle võimed koorilaulu kirjutamiseks on head.

*

Koorikunst — see kasvab ja kasvab ja ta arengul pole piire.

Must oleks taevas ja must oleks maa, kui lauljal poleks koori, kus laulda ei saa!

*

Kes oh andnud laulule väikese sõrme, sellelt võtab ta kogu südame ega anna seda enam tagasi, vaid ainult

EDASI, EDASI!

1963

HELIMESILASELE!

Ei suuda seletada, miks on hinges kuidagi nukker tunne, kui lahkud nii ilusalt peolt. Kas tõesti võivad rõõm ja ilu nii suured olla, et otse valus hakkab?

Möödunud kaunid noorte laulupäevad säilivad kahtlemata kaua aega helisalvestusena meie elulindil.

Kui palju hoolt ja vaeva nägid selle peo korraldajad, majutajad, toitlustajad, transpordi- ja tervishoiutöötajad, liikluse juhid ja paljud teised!

Eriline tänu teile, laulu-, orkestri- ja tantsujuhid-õpetajad!

Kindlaks traditsiooniks tuleks talletada tava, et kõik juhid kogunevad laulupeo viimaseks lauluks lava ette. Nii võiks toimuda kõikidel üldlaulupidudel, laulupäevadel ja ühiskontsertidel. Selleks et kuulajaskond ja lauljad saaksid teile kui kõige tähtsamatele peotegelastele otseselt tänu avaldada. Ja ka selleks, et koos üldjuhtidega jagada ka rõõme, mitte üksnes muresid.

Ole tervitatud, vilgas helimesilane, kes sa nii suure töö ja hoolega oled kogunud noot noodi haaval laulumett meie ühisesse suurde leelokärge, et seda üldlaulupeol kõigile jagada. Mida tulemusrikkamalt sa töötad, seda kaunimalt ja tunglevamalt kõlab rahva hääl lauluväljaku tohutust laulukurgust. On, nagu avaks maa ise oma suu. Ülev on kuulata seda häält.

Me ei kõnele täna täiel häälel asjust, mida tuleks veel teha. Ega ka sellest, et puudusid meeleolukad mudilaskoorid. Kas ei peaks meie segakooride nais- ja meeshääled eraldi esitama mõne nais- ja meeskoorilaulu? Segakoore olgu aga märksa rohkem. Üle jõu käiva pikema teose asemel oleks kasulikum ja tulemusrikkam õppida hulk jõukohaseid laule, et oleks peo lõppedes üldisele peotujule veel lisa anda.

Oluline on ju ka see, et me suudaksime haarata kuulajaskonda veelgi tugevamalt ja sügavamalt. Selleks on vaja kava laiendada ja rikastada.

Lastekooride esinemise ajal tuli minu juurde väike valgepäine nelja-viieaastane rahvarõivas tüdruk ja küsis, kas ta võib ka lauljaks tulla, kui ta suureks kasvab.

Võid ja peadki tulema! Tule juba juubelilaulupeole 1969. aastal!

1967

ÜLIÕPILASTE GRAMMATIKA

Sina, laulev üliõpilaskoor, oledki see,

KES on algava üliõpilaste laulupeo peaperemees ...
KELLE laul olgu ühtlasi ka meie koorikunsti kõrgemaid tippe ...
KEDA kannab kõikjal nooruse erksus ja juhib eelkäijate tarkus ...
KELLESSE on kirjutatud meie homse elu partituur ...
KELLES on võime lauluga kaasa tõmmata ka kõige tuimem tukkuja ...
KELLEST tahame kuulda alati head ...
KELLELE on teada, et laulude tuumajõudude vabanemine annab soojust ja energiat kogu eluks nii enesele kui ka teistele ...
KELLEL on emotsionaalsusele lisada veel noodi- ja taktitundmine (igas mõttes) ...
KELLELT ootame kõikidele teistele kooridele õige «a» andmist ...
KELLEKS peab saama ka meie homne vahetus, tänased «noorimad teaduslikud töötajad» alg- ja keskkoolidest ...
KELLENA tundku end ka iga peokülaline. Võtku nad Tartus laululõke ja kandku kõikjale ...
KELLENI ulatugu ka kõik rahva rõõmud ja mured, sest laulda tuleb koos rahvaga ...
KELLEGA ristugu ka külaliste sõpruskäed, et laule saata üle mitme maa ja vee ...
KELLETA jääks eelolev pidu pidamata, laulud laulmata.
Kõigis käänetes ja pööretes teiega unisoonis Gustav Ernesaks

1967

VIIS LAULUPIDU NELJA NÄDALAGA

Üle hulga aja avanes võimalus küllasõiduks laulunaabreile, et tutvuda mitmesuguste muusikaliste suurüritustega. Seni on olnud takistuseks ajalised ühtesattumised, mil endalgi käed-jalad tööd täis.

Tänane vaatlus kandku ainult kõrva taha panemise karakterit. Sügavamast sisulisest analüüsist loobudes suunakem tähelepanu sellelaadsele, mis puudutaks otseselt või kaudselt meie eelseisva juubelilaulupeo läbiviimist.

SOOME LAULUPIDU TAMPERES oli eriti huvitav. Esmakordselt oli põhjanaabritel õnnestunud kokku koguda nii palju koore. Esinesid kõik kooriliigid ja puhkpilliorkestrid. Eraldi veel rootsi ja kirikukoorid.

Peamised suurkontserdid peeti staadionil ja jäähallis. Teatavasti on need mõlemad toredad ehitused mõeldud vaatajaile, mitte kuulajaile. Staadioni peatribüüni katuse alla olid asetatud sega-, nais- ja meeskoorid, nende ees oli ümberpaigutatav juhipult. Osa koore oli staadioni otsasektoris, puhkpillid aga vastaspoolel, umbes jalgpalliväräva kohal. Kahjuks ei asunud kuulajaskond väljakul — seal istus vaid mõni rida aukülalisi. Publiku kohad olid vastastribüünil ja puhkpillide lähedal otsatribüünil. Seega oli jäänud täiesti lahendamata kuuldavuse küsimus, vabaõhukontserdi edukuse peamine eeltingimus.

Püüe võimalikult palju soome koore kokku kutsuda õnnestus. Nüüd seisab enne järgmist laulupidu vaieldamatult ees väljaku leidmise ja sellele akustiliselt sobiva laululava ehitamise vajadus. Sest lauljate vaev ei tohi maha joosta.

Hea oli, et pidustuste ajal korraldati erikontserte. See võimaldas tegelastel ja ka külalistel tutvuda paremate kooride saavutustega. Muuseas esines iseseisva kontserdiga ka eesti koorijuhtide segakoori 60-liikmeline kammerkoosseis.

Jäähall ei lasknud samuti helidemerel kuulajaskonda haarata — puudus vajalik dünaamiline aste. Olukorda pole võimalik parandada mikrofonide abil. Istusin otse valjuhääldaja «väljalasketoru» all — ja seal ei saanud küll muud teha, kui vahetpidamata kiita tänapäeva tehnika vägevat võimsust. Suure koori paeluvat tämbrit ja mahtu ei saa ega tohi edasi anda läbi traatide ja plekktorude. Koorelahutajaina riisuvad nad ettekandelt koore ja publik olgu rahul lõssiga. Tugevus saavutatakse. Aga kas pole võimalik muuta hästi laulvat kvartetti võimenduse abil veel tugevamaks kui kümne tuhande laulja hääl? Milleks siis need ülearused üheksa tuhat üheksasada üheksakümmend kuus?

VILKAD KATSETAJAD, OTSIJAD JA LEIDJAD LEEDULASED korraldasid oma seekordse makrokontserdi uuelaadselt. Nende laululaval, mis on täpne äratõmme meie omast, korraldati piiritletud teemaga vabaõhukontsert. Et seekordsel esinemisel oli rohkesti ühe- ja kahehäälset laulmist ning mitmed laulud kantud samast meeleolust, tulid leedulased mõttele korraldada teatraliseeritud kontsert. See toimus hilisõhtul, paljude prožektorite valgusel. Kaasa hakkasid mõjuma lavakujundus, värvid, riietus, linikud ja rätid, tegelaste paigutus ja liikumine. Et tähelepanu orbiidis oli peamiselt optiline tulemus, siis kannatas mõnevõrra kooslaulu kompaktsus. Iga kahe naislauljate rea vahele oli paigutatud üks rida mehi. Nad olid kogu õhtu vältel laval. Peaaegu märkamatult pugesid lapsed täiskasvanute vahele. Kui siis lava keskel lauljad eesriide kombel kahele poole tõmbusid, avanes jalamaid lasterühma uus värv, nii pildis kui helis. Leidlikult kattis orkestri ja muude tegelaste sagimist lava ees ümberpööratavate tahvlite rida, kuhu asetati üksikuid tähti. Seda moodust võime meiegi kasutada juubelilaulupeol, et tutvustada koos lauludega vastavate üldlaulupidude märke ja aega.

Kontserdi lõpptrumbiks Vilniuses oli primitiivne, aga kaasakiskuv külakapell. See koosnes vaid viiulitest, klarnetitest, mõnest akordionist ja trompetist, bassist ja trummist. Neid orkestreid oli palju. Nad ei mänginudki muud kui ühe valsi, polka ja marsi — aga esituse talupoeglik lopsakus tekitas umbes sellise peomeeleolu, nagu see oli meie koolinoorte ja üliõpilaslaulupeol.

Meie laulupeol kõik nähtu rakendatav pole, sest laulupeo oluline tuum seisneb ikkagi kavas eneses ja selle veenvas esitamises parimates akustilistes tingimustes.

Ei saa salata, et suurte hulkade lihtsamad liikumised ühele või teisele poole, üles või alla pakuvad silmale küllaltki nauditavaid pilte. Mäletagem kas või seda, kuidas meeskoorid eelmisel üldlaulupeol frontaalselt käsikäes lavalt alla astusid. Kasutagem siis nii kiirust, ilu kui ka vaheldust. Hea sisu väärib ka silmailu.

Vaadakem, et liikumine ei muutuks üksnes liikumiseks liikumise pärast (näiteks aegaviitev üksikute ridade haaval väljatulek jne.).

LÄTI KOOLINOORTE LAULUPEOL oli laululava noortega täidetud kahel korral. Kontserdi esimesel poolel olid seal poiste- ja

lastekoorid, teisel — sega- ja naiskoorid. Kava läbiviimine oli väga ladus. Lätlased on rikkad segakooride poolest. Ka nende täiskasvanute segakooride arv on suur ja tase kõrge.

Kava koosnes nagu Vilniuses ja Tallinnaski peamiselt revolutsioonilistest lauludest. Sekka oli põimitud rohkesti ka teisi kõlavaid laule — eriti palju rahvalaule, millega tekitati vaheldusrikkus ja kontrastsus. Eks ole ju vana tõde, et kui laulda hulk ühesuguse meeleoluga kuitahes häid laule järjest, siis lõpptulemusena kahjustavad need üksteist ja tulemus on loodetule vastupidine. Siin aitavad proovitud abivahendid: erinevad tempod, dünaamilised kontrastid, vahelduvad rütmid, helistikulised vaheldused, palade erinevad karakterid ja faktuur jne.

Kogu kava oli Riias kolme parima üldjuhi käes. Katsetagem ka meie tulevaste üldjuhtidega, hoidugem aga siiski igale laulule eri juhi otsimisest. Veelgi rohkem võiksime arvestada laulude ja juhtide omavahelist sobivust, nii lauljate kui ka kuulajate tähelepanekuid.

KOOLINOORTE LAULUPIDU TALLINNAS oli kahtlemata suur samm edasi. Tõsisemaks puuduseks osutus nii siin kui ka hiljem üliõpilaslaulupeol kava hiline koostamine ja sellest olenev vähene ettevalmistusaeg. Põhjalik repertuaari omandamine ja selle maksimaalne viimistlus on aga muusikapidustuste otsustav lüli, kogu peo tuum, haarde laius ja sügavus.

Täna võib ja peab kõnelema ka teistest murettekitavatest küsimustest. Üks on vanemate klasside lauluhuviliste vähene arv. Puudusid isegi neidude koorid (naiskoorid). Oleks oodanud kas või paarigi piiratud ulatusega meeskoorilaulu esitamist. Ka pole õigustatud mudilaskooride väljajätmine. Kui üks või teine asi on raske organiseerida, siis tuleb organiseerimist täiustada, uut moodi organiseerida, uusi inimesi juurde leida. Meie «ilujõe» ülemjooks algab ju sessamas «mudilas». Võiks näida, et tähelepanu pööramine sellele muusikaliselt tagasihoidlikule lõigule ei too suuri kunstilisi loorbereid, ent eks haara meie laulupeod rahvast hällist hauani. Hoolitsedes eriti hällipoolse tiiva eest, ei kurda me hiljem, et noored hoiduvad koorilaulust kõrvale.

Kindlasti oleks pidanud nii koolinoorsoo laulupeo kui ka üliõpilaslaulupeo ettevalmistamise töösse lülitama ka üldlaulupeo repertuaarikomisjoni.

Heatujulisel lastepeol küpses paljudel mõte, et laste keelpilliorkestri suurendamise ja arendamise kõrval tuleks asutada ka alaliselt töötav laste sümfooniaorkester. Hiilgavaks eeskujuks võiks selles osas olla Soomes tegutseva muusika täienduskursuse — Klemetti-Opisto igasuvine kuuajaline mängulaager. Kvalifitseeritud dirigentide juhatusel olen neid mängumehi kahel korral Tampere kontsertidel imetlenud.

Tallinnas valmistasid rõõmu ka mitmed puhkpilliorkestrid. Kuhu on aga jäänud endisel ajal arvukalt tegutsenud Tallinna koolide orkestrid? Mäletan elavalt, kui kõrgele me koolipoistena nina tõstsime kooliorkestri järgi sammudes. Ning kooli direktoridki kõndisid uhkusega orkestrite ees.

Lisaksin veel, et need muusikaõpetajad, kes (ajavaimust ja moodne-olla-tahtmisest kantud) tegelevad praegu ainult estraadiorkestrite ja vokaalansamblitega sümfoonia-, puhkpilliorkestrite ja kooride arvel, teevad küll karuteene meie noorte muusikalisele kasvatamisele.

Minu arvates ei ole õpilaslaulupidude mõte suutnud tungida veel igasse kooli, iga direktorini ja laulu-muusikaõpetajani.

Kas on nüüd, pärast laste laulupidu, veel kellelegi tarvis selgeks teha nende pidude mitmekülgset kasvatavat mõju?

Veel ühest kogemusest laulupeo kava koostamisel. Väärtusliku, aga üle jõu käiva teose asemel tuleb parem esitada mitu hästi kõlavat, huvitavat ja jõukohast laulu. Me võisime ju küll öelda: olgugi et me ettekandega täiesti hakkama ei saanud, ometi oli see töö kasulik. Ja siiski oli see viga.

Kui me tahame hüpata kõrgust kaks meetrit, aga lati maha ajame või selle alt läbi jookseme, siis pole me mitte hüpanud kahte meetrit. Eks selguski laulupeo lõpul, kui laste lauluhinged lõkendasid ja leegitsesid, et meil polnud neile midagi laulda anda. Kahju oli.

Tuleme varem avaldatud mõtete juurde: nõudlikumaid teoseid (ja neid tuleb esitada) tutvustatagu juba varem planeeritud erikooridega. Kui need suurel väljakul ei õnnestu, siis esitatagu need kontserdisaalides.

Akordioniorkester ei pääsenud seekord vajalikult mõjule. Kas mitte arvestada kava koostamisel leedulaste külakapelli kogemusi?

Pöörakem siitpeale veelgi koondatumalt tähelepanu kooli muu-

sikaõpetusele. Meie tulevased üldlaulupidude põllud vajavad just nüüd ajakohast laulutehnilist harimist. Ega inimene ole kartul või kapsas, et kasvab paar kuud ja valmis. Uus inimpõlvkond sirgub tammede kasvutempos.

Eks selguski **ÜLIÕPILASTE LAULUPEOL**, mida oleme varem külvanud.

Olen nõus — laulupidu oli tore, haarav, meeleolukas. Aga «pidu» ise oligi laulupeo tugevam osa, «laulu» juures peaks pisut aru pidama. Kõigepealt võisime märgata, et oleme keskkoolides külvanud liiga vähe segakooriseemet. Meie üliõpilaste arv lubaks rohkemat. Sõja ajal oli võimalus kontrollida, kui palju oli umbes tuhande mehe hulgas koorilauluvõimelisi mehi. Sain ca 10%. Naiste hulgas on see arv kindlasti suurem. Alati on üliõpilaskoorid igal maal olnud ühtlasi ka kõige paremad kontsertkoorid.

Meie oleme aga tihti nõus asutama mõnd «poolkõlavat» naiskoori või «pooltoorest» meeskoori, jättes kõrvale segakoori, mille tähtsus võiks ulatuda palju kaugemale oma asutuse piirest ja mille kohta kirjanik Mart Raud ütleks «vohh»! See märkus ei käi üksnes kõrgemate koolide kohta — see on üldine.

Oli muidki päikeseplekke üldises laululõõmas. (Nagu märkate, vaatlengi ma täna neid läbi tahmaklaasi.) Fakt oli see, et meeskoorid pidid kavast välja jätma Saare «Leelo», sealjuures on teada, et üliõpilaskoorid on meie parimate killast. Hästi kõlas J. Simmi «Oma saar». Kas mitte seepärast, et tuli tugev hoog vihma? Kui nii, siis võtkem ka neid ridu vihmana.

Ees seisab üliõpilaste laulupidu Vilniuses. Leppigem kokku: ka see pole üksnes rõõmupidu, vaid ikkagi laulupidu. Tuleks varakult kindlaks määrata esitatav kava igale kooriliigile ja ka need laulud, mis ühiselt esitatakse.

Mul on tunne, et mitte kuidagi pole põhjust arvata, nagu kavatseksid näiteks lätlased või leedulased tulevikus halvemini laulma hakata.

Veel üks kogemus suurtest massiüritustest. Kui selgub, et mõni väiksem ühik haarab peoareeni peaaegu pooleks esinemisaja metraažiks, siis peab peoplatsil tegutsema viisakas ja resoluutne «välikohus».

Mõtleme veel väikeste üksuste esinemistele suuremõõdulistel pidudel. Väikerühmade venitatud esinemised toovad suurde saali

vaakuumi. Saavutatud hoogu on kerge lasta tagasi veereda, aga seda uuesti tõsta — raske!

Ja tartlased! Teil seisab ees laululava ehituse lõpuleviimine. Vaja helisuunavat katust.

KÕRVATAHAKIRJUTUSED (kuigi hiljem mõni neist tuleb ka korstnasse kirjutada).

Hetkel on meie heliloojail kõige kibedam aeg uute laulude kirjutamiseks (tähtpäev 15. september).

Õppimise kontrolli plaanid ja võistulaulmise tingimused tuleb sektsioonides välja töötada kõige lähemal ajal.

Hiljem armutult maha kanda viiendad rattad ja «laulujänesed», kes armastavad sõita teiste regedel.

Laulupeorongkäigu ilmekust tõstaks, kui raadio, televisioon või mõni ajaleht võtaks oma hooleks paremini ja mõttekamalt vormistatud kollektiivide väljaselgitamise. Kohtunikuks olgu kõik peokülalised.

Rahvariide osatähtsust tuleks järsult tõsta. Ka iga peokülaline ärgu häbenegu neil päevil rahvariideid kanda.

Rongkäigus ja peoplatsil olgu nii tegelastel kui kuulajatel-vaatajatel kasutada värvilisi juubelirätte, linikuid, vöösid, mütse, varrukamärke jm.

Ikka on seni lahendamata üldlaulupeo saateorkestri küsimus. Tamperes püüti seda teha sümfooniaorkestriga läbi mikrofoni. Tallinnas ühe sümfooniaorkestri abil. Vilniuses, Riias ja Tartus kasutati puhkpilliorkestrit. Selgub, et üks sümfooniaorkester pole ometi vääriline partner ühendkoorile. Ta peaks olema nähtavasti väga arvukas. Siis võtaks ta enda alla aga tohutu «tootmispinna». Ei ole õnnestunud sümfooniaorkestrit võimendajate abil eraldi tugevdada. Ka üks puhkpilliorkester pole täisväärtuslik saatja. Siit järeldus — võimalikult suurendada *a cappella* laulude arvu või laiendada saatepuhkpilliorkestrit paarisaja mängijani. See vajaks jällegi erilist ettevalmistuslaagrit. Sealt ärgu puudugu kutselisedki mängumehed. Seni on olnud saateorkestrite osa meie muusikapidustuste nõrgemaks lüliks. Põnev oleks katsetada ka ühendpuhkpilliorkestrit koos ühendkooriga, kuid nad ei mahu korraga lavale.

Muusikapidustuste korraldamine üldlaulupeo ajal vajaks paljude organisatsioonide sünkroniseeritud tegevust.

Sõprusõhtuid tuleks edasi arendada umbes leedulaste stiilis.

Muusikamuuseum avab loodetavasti laululava all olevas ruumis ülevaatenäituse «100 aastat laulupidusid» (ühes väikese kinoga). Ei ole vist ühtki Tallinnas viibivat turisti, kes ei külastaks laluväljakut ja seesuguste asjade vastu huvi ei tunneks. Omad kah!

Üldlaulupeo filmide stsenaariume hakatakse kindlasti koostama juba enne üldlaulupidu.

*

Kena oli kõndida «Sõmeralt Sõrmikule» ja lasta end kaasa kanda viiel viiside voogudel. Rõõmud olid suured, ent suurim peaks meil ees seisma.

Ja see tuleb!

Selleks sügisel kõvasti pihta!

1967

LAULUSEPPADELE

Hiljuti pidas koosolekut kooride ja orkestrite sektsioonide nõukogu, s. o. meie kümnete tuhandete laulu- ja mänguentusiastide esindus.

Päevaküsimusi arutades leidsime korraga oma suureks ehmatuseks, et meie üldlaulupidude sajas aastapäev on kava koostajail samahästi kui ukse ees.

Kui nüüd isiklikus korras meelde tuletaksin kõiki 9 oma silmaga nähtud, kõrvaga kuuldud ja osalt ka oma käega kaasatehtud üldlaulupidu — siis pean tunnistama, et nii haaravat ja suurejoonelist heli- ja värvipidu, kui see oli 1965-ndal, pole ma varem kuulnud-näinud.

Meie kõikide heliloojate edasine püüd ja kohustus — iga uus suurkoori laulutund toimugu järjest kõrgemal tasemel. Kui jääme viimaste loorberite uima, võime leida end peatselt teiseks aastaks istumajäänute killast. Kõik öeldu ärgu tähendagu ka seda, et saadud loorbereid häbenema peaksime.

Kuigi 1969-ndal aastal tagasivaatena esitame ka eelmiste üldlaulupidude laule — ei tohi meie siinne pere unustada, et vajame pidevalt uut ja jõukohast repertuaari. Ärgu tõlgitsetagu sõna jõukohane mitte tagasikiskuvas mõttes. Ka edasi võib ja peabki jõukohaselt minema, kuid nii, et sammu pikkus vastaks sammuja võimetele. Kaht sammu korraga ei astu, küll aga järjest.

Suur hulk inimesi tunneb tõsist muret lihtsamate, hästi kõlavate ja vabaõhutingimustele vastavate laulude kõrvalejätmise pärast.

Teised on huvitatud ainult uute teoste kavvavõtmisest ja sealjuures mõnikord isegi nende laulude tehnilist passi arvestamata.

Ei saa eitada ühe ega teise püüdlusi. Mõlemad on põhjendatud. Pidu peab olema ja kõrgetasemelist laulu peab olema. Hea on, et meie kooridel on olemas võimisvarusid. Arvestagem ka seda, et kontserdisaal mahutab meil 100 000 ja on mitmeks päevaks välja müüdud. Seda tuleb säilitada ja isegi suurendada.

Tuletagem meelde erisegakooride heas ettekandes Jaan Koha kantaati ja naiskooride Mart Saare fuugat. Samuti märkimisväärselt laulis erimeeskoor võrdlemisi raskeid palu. Ühekülgselt koormata kõiki kooriliike ainult keerukamate ülesannetega on samuti kardetav.

Kirjutades ükskõik mis kooriliigile, pidagem sidet vastavate kooriliikide spetsialistidega. On ju vaja viiulile kirjutades tunda viiulit, orelile kirjutades orelit. Ka igal kooriliigil on oma ulatus, parimad registrid. Näiteks pole meeskoori I tenor täiesti sama karakteriga mis segakoori I tenor, ja naiskoori II alt on hoopiski erinev segakoori aldist, eriti ulatuselt.

Eksime ka, kui mõtleme, et iga viisaastakuga viskub iga rühma hääleulatus näiteks veerandoktaavi võrra kõrgemale.

*

Kõigepealt vajame õige mitut ühendkoori kantaati või ulatuslikumat teost. Kindlasti leiame pidustuste ajal aja ja koha mitme pikema ja väärtusliku teose ettekandmiseks. Suurteoste kirjutamisel ühendkoorile tuleks arvestada ainult kahte-kolme ühist proovi, seega tuleks kirjutamisel silmas pidada, et kümnete tuhandete lauljate kokkumonteerimine ei võtaks palju aega.

Ülesannetest olenevalt võime ka eeloleval üldlaulupeol sega-

koorid erisegakooriks ja ühendkooriks jaotada. Esimene suudaks lahendada tehniliselt raskemaid ülesandeid. Aga miks ka mitte mõlemat kooriliiki korraga kasutada? Sama maksab ka meeskooride kohta. Me ei tahaks pidustustest välja jätta ka noorte ja algajate meeskoore.

Kõikide nimetatud üksuste vahel peitub rohkesti seni vähekasutatud omavahelisi kombinatsioone. Kas ei võiks mees- ja naiskoorid koos esitada spetsiaalselt kirjutatud eriteoseid? Kõike täiskasvanute kooriliike on võimalik siduda laste- või poistekooriga või ükskõik millise orkestri või noorte viiuldajatega.

Ei tahaks heliloojaile ette lugema hakata teoste teemasid. Aga eks lange sellesse perioodi Suure Oktoobri 50. aastapäev, Lenini 100. sünni-aastapäev, sada aastat esimesest üldlaulupeost, 50 aastat konservatooriumi, 25 aastat Riikliku Akadeemilise Meeskoori asutamisest.

Rakendada kõiki heliloojaid pidustuste ettevalmistamiseks. Küll noori, küll vanu. Luues sidemeid luuletajatega, esitagem neile omapoolseid ideid. Ka nii võib mõnikord saada mõndagi enesele soovikohast. Hädavajalik on seegi, et sektsioonid ise arendaksid märksa energilisemat ja fantaasiarikkamat sidet heliloojatega. Praegu on ju portfellid üldlaulupeoks sobivast repertuaarist peaaegu tühjad — sellele vaatamata, et on kirjutatud nii ja nii mitu sada uut koorilaulu.

Omakorda peaks sektsioonide nõukogu pöörduma kõikide heliloojate poole, et kuulata ka nende ettepanekuid laulupeo kava koostamiseks.

Iga kirjutatud laul kuulugu automaatselt aasta lõpul hindamiseks ja premeerimiseks esitatud laulude hulka. Mis oleks, kui regulaarselt premeeriksime igal aastal meeskoorilaule K. Türnpu, naiskoorilaule M. Härma ja segakoorilaule M. Saare preemiaga. Laste-, poistekoori omi näiteks A. Lätte preemiaga. Tuleks vaid soovida, et peetaks silmas kõiki kooriliike igas raskusastmes.

*

Üldlaulupeoga seoses ei saa vaiki olla ka ühest omapärasest nähtusest: nimelt pole meil jällegi laulupeost ühtki korralikku ülevaatlikku filmi, mida võiksime näidata külalistele, sõpradele ja kõigile neile, kes tahaksid selle ainulaadse suursündmusega

tõsisemalt tutvuda. Miks see nii on, ei oska öelda. Aga stsenaarium jookseb tänaval ja lauluväljakul lausa sülle — ainult kaamera vedru käimapanemise vaev. Miks nende asjadega alustatakse hilja, on arusaamatu plaanitus ja nüüd mitte enam kroonikaline, vaid krooniline.

Tõsi — ka mulle tehti ettepanek ühte laulupeo lühifilmi muusikaliselt kujundada. Kui aga paar päeva enne pidu selgus, et stsenaarium oli nõrgukesest nõrgem, et stsenarist polnud elus ühtki laulupidu näinud, tuli loobuda. Iseenesest väga meeldivast ülesandest.

Kangesti tuletab laulupeofilmi valmistamine meelde üht võrdlemisi vana lugu, kui leiti, et RAM-ist võiks saada üks kopsakas kunstiline kontsertfilm (mis on isegi ettekujutatav). Kui aga kõik komisjonid olid oma töö teinud, selgus, et stsenaariumist oli välja kärbitud — meeskoor.

Kui tahetakse, ja seda peab tahtma, et järgmisest juubeli üldlaulupeost saaks ülevaatliku filmi, siis on just praegu aeg selle kavandamiseks. Kui seda ei suuda teha «Tallinnfilm» — ja kahjuks ta pole seda seni suutnud, — tehku seda siis televisioon. Kui ei meeldi temalegi see teema, tehku seda siis amatöörid või kutsutagu abi mujalt. Aitab juba filmispetsiifikast kõnelemisest — tarvis on üldlaulupeost korralikku filmi.

Aga kuna me elame ammugi helifilmi ajastul, peaks mõtlema üldse muusikaliste filmide kavandamisele ja loomisele.

Me kangesti muretseme mõnikord ühe või teise asja arendamise pärast. Kui meil midagi aga juba on, siis ei oska me sellega midagi peale hakata — olgu see siis üldlaulupidu, T. Kuusik, G. Ots, V. Alumäe jne.

Siit edasi — üldse me nagu ei oskaks head asja ajakohaselt propageerida. Miks häbeneda!

Võtkem ometi eeskuju, kuidas propageerivad estraad, džäss ja kerge muusika: võistlused, festivalid, ajakirjandus — lausa igast kanalist. Selle muusika pärast muretsevad raadio, televisioon, filharmooniad, lindilaskjaist reisirongides rääkimata.

Tuuletõmbe korral on siiski võimalik lahtised vaguniaknad sulgeda. Katsutagu seda aga teha valjult undajaga. Küll tahaks mõnikord ka vaikust kuulata. Kas pole siin kaudselt peidus infarkti ja detsibelli omavaheline seos?

Liigutav oli kuulata ühel koosolekul, mis oli kokku kutsutud estraadi, džässi ja kerge muusika paremaks levitamiseks ja arendamiseks, kuidas sellelaadse muusika ikka veel vähese leviku pärast muretsejaid mure muljus.

Usun ka seda, et kui teeksime koolipoiste hulgas sotsioloogilise küsitluse kõige meeldivama tunni kohta, saaksime vist vastuseks — vahetund!

Tantsuorkestrid on koolides puhkpilli- ja sümfooniaorkestreid välja lülitamas, kerged ansamblid koore asendamas.

Imelik on vahel seegi, et iga estraadilauluke mahub igal ajal nõukogude laulude, jooksva helilindi või koguni lastesaate lahtrisse. Lugegem ometi vahel nende laulude tekste! Tõesti, nii mõnigi apoliitiliseks tembeldatud koorilaul on nii mõnestki šlaagrist sada korda temaatilisem!

Oleme asutanud ka RAM-i raames vokaalansambleid — kuid eelnimetatud peamised muusikat propageerivad asutused on juhtinud või juhtimas neid rubla kaudu üksnes «Vanade sõprade» ja «Terekeste» teele. Nad on end peatselt kohandamas kõige kergemaks ajaviiteks. Rubla võim on vägev!

Kui aga muusikalise kasvatuse juhtijaks jääb üksnes rubla ja selle taga seisab veel tõsiselt kõva majandusmees, siis voolab kõigist kanaleist kõige suurema vulinaga kõige paremat vahtu. Pean ütlema, et meie üldises arengus on ka Heliloojate Liidu maja rahval millegi eest vastutada!

Need küsimused vajaksid sügavamat ja laiemat käsitlust. Seda võiks teha kas või samas Heliloojate Liidu majas, kus alustasime kerge muusika propagandat juba teisel avalikul õhtul.

Mulle võidakse põhjendatult vahele hüüda, et sinagi oled kunagi džässorkestris mänginud! Õige — ja see annab mulle veelgi suurema õiguse neist asjust rääkida. Lepime kokku! Kõikidel žanritel olgu eluõigus. Elagu ka suur ja väike trumm — ärgu nad aga muutugu muusikalisteks tapariistadeks.

Kordan igaks juhuks veel — ei maksa neist pisut pahuravõitu ridadest nimetatud alade vastu vaenu või koguni kadedust välja lugeda. Ma tahan ainult ära märkida omaenese, oma kallite kolleegide ja teistegi asjameeste haruldast saamatust hea ja tõsisema muusika propageerimisel.

Kindlasti usute mind, kui ütlen täiesti siiralt, et kui ma kirjutaksin näiteks kirbujenka, siis trükitaks see peatselt rahvaliku repertuaari lehes. Kas te aga usute mind, kui kinnitan, et pärast viimast üldlaulupidu pole ilmunud meie kümnetele tuhandetele koorilauljatele veel ühtki koorilaulu kogu?

Kihav ja vilgas on tänapäeva elu, hiilgavad edusammud kõikjal — maa peal ja maa all, taevas, keemias, füüsikas, tööstuses ja põllumajanduses, aga nootide kirjastamise töös ei saavuta me kuidagi veel Gutenbergi ajastu taset.

Iga aasta jaanuaris ja septembris, s. o. hooaja alguses ootab iga kooriliik uut lauludevihikut. See on meile vajalik nagu igapäevane leib. Kui seda leivategijat veel ametis pole — tuleb ta ametisse panna. On ta ametis ja tööd ei tee — siis tööluusi eest ta küll leiba ei peaks saama.

Mõlgutaksin veel üht muremõtet. Meil ei jätku vabariigis kutselisi lauljaid ei raadiokoorile, teatrile ega RAM-ile. Pole seegi loomulik, et oleme meeskoorist saatnud arvukalt lauljaid teatrisse, kuigi rahvusvahelised suhted nõuavad ka meilt mitte väiksemat vastutust.

Sõnaga — meie muusikalistesse õppeasutustesse võetavate lauluõpilaste arv ei rahulda tegeliku elu vajadusi. Aga üldse tuleb lauljate ettevalmistamisele läheneda teisiti ka sisulises töös. Vajaka jääb iseseisva töö oskusest, eriti noodilugemisest. Muide, noodilugemine tuleb tulipunkti tõsta ka kõikides isetegevuslikes koorides. Kaasaeg nõuab üha suuremat kirjaoskust, lugemise oskust nii kutselistes kui ka isetegevuslikes üksustes.

Kõneldes vokaalala õpilaste arvu suurendamisest, on juba ette teada, et konservatooriumi ruumipuuduse teemal esitab prof. Alumäe meile jalamaid pika valulise aaria. Kuid kas poleks õige, et samale aariale kõlaks toetuseks kogu Heliloojate Liidu ühendkoor.

Sooviks jääks, et kõikides muusikalistes küsimustes hakkaks enam ja tugevamalt kandma ka Heliloojate Liidu hääl — kuigi ta ise on täna veel ilma häälekandjata.

1966

LAULUD TAAS KÕLAMA

Aga seal, kuhu ruttan,
on ööd praegu valged.

M. Raud

Eesti rahvas on laulnud teadagi kauem kui 100 aastat. Seda tõendavad meie tuhanded rahvaviisid, mis on pärit kaugetest hallidest aegadest. Ent traditsioonilistel üldlaulupidudel on koorilaulud kõlanud ligikaudu 100 aastat. Et just 1969. aastal möödub 100 aastat esimesest üldlaulupeost, siis tähendab see seda, et sellest kalendriaastast oleneb kõik, mida me juubeli-üldlaulupeol kuuleme ja näeme.

KOORIJUHID! Me oleme palju lugenud esimese üldlaulupeo aegsetest raskustest, peoloa saamisest, väga lühikesest ettevalmistusajast jne. Kirjasõna järgi kukkunud välja päris tore pidu. Tollal pandi alus tulevastele suurüritustele, mis on ainulaadsed ja omanäolised ning ilma milleta me ei kujuta enam ette oma muusikaelu ega ka kogu rahva ilusamaid peopäevi.

Koorijuhid, orkestrijuhid! See, missuguse sisulise kaalu saab 100. aasta juubeli-üldlaulupidu, oleneb nüüd kõik teist. Oleme lugenud, et J. V. Jannsen olnud otse lapselikult rõõmus, kui kõik laulud korraga olid alanud ja lõppenud. Nüüd on sellest muidugi vähe. Ka laulude alguse ja lõpu vahel peab iga noot olema omal kohal. Laulude muusikalise ettevalmistamise töö ei tohi piirduda ainult laulu kuidagi äraõppimisega ja kuidagi mahalaulmisega.

Peame arvestama tänapäeva kõrgendatud nõudmisi. On ju rahva maitse ja nõudlikkus tohutult kasvanud. Inimesed on kuulnud rohkesti head muusikat. See on kättesaadavam kui kunagi varem.

Sellel üldlaulupeol pole tõesti enam uudis see, et nii ja nii palju lauljaid on laululaval. Palju tähtsam on see, mida ja kuidas lauldakse. Et laulud ja lood kõlaksid kaunitena ka kuulajaile, see on juba meie teha. Seda soodustab omakorda meie hea akustikaga laululava.

Esimese üldlaulupeo eeskujul toimuvad ka nüüd kooride ja orkestrite võistlused. Võistluse peamine tingimus — üldlaulupeo

kava olgu hästi ja kindlalt käes! See töö on jällegi koorijuhi vastutada. Ei tule siin kõnelda üksnes muusikalisest ettevalmistamisest. Siia kuulub hea distsipliin, kooskäimine, töömeeleolu.

Rõõm on aga purjetada niisuguse särava majaka sihis, nagu seda on juubelilaulupidu. Kõik teed viivad meid sinna, kõik tuuled aitavad kaasa. Heaks päralejõudmiseks tundkem hästi merekaarte — noote. Mehed-naised olgu kohale jõudes igaüks oma vahipostil ja tundku-teadku oma isiklikku ülesannet ja vastutust!

LAULJAD! Tuhanded, tuhanded lauljad enne Sind on astunud põksuva südamega laulude leegitsemise paikadele. Sina teed sedasama juubeli-üldlaulupeol. Seekord jätkugu Sul otse erakordset hoolt ja tahet kava selgeksõppimiseks!

Kuhu küll silmad pöörata, kui kooride võistlustules väljatõmmatud laululoos on «tühi»! Haara oma erksa tööga kaasa naabreid, kui nende lauluusk peaks väsima!

Laulja! Just Sina oled ja jääd alati üldlaulupidude kiirguse allikaks. Iga kuulaja on Sulle kogu elu tänulik «laulukiiritamise» eest (loodan, et lugesid õigesti — «laulukiiritamise», mitte «laulukõõrutamise» eest)!

KOORIVANEM! Kui koorijuht on koori isa, siis Sina oled tema ema. Ära unusta ka Sina, et toimuvad kooride võistlused. Kui muusikaline ettevalmistus jääb isa hooleks, siis kõige muu eest hoolitse Sina. Võta oma hoole alla need lauljad, kes ei tunne veel ülesande tõsidust. Isa vitsa kõrval on ema mahe sõna mõnigi kord mõjusam!

Tõsta aukohale vanad üldlaulupidude veteranid ja püüa kooriga liita rohkesti noori! Mitte ei usu, et noored koorilaulu ei armasta, küll aga ei armasta vanad mõnikord noori. Üldse aga — ärge tehke vahet vana ja noore laulja vahel! Küll aga on olemas häid ja nõrgemaid lauljaid. Korralikke ja vähemkorralikke.

Küllap juba oskad koos juhatusega asju nii seada, et kõigil kasvab huvi laulu ja eelseisva suurürituse vastu.

Kõigepealt olgu korras kooririietus. Kas on midagi kaunimat kui meie värvikas rahvariie! Aga ka kõigele muule tuleks mõelda: lipule, embleemile, koori nimekaardile. Võib-olla veel

millelegi, mis tutvustaks teie koori, koori kodukohta jne. Kuhu aga jäävad lilled! Mäletan üht Läti üldlaulupeo rongkäiku. See oli kui värviline lillejõgi («Ilu sõitis jõge pidi»)! Igatahes tuleks rongkäigu kujundamisel fantaasia liikuma panna. Peaproovide distsipliinist ma ei räägigi. Minutilise täpsusega harjutuse algus saagu meile uueks traditsiooniks. Öeldakse, et täpsus on kuningate viisakus. Nüüd on kuningaks rahvas — teadagi laulurahvas. Täpsus on teistest lugupidamine (väga tühise omapoolse kuluga). Täpsus muusikas ja elus, see võib vaimustada!

ÜLEMUS! Ei oska nimetamata jätta ühtki asutust, tehast, kolhoosi või isikut, kellesse eelolev üldlaulupidu ei puutuks. Seepärast pöörduksin otse telefoniraamatu järgi kõikide asutuste juhtkondade ja juhtide poole, et ka teie mõtleksite põhjalikult, kuidas luua oma kollektiivile paremaid töötingimusi (juhid, ruumid, noodid). Kas ei saaks vahetustega töö puhul korraldada harjutusi otstarbekamalt? Aidakem oma koori välisilme kujundamisele kaasa! Võib-olla on veel tänini puudu rahvariiete komplekt? Mõelge rongkäigule! Ehk on teil sellele veel midagi «muusikalist» juurde lisada?!

Kas pole laulu- ja pillimehed-naised ühtlasi ka teie tublimad töötajad? Uskuge, asjaosalised pole ju oma tuhandete väljaspool tööaega kulutatud tundide eest muud tasu saanud kui seda, mida annab muusikaline rahuldus. Tuhanded, tuhanded on kogu eluaeg vabatahtlikult «laulu küüsis»!

Ärge oodake alati nõudmisi altpoolt. Vahel võiksite ju proovida ka vastupidiselt — kutsuksite näiteks asjaosalised enda juurde ja küsiksite, kuidas saaksite juubelipidustuste korraminekule kaasa aidata. (Vaikselt mõelge ka sellele, kuidas peopäeval premeerida oma laulu- ja pillimehi. Nad ei tea seda ju oodatagi. See oleks neile peopäeval suureks üllatuseks!)

Ärge kartke üldlaulupeo ajal «kaotatud» töötundide pärast. Need tasutakse teile mitmekordselt. Tööplaanid ja -kokkuvõtted räägivad sellest ise.

Ülemus! Kus Sa ka töötad ja istud, lase üldlaulupidu oma kabinetist läbi käia! Ka Sinu kirjutuslaud, sulg ja pitsat võivad üldlaulupeole otse üllataval viisil kaasa aidata!

TALLINLANE! Sa elad Laulude Linnas. Sinu hoolde jääb linna kaunistamine, külaliste vastuvõtmine — aga ka peo külastamine (ja aplodeerimine).

Kõigepealt otsi kirstust-kapist üles omaenese rahvariided. Kui Sul neid veel pole — aega tegemiseks jätkub. Sul tuleb mõelda ka sellele, mida teha, kui rongkäik Sinust möödub. Millega lehvitad? Kas lilli jätkub? Võid ka ise midagi välja nuputada. Tänavad, mida mööda rongkäik kulgeb, olgu nii rõõmsailmelised kui iganes võimalik! Milline suurepärane võimalus majavalitsustele fantaasia arendamiseks!

Vast leiad Sa ka öömaja peokülalistele? Majutamisega tuleb kindlasti raskusi. Siis veel. Ära pahanda, kui laulupidu viimase lauluga lauluväljakul veel ei lõpe! Koorid panevad koduteel veel kord kogu linna rõkkama. Tehke lahti aknapooled, laske laulud tuppa tulla! Miilitsamehed, paid! Laske nad laulavad — laulge kaasa! Meil põhjamail pole kahjuks kombeks karnevale korraldada. Meil on aga imelühike ja valge suveöö — puistakem see üle lauludega!

HELILOOJA! LUULETAJA! Teie töö oleks nagu tehtud: laulud trükitud ja õppimisel. Usun, et otse viimasel minutil võib ilmuda veel luuletus, mis tabab otse naelapea pihta! Sellele võib üleöö kasvada peale viisikord ja käsikäes võivad need veel jõuda peolavale.

Ei saa olla hoiakut — mis puutub üldlaulupidu minusse. Istu kord Kungla rahva kombel maha laulurahva keskele ja küsi eneselt, kas see tõesti kõik ei puutu Sinusse? Puutub, puutub, kuidas veel puutub!

Pärast laulupidu ei tohi laululõngast-laululustist puudust tulla. Siis on teid jälle tarvis, et saja-aastasele leelolõnga kerale uusi keerdusid kerida. Lisa siia oma värvid, oma südamesoovid! Laulupeo lõppedes ei tohi katkeda ega lõppeda meie igavene laululõng!

1968

100 RIDA

1. Algus oli Tartus 100 aasta eest.
2. Ei see lõpe kunagi.
3. Juubelitõrvik Tartust läbi Eestimaa.
4. Au esimese laulupeo algatajaile!
5. Kummardus keskmiste kandjatele!
6. Hoogu juubelilaulupeo tegelastele!
7. Ettevalmistus ammugi alanud!
8. Poistekooridele — tere mehed!
9. Meeskooridele — noh, poisid!
10. Segakoorid — selgeks õppida!
11. Naiskoorid — ei s.m.v. olla!
12. Lastekoorid — vastsed koorid.
13. Poisid, pasunad puhtaks!
14. Tornidesse torud üürgama!
15. Kõlavamalt, kaunimalt, tulisemalt!
16. Palad peas — pidu püsti!
17. Sõnad selgesti, joru julgesti!
18. Koorijuht, kõik oleneb sinust!
19. Koorid! Võistulaulmisele!
20. Lohakaid kaasa ei lohista!
21. Mõmisejad maha jäetakse.
22. Kõrvalejääjaid ep' olegi.
23. Ei puudujaid, hilinejaid proovidele!
24. Viisid viilida viledaks!
25. Kõned kõbida kobedaks!
26. Vihm ei väärata viisiveeret.
27. Ei piisk ega padu pidu peata!
28. Proovidel nokaga päikesemütsid!
29. Proovidele pidev bussiühendus!
30. Bussijuhtide mütsile sirelitutt.
31. Vanemuine, varakult Unduski uksele!
32. Linn puhtaks kui pruudipalg!
33. Narva maantee siledaks siluda!
34. Majavalitsustel mõtelda mõlema käega!
35. Igast aknast rõõmuhüüded.

36. Rahvariie — iloiive.
37. Kooridele lipud, embleemid!
38. Lipukesed, juubelirätid laulumarsi vaatajatele.
39. Kogu linn lehvitama!
40. Häälestus: mažoorne.
41. Lilli vastastikku!
42. Veteranidele kahed lilled!
43. Noorukeile neljad lilled!
44. Rongkäiguks uusi üllatusi!
45. Värvi, vormi ja helinaid!
46. Ei ühtki nukrat naist!
47. Ei ühtki morni meest!
48. Lastel silmad särama!
49. Ära tee nägu, et pole sinu pidu!
50. Ega me tulnud tukkumaie!
51. Heliloojad ettepinki!
52. Luuletajad laulule lähemale!
53. Koorijuhid kohasemale kohale!
54. Veteranid viisivainule!
55. Rinda kõikide laulupidude märgid!
56. Asutustelt kooridele meeldivaid üllatusi.
57. Alaline hool ja abi tegelastele!
58. Kuulaja, nende töö on kõik sinule!
59. Kuidas mõtled sa neid tänada?
60. Leelod on laotud puhketundidel.
61. Iga koosoleku juhijutuks laulupidu!
62. Pikka plaani noodiväljaandjaile!
63. Ajakirjadesse noodinurgad!
64. Lehtedest läbi leeloliinid!
65. Juubelit reklaamida — seda võib ja peab!
66. Koolmeistrid, käsikirjad korda!
67. Kirjastus kibedalt kirjastama!
68. Albumid, juhid, postkaardid!
69. Juubelipostmargid, medal!
70. Meenutades minevikku — turgutame tulevikku.
71. Laulupeofilm olgu seekord hea!
72. Tahaks heliloojate, luuletajate fotosid!
73. Parimad koorid, koorijuhid ühte fotomappi!

74. Kunstinäituse peateemaks muusika!
75. Mapp graafikat samal teemal!
76. Kas suveniirid on valmis?
77. Igast võetud fotost üks muusikamuuseumi!
78. Raadio ja tele-koorimuusikale tere-tere!
79. Ärgem poputagem ainult popmuusikat!
80. Ei ainult hipp-, hõkk- ja juppmuusikat!
81. Laululava alla muusikamuuseum!
82. Lauluväljakule muusikute puiestee!
83. Heliloojate, koorijuhtide kalmud kauniks!
84. Mälestustahvlid endistele muusikategelastele!
85. Avage kojad külalistele!
86. Katke laud tundmatule lauljale!
87. Einelaud ööbijaile!
88. Kontserdisaalid kuulajaile!
89. Targad teatrid tuhandeile!
90. Ei ühtki liiklusõnnetust!
91. Tohtritele tööta tunnid!
92. Kõnnitee olgu jalakäijate elutee.
93. Autojuhid ehmatavalt viisakaks!
94. Ei tee peal tuules tuikujaid!
95. Kainestusmaja tühjaks!
96. Miilitsaile vabad päevad!
97. Pääsmed muretseda eelmüügilt!
98. Laulja, mis kell algab tänane proov?
99. Vaja veel 900 + 1 rida, et saaks 1001
ja Lähme lauldes läbi metsa!
100. Jõudu tööle!!!

1968

NAD TULEVAD KÕIK!

Mis on see, mis sunnib sitket kadakat tungima läbi paese pinnase? Läbi kivide. Tuultesse. Üles!

Mis oli see, mis 100 aastat tagasi kutsus meie mustas vammuses vaarisasid sõitma plaanvankrites Tartu esimesele üldlaulupeole?

Mõlemal oli vaja laulda oma laulu, mida ei saa laulmata jätta.

Ei kohutanud laulupeolisi viljaikaldus ega ka kaikad, mida pahatahtlikult peorataste kodaraisse loobiti.

Kas sada aastat on pikk või lühike aeg? Pikk ja lühike!

Mäletan oma nooruspäevilt, et keegi oli näinud Koidula tütreid. Ise aga sattusin ammu aega tagasi tunde andma majja, kus elas veel üks ärkamisaja tegelasi, kes oli kokku puutunud nendega, kes alustasid esmakordselt laulumarssi.

Esimesi künnimehi, lauluvagude ajajaid ja rajajaid, pole ma näinud. Kuid nimed, nagu A. Kunileid, A. Thomson, K. A. Hermann, F. Saebelmann jt., on kirjutatud alatiseks meie laulupeo autahvlile.

Järgmistest kutselistest koormeistritest — J. Kappel, A. Läte, M. Härma, K. Türnpu, R. Tobias — olen kokku puutunud vaid Miina Härma ja Aleksander Lättega. Viimasel käisime külas koguni Riikliku Akadeemilise Meeskooriga. Selgesti mäletan veel K. Türnpu matusepäeva.

Järgmine väärikas rida — A. Kapp, M. Lüdig, M. Saar, A. Topman, R. Kull, P. Süda, J. Aavik, A. Lemba, J. Simm, H. Eller, C. Kreek ja A. Vedro — on olnud õpetajaks ja eeskujuks meie praeguse vanema põlvkonna muusikainimestele.

Saanud juba korraliku muusikalise hariduse, pani see põlvkond tõsisema aluse ka meie rahvuslikule muusikale.

Neile lisandub esimene rivi meie muusikaliste õppeasutuste kasvandikke (E. Aav, V. Nerep, J. Jürme, R. Päts, A. Karindi, T. Vettik, E. Oja, E. Tubin, E. Võrk), kellest nii mõnigi on juba manalamail.

Kui siia arvata veel nõukogude korra ajal kasvanud noore põlvkonna heliloojad, siis näeme, et meie saja-aastasele laululindile on mahtunud üsna palju rõõmustavat.

Kui heidame pilgu sellele väärikale reale, siis näeme, et peaaegu kõik nad on praktiliselt viljelnud koorimuusikat ja seega tegelikult kaasa aidanud meie laulupidude kasvule ja arengule. Olles ise asjatundlikud koorijuhid, tundsid nad hästi nii lauljate kui ka kuulajate nõudeid ja vajadusi. Seetõttu suutsid nad ka oma mõtteid maksimaalselt praktiliselt realiseerida.

Koos nende tulihingeliste laulupealikutega on kaasa sammunud kümned tuhanded lauljad ja mängumehed. Nad on oma laulutelke lahti löönud juba 16 korda. Siia on koondunud rahva erksam osa. Need leelo lõkk-konnad on järjest kasvanud ja lausa tulirõõmuks puhkenud eriti viimaste aastakümnete jooksul. Ikka arvukamaks on paisunud nii peotegelaste kui külaliste arv.

Kust see laps need laulud võttis? Aga eks vanaemad ja vanaisad on need lastele ette laulnud, on laulnud koos noortega. Eks rühi nad nüüdki pensionäride koorides ühist sammu pioneeridega!

Ma ei tea, kui palju on olnud saja aasta jooksul laulupidudel tegelasi, ei tea täpselt sedagi, kui palju tuleb neid juubelilaulupeole. Aga ma tean — nad tulevad kõik!

Olen vahetevahel küsinud õige auväärsetelt ja elus mõndagi kordasaatnud inimestelt — miks te küll laulate ajal, mil raadio, televisioon ja igasugused lindid-plaadid võivad seda teist paremini teha? Päris täpset vastust ma pole saanud, küll aga on mulle pärast niisugust küsimust imelikult otsa vaadatud. Kuidas on see siis teisiti võimalik? Mis on see tõmbejõud, mis seob meid kõiki kooride tegevusega? Küllap seegi, et siin on võimalus igaühel oma jõu ja võimete kohaselt ise aktiivselt muusikat teha. Kooridest on kujunenud omapärased kultuurikolded. Noodisidemeist on kasvanud sõprussidemed. Osavõtjad tunnetavad endas aga alalist vastupandamatut laulukäsku. Püüdke vaid võtta mõnelt vanemalt lauljalt võimalus kooris laulda — te muudaksite tema elu märksa hallimaks ja igavamaks. Laulikud ise on aga kui rikkalikkude peolaudade lahked pereemad. Ja laululaudkondi kui palju!

Tõsi, kõik, mis me teeme, pole veel kõrge koorikunst. Tuli mu juurde kord üks karvane kahupea ja küsis: milleks laulupeod — seal ei saa ju teha seda kõrgeimat, ülimat kunsti? Kammermuusikat ei saa tõepoolest. Aga mida laiem on kasvupõld, seda rohkem on võimalusi, et uhkelt sirguksid tõsiselt arvestatavad üksused, heliloojad, koorijuhid, solistid. Et tugevneks ooper, kasvaks kontserdikülastajate arv.

On muidugi tohutult tähtis, mida ja kuidas lauldakse. Aga veelgi tähtsam on, et üldse lauldakse. Niisamuti, nagu pole tähtis seegi, millise raamatu järgi lugema õpid — tähtis on lugemise oskus.

Papi Jannsenil olid kaunis kasinad võimalused meid sisukalt lugema ja laulma õpetada. Kahjuks ei võtnud ta kuulda ka C. R. Jakobsoni nõuandeid. Aga ega me temalt sellepärast veel lugemise ja laulmise õpetaja ning esimese üldlaulupeo korraldaja au ära ei võta. Küllap oleme tänulikud, et lugeda ja laulda oskame. Nüüd peame ise otsustama ja teadma, mida me laulame ja laulda tahame. Ja ka seda, kuidas kõike veelgi paremini teha.

Kui nüüd ühte lausesse kokku võtta, mida ma selle jutuga öelda tahtsin, siis kõlaks see nii:

ME TULEME KÕIK!

1969

VÕISTULAULMISEL KAOTAJAID POLNUD

Juubelilaulupeo hea õnnestumine tegi kõik sõnatuks. Ka lähemad asjaosalised. Ei ole ette näha, et sellest võiks nii ruttu toibuda. Veel uneski kuuled ja näed hiigelkoori laulukaare alt tuld purskamas.

Kõlas väikerahva võimas hüüd — siinsel planeedil valitsegu sõpruslaul, mitte vihavimm, ülesehitav töö, mitte sõda!

Ometi pidi olema muidki tegureid, et kogu pidu nii sisukaks muuta. Peamine oli juubelifakt ise. Aga ka igakülgne organisatsiooniline ja sisuline viimistlus. Uus hoog rahvariiete tegemisel. Kuulajaskonna ergas ja tuline suhtumine. Aga ka head ilmad.

Oluliselt kaaluv oli kõikide koori- ja orkestriliikide muusikalise ettevalmistuse kõrge tase. Seda ergastas omakorda võistu-

laulmine. Pole saladus, et mõnelegi varem peetud laulupeole sõitsid koguni meie paremad koorid juhusliku ja isegi lohaka ettevalmistusega. Nüüd oli kõikide kontsertkooride tähelepanu suunatud kogu kava täielikule viimistlusele. Selle tõttu õnnestusid laulupeol raskemadki laulud kerge lennukusega. Peamegi tunnustama juubelilaulupeo kunstilise külje uut kõrgemat taset. Rõõmurõkatuste saatel avanes värav järgmisse laulusajandisse. Uus nõuab meilt alaliselt kõrgemat kunstilist taset — maailma paremate laulurahvaste taset.

Olen ka varasematel ülevaatustel võinud kuulata kõiki meie parimaid. Sel korral olid esinejad endale eesmärgi seadnud — ületada latt senisest kõrgemalt. Ja see neil ka õnnestus. On kadunud ebamäärane psühholoogiline barjäär kõrgema saavutamiseks. Ei ole kunstil ülemist piiri!

Ma julgesin veel päris hiljuti avaldada arvamist meie paremate kooride vähesuse üle. Nüüd on neid häid võistluste käigus juurde kasvanud ja lõpusirgele asudes ka medaliteni jõudnud. Muidugi on vastavate eelduste puhul tükk maad kergem korraks pingutades erakorralist saavutada kui uuele nivoole püsima jääda. Loodame, et kõrgemad tulemused kujunevad endastmõistetavateks uuteks normideks. Võib ju juhtuda, et hea loosiõnne puhul saadud aupärjad osutuvad kiirelt närtsivaiks. Äkki on koori kultuurikiht esialgu siiski veel liiga õhuke ja habras? Ega ka ainult juubelihooga saa kauaks sisulisi puudusi varjutada. Äkkrünnak võib üllatada ka nõudlikumat kuulajat. Teisel, kolmandal kuulamisel võib üllatuse mõju haihtuda — järele jääb tõsitööle rajatud tulemus. Võib esile kerkida ka omataolist muusikalist tõusiklust. Pärast kõrge koha saamist võib eneseusaldus kasvada suuremaks tasakaalukast reaalsuse tunnetamisest.

Oli üksikuid küsijaid — miks anti osavõitjaile mitmeid paralleelseid võidupärgi? Kas siis vahetegemine ja kooride järjestamine oli raske? Ei olnud. Kas oli ka samale kohale tulnud kooride juures vahet märgata? Oli küll, kuid mitte suurt. Eks juubelilaulupidu ise kohustas žüriid suhtuma võistlusse sügavama tähelepanuga. Tuli arvestada kiiresti areneva koorikultuuri uusi saavutusi. Kuidas teisiti oleksime saanud ära märkida nii paljude kooride endaületamist?

Täpset tollipulka koorikunsti mõõtmiseks teadagi pole. Igamees mõõtis oma kogemuste ja maitse kohaselt. Igaühel loomulikult oma margapuu. Kõikide hinnangute põhjal saadud keskmine siiski ei tõstatanud diskussioone lõpptulemuste kohta.

Esimesed tulleminejad võistulaulmisel olid **MEESKOORID.** Nad finišeerisid võrdlemisi tihedalt. TAM (A. Ratassepp) ja Tartu Kõrgemate Koolide Lõpetanute Meeskoor (R. Laasmäe) olid eelduste kohaselt kuldmedali kandidaadid. Viimasel ajal pingutas tublisti TPI (H. Uibo) ja jõudis kannule. Sama võis öelda ka K. Türnpu nimelise koori (J. Variste) kohta.

Kõiki esikohale tulnud koore iseloomustas nauditav koorikõla, erinevalt viimistletud ettekanne. Tüsedakõlalistele A. R. ja R. L. kooridele lisas särava täienduse H. U. Rahulikum ja tumedam värving oli J. V. koori ütlemisel.

Kui tabeli lõpus asuvate kooride tulemusi kippusid segama just vokaalsete võimete mõningad puudused, siis võis võitjaid kuulata selles mõttes peaaegu segamatult.

Võimendusega kuulates võiks ju öelda igale osavõtjale veel midagi ühest kõrvast sisse (võib-olla ka teisest välja). TAM-i haruldaste basside «ussisõnade» nõiatoonilist ülitumedat värvi oli nagu küsitavalt püütud ka mujal kasutada.

Kõigil meie teistelgi kontsertkooridel on veel rohket mängumaad tämbri varieerimisel nagu ka teiste horisontaalliinide omaduste avamisel.

TPI-l näib suure emotsionaalsusega kaasas kõndivat mõnesugune ületõlgitsemise ahvatlus. Eriti lüürilistes lauludes («Pilvedele» I osa). Nõudlikum maitse võiks julgemalt raalida südame (emotsionaalsuse) ja pea (kontrolli) omavahelisi suhteid. Koor oli nakatav oma läbilööva nooruslikkusega.

R. L. Tartu koor jättis tüseda ja meheliku tämbriga üksuse mulje. Viimistluses jäi seekord nagu päris viimane punkt panemata. Lõppvõistluse tulemus ise oli aga parem eelvõistlusest. K. Türnpu nimelisel kooril näib kujunevat järgnev töölõik vokaalse külje viimistlemisele. Kuigi «Kuu» oli valitud väga õnnestunud kontrastiks kahe võimsa vahele, ometi ei pääsenud *ppp* helisema täies iluõrnuses. Tundkem aga rõõmu selle koori taasilmumisest esimeste ridadesse. Koor on kindlal teel endise kõrgtaseme taastamisel.

Tunnistagem eespool nimetatud juubeli kuldne kvartett ekspordivõimeliseks.

Kui Võru meeskoori (H. Pehk) toonil olid eelvõistlusel veel karvased sääred, siis viimane esinemine oli hästi tasakaalustatud, nauditav ja kõrget tunnustust vääriv.

Sama ütleks ka TRÜ (A. Ritsing) meeskoori kohta. Eelvõistlusel oldi kuidagi närviline, pisut nurgeline, mitte alati päris läbipaistev. Lõpul oldi mitmeti parem. Probleemiks jäi siiski «Leelo» liiga aeglaselt valitud tempo. Nii pikka maad ei kata kauni ja kandva häälega — võib ilmneda mõnesugune õhuhõredus ja isegi veenvuse puudus. Kõik toimus nagu aegluubis. Vorm oli suurem kui sellesse valatava hõõguva *bel canto* sulami hulk. Muide — kena paar hõbemedalitele need võrulased ja tartlased.

Ka P. Lokki esinemisel võis eelvõistlustel tähele panna puudujääke ja mõningat kuivust nii ettekandeis kui ka tooni rakendamisel. Finaalis oldi märksa säravam. Ka kokkusulavus oli ladusam. Pikkade monumentaalsemate laulude juures («Mul lapsepõlves . . .») on kardetav üksikosade mõnesugune eraldatus. «Pilvedele» algus ja lõpp leidsid hea lahenduse. Koor igatahes parandas oma tabeliseisu teistkordsel esinemisel tublisti.

Meeldivalt seltsisid tartlastega Pärnu laulumehed (V. Traks). Kuigi I tenori kohta jäi soove, toimus üldine esinemine ikkagi ülalpool nauditavuse läve. Kohati oli päris laitmatut muusikalist fraseerimist, kohati jäi puudu. Vastuhakk näib peituvat materjalis. Järjepidev pealetung «taltsutab» selle.

Tallinna «Runo» parim laul oli eelvõistlustel «Mul lapsepõlves . . .». Ebaühtlane laulude õnnestumise tase takistas mõlemal laulmisel kõrgema koha saavutamist. Mõelda tulnuks ka sellele, millises järjekorras laule esitada. Praktika on tõendanud, et päris jõulise laulu järel («Humal») on väga riskantne laulda pingutamatult näiteks «Pilvedele». Nähtavasti jätkub tulevikus õige tublisti tööd häälematerjali arendamiseks. Sama maksab ka kõigi järgmiste finalistide kohta.

Viljandlased (R. Laikre) olid võistulaulmist tõsiselt võtnud. Rahulikum ja lihtsam tõlgitsus oleks tõstnud selle koori tulemusi veelgi.

«Kaevuril» käis «Pilvedele» ilmselt üle jõu. Aga eks see laul ole ka kõige parematele meeskooridele proovikivi. Selle vältel

Lee-lee-lee

Laulud nüüd lähevad

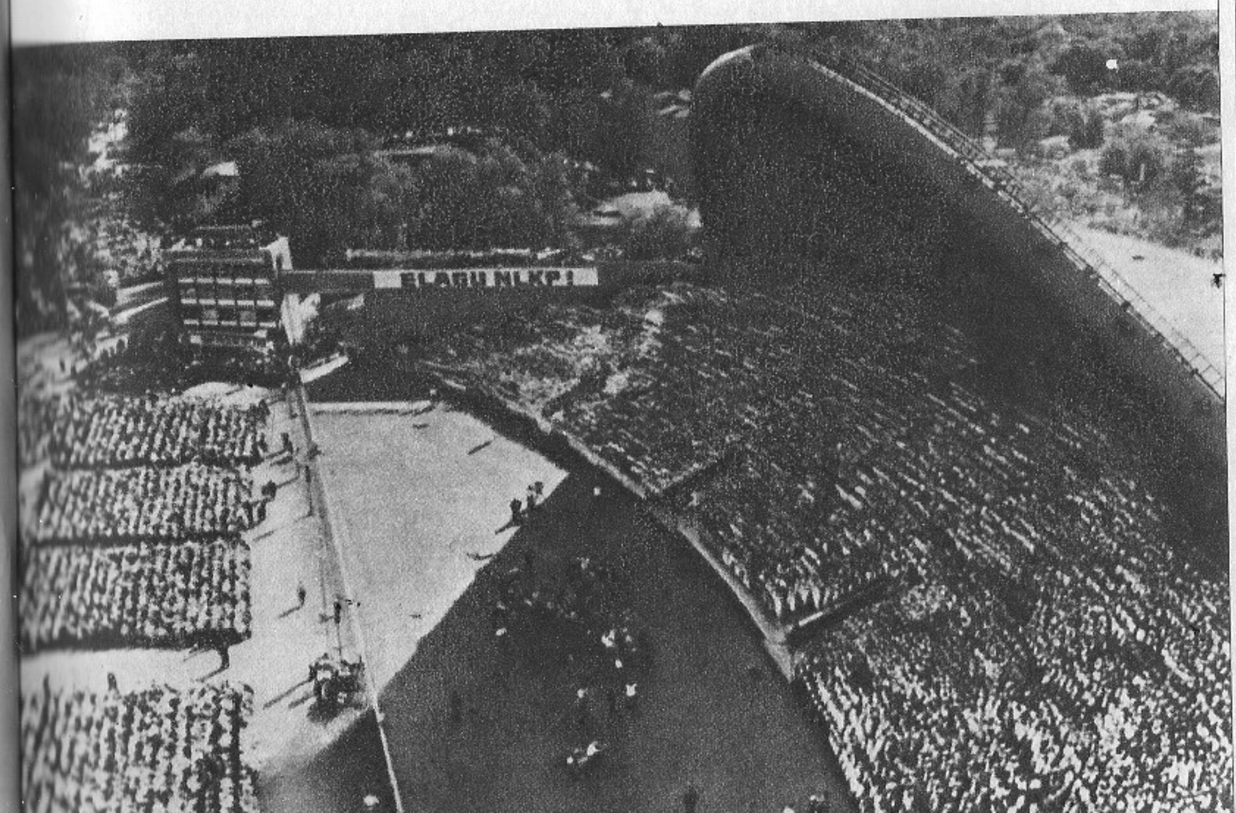

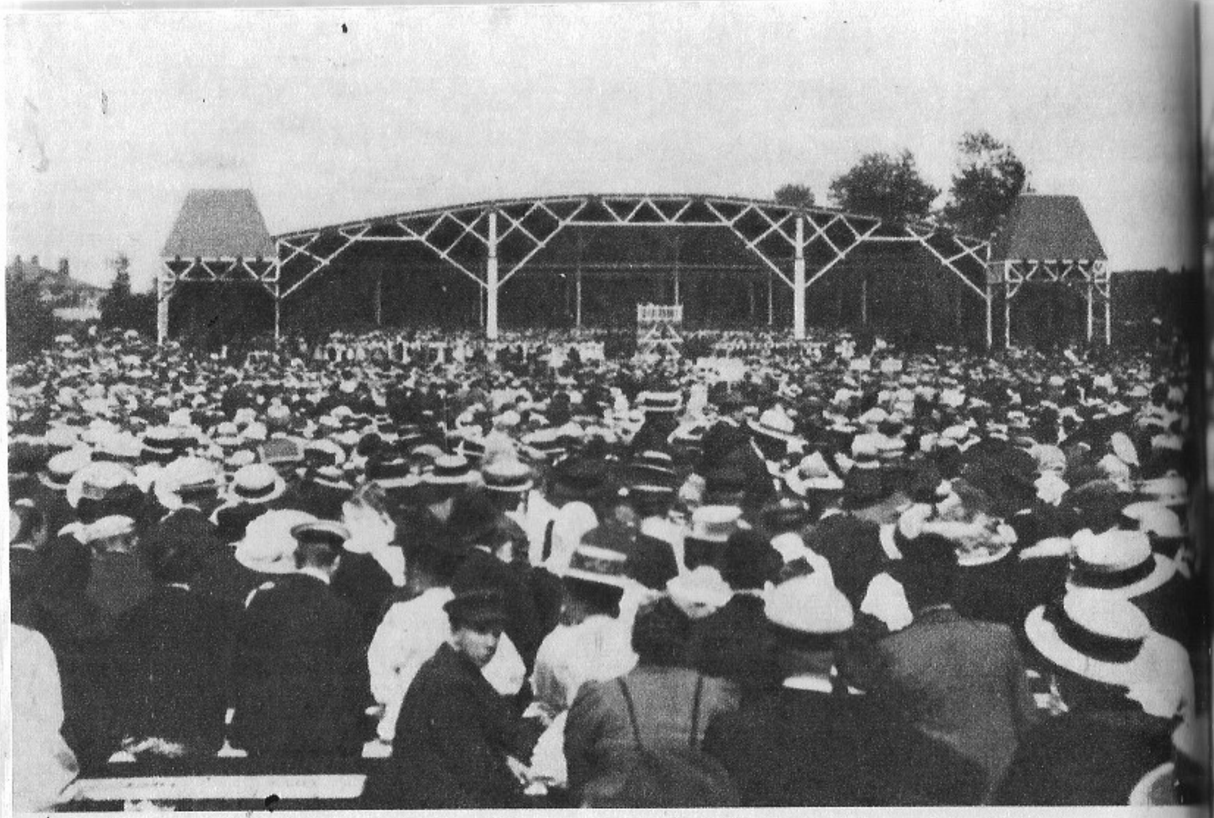

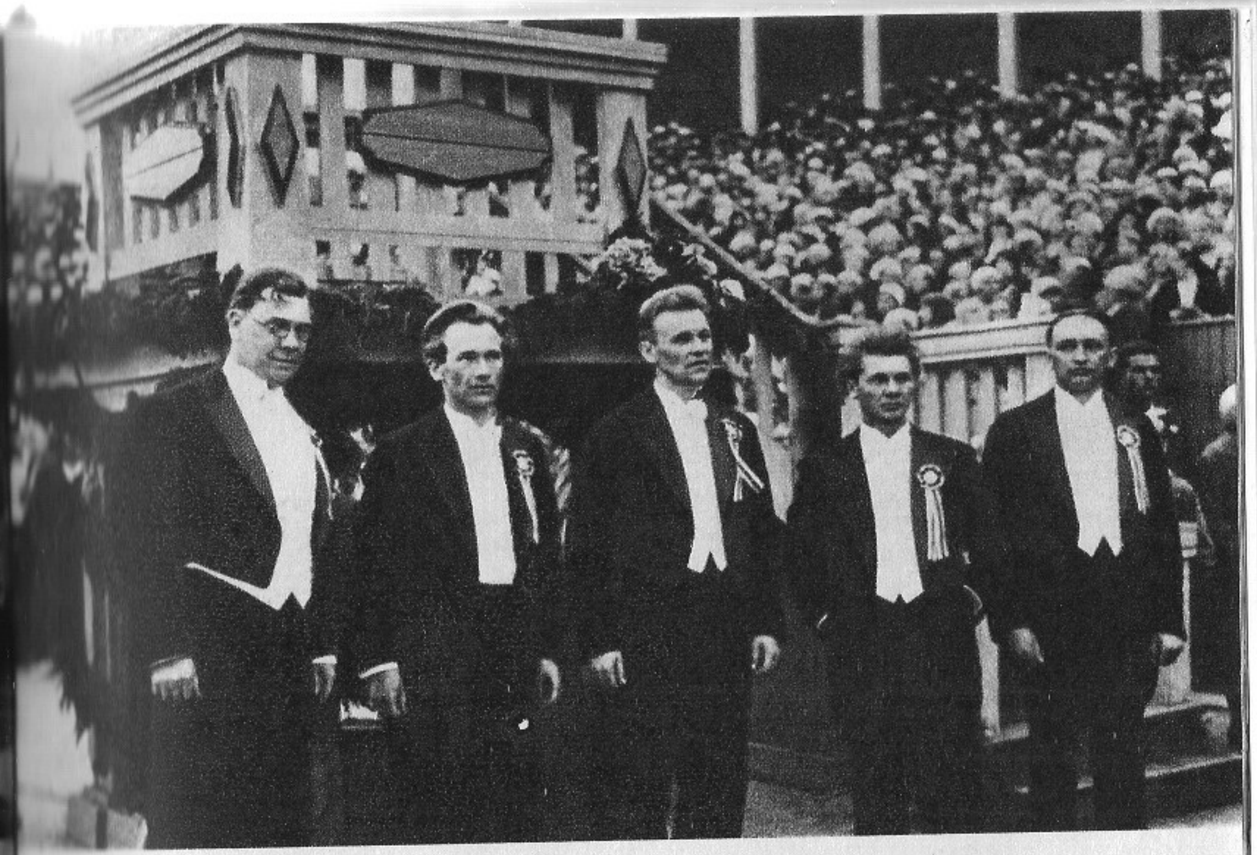

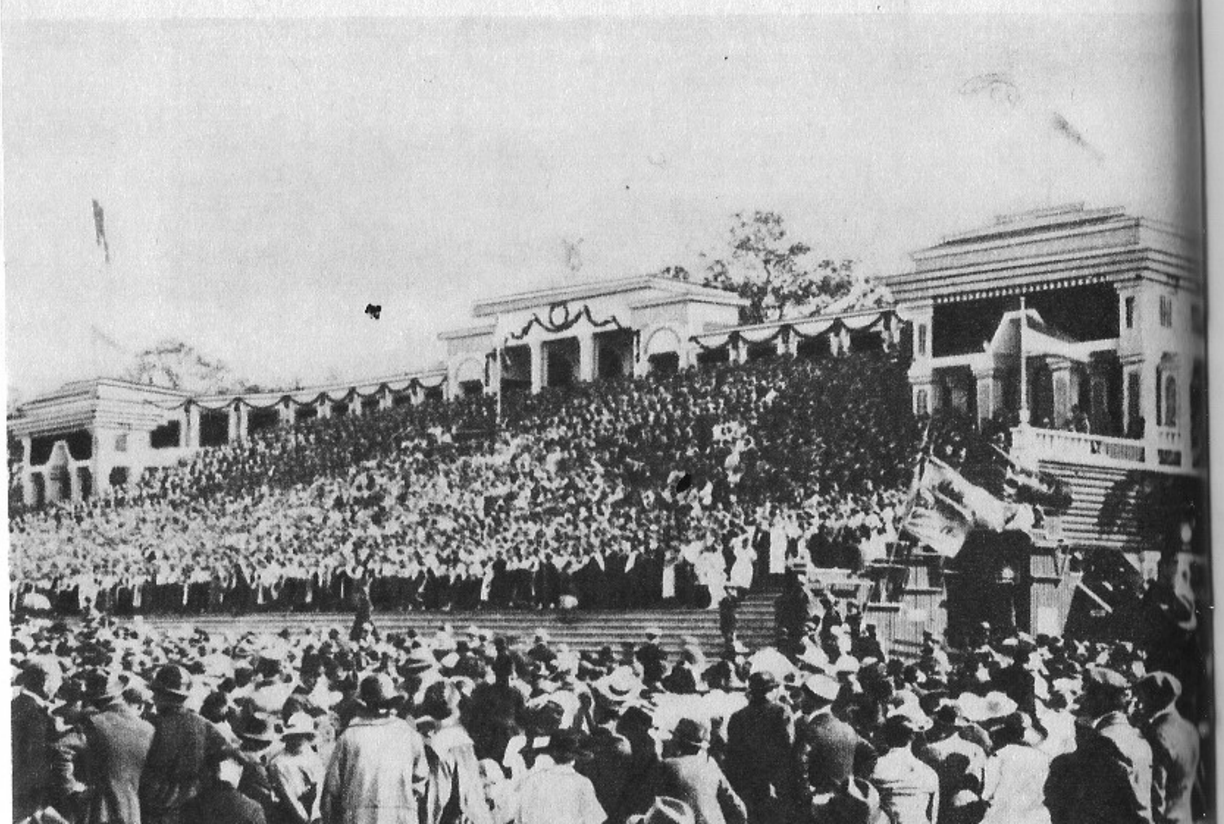

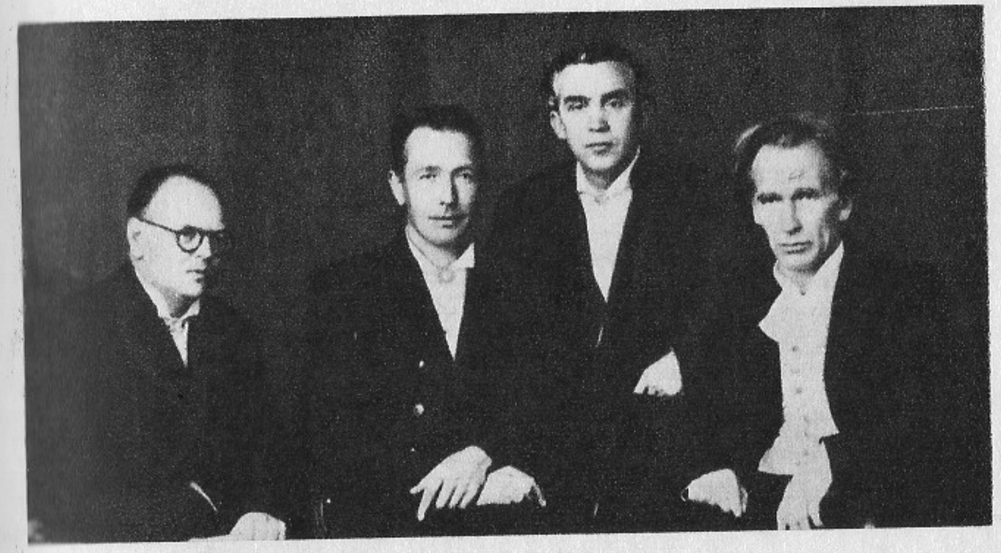

1910. ja 1923. aasta üldlaulupidu
1938. ja 1947. aasta üldlaulupeo juhid

Hans Kann abikaasaga

Miina Härma ja Raimund Kull

Meeskoorid 1965. a. üldlaulupeol

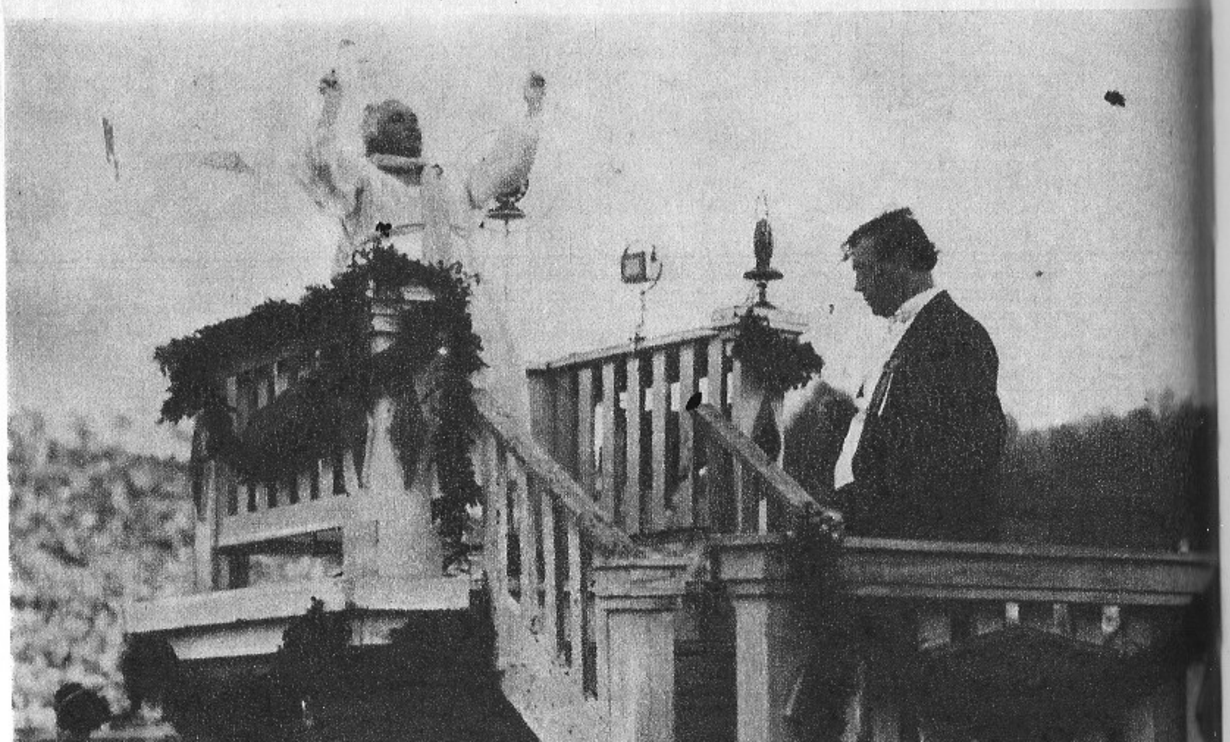

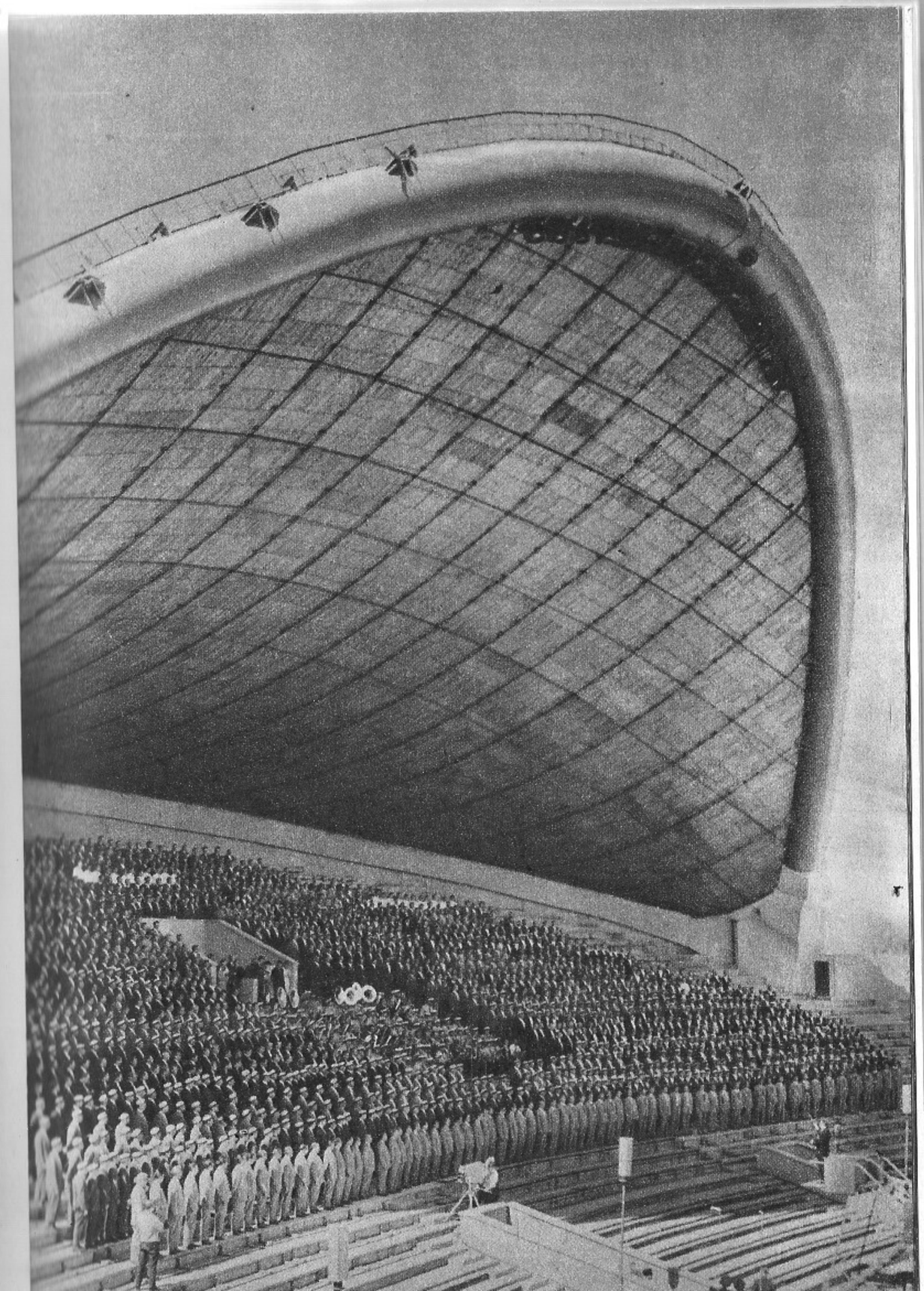

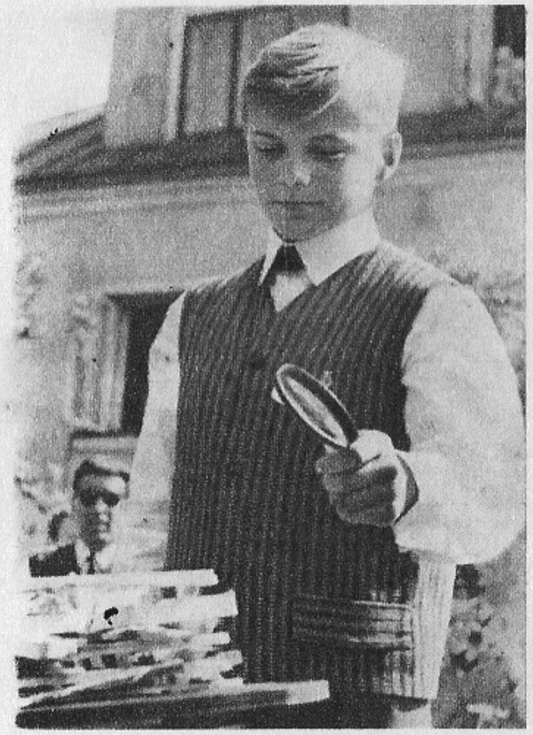

Juubeliilaulupeol Tartus
ja Tallinnas

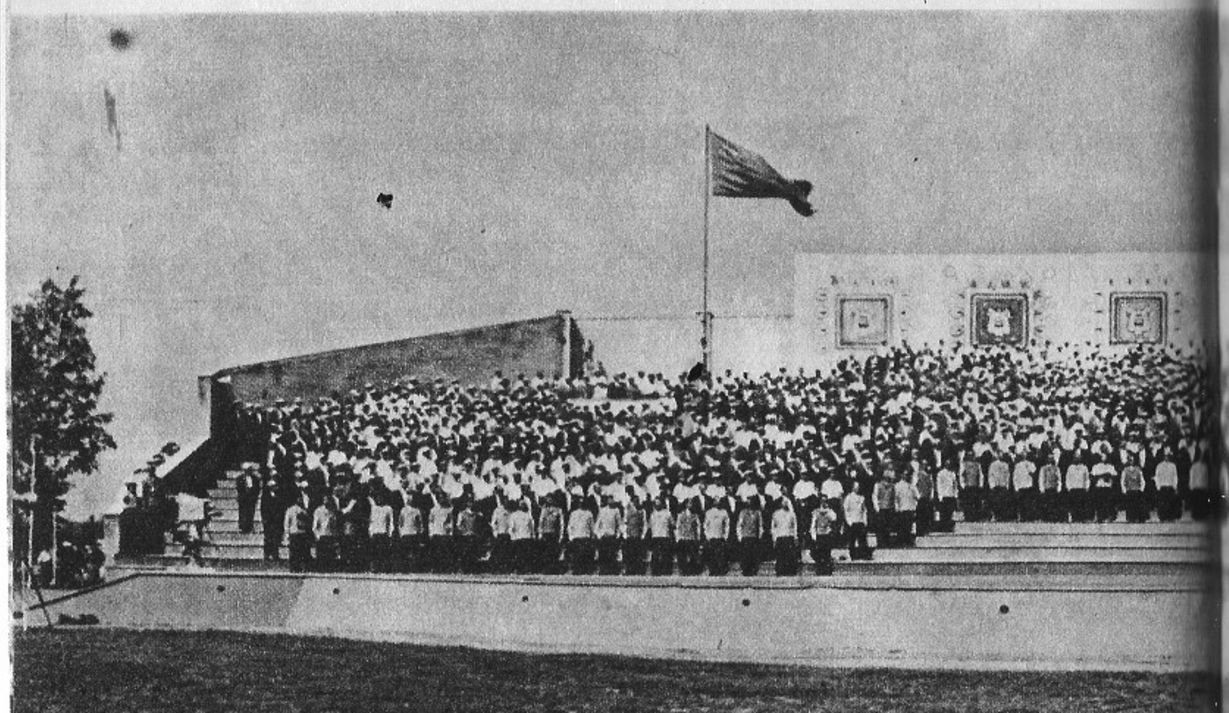

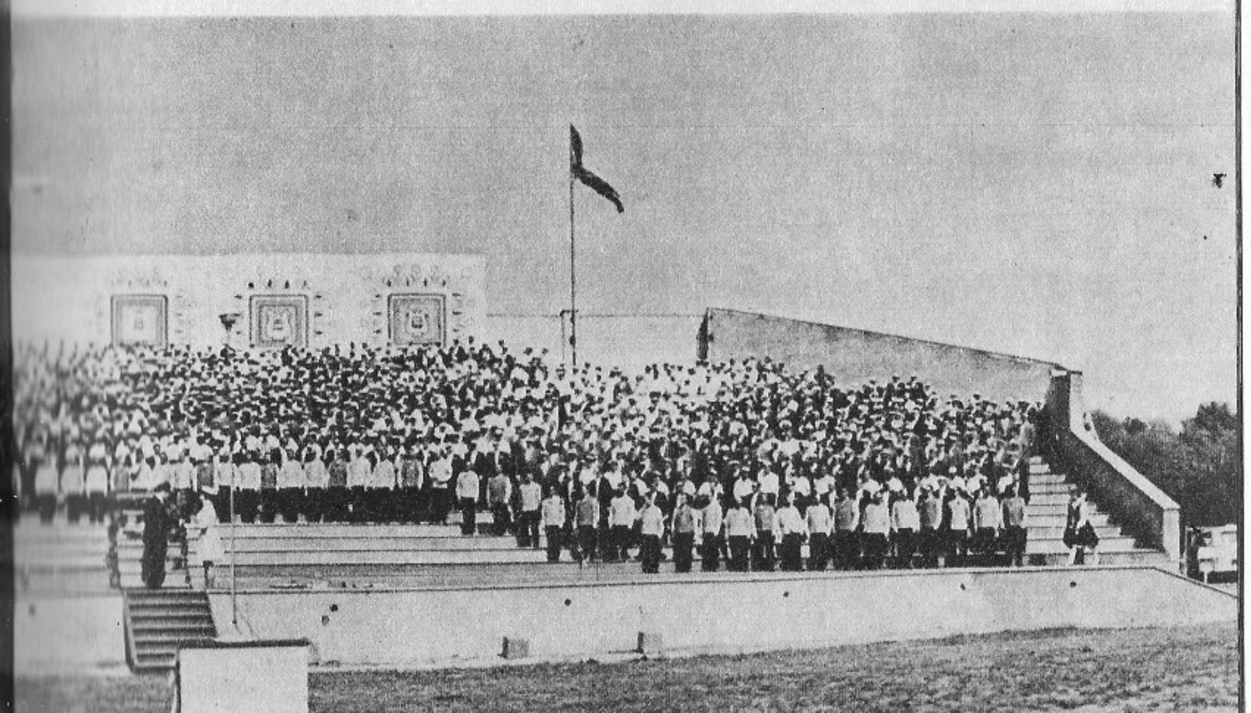

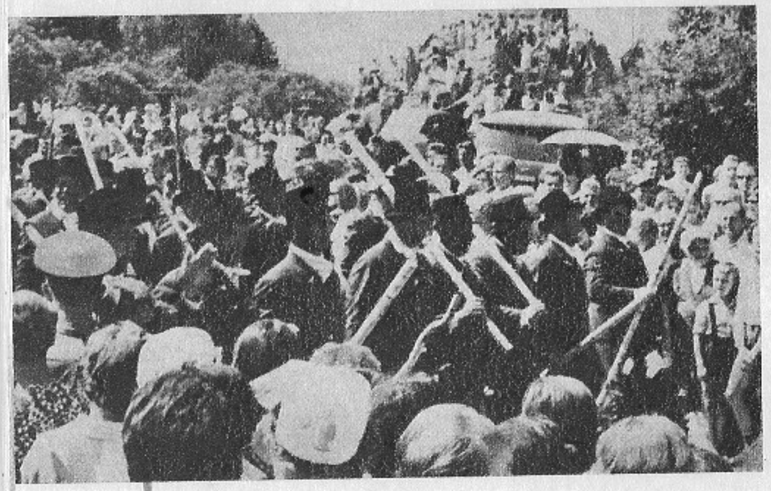

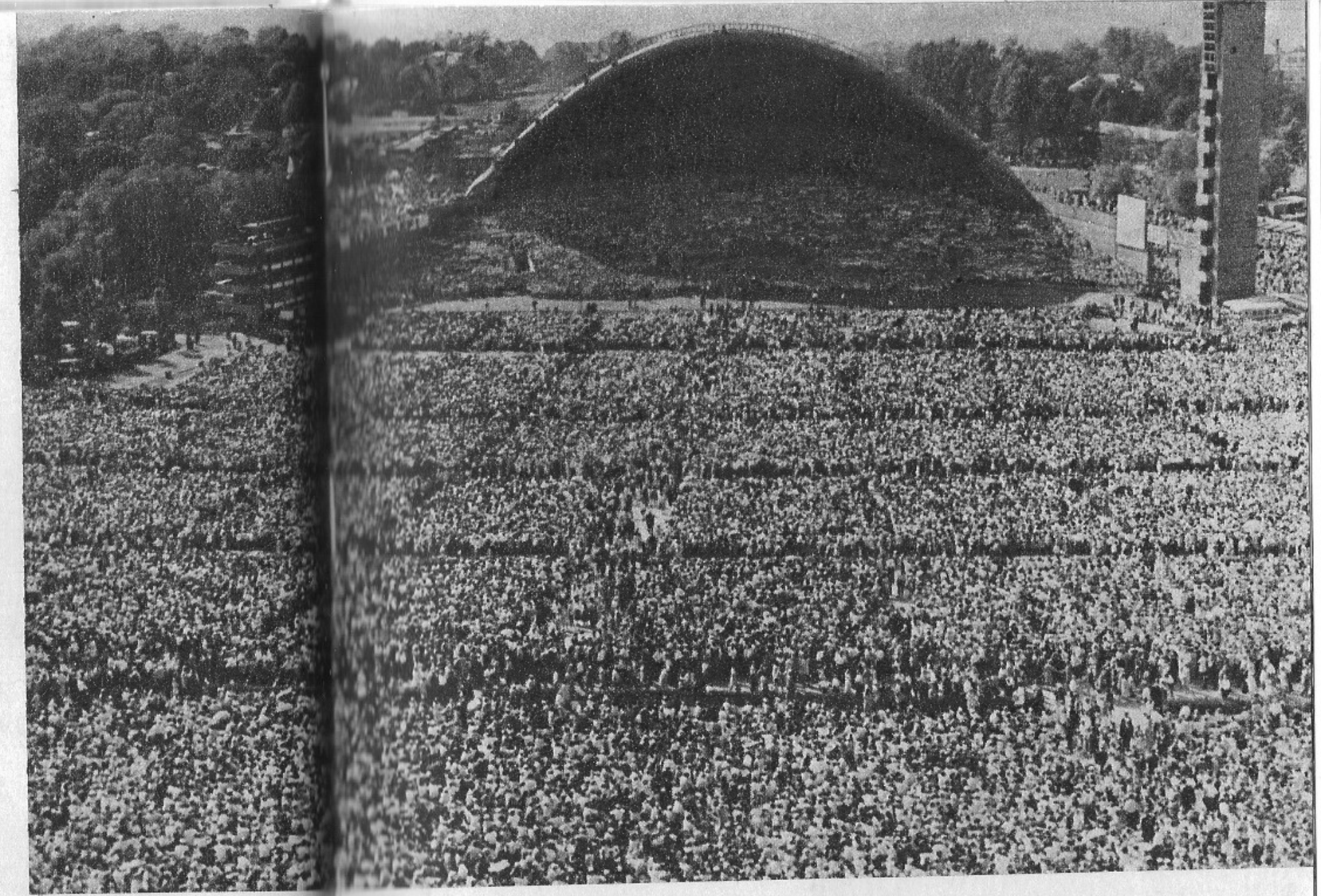

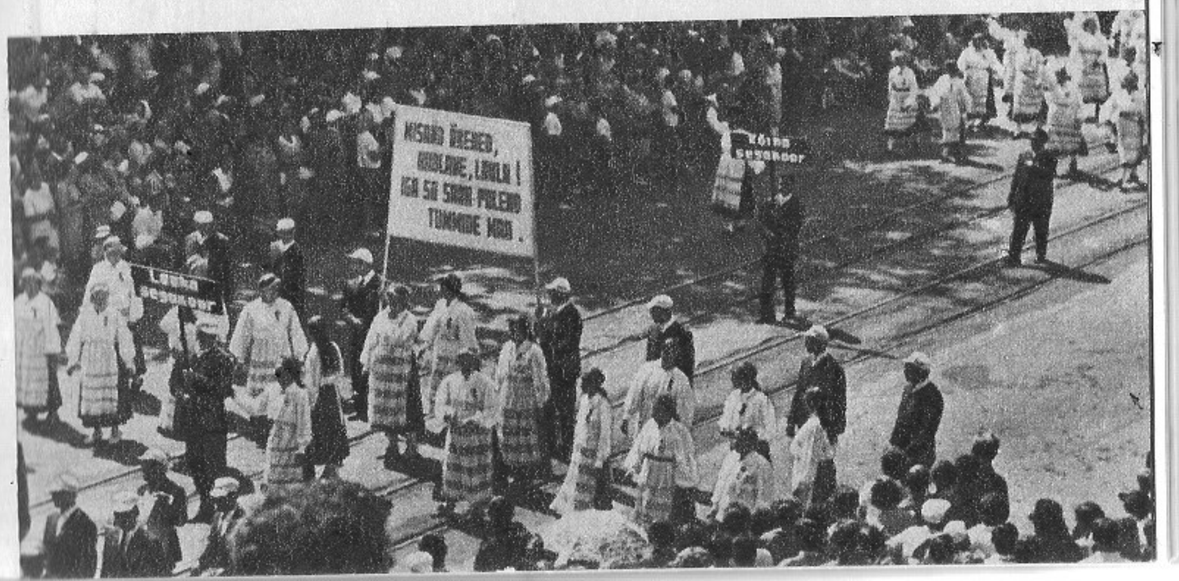

Juubelitammed on istutatud

Mälestuskivi avamine

Ühendatud puhkpilliorkester

«Autor, autor . . .»

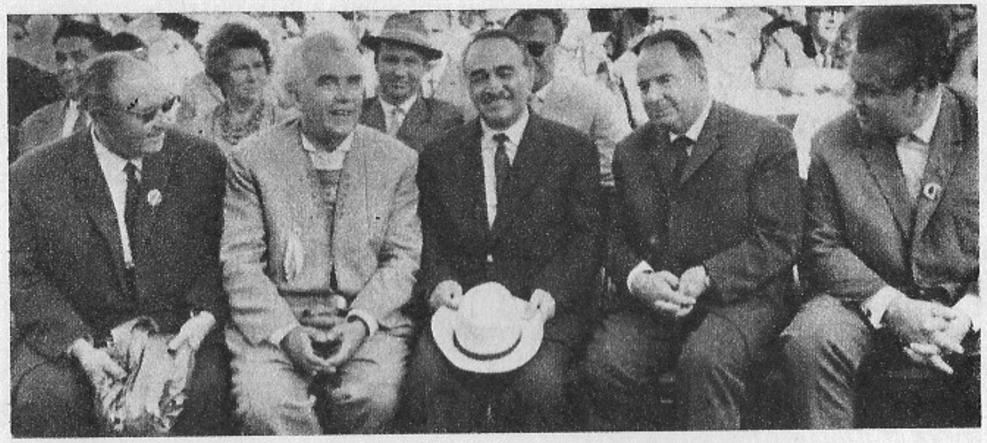

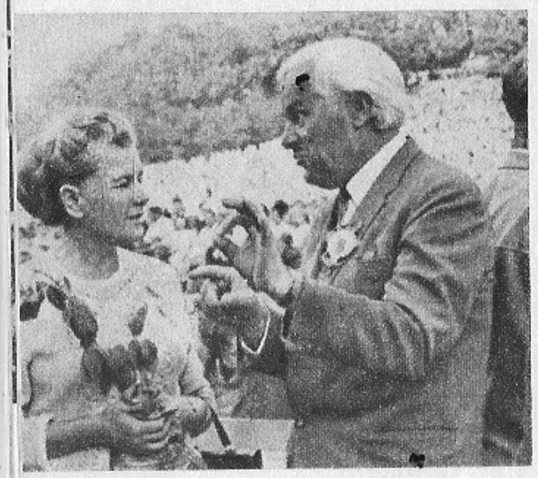

Külalisi ja peokorraldajaid
Esinevad lastekoorid

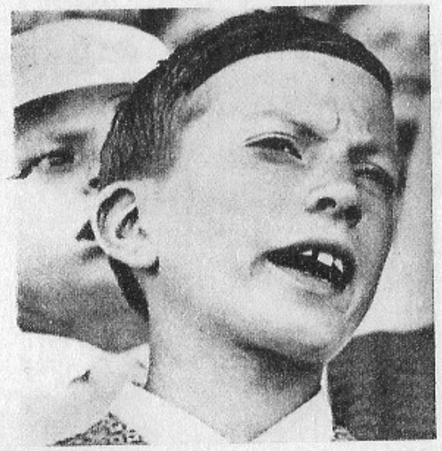

Hetki laulupeolt

Pärgadepanek endistele laulupeotegelastele

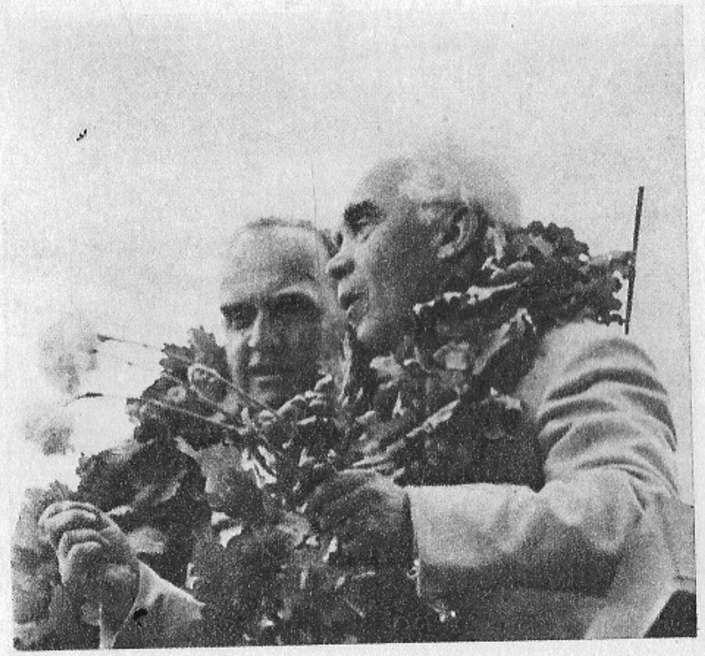

selguvad kõik koori võimed: kõrgus, kandvus, *forte*, *piano*, intonatsiooniraskused, maitse. Mehiselt kõlas aga «Jüriöö marss».

«Energia» oli loosiõnnega pahuksis. Tuli laulda kaks kõige raskemat laulu meie meeskooride repertuaarist, lisaks neile J. Simmi «Oma saar», mis on sajaprotsendiliselt õnnestunud õige harva isegi tugevamatel kooridel. Mehed olid ühes oma naispealikuga vahvad.

Võitjate ja teiste finalistide vahe avaldus kõigepealt vokaalsetes võimetes. See olukord sunnib kõiki meie koorijuhte kaaluma, kas on vaja taga ajada lauljate suurt arvu. Kontserdikuulaja on nõudlik ega tee hinnaalandust. Teda ei huvita kooride kodused probleemid. Ikkagi tuleb uute meeskooride loomisel mõelda, kas sobivat materjali on piisavalt. Võib-olla tuleb meeskoori asemele asutada segakoor, milles meeste häälerühmade ulatused on pisut tagasihoidlikumad.

Tulipunkti tuleb tõsta häiretevaba toon. Nii mõnelgi korral on hoo ja äärmise jõu forsseerimise kulud kinni maksnud tooniilu, seejärel ka intonatsioon. On märgata julgust senist põhjamaalastele omast tagasihoidlikku ja pisut puisevõitu dünaamilist esituslaadi emotsionaalsemast küljest rünnata. See ei tohi aga ulatuda forsseerivaks pressinguks, mille tulemusena kannatavad koorile vajalikud muud esmajärgulised omadused.

Veelgi diferentseeritum lähenemine lauludele aitaks kaasa nende huvitavamale tõlgitsusele. Laulud ja autorid ei muutuks üksteisega sarnasteks. Erinevate vokaalvõtete mitmesugusem käsitlus, samuti meloodia ja teksti omavaheliste võtete rikkus aitaksid sisustada teoste horisontaalset kulgu. Koorijuht peaks lähenema seni ette kandmata laulule nagu hea karakternäitleja uue osa õppimisele.

Lehitsedes võistulaulmise märkmeid

NAISKOORIDE kohta selgub, et umbes 25 koorile tuli anda hinnang hea. Õige kergesti võinuks kahe vaidlusteta parima naiskoori järele jõuda hoopis teised. Tihti olenes pingerida mõnest juhuslikust ebaõnnestumisest. Kolm laulu oli nagu vähegi eksimatu hinnangu andmiseks. Loosiõnn ja ülemäärane rambipalavik olid kotermanniks, mis reguleeris omakorda finalistide nimestikku.

Märkmeist selgub, et olen paigutanud 25 koori 4 ja 4,9 vahele ning et nõrgema koori hinnang finalistide seas oli 4,35.

Kelleski polnud kahtluse kübetki, et tõsta A. Ratassepa ja L. Verlini koorid esikohtadele. Nad on kujunenud juba pikemat aega meie naiskooride parimaiks ja stabiilsemaiks esindajaiks nii kodu- kui välismaal. Mõlemad on erineva profiiliga suurkoorid. A. R. koor on kõlatugevam, energilisema rühiga, pisut teravamalt rõhutatud rütmi- ja tekstielementide käsitlusega. Koori möödunud tegevust iseloomustab eriti kaasaegse repertuaari õnnestunud propageerimine. Seda teeb ta otse jäälõhkuja visadusega.

L. V. koor on pehmem, lüürilisem, laulvam. Koori tooniandmine on kuidagi akvarelsem. See paistis veel eriti välja seilepärast, et kõik laulud olid karakterilt kuidagi sarnased. On vahel kiusatus nõuda sellelt tütarlapselikult kaunilt kõlavalt koorilt mõnel sobival hetkel hoopis lopsakamat ja «naisemat» häält. See tähendab — tuleks leida vahelduseks ka mõni dramaatilisema värvinguga laul. See lisaks naiskooridele omasele vähesele värvikusele enam kontrastsust. Aga sama kiusatus oleks esimese koori juures kohata mõnel puhul pehmet, paitavat tuulevirvendust, ilma et tulemus sentimentaalsuseni ulatuks.

L. Taal ja V. Uibopuu on kahepeale TRÜ-st kujundanud meeldiva üksuse. Maitsekas fraseerimine, heade eluliste tempode leidmine, nooruslik kõla — need asjaolud on toonud Tartu üliõpilased kohale, kus nad peavadki olema. Pole kaugel aeg, mil ootame neilt veelgi rohkemat.

Igal järgneval kokkupuutel TPI-ga (A. Tamm) on olnud märgata koorikõla täiuslikumaks muutumist. Kunagi tundus olevat kooril vähe sära, puudusid nagu ülemtoonid, või oli teadlikult viljeldud põhjendamatut tagasihoidlikkust.

Mõlema tudengite koori hea esinemine viis õeksed medalit jagama. Siia mahtus kolmaski — Pedagoogiline Instituut (U. Taremaa). Küll oli martsaare-allikaline selle koori ilus, puhas ja värske kõla! Äärmiselt läbipaistev. Iga laulja oli enda eest väljas. Alati hõiskame tribüünilt, kui viimasele sirgele spurdib tagaridadest noor tundmatu, ja otse favoriitide kannule! Igatahes akadeemiliselt tuim žürii liige (muidugi mina ise) hüüdis oma sisemuses kõigi kolme üliõpilaskoori esinemisele: «Elagu kolm graat-

siat!» Aga see viimane pesamunake ikka kah. Mitte ühte sammu tagasi tänastest saavutustest!

Naiskoor «Baltika» (H. Siiak) oli suurepäraseks näiteks, kuidas saavutada tublit tulemust ühe tehase piires. Vaba esinemine, julgus, selgus, maksimaalne olemasolevate varude rakendamine tõi tunnustuse. Tubli!

Lühikese ajaga on ka «Ilo» (V. Viires) jõudnud paremate gruppi. Kui paljude naiskooride ettekanded hakkasid juba kardetavalt üksteisega sarnanema, siis mõjus V. V. interpretatsioon meeldiva süstina. Oli värskeid lahendusi ja esitatu kohta omapoolseid kommentaare.

Kolmanda koha vääriliseks arvati ka Tartu Tervishoiutöötajate Naiskoor (L. Ustav). Esinesid rõõmsalt ja päikeseliselt. Nauditavalt, ent mitte veel täiesti puhtalt.

Võru «Kannelt» (A. Krull) kuulates ja vaadates võis kogeda, et ülemääraselt küllastatud gaasi andmine võib tekitada mootoris häireid ja forsseeringuid. Kui mõni laul kannatab vaid 6-pallist tuult, siis ei tohi sinna 9 suunata. Rahulikum «Öölaulu» tõlgitsus võitis jalamaid. Et ühte laulu tuli kahel korral alustada, pole ahastamist väärt. Ka kuldmedali võitnud maailmameistrid on uisutamisel libastunud.

Lubage nimetada veelgi naiskoore, kes jäid eelvõistlustelt meelde — Tartu «Leelo», Kohtla-Nõmme, Põlva, Tallinna kaubamaja, Tartu Pedagoogiline Kool, Kohtla-Järve, Pärnu, Viljandi, Vändra, Rakvere. Paljudel puudus vähe, et...

Ka naiskooride võistulaulmise puhul lisagem, et isegi kõigil finaali pääsnutel tuleks täiuslikkuse poole sammudes teid leida meie karmist loodusest tingitud keskpäraste häälte arendamiseks. Kas siiski meie madal-mahlased aldid ei ulatu kord võluva karmeniaadani. Ka sopranite rühmade täiuslikuma, kõlavama ja vabama tooni saamiseks on arenguvõimalusi küll ja küll.

Ma pean kordama üht ammu öeldud tarkust. Isegi heliredelit võib laulda nii, et kuulaja härdub. Ärgem alahinnakem seepärast siis ka materjali enda võlu. Me peame oskama tabavalt imiteerida nii sitsi, siidi kui sametit.

Kaevamine sügavuti võib viia uute leidudeni. Lõpuni ütlemise (laulmise) julgus ja veenvus (ka *piano*'s) peab ulatuma iga kuulajani. Mõnigi kord jääb tunne, et laul on küll hoolega selgeks

õpitud, kuid päris ellu pole ta veel ärganud. Ta võib närbuda ka vähese töö või detaili üleliigse kurnamise tõttu. Selles lõigus aga valmistub imelind oma kõrgeks lennuks.

Võistluspinge ja uudsus tõid esile palju ootamatuid olukordi. Vahel oli tunda üleliigset ettevaatlikkust, hirmutatud linnu laulu, ettepekstud lapse kartlikkust, 110% kokkuvõtmist ning «viimse veretilgani» juhatamist ja laulmist, kui oli tarvis vaid veest laulda. Mõnevõrra võis märgata ebakindlust eluliste tempode otsimisel. Ka kooride jaoks (nagu spordiperele) tuleb ajastada treeningut nii, et kõrgvorm ilmneks olümpiaadil. Juht ise olgu valmis igasugusteks ootamatusteks. Tema on lauljale julgustavaks tuletorniks. Harva ka targaks kapteniks vajuval laeval. Kuid ta võib ka ise sugereerida koorile ebakindlust. Tabab laulja, et ta ei saa tugineda juhile, võib ilmneda paanika. Üleliigne koori ettepiitsutamine, hoiatamine on sama kardetav kui mütsiga löömise meeleolud. Esinemine toimugu heas pingevabas lavalises seisundis, et ei oleks krampi, kus hirm ja arm karvupidi koos.

— — —

Oleme pikemat aega muret tundnud meie **SEGAKOORIDE** olukorra pärast. Paremaid koore tundus vähe olevat ja nende tase mitte sellel kõrgusel, mis teistel kooriliikidel.

Juba eelvõistlusel üllatas seekord žüriid noorte kooride võimas pealetung, samuti ka vanade kooride õnnestunud «make up».

Tallinna Üliõpilassegakoor (A. Sööt) oli kogu võistluste käigus kindel juhtija.

Äärmiselt suur täpsus, intonatsioonipuhtus ja lõpuleviidud viimistlus tegi sellest koorist kuulajate lemmiku. Juba korduvalt on ta nii kodu- kui välismaal kogunud meistripalle ja näidanud, et saavutused pole juhuslikud. Tulemus rajaneb sihikindlal, rangel, kõrgendatud koormusega treeningul. See pole aga tapnud lauljate elavat musitseerimisrõõmu. On leida lopsakamate häälevarudega koore. Siin on aga olemasolevast suudetud forsseerimatult kätte saada viimane ja jõutud see sulatada ilusaks noorusetooniliseks sulamiks, ühtlaseks kuulekaks ansambliks. A. Söödi meistritöö.

«Kaleva» (U. Taremaa) kuldmedal oli vähe väiksem. Kõigiti

korrektne esinemine. Tubli töövõit. Eneseületamine. Ma ei mäleta sellelt koorilt nii veenvat esinemist.

Erilise menu saavutas särtsakas noorusliku energia ja säraga «Noorus» (A. Lüüs). Päris julge näo ja teoga kepsutas hulljulge varsake keset suuri lõvisid. Isegi näksis neid. Kui piiluda aga läbi värskete loorberite homsesse — siis muidugi mõnigi värskeltvärvitud kohakene vajab edaspidi tõsisemat võõpa. Kõne alla tuleb otsekohe häälekultuuri küsimus ja viimistletum, sügavam fraseerimine. Praegu, üllatusmehena, kaeti nii mõnigi kitsaskoht välise hoo ja aktiivsusega (lõppvõistlusel isegi agressiivsusega). Saadud hõbedal oli pronksitooniline kullahelk. Ütelge veel, et noortel pole huvi koorilaulu vastu!

Samale astmele kinnitas kanna Kõrgemate Koolide Lõpetanute Segakoor (L. Karindi). Seda koori oleme kuulnud vahelduvatasemeliselt. Nüüdne kohtumine nõudis tunnustust. Seekord olid meeshääled tasakaalustunud ühisesse ülesandesse. Paremaks lauluks oli A. Karindi «Talvine õhtu». Tulipunkti jääb sellegipoolest meeshäälte küsimus.

Kolmandale astmele mahtusid päris sõbralikult «Helitron» (H. Siiak), Tartu «Heli» (A. Uiga, A. Bender), «Raudam» (A. Kallikorm) ja habemik «Vanemuine» (A. ja R. Ritsing).

Juba teistkordselt tutvustas H. Siiak väga puhast, täpset, hästi viimistletud ja kuulama sundivat koorilaulu. Ka «Heli» on kõlaliselt meeldiv ja nõuab õigusega medalit. «Raudamil» on alati olnud kõlavõluga häälematerjal. Saatesõnaks homsesse — ikkagi peaks tähelepanu pöörama detailide sulatamisele terviku teenistusse. Et näeksime metsa, mitte ainult üksikut puud.

Ka «Vanemuise» esinemine ulatus üle oma tavalise taseme. Hea musitseerimine. Töö tõsine ja soliidne.

Paljud finalistid ja ka eelvõistlustest osavõtjad esinesid meeldivalt («Sõprus», «Koit», «Laulik», «Loit», «Kaja», «Marat-Tungal», «Endla», Türi Leivakombinaat, «Viru Kannel», Kohtla-Järve ja Põltsamaa «Heli», «Koidula», Tallinna Autobussipark, «Järvakandi» jne.).

Loosiõnn on ju vahelduv ja ega iga esinemine alati ei õnnestu kogu püüdlikkusest hoolimata. Olgu aga lisatud — kaotajaid sellel võistlusel polnud. Need olid koju jäänud.

Nüüd lubage siia eri autahvlile asetada veel kolm noortekoori.

Nad üllatasid kuulajaid ootamatult hea esinemisega. Kui Tallinna Pioneeride Palee Kammerkoori (H. Kaljuste) haruldast, puhast ja viimistletud esinemist võis panna veel «staažikate» lauljate arvele, siis mida öelda Märjamaa ja Tallinna 7. Keskkooli (V. Vaide ja T. Loitme) vabandamiseks. Uued koorid õppisid selgeks kogu laulupeo kava, mida ei olnud suutnud teha mõnigi täiskasvanute segakoor. Tõsi — nende esinemine lõppvõistlustel ei ulatunud eelvõistluste tasemeni. Olgu nende kooride lauljad, juhid ja direktorid tänatud hea hooandmise eest teistele koolikooridele. H. Kaljuste koorile oleks soov — jätkata ilmtingimata juhuslikust ülesandest alguse saanud imekaunist üritust. Mis saab olla uute kammerkooride loomise vastu. Võime vaid rõõmu tunda koorielu rikastumisest.

Kui pöörame nüüd tähelepanu kooli- ja üldse noortekooride asutamisele, siis oleme õigel teel. Seda enam, et järgmine laulupidu 1972. aastal on ju koolinoorte laulupidu.

— — —

Tuleviku meeskooride tegevuse kindlustavad meie praegused arvukad **POISTEKOORID.** Nagu arvata võis, läbistasid finišilindi esimesena J. Tombi nimelise Kultuuripalee pika praktikaga poisid (U. Järvela). See võimsa minevikuga akadeemilist laadi koor on viimasel ajal väga stabiilne. Tal on hea *legato*, tekstiselgus ja dünaamiline erksus. Jätkugu kõigil poistekooride juhtidel jõudu uute kasvuaedade harimiseks. Raske, kuid kõige perspektiivikam töö.

Soliidne, rühikas, kindel ja hästi esinev oli ka Tartu poistekoor (U. Uiga). Kolmas kullakeeleline oli Tallinna Muusikakoolist (E. Rikand). M. Härma laulu «Ööbiku surm» ettekanne kujunes üheks võistluse haaravamaks momendiks. Siin ei jäänud soovida enam midagi.

Teisele kohale jõudnud Viljandi Internaatkooli poistekoor (R. Rajasma) ja Tartu 5. Keskkooli poisid (A. Viira) jätsid meeldiva mulje. Korralik ja mõjuv ettekanne tõi tunnustuse.

Rõõmutoojad olid ka Kanepi mehed (P. Pilv). Esinesid julgelt, haaravalt, hea dünaamilise vahelduse ja sundimatu musitseerimisega.

Kolmandatele kohtadele jõudsid Rõuge poisid (H. Tepp) hea värskuse ja tarmukusega. Ei oldud laule ülenikerdatud ega poisse väsitatud. Tartu 7. Keskkooli poistekoor (H. Lukk) oleks võinud ohje vähe vabamaks lasta. Suurem väljalaulmise rõõm ja dünaamiline eredus tulnuksid esinemisele kasuks.

Tundkem rõõmu homsetest lauluväljaku pärisperemeestest!

— — —

VENE KOORIDE õnnestunud esinemist laulupeol võime jällegi siduda võistulaulmisega. Kuuldud täiskasvanute koore kimbutas eelvõistlusel intonatsiooniküsimus. See tõusis tavaliselt hetkel, kui lisati suuremat dünaamilist pinget, kui kooride «kaitsekorgid» seda kannatasid. Lõppvõistlusest osavõtjad jõudsid märksa paremate tulemusteni. Edusammudele lisanegu uued.

— — —

Rohkem kui ühe mehe normi täitis A. Ratassepp. Ta saavutas kaks kulda. Maadeldes tervisehäiretega, äsja inöödunud reisi väsimusega ja astudes siis kahel korral kiituse tuši all võidupärgade järele — see nõudis vaieldamatult erilist võimekust. Pealegi niisuguse kõrge tasemega võistlustel. Harukordne visadus ja sihikindel töö said väärilise hinnangu.

Kahe medali meheks on ka U. Taremaa. Äärmise tagasihoidlikkusega on see tubli töömees peaaegu tähelepandamatult ilmunud koorijuhtide esiritta ja tõendanud ümberlükkamatute faktidega oma kuuluvust sinna. Ei saa unustada tema väikese naiskoori nakatavat esinemist ega segakoori otse tankilikku rühkimist eesliinile.

Tartu «kaheraudsed» olid U. Uiga ja A. Ritsing. Meeldiv on tõdeda, et vilunud ja tubli töömehe U. Uiga kõrvale on tõusnud A. Ritsing. Debütandil on õnneks lagi kõrgel ja järgnevad kohtumised peaksid olema veelgi meeldivamad.

Kaks korda ilmus võidudiplomite järele ka H. Siiak. Otse peentisleri täpsuse ja äärmiselt puhta viimistlusega on tehtud tema töö. On ju häälematerjali võlu ja tõlgitsemise kõrval just intonatsioon ja täpsus hea esinemise põhialuseid. Kahe tehase kooriga saavutati kõrge tase.

H. Kaljuste ja Ü. Järvela tõstsid kõrgele nooruse lipu. Nii oli ka arvata. Võidupärjad on auga teenitud.

Tahaksin aga korraks veel A. Sööti nimetada kui üht raudsemat ja vääramatut esikoha ründajat. Maailmas on olnud alati nii, et kõige ilusa ja hea eest tuleb nii kooril kui ka juhil tublisti maksta. Seda nad ka tegid. Nad näitasid teistele kooridele polügooni, millelt lennutada uusi kaasaegseid kosmoselaevu.

— — —

On kätte jõudnud aeg, mil vahetevahel tuleks kokku koguda meie paremaidki juhte, et ettekannete ja kogemuste vahetuse korras arutada «kõrgema pilotaaži» küsimusi. Ka kindralstaapides korraldatakse seminare, õppusi. On vaja veelgi sihikindlamalt tegelda juhtiva kaadriga, et suurendada selle võimeid. Mitte unustada ka algajaid. Eelolev laulupidude vaheaeg olgu just uute juhtide avastamiseks ja suunamiseks. Samuti kooridele noodiõpetuse ja hääleseade sisseseadmiseks — tõsise igapäevase töö tegemiseks.

— — —

Võistulaul oli kõigiti vajalik. Võitjaks tuli kogu meie praegune koorimuusikaelu. Järgnevalt tuleks mõelda, kuidas võistulaulmist tulevikus korraldada, et ta haaraks vahetult enne järgmist laulupidu igat koori. Ei ole üksnes rõõm, et palju lauldi — lauldi hästi ja paremini kui varem. Hoiame ka homme kahte tugevat veohobust oma koorikultuuri vankri ees. Nende nimed on Palju ja Hästi.

1969

MARI JA JÜRI LAULUPEOKOHVRIT PAKKIMAS

JÜRI: Ongi käes oodatud sõit — laulude linna. Aga ei enam jala ega plaanvankriga, vaid kolhoosibussiga.

Ütle mulle, Mari, on sul siis nüüd ka kõik laulud ja kantaadid viimseni peas? Et mul sinu pärast piinlik pole, kui üldjuhtidega vaheajal jutuks läheb.

MARI: Sina ära minu pärast muretse. Sa ise vaatasid veel võistulaulmise ajal kaante vahele, silmad suured kui täisnoodid. Kas vist seepärast, et sind noodipimedaks ei arvataks? Ma olen oma elus ikka palju nende meeste peade üle mõelnud. Nad ju mulle meeldivad, aga mõned neist ei pea nooti ega sõna kinni.

JÜRI: Seepärast mul siis finaalis ka ei vedanud. Muidugi, kava oli raske kah, aga puha küps kraam. Niisugune ta peabki olema. Hambad hakkavad juba tugevamast tuumast mõnu tundma. On, mida teistele näidata. Kui teha, siis teha. Nüüd on ka laulud peas koos. Nägid ise, kuidas Tartus põrutasin. Vilksamisi vaatasin — plaksutasid, et sõrmed sädemeis.

MARI: No oli imetore! Mina olen siiski nende lihtsamate laulude poolt. Ühe raske asemel anna 5 kergemat.

JÜRI: Küll saaksime kava, kui sind seda tegema lastaks! On vaja ikka näidata ka seda, et me kõigest jagu saame...

Võistulaulmine oli täiesti paslik kättevõte. Seekord selgitasime tipud. Nii head laulu pole ma varem kuulnud. Arvata on, et harjuvad nüüd hea laulmisega ära ega hakka ka pärast odavamat tööd tegema.

MARI: Vaja ka kõik väikekoorid välja võistelda.

JÜRI: Nõus! Aga nägid ise — sellel kevadel ei jätkunud lihtsalt aega. Mul omalgi plaan peas valmis, et kõik koorid kuuluksid enne suurt pidu vägeva luubi alla. Igaüks oma latris. Ka laulupeo kava tuleks nii koostada, et oleks igaühel oma jõudumööda ütlemine. Saan aru, et sellist kava on raske kokku rehkendada, aga küllap ikka peab.

MARI: Vooh! Täiesti minu mõte. Kogu aeg juhid muudkui unistavad, millal saabub aeg, kui igamees oma osa täiesti sel-

geks õpib. Kui me nüüd kõvasti oma häälematerjaliga peale käime — sina oma kvaliteedijutuga, mina oma hulgaga — küllap siis saab mõlemat, ja seda ongi tarvis.

JÜRI: Küllap see nii lähebki. Aga silmas olgu peetud, et seda kõige paremat muidu kätte ei saa, kui kõrgemat mõtet ees lehvimas pole.

MARI: Mis need juhatajad-taadid teiega Tartus teise päeva hommikusel proovil porisesid? Nende hääl tundus ka kõrgemalt kõlama.

JÜRI: Täiesti asja eest. On ikka veel mõni niisugune, kes küll laulumütsi kannab, aga õigel ajal proovile ei jõua või koguni puudub. Eks nende pärast see kõik oligi.

MARI: Need puudujad arvavad vist, et artistide asi. Võib-olla pärast võistuvõtmist lõid juuksed vähe valutama. Eks nad mõtle, et neil kõik lood selged, et neil pole proovi vaja. Tehku teised, nemad tulevad õhtul teiste aupaistuses ennast soojendama.

JÜRI: See vamm on väga kerge kasvama. Laulda ju mõnigi mees nagu oskaks, aga, näe, kella ja kalendrit veel ei tunne.

MARI: Mis te neist siis hoiate. Kui pidu omaks ei tunnista, las muretsevad trummid, mikrofoni ja lähevad solistideks.

JÜRI: Küll me nendega hakkama saame.

Aga Mari, ega sa ise pole ju kah nende tulemistega päris täpne ja kübara sättimisega on sulgi tegu.

MARI: At-at — nüüd leidsid kaaskannataja. No üles ma ennast mukin — sul omalgi heam vaadata.

JÜRI: Selle vastu ma ei ole, aga hakka varem pihta. Näe sinusuguste pärast need algused ikka hilinevat. Nüüd enne suurt pidu tuleks välja uurida, kui palju aega värkstuppa tulekuks kulub. Arvesta ikka kõva protsent varuaega juurde. Kes teab, kuidas jälle selle bussiliikumisega on. Neid üllatusi võib ju suures linnas igasuguseid juhtuda.

MARI: Nüüd, kus moes on kangesti suured kiirused, tuleb mõelda ka sellele, kuidas kergemini ja kiiremini kohale saada. Ja tilgake vett kurgukasteks.

JÜRI: Hakka aga ka ise varem tulema. Proovide täpse algamise asjus kuulutan sulle võistluse. Ma mõtlen, siin panevad õiged meeskoori usku mehed ennast uuesti kõnelema kui looduse tõelised kuningad.

MARI: Ih-ih! Kuningad võt'vad suurte pühade ajal sula rasva juua. Ei tea, kuidas sul seekord selle va õllekesega vahekorrad kujunevad. Sul ju see vana tõbi nii kõvasti kondis. Õrr õllele õieli.

JÜRI: Ikka sa katsud mulle seda viiekümnenda aasta laulupidu meelde tuletada. Võta teadmiseks, et seekord võtan ma oma juubeliõlled, aga alles pärast laulmist. Arvad, et mulle auks on, kui mõlemalt poolt lauluplatsi võidulaulmiseks läheb. Vaata, et su oma laul tohletanult välja ei kuku.

MARI: Eks me näe, kes juubeli järel oma silmad peab maha lööma — kas meesterahvas või naisterahvas. Aga ütle ka Karlale, et ta oma B bassi pärast proovi põõsasse ei unustaks. Mäletad ise, kui see asi juhtus. Mehe bass leiti põõsast — meest oli teisel päeval Pirita kandis nähtud.

Ma olen ikka öelnud, kui mehed valge lakiga või petsatiga pudelist rüüpavad, tuleb lauluasjades ja ka sarvepuhumises suur segadus.

JÜRI: Jäta nüüd, Mari, oma jutlus ja igandite ilulugemine. Vaata, kui Karla hommikul paneb pasunad tornist särisema, siis paistavad nii mehed kui pasunad nagu puhtad päikesed alla linna . . .

Sa vaata parem laste järele, et nad selle jäätisega liiga ei tee. Võta neile päevaks siiski toitu kaasa. Teisel päeval lähevad kuulu järele kõik lapsed Vanemuise toidule. Ka sõidud bussiga, trammidega pidid tegelasmärgiga neil priid olema. Olgu nad linnas aga ettevaatlikud. Liikumist palju. Kui viimati sääl olin, näis tänaval veel auke küllalt olevat. Küllap nüüd on ära silutud . . .

MARI: Sul ikka seda hädaldamist. Kõigele olen mõelnud. Lapsed on rahvariides. Võtan kaasa natuke toidupoolist. Vihma hirmutamiseks võtan ka midagi kaasa. Kui ikka vari kaasas on, ega siis vihma tule.

JÜRI: Tuleb seda vihmakest või ei — ükski laul laulmata ei jää. Mäletad, kui kuuekümnendal aastal esimesel peopäeval sadu laulule peale lõi. Ikkagi sai siis laval laulu lastud.

MARI: Miks ei mäleta. Aga ühte asja kardan ma tõesti — kui viluks läheb. Siis laula nii hästi kui tahad, aga tema, seal all istuja, konutab ega plaksuta.

JÜRI: Kui meeldib — küll plaksutab. Saab ise sooja ja meil nagu asisem laulda.

MARI: Näib, kuidas linnarahvas rongkäiku vastu võtab. Seekord on meil siis rajoonide vahel vägev võistlus, missugune nendest kõige juubellikum välja näeb.

JÜRI: Ära sa rahva pärast karda, ega nad ka varem väga puised pole olnud. Mõnelgi lilleke näpus ja lehvitab. Millega nad siis ikka meie tööd hinnata ja tänada oskavad. Aga võib-olla polegi nad kõik mõelnud, kui palju meie aasta jooksul nende rõõmuks tööd oleme teha vihtunud.

MARI: Nõnda jah. Kui nad seda jalaga palli tagaajamist vaatavad, vaat siis on küll seda dünaamikat täis, nagu ütlevad üldjuhid. Aga eks ma vaata, kui nad meile kaasa ei oska rõõmustada, küll ma neile ütlen . . .

JÜRI: Las su kena keeleke puhkab. Seda on sul lauluks vaja. Küll sa näed — mõlemal pool rongkäiku kõrged katusekaldad on rõõmsat rahvast täis.

MARI: Ai sa jutt! Ja Marit-Jürit lastega keset ilujõge. Eks sa võta kübarat kergitada — nooguta sündsalt. Ära ole häbelik. Võta mõni oksake pihku — põhjust nagu lehvitada.

JÜRI: Küll ma midagi ikka teen.

Aga nüüd ütle mulle, mis sa neist rinnapiltidest arvad, mida linnarahvas peopaberile trükkinud? Ma näen ju välja sellel päris loomulik. Sind nagu oleks vähe lakeeritud. Maali ütles — vähe ära naeratatud.

MARI: Mis tema! Katsugu kah ennast sihukesele pildile välja laulda. Ei mina pahanda. On hea, kui linnarahvale vähe lõbu saab. Ega meie ilma naljata pidu juba pea!

JÜRI: Peol peab muidugi oma tõsine põhi all olema. Aga eks tule sellele päris paras kord head tuju ja hoogu peale võida. Sedapuhku tehti Mari ja Jüri üle maa kuulsaks.

MARI: Olen kõva töö ja laulu naine. Häbelik ja energiline inimene. Aga saab siis näha, mida meie kolhoosi esimees ka laulu- ja pillimeeste auks välja mõtleb. Näe, linnavabrikud ja muud sedamoodi tegumajad pidavat kõik oma peotegelasi ja lauluveterane kiitusekirjadesse tõkkama ning vaata, et preemiat lauale ei prantsata.

JÜRI: Mina põhimõtteliselt tasu ei oota. Kui nad aga seda

teha märkavad, on kiiduväärne. Kohe näha, et asjatundlikud mehed. Aga ega siis maksa kohe loota, et see mõte igast mehest läbi pääseb.

MARI: Aga mina arvan, et praegu on veel vara nii karta kui ka rõõmustada. Aega on veel mõelda. Ise aga ootan kangesti, et peopäevil mind pasunaga äratatakse, või mõnda kena laulukest lauldakse. Sina tuleksid lillega ja annaksid mulle õrnalt paksu musu.

Ma tooks sulle paki tubakat ja sirelitupsu torkaks kaapkübarasse.

Ole nüüd hea, vajuta mu kohver kinni.

Näe, pidingi teki ja padja unustama.

Oma kõrvaga pealt
kuulnud selle loo
kirjapanija.

1969

START

5 . . . 4 . . . 3 . . . 2 . . . 1 . . . start!

Nii tõusevad kosmoselaevad.

100 aastat esimesest laulupeost . . .

50 aastat konservatooriumi asutamisest . . .

25 aastat esimese kutselise koori (RAM) asutamisest . . . Nii stardib XVII üldlaulupidu juubelilaulupeona ajaloo orbiidile. Kuu peale ei sõida — Päikeseni küll!

Mida kirjutatakse kord sellest sõidust aegade raamatusse?

Kas ainult seda, et oli juubelilaulupidu?

Mõtlen, et kui 30 000 lauljat asuvad oma kaunite ülesannete kosmoselaeva, siis on neil kõigil ainult üks püüe —

pakkuda oma parim!

Nad ei esita mitte üksnes oma kõige kõrgemat, kõige tugevamat, kõige pikemat nooti. Selle kolme dimensiooni juurde kuulub veel neljas. See haarab ühekorraga minevikku, olevikku, tulevikku. Ettepoole võrsujaile, tahapoole saatjaile. Sügavasse mulla pinda, üles vikerkaare võlvidesse.

Ei laula üksnes suu, vaid ka süda.
Ei kuula üksnes kõrv, vaid ka süda.
Ja silmad säravad kõigil.
Laulukaare võimsast transformaatorist paiskub kõrgepinge kõikjale.

Selle voo saatevõimsus peab olema väga tugev, et ulatuks kuulajate viimase reani. Vastuvõtjad, võimendage saadud signaalid pidevaks eluenergiaks! Avagem vastuvõtuks oma päikesepatareid, et jätkuks meile valgust ka vihmaste ja uduste ilmadega!
5 . . . 4 . . . 3 . . . 2 . . . 1 . . . start!

1969

NII TUGEVAD KUI KALJUD SUURES MERES

PUHU, SARVEMEES!

Veel praksus sõjavankri rattarummust hävitavaid sädemeid. Veel oli sõja lõpuni aega ligi pool aastat. Veel puhastas Suur Tõll Sõrve säärt.

Kas niisuguses olukorras võis tõesti püsima jääda habras, äsja istutatud laulutaim? Aga vahest just selle pärast! Ta kasvas otse jonnakalt läbi tuha ja tõusis ehk just koduleede varemete najal veelgi tugevamaks.

Iga laul oleks ühtlasi nagu sinililleks või kullerkupuks tundmatute sõdalaste tundmatutel haudadel. Iga laulupiisk oleks aga ühtlasi aegade möllus kannatanud inimestele uueks rõõmuseemneks ja uueks pesaehitamise kutseks.

Küsimusele, millist koori soovite asutada, oli meil vastus silmapilkselt valmis. Muidugi meeskoor! Sellepärast, et mitmeid kutselisi segakoore juba tegutses, kuid akadeemilist laadi kutseline *a cappella* meeskoor puudus.

Segakoori plussiks on tema suurem värviderikkus. Meeskoori graniitsem struktuur on sobivam monumentaalsemateks ja jõulisemateks ülesanneteks. Teisest küljest ei jää tal ju ometi lüürikast ja nõtkusest midagi puudu. Kogemused on tõendanud, et kaheksakümmend meest lahendab kõik ülesanded, mis sellele kooriliigile mõeldavad. Aga kaheksakümmend meest ka sellepärast, et koor mahuks reisideks kahte vagunisse — ega kolmandat rongijuht ju enam rongile külge ei haagiks.

Loomulikult oli raske leida nii palju vabu laulvaid mehi, professionaalsetest lauljatest rääkimata. Eks siis valitigi tollel hetkel käepärasest parim ja hakati 16. novembril 1944. aastal pihta. Olgu see päev siis koori asutamise päev. Osa mehi jõudis sünnimaale sõja ajal formeeritud Eesti Riiklikest Kunstiansamblitest, kus nad laulsid segakooris. Sealt siis koori kokkulaulnud osa — koori pärm.

Kui nüüd jõgepidi ülemjooksu poole minna, näeme sealgi harukesi ja nirekesi, mis nii või teisiti on lisanud piisakesi tulevasse Riiklikku Akadeemilisse Meeskoori.

Kas ei kõlanud mitte 1941/42. a. Kaama jõe ääres ligi sajaliikmeline mobiliseeritute meeskoor, valitud umbes tuhandest

mehest (siit siis ka allakirjutanu teooria — iga kümnes mees on koorivõimeline ja kuulub koorikohustuse alla). Jõudis ju seegi koor lühikese ajaga peaaegu terve kontserdikava ulatuses laulud selgeks õppida. Ka sellest koorist laulab tänaseni üks mees (nimelt V. Tamm), teine laulda ei oska, sellepärast juhatab. Teistest meestest said kujurid, heliloojad, kunstnikud, ministrid jne. Selles kooris oli palju neid, kes olid varem laulnud isetegevuslikes koorides. Küll segakooris, meeskooris ja kunagi ka lastekooris. Paljud olid oma sõdurikotis kodust kaasa toonud meeskoori noote.

Ja kui me jõgepidi veelgi ülespoole läheme, eks jõua me tublide isetegevuslike kooride kaudu nende mustakuueliste meeste juurde, kes sada aastat tagasi vankril või jalgsi Tartu poole esimesele üldlaulupeole tõttasid. Aga eks veel varem kõlasid vaevamaa viletsaist onnidest rahvalaulud. Need pole kunagi olnud halisevad ega pisaratest nõretavad. Raamatusse on raiutud kogu rahva tööd ja tegevust kajastavad laulud. Sellel maakamaral on ikka käsikäes käinud töömees ja tema laul. Nad on olnud lahutamatud. Ei ela üks teiseta.

Nii et polegi midagi seletamatut ega erakordset, et meeskoor võis oma esimestest proovidest peale asuda sellele tasemele, mille olid saavutanud eelkäijad. Pole ka mingi ime, et esimene täiemõõduline kontsert toimus juba järgmise aasta 13. jaanuaril ja selle tase polnudki alamõõduline.

Üheks kohustuseks võttis koor endale algupärase repertuaari loomise õhutamise, koorilaulu propageerimise.

Meie ridadest pidi võrsuma uusi muusikamehi, koorijuhte, soliste, et kasvaks uus noor mets sõja vererohkel raiesmaal.

Me näeme — see koor pidi tekkima ja ta tekkis.

Seda koori oli vaja ja teda on ka praegu vaja.

Laulu on alati vaja.

Puhu, sarvemees!

1969

REPERTUAARIST

REPERTUAAR on koori igapäevane leib, milleta ta ei ela.

REPERTUAAR on peegel, milles näeme koori palet ja nägu — tema profiili.

REPERTUAAR on kui helikaart, millel on näha koori minemised ja tulemised.

REPERTUAAR on kui manomeeter, mis näitab koori võimsust ja võimeid.

REPERTUAARI nimistu on kui kohvipaks, millelt võib ennustada koori tulevikku.

REPERTUAAR näitab koori sidet rahvaga, selle tugevust, sügavust.

REPERTUAAR näitab, kas mineviku loodud väärtused on aukohal ja kas mõeldakse ka homsele.

REPERTUAAR näitab rahvaste sõprust tegudes.

REPERTUAARI najal kasvavad nii koorid, koorijuhid kui ka heliloojad — kaudselt kogu meie muusikakultuur.

Ainsa kutselise meeskoorina võttis RAM endale küllalt raske ülesande — haarata kogu meeskoori repertuaar seinast seinani. See tähendab ka valmisolekut etteheidete vastuvõtmiseks nii ühelt kui teiselt poolt. Vaieldamatult peame tähele panema uut ja tekkivat ning püüdma varakult ära tunda ka selle kvaliteeti. Ajasõel teeb siin omakorda rahulikult oma töö. Selgitab parima. Mõni laul peab leppima isegi ainult paarikordse esitamisega. Erilist tähelepanu väärib noorte looming. Ka siis, kui esimesed saavutused just kõrgele ei küüni. Kahju vaid, et pole võimalik kõiki algajate töid ette kanda, sest sellega kaasuksid muud mured. Oma tegevuse jooksul siiski umbes paarisaja algupärase laulu esiettekandjatena oleme mõelnud: maksis teha — maksis laulda.

Teisest küljest tunneme, et igal sugupõlvel on õigus nõuda, et ta kas või kord elus saaks tutvuda kogu mineviku paremikuga nii oma rahvuslikust varaaidast kui ka möödunud aegade maailma suurmeistritelt.

On ju vaja nii palju kui võimalik silmas pidada kogu meeskoori repertuaari arengut. Ei saa nõuda, et me oma kroonilises ajapuuduses saaksime sageli pühendada terveid programme

teiste rahvaste saavutustele. Kuid pisut on sedagi tehtud. Peale eesti kooriloomingu oleme tutvustanud tervik-kavana ka vene ja soome koorimuusikat. Poole kava ulatuses oleme laulnud läti, leedu, tšehhi, ungari, saksa ja rootsi autoreid. On lauldud 15 keeles (eesti, vene, läti, leedu, ukraina, armeenia, tšehhi, slovaki, saksa, itaalia, ladina, soome, inglise, rootsi ja juudi keeles).

Koori suurvormidest on kavas olnud Stravinski ooper-oratoorium «Kuningas Oidipus», Cherubini «Requiem», Šostakovitši 13. sümfoonia, Rimski-Korsakovi «Tark Oleg» ja mitmeid kantaate, poeeme, süite.

Suurvormide sagedasemat esitamist takistab meie elulaad. Tihti peatume oma reisidel paljudes linnades ainult üks päev — millal seal veel orkestriproove teed. Kerkivad ka mitmesugused finantsilised raskused.

Kõige vanema heliloomingu tutvustamist takistab originaalseadete nappus. Isiklikult ei pea ma surmapatuks ühe kooriliigi seadet teisele kooriliigile. Mõnikord kõlab ümberseade originaalist isegi paremini.

Ka rahvalaulule oleme leidnud väärilise koha. Seega on RAM-i tähelepanusfääris kogu meeskoori repertuaar. Kõigile peaks siin midagi leiduma. Seda loomulikult mitte ühel ja samal kontserdil. Oleme püüdnud seepärast juba afišidel kava tutvustada, et adressaat leiaks oma. Nii on aga aegamööda suurenenud meie kuulajaskond. Esimestel kohtumistel uute kuulajatega oleme püüdnud ennast kuulama panna. Hiljem, kui kontakt saavutatud, oleme silmas pidanud auditooriumi iseärasusi.

On muidugi võimalik end publikust lahti rebida vähestele inimestele mõeldud kavaga. Tulemuseks oleks tühi saal. Kuid pole laskutud aplausinäljaselt ka vähenõudlikule tasemele. Tahame ka edaspidi säilitada oma töönormi: sada saalitäit aastas nii, et seejuures oldaks kuulajast mõni sammuke eespool, ent ei lastaks tal ka käest lahti.

Kuldlõiget tänapäeva, klassika ja rahvamuusika vahel otsides on koor õppinud tabama erinevaid stiile. Erinevad ajastud, autorid on aidanud rikastada koori väljendusvahendeid. Eks mahu ju raksatava teksti ning rütmiselguse ja sulametallina hõõguva *bel canto* vahele tuhat ja üks vokaalrakenduslikku võtet. Paeluv hiiglamõõduline fortepannoo peaks haarama kuulaja jäägitult. Sama peab sündima aga ka «antifortega» — *ppp*-ga. Eks M. Saare õrn «Hällilaul» peab olema sama tugeva mõjuga kui tema «Leelo». E. Tubina «Kaks saarlast» peab ulatuma oma võimsas dramaatikas Shakespeare'i verevärvideni.

Üks asi on muidugi püüda ja otsida uute laulude uusi tahke, tema varjatud plaane, teine — kuidas see õnnestub ja saali ulatub.

Huvitav on, et mida enam on kontserte juhatatud ja laule õpetatud, seda raskemaks on läinud kavade koostamine. Praktika sunnib kava analüüsima mitmes liinis. Su ees oleks nagu hiigelpartituur, mille iga joonestik vajab erianalüüsi. Pead silmas pidama ajajärke, heliloojaid, stiililisi küsimusi, laulude struktuuri, temposid, helistikke, meloodilis-rütmilisi sulameid, dünaamilisi vaheldusi, kontrastsust, sisulist raskust, auditooriumi vastuvõtuvõimet, kogu kava ülesehituse psühholoogilisi omadusi, sisulist ühtsust ja kontrastsust ühtaegu. Usun, et olen siin mõned asjad isegi unustanud märkimata. Vahel tundub, nagu oleks kõik korras. Veel kord analüüsides tunnetad aga mingisugust järsku kurvi, mis võib su teelt paisata. Aga ometi pole kontserdi kulg ka mitte silesirge maantee. Pole sugugi ükskõik, kuidas laule järjestada. Ka 3—4 väga head, aga enam-vähem ühesuguse karakteriga-faktuuriga laulu võivad üksteist hävitada. Nii analüüsides satud vahel otse ülesaamatuisse raskustesse. Seda enam, et osa publikust (ehkki veel väike osa) oskab kava peensusi juba hinnata.

Esimese kontserdi puhul tuleb mõelda sellele, et publik saaks läbi masseeritud nii dünaamikast, tempodest, kontrastidest ja et laulude kaudu ilmneksid ka kõik koori paremad omadused. Kontserdi jooksul tuleb näidata võimsaimat *fortissimo*'t, aga ka kauneimat *pianissimo*'t. Tuleb näidata teoseid kõige tõsisemast liigist, vahel ka kõige üleannetumaid. Ainult ära pane neid vastupidisesse järjekorda. Ikka lõpuks «tants» jne. Et seda kõike tunnetada ja et koor sedasama tunnetaks, tuleb üksikute laulude harjutamise kõrval harjutada ka kogu kontserti ennast. Alles katkestamatus korras esitatud kontserdist tunnetad muusikalist «elutõde». Nii on kogu kava üks suur helitöö. Temas on olemas algus, ettevalmistav osa, läbitöötlus. Hea, kui kontserdil on oma sisemine peateema. Ja pole sugugi ükskõik, millega alustada

või lõpetada I osa kontserdist või kontserti ennast. Küllalt tähtis on lisapalade valik. Nendes peab nägema kontserdi jätku, täiendust. Ette peab nägema ka viimase lisapala. See ei pruugi aga sugugi olla ei löök- ega rööklaul.

Oleme koostanud kavu teemade järgi, ajajärkude järgi, autorite järgi. Uusi laule on juhatanud autorid. Naistepäevadel on meeskoori juhatanud 12 naisdirigenti. Oleme leidnud võimalusi ka noorte dirigentide tutvustamiseks. See kõik on aidanud koorilaulu populariseerida, laiendada kuulajate hulka, muuta kuulajat nõudlikumaks nii kava kui esitamise suhtes. Auditooriume tuleb ka edaspidi rahuldada diferentseeritult.

Kõige enam on muret tekitanud nende algupäraste laulude arv, millele võiks lüüa templi «ekspordiks». See, et laul uus on, et tähenda veel seda, et ta ka hea on.

Kavu ei tohiks koostada liiga kirjult. Kõike ei saa ühe kontserdiga ära öelda. Kuulajate maitset on mõnevõrra rikkunud mõningate kontsertide ülikirjud kavad. Need pole ju koostatud nõudlikule kontserdikuulajale, vaid sageli muusika suhtes väga juhuslikule kuulajale. Paljud neist tavalisel kontserdil üldse ei käi. Niisugusel ülikirjul kontserdil seljatab üks nägus estraaditüdruk iga tõsisema muusikaüksuse. (Küllap kunagi imestatakse tänase maitsetu žanrilise segipaisatuse üle.)

Ka stiilsete tõsiste kontsertidega on saavutatav kuulajate ekstaasiseisund. Tore on laval laulda, kui tunned, et kuulajatel on raske lahkuda. Kontserdi kolmainsus — koor, juht ja publik — hakkab ikka kiiremini spiraalselt kõrgemale keerlema. Enam ei saa aru, kes keda õhutab. Siis õnnestub laval kõik, mis sa teed. Lähevad needki laulud, mis muidu ei lähe. Võib isegi improviseerida. Loomulik, et ei tarvitse enam ka ülitõsist nägu teha. Kontserdi üldmõju peab ulatuma ka väljapoole kontserdipaika — koduteele ja oma tuppagi.

Iga kontsert on ühtlasi nagu lahing publikuga. Luure. Esimesed lasud. Süstemaatiline läbitöötamine. Sihikul kordamööda väga mitmesugused inimkarakterid. Hoia lahingumoona nii, et see, kes veel tabamata, saaks vopsu eelviimase mürsuga. Viimane laul aga peaks olema otsekui kontserdile kriipsu allatõmbamine (rahuleping) — seega tõsisemat laadi. Lisapalade motoks sobiks «ehk astuksite nüüd siia edasi!»

Kas me oleme uue poolt ja vana vastu või vana poolt ja uue vastu? Ei üht ega teist. Oleme kõige hea poolt.

Nüüd on moes uus ja hästi vana kõrvuti. Miks ka mitte. Mood on mood — hea laul on hea laul.

Kas — maha rahvusromantika!? Aga miks? Mille nimel peaksime kustutama kogu oma mineviku kooriloomingu. Ei mõtlegi seda teha. Ei ole märganud, et seda liiki muusikat ei armastataks kuulata. Eluõigus olgu kõigel heal, mida on loonud loov vaim.

Aukohale ka kõik vana hea. Aukohale kõik ajajärgud, stiilid.

Aidakem välja haududa ka neid mune, kus piiksuvad homsed kukekesed.

1969

POSTKAARTE

Paul Rummole

Asusime teele 5. aprillil. Sõit algas nagu ikka: saatjad, soojad sõnad, ärasõiduvile. Ilm vilu ja kõle. Tartut nägime läbi lumesaju. Järgmise päeva hommikul oli näha juba lumevabu künkaid, lõuna ajal mõnel pool rohelist orast, õhtul varsakapju. Kuskil jaamaesisel tükkisid isegi tulbid oma nina tõstma.

Esimene kontsert oli Zaporožjes. Muide, ootamatult kohtasime siinses teatris H. Vuolijoki «Niskamäe perenaist». Kontserdist ei oska midagi arvata. Öeldi, et oli hea. Aga eks me selle poole püüa igal esinemisel.

Tervita meie suurimaid matkamehi — J. Semperit ja Fr. Tuglast. Lugesin rongis veel kord Fr. Tuglase reisikirju. Need äratavad palavat soovi palju näha, kõikjal midagi õppida. Aga küllap oleme meiegi pisut näinud. Meie peamine reisivarustus olgu — hea tuju ja suur repertuaari seljakott.

Rongirattad löövad nii lõbusaid takte, et peaaegu unustad, et eelseisva üldlaulupeo kava pole veel sugugi valmis. Mõtlen

vahel, et kui tagasi jõuame, siis on Sulle Kunstide Valitsusse vahepeal laekunud kõik tellitud uued koorilaulud.

Aga siiski, kui Juhan Smuul jäält ja veelt maale tagasi jõuab, siis tuleta talle, palun, meelde, et ta veel mõne lauluteksti kirjutaks . . .

Zaporožjes, 9. aprillil 1958

Jüri Varistele

Kiievisse jõudes sõitsin otsekohe sümfooniakontserdile. Kavas Beethoveni I ja IX. Juhatas Soome dirigent Tauno Hannikainen. Laulis «Dumka» koor 58-liikmelises koosseisus. Teadagi, kui rasked ja kõrged on IX sümfoonia kooripartiid, kuid peab ütlema, et koor kõlas hästi. Küllap ka Eesti Raadio segakoori pere peaks rohkem kasutama oma maja sümfooniaorkestrit, et koos ette kanda suurteoseid! Meie alatiste ringreiside olukord ja vastava repertuaari nappus sunnib peale teise profiili. Nagu tead, on meie lauluahing kolmeharaline: kaasaeg, klassika ja rahvalaul. Veeretame siiski mõtteid, et esimesel võimalusel kavva võtta Cherubini «Requiemi».

Esinesime televisioonistuudios ja kontserdisaalis. Kuulajaskonna hulgas olid ka Ukraina populaarsemad koorijuhid — Soroka, Verjovka jt. Selgub, et siin kandis on edukam kava koostada nii, et esimene osa ei lõpeks mitte solistiga. Lisasime solistile veel kas kahekordse kvarteti või kvarteti. Teise osa täitis ainult koor. Püüame igas kavas anda palju vaheldust ja kontrasti. Reageerimine on siin nii-öelda väga realistlik. Kui on hea laul ja lauldakse hästi, siis on kõik korras. Vana tõde on muidugi see, et tuleb esitada mõni laul ka kohalikus keeles. Kuid aplausi pikkus ei olene sellest, mis keeles laul esitati.

Tervitus konservatooriumi üliõpilastele, koorijuhtidele, Sinu kooridele ja ka meie tennisesportlaste perele. Olen jõudnud tõe tundmisele, et kõikidele koorijuhtidele ja lauljatele (aga kui soovite, siis ka kogu kunstirahvale!) tuleks sisse seada sunduslikud tennisetunnid. Kuigi aastad toovad küpsuse ja meisterlikkuse, kuid ega nad tohi noorust ära viia.

Gustav

Kiievis, 15/16. aprill

Tallinna Haridustööliste Naiskoorile

Ärge olge meile pahased, et me oma Ukrainasse sõiduga ette jõudsime. Teie tulge viinamarjade ajal! Kuid ka praegu on siin ilus. Õitseb.

Ah et mida reisikogemustest kõnelda? Sõidame kahes omaette vagunis. Oma vagunis ei tarvitse näiteks raadiot kuulata, kui ei taha; muidu on see värk tihti keeratud kõige vägevamale kraadile. Pakid pange ära nii, et endal oleks ruumi rohkem. Nurgelistel lauljatel, kui neid juhtub olema, kuluvad teravad nurgad reisil kiiresti. Ent kui matk peaks ulatuma üle kahe kuu, siis võivad kasvada uued mügerikud. Parandamatud torisejad tuleb aga lihtsalt lähemas jaamas maha tõsta, mingu jalgsi tagasi! Meeskond tugevneb üheskoos soola süües. Mõne aja pärast tundub vagunisõit kontsertide vahel puhkusena ja väga kodusena.

Kontserdieelsed tunnid varutagu vasturääkimatult — puhkuseks! Iga kaasasõitja peaks kaasa võtma 2—3 raamatut, nii saab kokku mitmesajaköitelise raamatukogu. Ja veel: ärge kulutage kohe rahatagavara esimese linna kauplustes nende asjade muretsemiseks, mida Tallinnast võib saada! Meie igatahes otsustasime osta kodustele Krimmi kingitusi Moskvast. Suveniirid ja tarbekunstiesemed on kõikjal hämmastavalt ühesugused . . .

Kullakesed, vabandage veel kord, et teist ette jõudsime. Tervitab teie endine koorijuht (27 aastat tagasi). Olgugi et äsja tähistasite alles oma 10. aastapäeva!

G. E.

Odessas, 19/20. aprillil

Tere, Eugen!

Ukraina on tõesti tore. Kuid see toredus on Sulle oma rohketest reisidest vist tuttav. Tahtsin kõnelda millestki muust. Nimelt kuulsin Lvovi konservatooriumi ja muusikakooli segakoori ning sümfooniaorkestri ettekandes Mozarti «Requiemi»!

Oleme ju mõnikord päris uhked oma kooride saavutustele. Aga meil puudub seni kõrgema muusikaõppeasutuse juures oma koor, mis peaks olema meie kooride esireas. Midagi pole teha,

pead direktorina Varistele-Ernesaksale-Vettikule tuule alla tegema, et saaksime uue täisväärtusliku segakoori käiku panna!

Sinu «Laul parteist» on leidnud kõikjal head vastuvõttu. Muide, võtsime siin osa ka maidemonstratsioonist. Tribüünist möödudes laulsime «Mai tuli».

Siin kuulsin ka kägu kukkumas . . .

Kevadisi tervitusi!

Gustavilt

Lvov, 1. mail

Muusikafondi Eesti Vabariikliku Osakonna Direktorile
A. Stepanovile

Saabusime Jaltasse. Täielik õitemeri. Ööbikud. Ei püüagi kirjeldada, mida ilusat loodus siia kokku on kuhjanud. Laeval merelt kõike seda ilu imetledes avaldas üks lapsesuuga laulja arvamist, et miks ei võiks kooril siin oma puhkekodu olla. Olgu nüüd sellega kuidas on, aga eks meie Heliloojate Liidu loominguline maja on Sul ikka veel loomata küll! Niisugune muusikaline mesipuu oleks aga meie heliloomingule suureks kasuks. Ei ole tähtis, kas see on Rannamõisas, Kosel või Väänas. Peaasi, et oleks 3—4 klaveri kasutamise võimalus ja et vajaduse korral jõuaks kiiresti sinna ja linna.

Kulla Aleksei, olgu see Sinu mureks! See on väärt mure!

Ja veel üks märkus. Eesti noote pole vennasvabariikides saada. Oleks aeg sellest hädast muusikafondi ja kirjastuse ühisjõul üle saada!

Heliloojate Liidu liige
G. Ernesaks

Jaltas, 8. mail

Kaarel Irdile

Kirjutasid kord meie hinnanguteraamatusse: «Laulate küll hästi, aga mis saab edasi?»

Mõtlesin neile Sinu sõnadele jälle kord pärast Simferoopoli kontserti, mida isiklikult pean seekordse reisi parimaks. Ära

muretse! Õnneks tunneme oma puudusi paremini kui häid külgi. Pidev lauljate individuaalsete võimete kasv nii vokaalsel kui ka noodilugemise alal on aluseks järgnevale tööle. Iga üksiku laulja vastutustunde suurendamine on küsimus, millega peame tegelema. Ka koori koosseis peab pidevalt täienema.

Paistab, et keskmise väärtusega repertuaarist nappust ei tule. Häid laule on siiski veel vähe. Raskemad ülesanded arusaadavalt aitaksid astuda uuele arenemisastmele. Töötempot on võimalik veel kiirendada, kuid siin on ka omad piirid. Kõik peab olema normaalne: nii külv, kasv kui ka lõikus.

Ootan praegu Moskvas Tallinna lennukit. Koor on veel Krimmis . . . Ja tunne on, et lähen ajas ja ruumis tagurpidi: sirelid kaovad, puud lähevad jälle raagu, rohi kaob uuesti maa alla, mõnes orus on isegi veel lund näha.

Pikkamööda tuleb tänavune kevad.

G.

Moskva lennujaamas, 13. mail

Kallid lauljad-reisimehed!

Veel kõlavad kõrvus meie rohkete menukate kontsertide aplausid ja *bis*-hüüded. Millest tuli see publiku puhkemine näiteks Simferoopolis? Kas sellest, et pühendasime selle kontserdi ootamatult lahkunud sõbra Mihkel Lüdigi mälestusele? Või teadmisest, et süütasime oma matka viimast säraküünalt ning ees oli kojusõit? Või liigutas meie südameid kohtumine mitmelt poolt kokkusõitnud eestlastega, kelle vanemad olid Krimmi õitsvatele maadele asunud juba Maltsveti aegu?

Igatahes on veel midagi, mis täpse laulu muudab otse südamesse minevaks hoovuseks. Ja seda tuleb meil alati otsida!

Me kanname edasi rahvuslikku kunsti, mille tungla on meile pärandanud meie eelkäijad, sellised suured meistrid nagu äsja meie keskelt lahkunud Mihkel Lüdig. Meie tutvustame oma kunsti nõukogude vennasrahvastele ja uurime nende kunstivarasalvesid. Sõprus rikastab ja teeb meid tugevaks.

Teie Vana

Tallinnas, 13/14. mail 1958

RAM SÕPRUSE OOKEANIL

Siidilipp ja hõbepurjed,
kuldne laev läks merele.

Helilaev RAM* on ehitatud 1944. aastal. Ta liigub maal ja veel, peamiselt aga õhus. Liikumine toimub tuule mõjul — ja sedagi peab meeskond ise oma laulupurjedesse puhuma. Võimsuseks 80 kaksiklõõtsa. Laeva maht 80 rinnaregistertooni (mitte tonni!). Laev veab peamiselt laulukraami, peab ka laululahinguid.

Istub sügavas helimeres kuni kontra-oktaavi la-bemollini. Masti tipp ulatub särava teise oktaavi re-ni.

Kapten pole mitte Must Kapten, vaid «Hall». Kaugesõidupabereid pole. Tüürimeesteks on uljad poisid Uibo ja Järvela, pootsmaniks Vilpart.

Väljavõtteid logiraamatust

Laev tõstis purjed
üles öises fjordis.

14. X. Kell 11.25 hiivati ankur. Otsad lahti. Balti jaama kaile jäi lehvitama koduranna rahvas. Eks lillekesed ja sinisilmalised ole tihtigi laulumadruse parimaiks saatjaiks. Lubati pöialt hoida. Palusime varbad juurde lisada.

Kurss — otse Moskvasse, kus sooritatakse pout Praha suunas — uute randade ja rahvaste poole. Ligi sajaline laululast tahetakse riknematult toimetada Tšehhoslovakkiasse.

Tüürimehed uurivad koos meeskonnaga maa- ja merekaarte. Sõit läheb lauluta. Ammugi pole kuulnud, et keegi oma vabast ajast laulaks (tantsitakse küll, kuid seda siis juba teiste pilli järgi!).

Õhtul videvikus mõeldakse kois pikutades eelolevast sõidust. Iga mees pardal lubab anda oma parima. Kapten teeb kesköö

---

* Mitte Fram.

veel ettekande muusikaministeeriumi lauluosakonna juhatajale Vanemuisele, et see hoiaks ja hoolitseks basside-kahurite ja tenorite-leegiheitjate eest.

Tartu . . . Petseri . . . Pihkva. Uni ei tule.

15. X. Vaguni illuminaatoreist paistavad Moskva tornid. Vastu võtab meid meie reeder Kaaruks. Meeskond läheb maale. Bussidkaatrid toimetavad igaühe parajasse paika proviandi sissevõtmiseks.

16. X. Toimub RAM-i proovisõit «Pravda» klubi vetel. Kopsude manomeetrid näitavad täit valmisolekut. Eelnev ränk drill kuival on end igati õigustanud.

Täna viskasime igaks juhuks aegade merre oma tegevusest ka pudeliposti. Nimelt kaanetasime 11 laulu magnetofonikarpi ja 7 jätsime tiirutada grammofonidele.

Täna laulsime üldse 50 laulu.

17. X. Paberid on klaarid, välispassid peos. «Vana» sai kaugesõidukapteni paberid. Kell 16.00 võetakse kurss SW — otse Prahale.

Laeva tõlk ning kambüüsi kandlemängija on ainuke õrnemast soost olevus meie laeval. Tema nimi on Elsa Avesson. Ta annab edasijõudnuile klaveritunde ja õpetab kõigile tšehhikeelseid numbreid. Kõige kuradim on neli. Laeva kõige hirmsam karistus on see, kui kedagi lastakse öelda tšehhi keeles 444.

Ikka, ikka lõuna poole.

18. X. Laululinnud istuvad RAM-i raadel nukrais mõtteis. Alles mõni kuu tagasi lennati samuti lõunasse — Krimmi. Kõik õitses. Täna on aga mets juba kollane, kased täis kuldseid suveniire. Tibab vihmagi.

Sama teed on kunagi lennanud parv teisigi eesti laululinde. Aega on sellest tagasi terve generatsioon. Kuidas nüüdsete pojukeste laulusuled kasvanud on, seda peab näitama aeg.

Vanal öökullil on see reis teine. Esimene oli siis, kui ta veel kaela ei kandnud. Vaatas ja kuulas — nokk jäi lahti. Kuidas

läheb nüüd? Võib-olla on aastakümneid ainult sõelaga vett kantud?

Aga ei maksa ennustada. Võid kiiluga karile sõita!

Kiiev . . . Lvov . . .

Uni on hea.

19. X. Kell 7.30. Stopp. Čop. Uus manner. Igale mehele anti elamiseks kaks uut lisatundi. Tee nendega, mis tahad, aga tagasi jõudes anna tagasi!

Piiril üllatas meid Moraavia Õpetajate Meeskoori tervitustelegramm. Tuli peale kaks ülisõbralikku lootsi. Nad jäid meiega kogu reisi kestel.

Meeskonna meeleolu tõuseb nagu ikka, kui rand ligineb.

«Maa!» «Maa!»

Parajas laskekauguses mürises rannakaitse puhkpillipatarei. Pärismaalaste koor laulis kauni tervituslaulu. Vastasime kogupaukudega: «Nii tugevad kui kaljud suures meres». Kaptenite tervitused.

Õhtul pidulik vastuvõtt.

20. X. Marsruudi täpsustamine. Õhtuks anti meeskonnale linnaload. Juhtkond läks külla teisele omataolisele laevale. See on kunagi meie maad külastanud ja kandis nime Križkovski-nimeline meeskoor. Vanematel meestel on veel meeles, kuidas Tallinnas kolm korda järjest lauldi «Tantsi, tantsi». Vanu merekarusid oli pardal veel paarkümmend.

21. X. Ajakirjanduskonverents. Anti ülevaade meie helilaeva ajaloost ja senistest teekondadest kodumeredel.

Õhtul oli Armee Keskmajas esimene dessant. Üldine hinnang: olevat õnnestunud hästi. Olime isegi üllatunud. Meid hoiatati, et tšehhid on oma tunnete avaldamisega kontserdisaalis üsna tagasihoidlikud. Kuid . . . saalis skandeeriti. Puhkenud võimsate tunnetelainete eest päästis meid viimaks eesriie. Kuid kaptenil tuli palju kordi käia selle vahelt rahu palumas.

22. X. Täna oli laeva aktsiate kursi esimene noteering Kesk-Euroopa tollipulgaga. Meeskooride kaalumiseks on Prahas kõige

tundlikumad kaalud. Juba kodusadamas öeldi meile: lähete lõvikoopasse. Aga me teadsime ka, et ainult lõvidelt õpi möirgamist!

400 km tagant oli tulnud kuulsa Moraavia õpetajate lauluristleja 4-liikmeline delegatsioon, et meie vikerlasi oma suure südamlikkusega nõrgestada. (Seda taktikat kasutati ka hiljem korduvalt!) Peame seda kuulsat meredemurdjat parimaks Euroopas ja oleme uhked oma vanemale vennale, pealegi kui meie «Hall» on just selle laeva supikatlast oma ergutavamad suutäied saanud.

Kui uskuda aplause ja arvamisi, siis pidi meie hääl kostma ka viimasesse ritta . . .

Tegime õhtul arvestuse. Kui võtta meie edust maha see huvi, mida Praha tunneb Nõukogude Liidu ja Tšehhoslovakkia sõpruskuu vastu, kui arvata maha tšehhide oivaline külalislahkus, siis jääb ikkagi järele ka meie jaoks rohkem, kui julgesime unistada.

Miks oli meie rivi selles laululahingus eriti vahva? Me oleme muidugi karastunud Moskva, Leningradi, Kiievi, Riia ja teistel meredel. Seekord ei esindanud me aga mitte üksi Läänemere vahuse ranna andekat rahvast, olime väljas kogu Nõukogudemaa nimel, kelle rüpes meie purjed tuult täis on paisunud.

Meie noodivibude häälepaeltelt tõusid lendu tuhanded soovid ülemaailmseks rahuks, rahvaste sõpruseks ja vabaduseks.

Oleme rahusõdurid. Meie ülesanne on võidelda selle eest, et rahvad ulataksid üksteisele käe. Me teeme seda laulurelvaga. See relv olgu vahe, et ta tabaks iga vaenlast otse südamesse, et kurjus naeratusse sureks.

Ja veendusime veel kord, et kõige parem ehitusmaterjal rahvaste rahutempliks on sõpruse laul.

Kuldne Praha, Sa kuldasid täna meie kannelt!

23. X. Sõit Budějovice kanti. Vahva sõdur Švejk on vististi siinkandis seigelnud. Meil erilisi seiklusi ei olnud: kõik läks nagu tavaliselt. Hea kontsert — ja kõik.

24. X. Käisime pliiatsivabrikus. Sina vaene pliiatsijupike, kui palju tuleb su kallal kurja vaeva näha, kuni kõlbad jütsile kooliteele! Aga «Koh-i-noor» — see on mark!

Nägime veel ülimalt haruldast Schwarzenbergi jahilossi. Milliseid kunstiaardeid siin leidub! Aga sees elada ei tahaks ...

Õhtul kontsert Plzeňis.

Iga järgneva linna kohta jätan märkimata, et toimus vastuvõtt ja et iga uus vastuvõtt oli eelmisest soojem ning südamlikum.

Paistab, et meie laeva sarveheli kõlab juba meie teel ees.

25. X. Üldine teadaanne: «Ohtlik kurv! Kes kurssi ei tunne, võib karile lennata või reelingu najale igavikku vaatama jääda. Ankrukett aga jääb hulgaks ajaks sirgu Plzeňi õllevabriku keldrisse.»

Häälepaelu pesti ja leotati korralikult. Kapten vaatas korraks küll juba viltuse pilguga, sest kohati hakkas kompassinõela häirima meile tundmatu magnetiline nähtus. Aga külalislahkusest ei saa ära öelda ... Kohtusime siin Poola delegatsiooniga. Nii oli mitmekordne põhjus sõpruslaulude puhkemiseks. Hea, et poisid oskasid ka «Krakovjakki»!

Sõidame edasi Karlovy Varysse. «Õllepruulija» saatel.

26. X. Karlovy Varys püüti meile selgeks teha, et peale õlle on veel teisigi tervisejooke.

Siin on palju jälgi suurtest meestest. Tõusime köisraudteega mäele, kuhu olevat omal ajal talumehe hobusel roninud Peeter Suur. Siin lähedal on end ravinud Gogol ja Chopin, Tolstoi ja Goethe, Marx ja Beethoven.

Suurepärane on Beethoveni rühikas monument keset sügisest värvidesümfooniat. Laulsime siin surematu meistri mälestuseks, kes on maailmale pärandanud helilosse, mis tänapäeval püsivad niisama võimsate ja vägevatena kui sajandeid tagasi.

27. X. Peilisime end Moseri kristallivabrikusse ja portselaninäitusele. Küll on tšehhi tehnikas palju poeesiat ja tema elupoeesias kõrget tehnikat!

Veel üks ring Goethe, Schilleri, Mozarti ja Chopini jälgedes. Ekskursioonijuht räägib lustiga kõikidest rõõmuallikatest, millest need kuulsused on sõõmukese maitsnud.

Õhtul kontsert, nagu olema peab.

Esimesed laulud rammisid jäässe esimesed praod. Suurendasime neid «Ilmeni järveni». Seejärel lasksime paista «Kuu»

mahedat helki, siis pisut «Pilvede» habrast liikumist. «Kallasime» vahele kohava tormi. Tenorid tuiskasid, nii et vandid vingusid, ja aeglane, läbipaistev *pianissimo* lepitas meid juba kõikide kuulajatega. Kui siis omalt poolt pakkusime veel Dvořaki «Pidusöögi», oli saalis juba 6 palli. Peab vist rehvima ... Kontserdi teisel poolel olime juba täielikult väljaku peremehed. Viimaseks torpeedoks oli meil «Boleraz»-tüüpi laul algkeeles. See plahvatas nagu sügavveepomm ja seda võis kontserdi lõpetamiseks niisama edukalt kasutada kui tule kustutamiseks bensiini.

28. X. On olemas äripäevi, pühapäevi ja suuri pühi. Meil on juba mõnda aega ainult väga suured pühad. Sõpruse ookeani avarustel ei näi olevat üldse lõppu. See on midagi rohkemat kui ookean! Kui Juhan Smuul oleks kaasas ka meie laevaga, kirjutaks ta «Jäisele raamatule» lisaks veel «Tulise sõpruse raamatu».

Marianské-Lázně on jällegi suurmeeste rõõmuregede jälgi ristirästi täis.

Kontserdilt tõime järjekordselt trobikonna trofeesid: loorberipärja ja kingitusi. Sõpruse ookeani lained aina tõusevad.

Kurss on õige. Kihutame edasi tempos: päev ja kontsert.

29. X. Pikk ots — 168 km. Děčin. Eestikeelne loosung: «Tere tulemast Děčini!». Pioneeride eestikeelne laul. Kõikjal lehvib kõrvu meie ja Tšehhoslovakkia rahvuslippe. Peatselt algab Tšehhoslovakkia ja Nõukogude Liidu sõpruskuu.

Püüdsime liigutavat külalislahkust tasuda hea lauluga.

30. X. Tee Děčinist Libereci läheb loogeldes paremale ja vasemale, üles ja alla. Kümnete mäeküngaste all, lossidega nende tipus. Vägisi kipub keelele «Mäe otsas kaljulossis». Miks on kõik lossid ehitatud kõrgetele, raskesti ligipääsetavatele mägedele? Küllap feodaalide hirmutundest rahva ees. Sest ajalugu on tšehhi rahvale tublisti tunda andnud, mis on orjus ja ike.

Nüüd aga heljuvad vabad tuuled üle siinsete mägede ja orgude. Rahvas on andekas ja töökas. Ning tema töö kannab kõikjal head vilja.

Libereci kontserdi aplaus oli kui Golfi hoovus: mitte väga tugev, aga pikk ja soe.

31. X. Tagasi Prahasse. Ajamõrd on tugevasti muljeid täis, meeskonnakajutid aga kingitusi.

Kartsime pisut, et pikk sõit võib laeva lekkima panna, väsinud mehed forsseerimis-karile ja intonatsiooni-madalale paisata. Pealegi tuli täna veel laulda plaatidele. Niisugune kuiv laulmine, ilma kuulajaskonnata, see on nagu ujumine veeta basseinis! Kuid vikerlased-vennikesed on kanged vastu pidama!

Õhtul laulsime diplomaatilisele korpusele.

Väsitav, kuid hea lõpuga päev.

Kuidas läheb homne suurlahing?

1. XI. Kontsert Tšehhoslovakkia ja Nõukogude Liidu sõpruskuu avamiseks.

Laine tõuseb ja vaob juba nii, et ei saa enam kätt roolilt võtta.

Prahas pole kombeks pärast koori äraminekut teda enam tagasi kutsuda (põhimõttel: ka artist on inimene!). Kuid meil tuli tulla ja Hugo Lepnurme «vilede» saatel esitada veel Wagneri «Tannhäuser». «Hall» hõljus veel hulk aega poodiumi ja lavataguse valget ning oli oma poiste poolt puhutud loorberilainete mängukanniks.

Jah, selles linnas löödi meie hõbesarvele kuldne proovinumber peale ja öeldi: te olete küpsed kõikide merede jaoks; laev on teil hea, häälevandid vastupidavad.

Põhjapoiste südameis on suur rahuldus.

Oi sõbrad! Üsnagi harva juhtub inimesele väga õnnelikke päevi, veel harvemini on neid mitmeid järjest. Aga näete — juhtub rohkematki! Ei usuks, kui ise poleks seal olnud . . .

Oh-hoi, mehed! Mitte loorbereid imetlema jääda! Pidage vastu. Pi-da-ge vas-tu!

3. XI. Mõõn. Vaba päev. Puhkame teel Košicesse. Hommikul äratab meid unest orkester, ootuselevil rahvahulk. Veel üks ülisõbralik vastuvõtt.

Panime pärja Suures Isamaasõjas langenud Nõukogude sõdurite monumendi jalamile. Siin püsis rinne karmidel võitluspäevadel seitse nädalat. Üle 20 000 võitleja andis oma elu vabaduse eest. Mälestussamba ümbrusesse on iga langenu auks istutatud roosipõõsas. Nii kannab see paik õigusega nime — Rooside aed.

Minevikku meenutades ehitatakse oma homset päeva.

Õhtul külastasime kohalikku suhkruvabrikut ja jälgisime sealse elurõõmsa isetegevuskollektiivi haaravat esinemist.

On üldine soov, et päevad oleksid pikemad. Lõpuks leiti mõnus lahendus — öösel tuleb kiiremini magada!

4. XI. Kuulus Košice merelaheng! Laulumehi endine arv. Vastasleer oli rivistunud 3000-inimeselise üksusena. Niisugusel tandril pole me veel ühtki lahingut vastu võtnud. Teatavasti on meil ebatavaline hirm igasuguste helikõvendajate plekkpottide vastu. Aga ei midagi! Kõik läks hästi. Kontserdi lõpul loeti jällegi trofeed kokku. Ja rinded kippusid lausa segi minema: vastasleer tuli üle meie poole, meie — nende poole.

Oli ka vastuvõtt. Et lõunamaal nii lühikesi öid võib olla, ei me seda ette teadnud . . .

5. XI. Asja juurde!

Košice veterinaariainstituut soovib ühendust Eesti Põllumajanduse Akadeemiaga ja Tori hobusekasvatajatega. Saatke kirjandust!

Kontsert Prešovis. Purjed kui pallid pingul.

6. XI. Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni 41. aastapäeva eelõhtu. Kontserdisaal Baňska Bystricas on päevakohaselt kaunistatud. Kontserdi lõppedes puhkevad saalis tervitushüüded Tšehhoslovakkia ja Nõukogude Liidu sõpruse auks. Pioneerid annavad igale laulumehele lilli. Saalis alustatakse «Internatsionaali». Sellega ühinevad kõik.

7. XI. Bratislava. Vastuvõtt Modra veinikeldris. Merekaartidel olevat see koht märgitud kolme hüüumärgiga. Kas tõesti SOS?

Aga õhtul toimus kontsert siiski tuntud headuses.

8. XI. Pärast kontserti Žilinas.

Tekib teoreetiline diskussioon: kui kaua võib inimene vastu pidada kõige suurematele rõõmudele? Laulupeod kestavad kolm päeva. Vanasti olevat maapulmad kestnud nädala. Aga meie pidu on kestnud juba kolm nädalat! Ja baromeeter ennustab aina tõusu ja mitte ka kuiva.

9. XI. On tekkinud suur mure: kuidas saame koju kõik kingitused? Sest nende kaalu võib mõõta juba mitme margapuuga. Piiril märkis tolliametnik aktile — pool tonni!

Meeskonna üldist koormust aitavad vähendada nii kvartett kui ka oktett. Aitäh tublidele poistele! Kahes kohas on meiega koos üüranud Hugo Lepnurme oreliviled. Vahepeal tegi Hugo suure haagi kõrvale — teda tuntakse ja hinnatakse siin juba varasematest külaskäikudest. Nüüd oleme jälle koos.

Meie kaunihingeline tõlk Elsa Avesson annab kõikidel vastuvõttudel peetavatele kõnedele vähemalt 50 protsenti südamlikkust juurde. Teda peetakse tšehhitariks.

Lühidalt: meeskond on tore!

10. XI. Ostrava. Juba varakult on kogunud Moraavia Õpetajate Meeskoor oma põhijõud hotelli trepile. On palju meeldivaid kohtumisi. Kõige liigutavam neist oli aga siiski Kapteni kohtumine Moraavia koori 75-aastase auesimehe František Kadlčikiga, kellega sõprus algas 23 aastat tagasi.

Aga niisama südamlik oli Moraavia koori praeguse juhi professor Ján Šoupali kõne kontserdi eel. Ja kui siis kõrgemalt vastaskaldalt kõlas õpetajate koori meisterlik laul, oli õhkkond nii ülev, et ainult lauluga võis üksteisega kõnelda. Lõpuks lauldi meie Kapteni märguande peale koos — nemad rõdult, meie lavalt slovaki rahvalaulu «Boleraz» algkeeles.

Jah, siin sai täis üks imelik ring. Sellelt koorilt saadud muljete tõukel tehtud tööst esitati aruanne õpetajaile. Ja öeldi neile sellega koos südamlik tänu.

Õhtul ühine koosviibimine. Ja jälle laule, laule. Selle õhtu tunnetemere jäädvustamine olnuks jõukohane vast Aivazovskile.

11. XI. Novy Jičin. Viimane kontsert on nagu maratonijooksu viimane ring staadionil — auring.

Aga meil ei taha see lõppeda. Pillutakse sõpruse sädemeid, puhkeb lausa tulekahju. Püüame seda kustutada. Kuid ei aita Kapteni enda kalameestelaulud ega teised veeteemalised laulud. Tunneteleeke ei kustuta «Ilmeni järv» ega Mississipi veed.

Finišiks kujunes «Sõdurite koor» ooperist «Faust»: «Ootab kodu meid . . .»

Tubli, vennikesed vikerlased!

12. XI. Puhub sarv loenduseks. Kõik on kohal nagu üks mees. Pikkamööda langetatakse lahinguvimpel. Kuskilt kostab hääl: «Poisid, te olete andnud kõik, mida suutsite, ja pisut rohkemgi. Ja selle rohkema eest eriline tänu! . . .»

Siinkohal on vägev laine üle logiraamatu lehtede paiskunud ja lõppread kustutanud.

— — —

Koorijuhi lühikesed lisamärkused

1. Meie kontsertreis aitas omajagu kaasa Nõukogude Liidu ja Tšehhoslovakkia sõprussidemete tugevdamisele. See on suurepärane! Teised ehitagu edasi!
2. Vahetasime vastastikku kogemusi ja repertuaari. Loodame oma sõpru näha peagi enda juures külas.
3. Kooril on vaja teha õigeid järeldusi tehtud tööst. Tuleb väsimatult seada uusi sihte. Senistest raskemaid, vastutusrikkamaid! Sest tee peab viima edasi. Ainult edasi!
4. Kõigile selle kauni ja muljeterohke reisi initsiaatoreile, organiseerijaile ja osavõtjaile — suurim tänu!
5. Pole maailmas ilusamat ülesannet kui meil — lähendada rahvaid lauluga!

1958

LEELOKARAVAN LÄBI KESK-AASIA

Salam, lugeja!

Kas suudan ma lükkida tähti ritta nõnda, et sellest nähtavaks saaks RAM-i sugùharu teekonnarada, mida nad alustasid kuupööramise aasta viimasel kaheteistkümnendikul, kolmanda dekaadi päevil?

Siis seadsid meie 80 noort (vaimult!) ja nägusat (välimuselt!)

džigitti end oma tulistel laulupeegasustel taas karavani. Nad jätsid hüvasti oma kodadega Läänemere lauludelinnas ja tõttasid teele lõunamaade poole, sest sealsed rohumaad olid veel puutumata meie helihiirude kabjarütmist. Ma arvan, et kõiki meid valdas seesama tunne mis Muhu pookstavi-Juhanitki, kui ta merele oma pärgamente kirjutama sõitis.

Muide, Muhu Juhan nimetas meid oma veekirjades frakis pingviinideks. Me pole veel jõudnud nende jäiste merede lindudega nii suureks sõbraks saada kui Juhan. Kuid arvan siiski, et meie hing ja süda on rohkem sugulased koduste varestega, kes ju ometi kah kannavad frakki, kuid on seejuures ikkagi mõningal määral laululinnud. Ainult . . . varesed ei ole rändlinnud. Meie aga ei püsi kuidagi üle paari kuu ühel ja samal rohumaal. Rändlindude kihk on veres meilgi ja ta võtab sind väsimatult kiusata: «Sõida, sõida! Las' leelod lennata!»

Olgu! Ma tahan siiski kirja panna meie sadakonna lauludžigiti kõrbeteekonna sündmused. Sest miks kihutame läbi võõraste valdade, kui sellest ep jää järele ühtegi kirjamärki kojujääjaile? Tuul tuiskab jäljed, liiva libiseb laul.

Siinsete võimsate sulevesiiride poolt oli kõva käsk: «Tõmba sirgeks oma vada, et me võiksime näha su rada, kus kappas su eeslike ja kus oli su laagriase!»

*

Ja meie kodadeks said veerevad jurtad ning nende rattad lõikasid meid lahti kodupinnast ja -meredest ning kandsid meid esimesse laagripaika, milleks oli

LENINI LINN. Seal süüdati kohe suur sõpruslõke tunamullusel tuleasemel. Ja kuna vanad söed veel hõõgusid, siis tõusis tuluke kohe kõrgeks leegiks. Tundsime selle valguses ära kõik oma sõbrad, ja me rüüpasime ühiselt suurest sõpruse karikast. Paljud ei mahtunud kuulama meie pajatusi. Kuid need rahvahulgad, kes viibisid sel õhtul esimese viisaastaku nimelises mängumajas, hüüdsid valju häälega: «Tulge tagasi! Tulge peatselt jälle tagasi!»

Kaunilt kõlasid meie lood ka Lenini linna kõige suuremas ja kuulsamas mängumajas. Ruttasime tagasi oma jurtadesse otsekui

uuesti sündinuna ja kiitsime oma hüva pealikut, habemikku Vanemuist, kelle kandle- ja lauluhääl suudab sütitada südameis nii võimsaid tundeid.

Kahju ainult, et siin neid lõkkeõhtuid nii vähe oli!

Ja jälle ruttasid rattad. Kuni paistma hakkasid

MOSKVA TULED. Tõttasime kohe Kremli lossi oma kõriosavust proovima. Ja kui oli koitnud ja õhtusse veerenud järgmine päev, siis lugesime oma noodikirja kuulsa meistri Tšaikovski nimelises noodikojas.

Üks õnnis kirjamees on võtnud ühes vanas köites seletada, mis on laulmine. «Õhk paneb häälerihmad virrisema . . .» Ma ütleksin siin julgusega juurde: «. . . ja südame surrisema!»

Meie tublid laulutegijad on usinasti paberile pannud uusi võlulugusid, mis on kui hea viinamarjamahl: voolab tulise joana selgroogu mööda alla ja siis jälle üles tagasi. Õhk väreles helidest ja saalis istuvate inimeste heakskiiduhüüetest. Jah, siinne oaas on helde meie karavanile!

Kremli palees kerkis sellest helidemerest äkki meie ette soome neiu, ulatas suure kimbu lilli ja lausus: «Kiitoksia!» Vastasime kauni helmega soome meistri Palmgreni lauludelaekast.

Ja kui siis kõlasid vene rahvameistrite valatud «Õhtukellad», veendusime veel kord, et maailmas leidub ka niisuguseid tulekeeli ja sädemeid, mida ei tahagi kustutada . . .

Pikal teekonnal juhtub alati üllatavaid kohtumisi. Nii kappas ka meie karavanile otse keset Moskva linna vastu meie Tšehhoslovakkia-matka laulude kuulutaja ja alati naerusuine Eliška. Ta kutsus kogu meie sadakonna oma klaasist ja kristallist telki. Oi imet, mida inimene võib korda saata oma tublide töökätega! Ükski fatamorgaana ei saa olla kaunim sellest, mida siin nägime. Ep ole siis midagi imeks panna, et meie suguharu tõusis kui üks mees ja laulis otse sealsamas klaasi ja kristalli võlukojas nende auväärsete töökäte kiituseks tšehhi ja slovaki helimeistrite viise.

Siis sai teoks salamõte, mis mitmeidki meist kiusas neid imeklaase vaadates: «Küll võiks hea olla nendest rüübata!» . . . Teel oma jurtadesse aga kuulsin, et üks unistuste joomaajast osavõtnud lauluveli veeretas vaikselt ja endamisi viisikest: «Oh Tarbeklaas, oh Tarbeklaas, kus on sinu liud ja vaas?»

Džigittide peajõud varustasid end värske veega ning nende tee kulges otse lõunasse. Sadakonna peremees istus oma pambuga aga «lendavale vaibale» TU-104, ja enne kui ta jõudis oma pruukostikoti lahti harutada, tervitasid teda roosipõõsad

AŠHABADIS. Jah, ka lõunas on olemas karm talv . . . Õitsesid vaid viimased hilised roosid. Päike kõndis juba pikemate varjude keskel ja meesterahvast inimene ei saanud enam pintsakuta tänavale minna.

Ašhabad on kaunis oaas keset steppe ja liivakõrbeid. Ja rahvas on siin väga külalislahke.

Istusime siinse kombe kohaselt ristijalu maas, rüüpasime rohelist teed, panime keele alla tubakat ja kuulasime jutustusi selle linna hiljutistest rasketest päevadest.

Maakera on jõudnud juba üksteist korda ümber päikese käia ajaga, mis on möödunud päevast, mil vägevad maa-alused tõuked võtsid linna purustada kuuenda minutiosa vältel. Vennaabi ja sõbrakäed aitasid siinsel rahval kiiresti ehitada varemeist oma kojad. Linn on nüüd noorem ja nägusam.

Me laulsime palju Sulle, mu Ašhabad! Kinkisime Sulle kauni kanga Lydia Austeri varalaekast, mille kirjade lõng on kogutud Turkmeenia väljadelt.

Tänu ka Sulle, me lõunamaiste vendade noor helitaidur Ata Esadov, kes Sa andsid meile kuulda oma 40 vaprat laulikut. Kandugu teie kõlav laul üle kõrbeliivade ja valgete põldude, kaugele üle Turkmeenia piiride!

Sellest õitsvast oaasist lahkumisteele seadmise eel valmistasid meie uued sõbrad meile järjekordse üllatuse. Meie rändavate jurtade ette kogunes palju rahvast, Ata Esadov nende keskel. Ja nad tuletasid meile meelde, mida me ise ei teadnud, või kui teadsime, siis olime unustanud: oli möödunud viisteist ajast-aega sellest päevast, millal 80 põhjamaa meest kokku heitsid ja laulma kukkusid. Etteloetud pärgamendiridadest ja ridade vahelt tõusis meie aadressil palju häid soovimisi.

Aitäh teile, sõbrad!

Sõit, sõit üle sõmera . . . Rauast tee kõrvale on tihedalt tikitud suslikuauke. Igal üheksandal-kümnendal kõnetraadikandjal postil kükitab kõverakaelaline hiigellind. Taamal aga valendavad väljad. See on «valge kuld» — puuvill!

Siis jäävad maha kõrb ja stepp. Lähenevad mäed. Pamiir — maailma katus. Jõuame

DUŠANBESSE. Kas pole see vesi, mis mühinal voolab oru poole, lumimütsidega mägedelt, mille tipud ulatuvad peaaegu päikeseni?

Siin tuntakse vee hinda . . . Aga puuvillapõldude kohal on kirjad, mis kuulutavad igaühele, kui mitu musttuhat mõõtu on neilt põldudelt kogutud «valget kulda» üle oodatud saagi.

Lauludejõgi voolas siin endise hooga.

Siit keeras meie karavan

BUHHAARA suunas. Ränka ajalugu õhkub selle iidse linna tornidest, kuplitest ja müüridest. Rohutirtsuparvede kombel on muistsed sõdalased sõtkunud siinseid teeradu. Siin on taplustes ja piinakambrites pimedaks pistetud paljud nägijad.

Nüüd on siin paljud pimedad nägijaks saanud.

Sealt tuleb mööda kitsast tänavat sirge rühiga neiu. Ei usu oma silmi: näokattega?! Oh ei, ta pakub vaid müüa lehvikuna laiali asetatud loteriipileteid: peavõit sõiduauto «Volga».

Aga see targa näoga rahvusrõivais vanaätt on vist küll tuttav vanake Hottabõtš, kes puhastab Aladini imelampi? Ei, too vanake puhkab pingil jalgu ja valab endale teed kirevast Hiina termosest.

Meie laululõkke ase oli Buhhaarast penikoorma kaugusel Kaganis. Esimesel õhtul lõime laulud lahti lossis, mille kunagi üks emiir oli ehitanud Vene tsaari vastuvõtuks. Nüüd on siin raudteelaste kultuurikoda. Ja laulud kõlasid seal suurepäraselt.

SAMARKAND, Timuri-aegne linn. Jällegi palju rõõmu uudishimulikule silmale!

Me kandsime siin kahel korral oma lauludekangad idamaa asjatundjate ette. Kiideti.

Lugeja lahkel loal pingutame pisut rihma oma lauseraagude ümber, et me mitte iga linna igast lõkkeõhtust eraldi ei jutustaks, sest siis saaksime nelikümmend pikka lugu . . .

TAŠKENT. Tore linn ja rikas rahvas. Lõime siin oma lood lahti laululustimajas, mille ehitamine olevat maksnud 43 miljonit rublamünti.

Ja jälle ristusid meie teed vanade sõprade omadega. A. Sultanov ei jätnud meile kuulda andmata oma kuulsat koori. Taškendi muusikamaja peremees, meistrimees ja üldse väga tore mees M. Ašrafi viis meid ooperimajja, kus mängiti tema tehtud ooperit, mida ta ka oma käega juhatas.

Ei jõudnud kuulata lõpuni: jõudis kätte meie jurtade veeremise aeg, nagu see oli ette nähtud kirjade järgi.

ALMA-ATA. Jällegi kaks pikka pidu ühel päeval. Jah, meie peod kipuvad pikaks venima. Aga ka kiiduavaldused on pikad. Ja see meile meeldib!

Aga ei meeldinud see, et meie karavani üllatas pidevalt ajapuuduse rikkus. Ühtki linna ei õppinud me tundma nii vähe kui kaunist Alma-Atad. Teame ainult, et seal olid kõige suuremad õunad, mida me kunagi oleme näinud.

Jälle veerevad tulirattad . . .

*

Veerevad rattad ja veerevad mõtted.

Mu võluvad lõunamaad, kes te olete nüüd seljataha jäänud meie karavani pikal teekonnal! Tore oli heita pilku teie roosiaedadesse. Igas aias on õisi erineva kuju ja eri lõhnaga. Kõik nad on kaunid, kõiki tahaks sügavamalt tundma õppida ja seilest rikkamaks saada.

Ärgu auväärne lugeja mu sulele pahaks pangu, kui ma veel mõne rea ammumöödunud aegadele kulutan.

See oli Samarkandis, kus võtsime ette teekonna mäele, kuhu muistne kuulus tähetark oli ehitanud kõrge torni. Sealt nägi ta oma klaassilmade kaudu kaugemale kui keegi teine. Ta uuris tähtedemaailma lõpmatust. Aga Allahi sulastele ei meeldinud, et inimene näeb kaugemale kui nemad. Nad kartsid, et inimene tungib nende kurja jumala tahatuppa ja näeb seal kõledat tühjust. Ja nad tegid tähetarga pea võrra lühemaks.

Nii oli: päid raiusid need, kel endal seda polnud. Nad arvasid, et said sel kombel ühepikkusteks. Eksisid. Ikka jäid väiksemaks.

Mineviku valjud kammitsad takistasid kaua teie sammu, mu

lõunamaa vennad ja sõsarad. Teil tuli palju kaugemalt alustada kui paljudel teistel.

Ent nüüd astute te edasi tõeliste vägilassammudega. Rikkad on teie rohumaad. Suur on teie käte usinus ja vaimu virkus.

Jõudu tööle!

Siis tulid mõtted kodustelt radadelt.

Küllap on selles süüdi sõber Ašrafi, kes on käinud meie suurel laulude peol ja lubanud kindlasti tulla jälle, kui Põhjamaal uuesti puhkevad pungad ja lilled kirjavad kirevaks aasad.

Kodused laulusõbrad!

Meie peost räägitakse kõikjal palju. Puhastagu koorid seepärast oma laulukangad kõigist plekkidest, mõõdetagu veel ja veel kord nootide pikkust ja laulude tugevust. Pasunameeste pealik, vaata, et su poisid ei puhuks kiira-käära! Ja Oru tänava tantsutaat, kuidas kõpsuvad su peidude-neidude kingad! Komisjoniülemad, kandke väsimatult hoolt, et ehitusmeistrid saaksid õigeks ajaks valmis laulukoja! Külalisi tuleb meie suurele rõõmu- ja rahupeole palju ning meie laulude loit peab saama võimas.

Kuulge mu hüüdu siit üle kõrbede: jõudu tööle!

1959 HISTOORIK (taktikepiga)

ROOSID KÜLL NÄRBUVAD . . .

Aastate vältel on RAM esinenud Riias enam kui 70 kontserdiga, Vilniust ja Kaunast külastasime kümmekond aastat tagasi. Kuidas aga suhtub läti rahvas meisse väljaspool Riiat? Kas mäletavad meid veel leedulased?

Seekord möödusime Riiast suure saladuskatte all (küllap kevadel külastame teda põhjalikult). Mured haihtusid piiril, kus selgus, et eeloleva matka 20 kontserdile on müüdud kõik piletid ja rohkemgi. Tehti mitmeid uusi ettepanekuid kontsertide ja ka uute linnade suhtes. Ohverdasime sellele oma viimase vaba päeva ja . . . ega's olnudki kerge matka teisel poolel laulda järjest 11 kontserdil!

Seekordne sõit oli pühendatud Nõukogude Eesti, Läti ja Leedu 20. aastapäevale. Polnud siis juhuslik ka see, et meie matk hõlmas Velikije Lukit. Eesti sõjameestele kõlasid meie laulud. Oma rohked lilled kandsime kangelaste kalmudele. Suur pärg monumendi jalamil olgu meilt tänuks neile, keda murdis koduteel karm ja hoolimatu sõjatuul. Ent suure vaikuse nõudel peame meie siinpool surma piiri astuma väsimatu rahurooduna rahva juurest rahva juurde, lauldes sõpruse laule, elu laule. Oleme varem kõnelnud, et parim sõpruse väljendaja on laul. Küllap kõlab see mõnele pisut naiivselt — ent meie 80 teame, et see on tõsi.

Ja nii rõõmustabki tõsiselt see, et suveks ootavad meid kõik tagasi. Kuigi külastasime paljusid kohti esmakordselt, lahkusime sealsetest inimestest kui vanadest sõpradest. Reisiraskuste udud haihtusid vastuvõtjate külalislahkuse päikeses.

Nähtamatud sõrmed sõlmisid tänavaile eestikeelseid tervitusloosungeid. Nähtamatud käed kaunistasid meie esinemis- ja puhkeruume kõikvõimalike sügisvärvidega. Sületäied sügisande saadi uutelt sõpradelt. RAM liikus rooside rajal. Isegi sadade kilomeetrite kauguselt oli sõidetud kontserte kuulama. Peaaegu igas linnas leidus vanu häid Riia sõpru. Samasugune lahkus ümbritses meid Leedus ja Velikije Lukis. Kui me lõpuks Pihkvas viimaseid laule laulsime, oli väsimus suur, kuid tundsime, et vaev pole olnud asjata.

Saadud roosid ja pärjad küll närbuvad, ent meie mälestuste vitriine ehivad rohked elamused, mis õhutavad meid uueks hoovõtuks ja uute laulude lennutamiseks.

1960

KIRI RAM-i LAULJALE

Täna on ikkagi just Sinu pidupäev. Laulda järjest kakskümmend aastat ühises rivis Riikliku Akadeemilise Meeskoori lipu all — see polegi nii lihtne ja kerge.

Iga kuulaja Sind nimepidi ei tunne. See pole trükitud afišile

ega kavalehele. Küll aga tunneb kontsertide sagedane külastaja Sind Su lavaletulemise kõnnakust, teab Su kohta laulurivis, on tähele pannud Su laulmise väliseid maneere ... Ja mida kõike ta Sinust veel ei tea!

Sina laulad — aga mina kummardan iga Sinu laulu järel, üle Sinu loorberite. Vahel tundub isegi, nagu riisuksin Sinu töövaevalt kiitusekoore.

Ja mis veel — dirigent ei lase Sind üldse nii vabalt laulda, nagu vahel tahaksid. Kõik toimugu koos oma või naaberrühmadega, täpselt määratult ja mõõdetult.

Kõlab vist väga imelikult, et see päris õige ja vaba laulmine siis alles algabki, kui Sina ja Su kaaslased alluvad erilisele täpsusele ja distsipliinile ning lasevad end sundimatult kanda taktist taktini. Nii et suur muusikaline vabadus on saavutatav alles väga tugeva ja vabatahtliku distsipliini kaudu. Seesugune koostöövorm on siiski ainuõige. Küll on aga vajadus ühiselt tööd kavandada, arutada ja siis koos edasi sammuda. Lõpptulemuse eest vastutab aga juba juht oma peaga.

Unistus ees ja tegu järel — nii see vist meie töö juures peab olema. Siis teab suunda, kuhupoole järgmist reaalset sammukest seada.

Iga kontsert (ja neid on olnud ligi 2500) on tähendanud meile mõlemale korduvat võitlust selleks, et laul laulu järel saavutada kontserdisaalide võitlustandritel tugipunkte kuulajate südames. Need on omamoodi lahingud, mida võites (kuid ainult võites) pole ühtki kaotajat. Ja meie «vaenlane» saalis, kes on saanud elava laulu kaudu täistabamuse, on lahingu lõppedes muutunud koguni sõbraks!

Ja millist rahuldust on pakkunud meile see, kui suur armuneitmatu mitmepalgeline kuulajaskond on nõudma hakanud vahetpidamatult lisapalu. Ta on nõudlik, isegi julmuseni. Seda just siis, kui Sa temale võlgu jääd ega paku talle kõike, mida võiksid. Aga ta on ka arm ja heldus, kui Sa lauluridade vahele oled pannud oma parima. Teda on kerge pahandada, raske lepitada. Ta nõuab Sinult ainult kõrget esinemistaset, arvestamata olusid ja tingimusi. Kui oled saavutanud «pronksi», nõuab ta Sinult «hõbedat». Kui oled saavutanud «hõbeda», nõuab ta juba «kulda». Ja kui Sa oled jõudnud «kullani» — siis, kullake, ei võeta Sind alla seda enam

üldse jutule. Küllap see nii peabki olema. Kas see aga alati õnnestub, on iseasi.

Kui Sa oled pikal reisil, ei küsi keegi, millal viimati oma perekonna keskel viibisid, ja mis Su naine ütleb, kui kuude kaupa võõrsil kanneldad? Ise oled muutunud peaaegu rändlinnuks. Ma näen ju hästi, kuidas Sa, kolm kuud paigal olnud, akna poole piiluma hakkad.

Sa pole kunagi armastanud laulu konserveerimist — ei linti, plaati, isegi mikrofoni mitte. Sa armastad alati kontserdisaali avarusi, oled vähe rikutudki. Sa pole sugugi selle vastu, et supelda aplauside soojades voogudes.

Kui võtta meilt rännud ja rännulaulud, oleksime vaesed kui varesepojad. Mida meenutaksime «pinsipäevadel» oma pojapoegadele?

Oleme ju külastanud 324 linna ja asulat. Meie kontsertide spidomeeter näitab numbrit 2475. Läbisõidetud maa on üle 200 000 kilomeetri — oleme seega laululõnga viis korda ümber maakera kerinud. Oleme esitanud 584 laulu kokku 36 000 korda.

Kuid kuidas on lood köögipoolse tööga? Isegi paariminutilise kestusega laulu keetmine-küpsetamine võtab aega kümneid tunde ja ta ei valmi mitte nii, et täna töötame tema kallal kümme tundi. Need tunnid on vaja jaotada paljudele päevadele. Ja mida kõike köögis juhtuda ei või! Iga uue laulu küpsetamiseks pole võtta ühtki juhendit mingist kokaraamatust. Iga uus lauluroog vajab eri retsepti. Igaühel neist on oma maitse, oma aroom ja ka toiteväärtus. Vahel on köögis tööd tohutult ja seda eriti kõrbelõhna puhul. Seda kokkade säristamist, ühist soola-, aga ka piprasöömist!

Vahel tundub, nagu sarnaneks laulu valmimine savikuju voolimisega. Kui tihti oleme kõndinud ümber pooltoore, aga juba vormitud savikuju ja püüdnud talle siit või sealt eluõhku sisse puhuda. Ent alati ta ei ärka. Ja on olnud laule, mis pole ärganudki. Surnult sündinud. Need esietenduse-eelsed äratamisnädalad on pinevad, väsitavad, täis otsimist, leidmist, kaotamist ja taasleidmist. Mitte alati ei kinnistu uus ilmutatud õnnelik hetk kohe. Nagu oleks Vanatühi öösel Su kirikumüüri lõhkumas käinud. Sellisel juhul aitab ainult ammu läbiproovitud abinõu — kibeda töökadaka vihaga tugev leil.

Meie tööd ei saa teha ka halva ametniku tööstiiliga. Tuleb enesest rohkem anda, kui seda palgaleht ette näeb. Tõsi on ka see — kui Sina seda tööd teha ei tahaks, siis ei teeks ka dirigent midagi ära. Aga teisest küljest — kui Sa laulda ei tahaks, miks oled Sa siis laulukooris? Kui meie töö ei kannaks küllaldaselt küpset vilja, siis poleks meid tarviski! Meie töö edu oleneb täiesti sellest, millised on meie ühised püüdlused, ühine tee, ühine suund, ühised arusaamad ja kõik muu, mis algab sõnaga ühine. Sammugem käsikäes ka rahvaga. Mitte temast lahti rebides, vaid teda kaasa tõmmates, kui astume eespool. Aga maha ei tohi me jääda millimeetritki.

Ja kui me täna oma uue kontserdikava ehituse värsketel palkidel aega maha võtame ja pisut piibujuttu puhume, siis olgu omavahel öeldud — see polegi kõik nii väga kerge. Kuid see on ka kerge nagu iga teine töö, kui see toimub sügavalt mõtestatult ühisel südametuksel ja kantuna soovist rahvale kasulik olla.

Ja edasi? Eks tõstkem ikka ja iga üksiku laulja löögivõimet. Et oma laulel dusega välja tulla, peame rohkem tähelepanu pöörama väga vajalikele abimajanditele hääleseade- ja noodilugemise farmides. Ei Sina ega juhid pole veel rahul oma senise töö mahuga, senise tasemega. Iga ajahektar peaks andma senisest suuremat saaki. Kui meie algusaastail tehtud töö oli tasemelt kõikuv, siis otse jonnakas töö aidaku meid seda tulevikus alati kõrgel tasemel hoida. Ka pärast Sind ja mind olgu meie laulutehas niisuguses olukorras, et meil poleks tarvis häbeneda seda tulemameestele edasi anda.

Kogemused on näidanud, et üle 120, 150 laulu meie mälutrumlid ei salvesta. Uue kava õppimisel tuhmub samavõrd ka endine. Kui hoida vaid üht või kaht kava väljapanemiseks, võib esinejail tekkida mõnesugune tüdimus. Värskus kulub, kui laulda ikka ühte ja sama. Tuleb edasi sammuda nii, et sõrm asuks mitme kava päästikul.

Vahetevahel on vaja üles soojendada ka vana hea. Sest uute ja võõraste inimeste keskel on vana tuttav alati teretulnud. Niisama põnev on ka see, kui vanade tuttavate hulka ilmub korraga uus ja huvitav. Eks lünki ole veel meie repertuaari igas sektoris. Ega vana klassikatki ole meil piisavalt. Seda tuleb täiendada ja korrata. Lõviosa ajast kulutame aga endastmõistetavalt uusloo-

mingule. Ja seda «esimese õhtu» ettekandeõigust hoidkem ka edaspidi au sees. See olgu alati meie esimeseks kohustuseks, kuna selles kohustuses elab homne päev.

Küllaltki raske ja riskantne ülesanne. Kõik uus pole ju alati hea ja hästi õnnestunud. Pahatihti kohtame olukordi, kus pole arvestatud meie vokaalseid võimeid, hääle ulatust ja omadusi, registreid mitmes dünaamilises astmes, häälte juhtimist. Mida teeme siis, kui kavas on paar niisugust «hääleriivi». Aga kui kontsert toimub kontserdi järel, mis siis? Meie maratonimatkad nõuavad, et oleksime värskes vormis isegi seitsmekümnendal kontserdil. Oleme seega sunnitud arvestama reaalsust, et mitte kahjustada ühe vähe läbimõeldud laulu tõttu tervet kava. Sooviksime, et autorid arvestaksid tõsisemalt inimhääle tegelikke kõrgusi ja jõuvarusid. (Ja-jaa — see vahelehüüe on omal kohal; see käib ka minu kohta.) Pole parata — löögem lahti peatselt saja-aastaseks saava K. Türnpu laulud ja uurigem neid, eriti aga häälejuhtimise saladusi. Pole vaja vaielda tema helikeele üle, vaid vaadakem, miks temal kõik praktikas nii välja tuleb, nagu ta seda on kavandanud-noodis. Soovitame noortel heliloojatel, kui vähegi võimalik, õpingute ajal ja ka hiljem kooride tööst osa võtta. Esialgu või lauljana. Siis ei esineks ka mõnesugust «allavaatamist» tegelikele töömeestele, kes autorite unistusi ellu lähetavad ja kes tunnevad oma tööpinki küllalt hästi.

Uusloominguga tuleb ette ka muid raskusi. Organiseerinud ise hulgaliselt uute laulude loomist, oleme olnud mõnigi kord kimbatuses, et mõnegi meie poolt palutud uudisteose «rasvaprotsent» ei vasta kontserdisaalis nõutavale «gostile». Kuid teame ka, et noorte esimestesse lauludesse tuleb suhtuda märksa tähelepanelikumalt kui vanade viiekümnendasse. Võib ju juhtuda, et noore väga hea laul on alles kümnes, mis pärast autori surma teiste elavate laulude kõrvale jääb.

Tulevikus püüame uute lauludega eksperimenteerida ka kahe loodava katsekammerkooriga.

Senise hea tahte eest uute helitööde propageerimisel surun Sul tugevasti kätt, sest kui Sa poleks seda teinud ja paarisaja laulu esmaesitaja olnud — milline võiks küll praegu meeskooride repertuaar välja näha?

Nüüd aga ootame nii omadelt kui ka kaugematelt autoritelt uusi

ulatuslikumaid suurteoseid. Meie matkatingimustes on koostöö orkestriga küll mitmeti raskendatud, aga peame tähelepanu osutama ka sellele töölõigule. Loomulikult jääme ka edaspidi truuks *a cappella* stiilile ja kasutame koori kõla kahjustavat klaverisaadet ainult siis, kui kuidagi teisiti ei saa.

Aja jooksul on meil kogunenud suur võlg kodurahva vastu. Oleme Tallinnas esinenud liiga vähe. Ja sedagi oleme teinud ainult uute kavadega, mis kõigi aegade kogemuste kohaselt paraku kukuvad välja ikka kuidagi värskeltvärvituna. Tahame seda viga kõige lähemal ajal parandama hakata, kuigi me sealjuures ka rohkesti varem kuuldut pakume (ooper läheb laval ka oma paarkümmend korda). Siis pääsevad lõpuks needki kuulajad kontsertidele, kes seni pole saanud. Et aga kellegi ootusi ei petetaks, peab olema kava afiššidel.

Ikka ja jälle tuleb vana head kordustrükis ja piisavas tiraažis välja anda. Ega see olegi alati hea: uut, uut, uut! Ka praegune uus tuleb «heaks vanaks» laulda. Juba aastapäeva raames jätame ühe kava käibelolevaist lauludest kuulajate koostada.

Sa küsid, kuidas suhtun neisse teravatesse märkustesse, mis keelavad ümberseadeid ühest kooriliigist teise. Ma pole nii õigeusklik, et seda võimalust pimedalt eitada. Kui teos on hea ja jõuab ümberseatuna vähemalt samas väärtuses kuulajateni, mis on selles siis halba? Aga kui seade on veel parem kui originaal? Kas siis ka ei tohi? Neid laule on ju meie oma vanameistritelgi rohkesti. Ma ei leia põhjendust hea muusika propageerimisest keeldumiseks.

Sa oled mõnikord küsinud, mida ma arvan sellistest segakavadest, mida vahel kunstimeistrite kontsertideks nimetatakse ja mida nii tihti, eriti mõnel pidulikumal aktusel, «pakutakse». Pean ütlema, et olen tõsiselt häiritud, kui «kontserdimenüü» on koostatud selliselt, et pakutakse torti heeringaga ja pekki marmelaadiga. Ning ma pole kunagi leidnud inimesi, kes neid kontserte just sellistena oleksid soovinud näha.

Ma ei eita koorimuusika propageerimisel ka kõige rahvalikumaid vorme. Kuid igal esinemisel peab olema oma ühine nimetaja. Ka ühepajatoit on mõeldav. Kogu kättesaadavat kraami sa ometi ka korraga patta ei pane. Kõiki žanreid segamini paisata ei tohiks (tõsist muusikat, estraadi, akrobaatikat, rahvatantsu jne.)

ja kõike mistahes järjekorras serveerida ka ei passi. On see siis rahva kunstiline kasvatamine? Vikerkaares on kõik värvid, aga ta on tervik. Džäss ja estraad on arvatavasti ka väga toredad ja tõeliselt vajalikud, kuid ärgem pangem nende ümber surmtõsist muusikat, see kahjustab alati mõlemaid. Arvan, et selle küsimuse üle tuleb mõelda neil, kes kõike seda teistele pakuvad, tuleb kõnelda neil, kellele seda kõike pakutakse ja sõna sekka peavad ütlema ka kunstimeistrid ise. See on rahva kunstilise kasvatamise küsimus, maitse arendamise küsimus. Püstitagem nõue — iga käsi, mis mingile nupule vajutab, peab teadma, mis nupp see on. Nuppe tuleb tunda, neid on tuhandeid. Ka nupumeestel peab olema omal alal kvalifikatsiooni saanud vastutusvõimeline nupp.

Tead, millest ma täna unistan? Kujutan väga selgesti ette, et RAM-i mõnel järgneval juubelil tulen teile külla teie enda 20. aastasaja nõuetele vastavasse majja. Seal oleksid arvukad harjutussaalid (mitmele rühmale samaaegseks töötamiseks — see on ju aja kokkuhoid, peidetud reservid, omahind), ruumid hääleseadeks, solfedžoks, solistidele, ansamblitele, helisalvestamiseks, fonoteek ühes vastava aparatuuriga. See oleks nagu suur koorimuusika instituut, kus endastmõistetavalt töötaksid poistekoorid, noormeestekoorid, võib-olla ka mudilaskoorid, sümfooniaorkester. Siin töötaksid kõik ühiselt sünkroniseeritud plaanide kohaselt. Nii et kui laulja jõuab ükskord RAM-ini välja, siis on ta juba valmis laulja, ühesõnaga — haritud muusik.

Vaevalt laiem üldsus teab, kui palju juba praegugi meie ridadest andeid on võrsunud. Sundisime omal ajal noori algajaid päris kurjasti edasiõppimise «okasradadele». Õppimiseks oleme isegi osa tööaega ohverdanud. Pärast õpinguid on aga pojad pesast lennanud. Sa oled selle üle isegi kurb olnud — oled kasvatanud, ja — läks. Aga eks nende tegevus on lülitunud ju ikkagi meie rahva ühise ilovankri ette — ja ka Sina oled selleks palju kaasa aidanud. Läksid V. Gurjev, H. Vasar, U. Kreen, E. Kärvet ja veel paljud teisedki.

Kuid tuletagem meelde, millised laulukotkad on meie laulupesal oma tiibu sirutanud! Eks algusaastail oli Jüri Variste see, keda võlus meeskoori laul ja kes hiljem viis J. Tombi nimelise Kultuurihoone meeskoori silmapaistvale tasemele. Meilt võttis tuule tiibade alla Artur Vahter. Mõlemad on nüüd professorid. Aga Su

enda kõrval laulsid omal ajal U. Järvela, K. Areng, H. Uibo ja O. Oja. Kõik nad on teenelised kunstitegelased. Udusulgedest said pärissuled, tiivamügerikest päristiivad. Tunneme mõlemad rõõmu, kui see rivi lendab me koduaasade kohal.

Kuid koori pole juhatanud mitte üksnes eespool nimetatud. Mäletame hästi M. Lüdigi, J. Simmi, A. Karindit, V. Kappi ja paljusid teisi heliloojaid, ka konservatooriumi üliõpilasi. Kahel korral oleme koori usaldanud naisdirigentide kätesse. Niisuguste «kaasavarakontsertidega» tahtsime kooride juhatuste tähelepanu juhtida sellele, et naised võivad niisama hästi koori juhatada kui mehed.

Ja Sa ise tunne ennast viljaka õunapuuna, mille iga haru on tugevaks kasvanud. Aretagem uusi võrseid. Kes teab, missugusest pungast see ilmamaa kärgatus tulla võib. Aidakem kaasa Olev Ojale, kes on käesolevast hooajast alates asunud juhipulti. Nüüd on ta jõudnud asutada noorte meeskoori, mis on juba paari prooviga suuremaks kasvanud kui vana RAM ise. See on tark tegu. Võib-olla nii mõnigi noor kaldub nüüd õlleäärelt elupoolele ja aja surnukslöömise asemel hakkab tegelema oma muusikaliste kalduvuste arendamisega.

Mis puutub finantsilistesse küsimustesse, eks see oleneb meie sisulisest tööst ja kuulajaskonna vastuvõtust. Ka edaspidi tuleb hoolitseda, et saalid oleksid tulvil. Teisest küljest oleks väga loomulik, et organisatsiooniline vorm ja majanduslikud küsimused painduvalt ja kiirelt lülituksid ühte hingusesse tegeliku eluga, uuteks ülesanneteks, uueks tõusuks. Arvan, et senise praktilise töö kogemuste põhjal oleme võimelised pakkuma niisuguseid vorme, mis on just selle omanäolise üksuse edasiastumiseks vajalikud. Ja et selles kõiges leiaksid harmoonilise lahenduse nii esinemise norm, kulude kokkuhoid, finantsplaan, uue repertuaari õppimiseks vajalik aeg jm. Ka meie tehas vajab oma spetsiifikale vastavaid uusi automaatliine, hästi painduvat ja operatiivset, ajakohast juhtimissüsteemi.

Kallis veli! Nüüd veel Sinu diplomaatiline töö. Rohked rännud on toonud meile palju sõpru. Matkad on ulatunud paljude rahvusteni. Rohked kohtumised tehastes, õppeasutustes, töö- ja koolipinkide taga on süüdanud laulusädeme paljude noorte südames. Pole enam neid, kes kaht kätt kokku löövad ja teada tahavad, miks

meil puudub tantsurühm ja bajaan, sopranitest ja altidest rääkimata. Ka need ajad on ammu möödas, kus meilt tõemeeli küsiti, et ega me ometi kaine peaga laula ja kes meile märjukese eest maksab? . . .

Meie omapärane, võimas instrument on võimeline selliseid pööriseid keerutama, et laest lupja langeb. Seepärast ära mitte räägigi neist tornaadodest, mis on möllanud Riias, Moskvas, Leningradis, Jerevanis. Need on meid endid nii kaasa kiskunud, et oleme tundnud ennast laulmas nagu «tööst vabal ajal». Need kontserdid on olnud tegelikult vägagi rasked. Aga nad on olnud meeldejäävad nii meile kui kuulajaile.

Ka RAM-i matkad Tšehhoslovakkiasse ja Soome on toonud Nõukogude Liidule väärtuslikke võidupunkte. Sa küsid ainult korduvalt, miks me siis nii vähe välismaal reisime. Oled ju korduvalt avaldanud soovi ka oma jõu lülitamiseks teiste nõukogude kollektiivide rivvi, et nende sellekohast rasket töökoormat kas või osaliseltki enese kanda võtta.

Egas minagi sellest tööst ära ütle. Kuid kõigepealt: olümpiafinaalist võtavad osa ikkagi need, kes küünivad olümpianormideni. Finaalides medalitele pääsemiseks aga tõstkem veelgi kunstilist taset, et see oleks silmselgesti nähtav igale kohtunikule. Oleme esitanud võrdlemisi palju eri rahvaste laule (vene, teiste nõukogude rahvaste, soome, tšehhi, rootsi, ungari jne.). Järge ootavad saksa, poola, ameerika ja Skandinaaviamaade laulud. Seepärast — hoidkem õli laululambis, pea see peigmees tulla ei või.

Niisiis, anna käsi! Tänan Sind rohke ja raske koostöö eest.

Selle omavahelise jutu lõpetuseks otsustagem end kokku võtta edaspidigi, proovida, kui palju see inimese lühike eluiga ikkagi võimaldab. Inimene on juba kord niisugune, et temas on ikka veel midagi varuks.

Tervitus Sulle, Su naisele, lastele!

1964

LAULUSILLAD

Kui sain ettepaneku kirjutada «RAM-ist ja rahvaste sõprusest», tahtsin sellest alguses loobuda. Mitte sellepärast, et vajalikku materjali ei leidu. Vaid et kogu RAM-i tegevus on olnudki üks suur rahvaste sõprus ja selle kirjapanek üks pikem lugulaul. Teiseks võib küsimus kõrvalseisjale näida üldse ebaolulisena ja oma asja liiga tähtsaks tegemisena. Küll nad on ikka oma elust vaimustuses! Ega see ka vale pole. Oleme küll. Eks igal alal on oma entusiastid, kes pigistavad laulva kukena silmad kinni ja kukuvad kirema oma teemat, oma kikerikiid.

Aga lõpuks — igal linnul oma laul. Eks kukkki ole pisut laululind (ehk küll ühekülgse repertuaariga).

Lisaksin aga seda, et ega me lauldes silmi päris kinni ka just ei pigista ja näeme, et maailmas on veel mõndagi, mis kiitust väärib ja leidub isegi palju, palju väga ilusat (mis on peaaegu sama ilus kui . . . laul).

Märgitakse õige sageli eri rahvustest sportlaste vastastikuseid külaskäimisi kui rahvaste sõpruse paremaid näitajaid. Tunnistagem seda, et see suurel määral nii ka on. Rööbiti sellega on meil aga ka veendumus, et kirjanduse, kujutava kunsti, teatri ja eriti muusika kaudu loodavad sidemed pole kaugeltki nõrgema toimega.

Spordis püüame vastasmeeskonda võita, lüüa . . . Vahel läheb see löömisetahtmine üle isegi mitte väga sõbralikuks rüselemiseks. Nahkkindaga antud löök vastase kulmule või pall tema väravasse ei ole alati see, mis kohe lausa sõpruseks transformeerub. Vahemaa aplausist vileni on mõnikord üpris lühike. Igatahes märksa lühem kui vilest aplausini.

Antud artikli teema puhul pean ausalt tunnistama, et meiski peitub mõnesugune võidutahe. Selle laad on aga hoopis teine. Meie poolt vastase kontserdisaali väravasse löödud (lauldud) noodilitrid teevad õnnelikuks nii võitja kui kaotaja. Viimane muutub otsemaid ka ise võitjaks ja avaldab selle üle heameelt aplausiga. Otse tungivalt nõuab ta uusi «šaibasid» — oma väravasse. Ja kaotaja ei lahku väljakult kunagi verise ninaga, ennem

juba vesise silmaga. Viimane pole mitte valu, vaid rõõmu märk. Me pole ka kuskil kohanud hoiakut, et soovitakse külalismeeskonna ettevõtte ebaõnnestumist. Siis oleksid ju mõlemad pooled kaotajad. Kõik meie senised kokkupuuted väljaspool emakeele koduseinu on lõppenud lisaajaga (lisapaladega). Küllap seegi on põhjustatud omapärasest viigist ettekannete õnnestumise ja kuulajate aplausi vahel.

Nii on aastate jooksul nähtamatutest, küll aga kuuldavatest laulusidemetest kujunenud päris igapäevases elus tarvitatavad sõprussillad, mis ei vajagi äraseletamiseks palju ja suuri sõnu. Poleks õige arvata, et need sillad aitavad üksnes tutvustada ühe väikese ja tööka rahva laulusaavutusi. Kas mitte kavade internatsionaalsus ei etenda siin oma osa? Kas mitte kõikide saavutuste tutvustamine kõigile ei oma sügavamat väärtust? Toimub tõeline kultuuriväärtuste vahetamine, rikastamine ja hindamine. Teadagi, me ei unusta sealjuures, et oluline koht kavades kuulugu omaloomingule. Külastaja koor ei jäta aga ka kunagi head muljet, kui ta esitab kitsalt ainult omi laule. Peale vastastikuse repertuaarikäibe elavnemise on neil kontserdimatkadel lisaks suur mõju veel kohalikule muusikaelule. Tihti võib külastaja endalegi teadmata külvata mõnda kohta seemned, millest võivad aja jooksul võrsuda vägevad puud. Saadud impulsid kunstimeisterlikkuses ja häälekultuuris, repertuaari laiahaardelisus võivad tekitada kohapeal uusi mõtteid. Populariseerida koorikunsti igakülgselt — eks see olegi üks ilusamaid ülesandeid meie tänapäeva rändlaulikutele. Esineja on saanud ise kogemusi ja iga kontserdiga kasvab ühtlasi uute sõprade ring ligi tuhande võrra.

RAM-i 2700 kontserdist on kulgenud väljaspool keelepiire 700. Kui arvestada 1000 inimest kontserdile, siis saame juba 700 000 uut sõpra. Kui me lisame siia veel ülekanded raadio ja televisiooni kaudu ning heliplaatide kuulajate arvu, ulatub see arv kümnetesse miljonitesse, kui mitte sadadesse. Tihti on meid kõnetatud tänavail, teatrites, rongides ning meenutatud siin-seal antud kontserti. Sageli palutakse tervitusi üle anda õige kaugete maade ja pikkade aegade takka. Kõik see on lihtne, sõbralik ja hea. Ka kõik muud asjad hakkavad alati liikuma siis, kui inimesed üksteisega kokku puutuvad. Ja kui kokkusaamiste põhjustajaks on laul, siis elagu ja kõlagu ta!

Liidu linnades oleme andnud üle 250 kontserdi. Muuseas, läheneb koori sajas kontsert Moskvas.

Mõnigi kord oleme külastanud uusi kohti mõnesuguse kõhedustundega. Ent kohapeal on osutunud kõik teistsuguseks. Head kuulajaskonda võib leida mitte üksnes miljonilinnades, vaid mitmel pool mujalgi. Tihti on tavaline väikelinna kuulaja veelgi rohkem külakostist võlutud kui sellega iga päev harjunu. Vene linnade kõrval oleme rohkesti kontserte andnud Ukrainas. Alles hiljuti tuli koor sealt kontserdimatkalt, jahipaunas 20 värskelt «tulistatud» kontserti.

Üheks enam külastatavamaks maaks on meil Läti. Ka Riia hakkab meilt varsti ootama sajandat kontserti.

Kas ei pannud mitte lakkamatud lillesajud ülikooli aula rõdudelt lopsakalt võrsuma vastastikust sõprust. Võib-olla mängis siin oma osa ka see, et 20 aastat tagasi olime nagu pisut nooremad ja kenamad. Nüüd me oleme ainult «ja», nagu ütles meie hea Soome sõber Oke Jokinen.

Mäletan, et poisikesepõlves kujunesid Läti ja Eesti maavõistlused jalgpallis minu elus üheks verisemaks sündmuseks (muidugi ilma vereta). Olin siis tuline «jalgpallinats» nagu kõik selleealised poisid. Tagantjärele arvan, et selles oli peidus isegi kübeke vaenulikkust. Jumaluke, kuidas olukord muutus, kui RAM neile kahele «vaenlasele» oli peale valanud laulukastet. Ma ei oska ette kujutada rahvaste sõpruse sfääris midagi nii südamlikku, kui seda on olnud RAM-i ja läti rahva suhted. Südames peitub isegi romantiline soov: kui oled kõik omad laulud laulnud ja teed kord viimast ringi oma lauluväljadel, siis tahaksin veel korraks maha istuda Riia ülikooli aula välistrepile ja popsutada ühe mõnusa piibutäie vana head Riia linna mälestustubakat. Sellel on väga tugev rooside lõhn.

Välissuhetest tuleks esile tõsta veel RAM-i külaskäike Soome ja nende omi meile. RAM on Soomes viibinud kahel korral. Seega juba «omad pojad». Ja siitpeale, ükskõik kus sa soomlastega kokku puutud, olgu see siis Helsingis, Turus, Tamperes, Tallinnas, Leningradis või Moskvas — peale «tere» küsitakse ilma pikemata, mida kodupool uudist.

Eriline koht RAM-i mälestussalves on koori matkal Tšehhoslovakkiasse. Oli tunda, et olime sattunud õigesse kohta. Tugev ja

vana meeskoori maa. Siia veel üks romantiline kõrvalepõige: kui arvaksin oma elust maha esimese kohtumise Määrimaa õpetajate meeskooriga (PSMU), mis toimus üle 30 aasta tagasi, siis oleks minu elukäik kujunenud teistsuguseks. Noorelt saadud tõuked on tugevad ja kauakestvad. Vanu kogemusi oleme hiljem jätkanud. PSMU-d külastas hiljuti meie koori dirigent O. Oja. Samaga vastas PSMU koor oma noore dirigendi saatmisega meie juurde. Nii et juba teise põlvkonna sõprus.

Meie üldise laululõnga pikkus on varsti ligi veerand miljonit kilomeetrit. Seda annab juba ümber maakera kerida! Käinud oleme muuseas ka «seal Siberis Baikali taga», kaugel Kaukaasias ja tulises Kesk-Aasias. Mitu kuud kestnud reise on meil olnud kümneid. Tuletagem meelde kas või Irkutski ja Jerevani pidupäevi. Ainult kaasasõitnud mittekooriliige võib neist sõpruspäevist realistlikult kõnelda. Meie juttu juba ammu keegi ei usu. Kahtlustavad ülepakkumises.

*

Alati oleme matkadel varustatud vastava maa lauludega. Soovitame ka meid külastavatel kooridel vastata samaga. See loob otsekohe soodsa sillapea, millel hiljem teised sillapalgid endale toe võivad leida. Need laulud olgu aga alati hästi ette valmistatud, et kuulaja saaks kooriga häirimatult ja muigamata kaasa minna. Keskmine kuulaja saab ju oma hinnangu anda just tolle, temale isiklikult tuttava laulu kaudu. Selle ettekande kvaliteet peab seetõttu olema ülihea. Ainult see fakt, et lauldakse kohalik laul kuidagi maha, võib anda külastajakoorile isegi mõnesuguse tehnilise miinuse, kuigi ka sellesse suhtutakse küllaltki heatahtlikult. Oleme seepärast otsustanud külastatavate maade laule esitada maksimaalse püüdlikkusega. Kui märkame, et vastatakse samaga — oleme väga õnnelikud.

Tihti on meilt küsitud, kas laulmine publikule tundmatus keeles on kuulajale väga segav asjaolu. Praktika vastab — ei. Eks naudita ju sõnadetagi muusikat — instrumentaalmuusikat.

Kui kava koostamisel arvestada peale laulude sisulise kaalu veel vaheldust laulude struktuuris, tempodes, helistikkudes, igasugustes dünaamilistes astmetes ja erikarakterites ja kui siis sellele

lisatakse 3—4 lauset sisuseletust kohalikus keeles, on kontserdiga kõik kombes. Hea siiski, kui laulud tuginevad eeskätt muusikalise külje eredusele, mitte aga komplitseeritud tekstile. Ütleksin kokkuvõttes, et aplaus ei olene keelest, vaid peamiselt laulust enesest, tema laitmatust ettekandest. Sellele lisaksin veel ühe olulise komponendi. Ärgem unustagem inimhääle ilu, tema tämbrit, selle vahenditut mõju.

Te võite, kallid lugejad, naerda — usun nimelt, et kui mõni ilmakuulus laulja laulaks ainult lihtsat heliredelit või ühtainsat nooti, siis ka selle ilu ja kõla suudavad üht osa kuulajaist vaimustada. Kes meist pole lugenud, et mõnes kuulsas ooperis on osa kuulajaid teatrisse tulnud ainult selleks, et kuulda, kui tema lemmikkangelane «kõrgele do-le» tuule alla teeb. Tahaksin nende ridadega öelda, et me ei alahindaks ettekandja materjali ilu ja võlu. Vahel võib see külg jääda isegi märkamatuks, võib mõjuda kuidagi nagu alateadlikult. Kahjuks peab veel seda lisama, et isegi osa koorijuhte alahindavad tegelemist tooniga ja selle tuhande ühe omadusega.

Viiul oleks ju õige vaene ilma pideva kantileenita, kui ta ainult *piccicato*'s nooditeksti tsiteeriks.

Kui veel kord kõnelda laulude ettekande keelest, siis ärgem mõelgem, et kohalikus keeles lauldud laul oleks mõjuta. Sugugi mitte. Kui sellega kaasneb veel laulu populaarsus — on publik ülimalt elevil. Igatahes praktikas pole see küsimus probleemiks kujunenud.

Välislaule oleme püüdnud õppida algkeeles. Tõlgete tõttu kaotab kahjuks nii mõnigi laul, sest tõlkija ei tunne alati vokaalkunsti peensusi, kõnerütmi kokkuviimist muusikarütmiga, väldete probleeme muusikakeeles jne.

Et veelgi edukamalt arendada lauludiplomaatiat, oleme pidevalt püüdnud täiendada oma noodikogu. Selle küsimuse veelgi ajakohasemat lahendamist takistab vastavate prospektide puudus. Samuti valuutaküsimus. Edukalt oleme kasutanud koorilaulusõprade abi. Näiteks külastas koori Taani karikaturist Bidstrup, kes oli pärast seda meile vahendajaks Taani laulude saamisel. Rootsi keelpillikvartett ja helilooja E. Tubin aitasid omakorda rikastada meie rootsi repertuaari. Nii oleme aja jooksul kogunud mõndagi. Rikkalik on meie noodikapis Nõukogude Liidu rahvaste laulu-

riiul, samuti tšehhi, soome, saksa, ungari, rootsi ja taani kogud. Laulude vahetus toimub meil tavaliselt kahepoolselt.

Kui me heidame nüüd pilgu meil väljaantud meeskoori kogude sisukordadele, siis on välisautorite teosed nendes enamasti pärit meie varaaitadest. Ongi toimunud vastastikune rikastumine päris lihtsal teel.

Ehitagem edasi laulusildu!

1968

SEAL SIBERIS BAIKALI TAGA

Ah et Siberisse — Irkutskisse? (Leidsid aga koha, kuhu minna!) Reisi pikkus meid ei kohutanud. Meie üks varasemaid matku — Kesk-Aasia—Siber oli veelgi pikem. Rattaalune pikenes aga selle reisiga siiski juba viienda tiiruni ümber maakera.

Sõit kestis viis ööpäeva. Võiks küsida — oli see igav? Kaugeltki mitte. Palju oli mõnusaid matkakaaslasi. Algul õnnestus mul bridžimängust kõrvale hoida. Olen nimelt mängutasemelt see, keda siiski-siiski tarvis on, kui neljandat tõesti enam kuskilt võtta pole. See tähendab aga ka seda, et sa kogu aeg kõikide õpetusalune oled ja pead vahetpidamata viisakalt ja arusaava näoga noogutama. Et mu mängutase igasugusele abistamisele vaatamata ei tõusnud, läksin malele üle. Ka asjata. Kuid mõne kogematavõidu sain siin siiski. Selle sündmuse tagatipuks tuli mul pool aastat hiljem ühel värsivaagimise õhtul ülejäänud, alamõõdulised luuletused «preemiaks» võtta. (Laulupeokantaati neist küll kokku ei traagelda. Estraadist hoian vabatahtlikult kõrvale.)

Matkarongi peatustes igas suuremas linnas oli peamine esineja meeskoor. Esimene kontsert toimus Jaroslavlis, linnas, mis sõja ajal meie laulu oma tiiva all hoidis. Selleaegsest koorist laulab veel nüüdki mõni mees RAM-is.

Vähemalt iga päev toimus üks «liiprikontsert». Nii tulidki suuremad lillekoormad meil kanda ja need ka vagunisse ära mahutada. Neist esinemistest jäigi käibele ütlus «meeskoor lillekastmes». Nii möödusid veel Perm, Sverdlovsk, Tjumen, Omsk, Novosibirsk, Krasnojarsk, Irkutsk. Kohalejõudmisel kõned, lilled. Ikka vaheldumisi, üks kiht kõnet, teine lilli. Pisut laulu vahele.

Nii meie töö algas.

Kahjuks kujuneb alati nii, et kui meil on töö, siis teistel vaba aeg. Me ise vabal ajal ammugi enam ei laula. Vabal ajal püüame puhkuseks midagi seesugust teha, mida muu rahvas tööks nimetab.

Ei hakka ma kontserte laulhaaval kirjeldama. Iga laul on asjaosalisele kui kõrgushüppe latt, mis tuleb tingimata ületada. Isegi intonatsioonilisi riivamisi tuleb vältida. Oleme varem täheldanud, et iga kontsert on nii tugev kui tema kõige nõrgem laul. Matk tervenisti aga nii tugev tross kui tema kõige nõrgem kontsert. Endil oli tunne, et läks korda. Nagu ikka, oleneb see viimane sentimeeter kohapealse ruumi akustilistest tingimustest.

Nii möödus dekaadi avakontsert, kontsert koos sümfooniaorkestriga draamateatris. O. Oja teeb töös orkestrigä järjest uusi edusamme. Edasi oli «*a cappella*» draamateatris, siis Kuibõševi-nimelises tehases ja Gagarini-nimelises kultuuripalees. Angarsk, Irkutski Polütehniline Instituut. Järgnesid esinemised Irkutski Muusikalise Komöödia Teatris ja televisioonis. Lõppkontsert oli tsirkuses.

Angarsk jäi meelde selle poolest, et siin uskusime kõike, mida meile räägiti. Ja kui meid viidi kolm kilomeetrit linnast välja metsa ja öeldi, et mõne aasta pärast on Angarski linna tsentrum siin, siis ei kahelnud me selles põrmugi.

Üldse võlusid meid kohalikud inimesed. Nende jutt oli ilma vahuta ja tegudega kaetud — vaikne ja veenev. Olgu tähendatud, et tugevat juttu nagu ka trügimist ei olnud kuskil märgata. (Vahest ainult siis, kui seda ise sai tehtud.) Angarsk ja tema võluv linnapea jäävad koorile kauaks meelde veel mõningate raskuste tõttu. Kaks korda ühel ja samal päeval tuli kooril niisuguseid esinduslikke ülesandeid täita, mis teevad jala kergeks, hääle kõrgeks ja koorijuhi tõsiseks.

Edasine jooks oli takistusteta. Meelde on jäänud veel üks ületamatu sädemetè tulevärk ühes keevitustsehhis. See aga vajaks juba Pärdi-Räätsa ühistööd uue sädemetesümfoonia loomiseks. Polütehnilises Instituudis köitis meid eriti maapõuevarade muuseum oma üllatava värvi- ja vormirikkusega.

Mis puutub kontsertide külastajatesse, siis siin meie jaoks üllatusi ei olnud. Kõik, mis laval esitati, kattus väga asjatundliku aplausiga. Kuidas töö, nõnda palk, kuidas laul, nii aplaus.

Sõit Baikali äärde oli muidugi elamus omaette. See külm-jahe, aga kaunis iludus võlus meid jalamaid. Osa meist sukeldus otsekohe järve voogudesse. Kõik nad ütlesid kaldale tulles värisedes ja lõdisedes, et küll oli soe.

Oleksin istunud heameelega paar tundi segamatult mõnel kivil, ent korraga avanes võimalus laevaga järvele ekskursioonile sõita. Tormasime ilma pikemalt pärimata laevale, et sellelt järve nautida. Laev sõitis aga otseteed teisele kaldale, õlisesse sadamasse. Ja seal me siis istusime tundi kaks ning saime tagasi alles ärasõidu ajaks.

Kui olin väga väikene, ootasin kord jaaniööd. Oodates aga uinusin ja see ammuoodatud võluöö läks minust märkamatult mööda. Nutsin. Baikali-äärses õlises sadamas tundsin teist korda sedasama tunnet. Aga pisut nägin järve siiski. Ja teda maksis vaadata.

Teine, sõna otseses mõttes vapustav sündmus oli maavärisemine. Et pikutasin parajasti voodis, siis pikali ei kukkunud. Oli tunne, nagu viibiksin suurel ookeaniaurikul. Ümbrus nagu oleks mõned korrad sügavasti hinge tõmmanud. Et Tallinnas oli sellest sündmusest väike rahutus tekkinud, paluti meid juhtunust paar sõna kõnelda Tallinna raadiosse. Maavärisemine ise oli aga mõnedele tänaval jalutajatele täiesti märkamatuks jäänud.

Nii mööduski meeskoori kontsertmatk Siberisse — Irkutskisse. (Kohta, kuhu me just tingimata pidimegi minema!)

Jääb üle tänada korraldajate ladusaid tegusid, head rongijuhti ja kõiki kolleege. Kui ma pärast lõppkontserti tsirkuseareenil defilee ajal Voldemar Pansole hea lavastuse eest salaja suhkrutüki pihku pistsin, siis tegin seda tõsise meele ja suure vaimustusega.

P. S. Muuseas — Kadrioru oravad lasevad tänada maitsvate seedripähklite eest.

1968

VIIS FOTOT

«Kultuur ja Elu» soovitas leida RAM-i laegastest 5 fotot, et neid koori 25. juubeli puhul lugejaile kommenteeriksin.

Ülesanne on asjaosalistele raskem seetõttu, et iga pilt pole ju lihtne must-valge dokument, vaid midagi rohkemat. Kunagi jäädvustatud hetked hakkavad otsekohe uuesti elama.

See peab ükskord küll väga huvitav olema, kui oleks aega vaadelda neid pisut kauem ja järjestada need siis logiraamatute järgi.

Tellingutes teatrimaja foto sümboliseerib koori 25-aastast tegevust.

Isiklikult oli mulle üks vapustavamaid hetki, kui ma sõja lõpul Tallinna jõudes heitsin pilgu «Estoniale». Vastu vaatasid akende aukuvajunud mustad silmad. Kuid need taeva poole tuldnutnud silmad sundisid jalamaid tegutsema. Peatselt tõusis nende varemete kohale laul, ja ma arvan selle laulu oma elu tähtsamate laulmiste hulka.

Eelmine kõlas Kaama kaldal 1000 mehe suust — «Kaugel, kaugel on minu kodu».

See kodu oli nüüd siinsamas — ja varemeis.

Kogu 25 aastat on olnud tunne, nagu töötaksin ma tellingutel: üks tähtpäev ajab teist taga. Ikka on ajahäda. Pole olnud isegi hetki, et mõne õnnestunud ettevõtmise järel oleks mahti olnud täismõnuga piipu popsida.

Ikka on tulnud midagi uut õppida, ikka on vaja olnud organiseerida uue repertuaari laekumist, levitamist. Nendelt tellingutelt on tulnud hulk nimekaid koorijuhte, kellel on meistrioskust savi ja kellu kasutamiseks muudel ehitustel.

Siit on tuule tiibadesse saanud rohkesti soliste, kelle nime tunnevad meie teatrikülastajad.

Meie ridadest on astunud oma teed ka heliloojaid, õppejõude ja teisi väga tarvilikke ehitusmehi.

Enam pole Nõukogude Liidus suuremaid linnu, kuhu poleks ulatunud meie laulukaarikute rattad.

Õigusega võidakse meile öelda, et omal maal oleme vähe esinenud — üpris tühjad on aga meie välismaakaardid.

Kui Tallinn valmis saab, siis selle ka Ülemiste Vana uputab. See on vist õige.

Ei kujuta ette, et kunagi ka RAM valmis saaks. Või «Estonia». Aga uue ehitamine ongi elu.

Sõna «valmis» tähendaks aga juba surma. Kuigi kaovad nähtavad tellingud, ei lõpe ehitustöö iialgi.

*

Sõjapäevil, Jaroslavlis, võttis kunstnik Ed. Einmann ühel päeval pliiatsi ja hakkas mind joonistama. Ei tea miks tuli mõte hakata lugema, mitu korda ta oma töö vältel minu poole vaatab. Kui ta joonistamise oli lõpetanud, küsisin seda kunstnikult. Mõtles ja ütles, no vast nii kakssada, kakssada viiskümmend korda. Oli aga üle kahe ja poole tuhande korra.

Kui nüüd seda hullumoodi möirgavast mehest tehtud pilti vaadata, tuleb kiusatus eneselt küsida, kui suur peaks olema see suu, kui kõik laulule kulutatud suuliigutused kokku arvata? Kas nii suur kui laululava ava? Kui kõik dünaamilised hüüatused kokku arvata — ei tea, kui palju see detsibellides kokku annab? Kas ühe püssi- või suurtükipaugu annab? Ent mehed on öelnud, et täna müristab. Ise olen ennast pidanud ennem kanapojukeseks.

Kui mitu lööki on tehtud selleks, et laulu ellu äratada? Kui pikk oleks see läbivehitud maa?

Kui palju aega on võtnud selgitussõnade pidev põrin, et kõik korras oleks? Kõik on muidugi väljaarvestatav.

Elus on aga ikka nii: kui sul kõik nagu korras oleks, kostab veel kuskilt hääl ja see lükkab kogu su ehituse ümber. Infarkt!

Olen pedagoogina pidanud mõtlema, mis on see põletusaine või tõukejõud, mis liigutustele mõtte ja tundejõu annab. Ta ergutab sind ning sa ei loegi kordasid, kui oma modelleerimistöös savi poole pöördud.

See energia on vist programmeeritud heliloojate noodipaberile. Ole lahke — loe ära — võta omaks. Kui see meeldib sulle nii, nagu oleks su oma kirjutatud, siis hakkab liigutuste ja muude nõiakunstide varal kaosegraniidist elunägu ilmuma. Sellesse ellu-ärkamisse pead sa ise vankumatult uskuma.

Vahel aga tunned end fotograafina, kes pimikus filmi ilmutab. Seal on aga nii: kuidas kinnistad, nii jääb. Lauluplaate ilmuta aga iga päev uuesti ja kinnistamisega on üpris segane lugu. See oleneb tuhandest asjast. See vist ongi hea — saad ka laulu tuhandest küljest näidata. Ei mäleta, et oleks kaks korda laulides sama tunnetanud. Kas algab ta vähe kiiremalt või tugevamalt — sellest olenevalt ilmnevad uued vahekorrad, uued käigud — nagu malepartiis. Vahel on see nii kaasahaarav, et joovastuses kaotad kaine kontrolli. Hõljud kui tuul helilahvandustel. Aga see siis ka kannab. Ainult sa ise pead kangesti laulu-usku olema, et ta sind kaasa kannaks.

Oleks vaid neid kontrolli alt pääsnud laulmisi rohkem! Seal elabki sama ime, millest teatrirahvas kõneleb.

Taktikriipsud pole enam möödavilksatavad telefonipostid su muusikalisel matkal. Ma kardan, nende vahedki pole enam ühepikkused. Siin suurte kiiruste (kõrguste) valdkonnas maksavad vist samuti teised seadused nagu relatiivsusteooriaski.

Kas see ongi inspiratsioon? Küllap vist!

Tulemus ise aga ei pruugi sellegipärast veel kõigile meeldida. Kuulajate seas võib olla inimesi, kelle aparatuur ei anna häälestada antud lainele.

Sina hoia aga oma ratsust ja usu oma laulu.

Neid momente, kus jalad maast lahti tõusevad, on haruharva. Aga need harvad selgeltnägemise, selgeltkuulmise ja selgelttundmise momendid ongi need, mis panevad sind riidlema, manama, paluma, põrutama, vehkima.

Ta peaks ju ometi veel kord ärkama, tõusma, lendama!

*

Pime on see väike tuba. Ilma aknata. Riiuleid maast laeni, noote seinast seinani. Vahetpidamata kõlab vaikselt raadiomuusika.

Siin töötab koori noodikogu hoidja Enno Talivee.

Pole ma kunagi suutnud kõrvaltoas muhelemist alla suruda, kui kuulen etteheitvat, tõredat noomimist. Jälle keegi lohakas ja ebatäpne noodilaenutaja. Nad isegi kardavad teda. Siin on kirjas iga noot — iga laenutaja. On laenutajate mustad nimekirjad (ka mina olen seal sees).

Sellest suurest korra- ja noodiarmastusest tuleb tingimata kirjutada.

Kui üks lohakate kommetega laulja murdis kunagi ühe noodi mitu korda kokku ja pani selle ukse vahele, et uks lahti ei läheks — siis olin ka mina paberitüki pärast vihane. Mida oleks aga Talivee sel puhul teinud, ei oska isegi ette kujutada.

Siit võite leida kõiki laule autorite kaustast või mõnel muul viisil talletatult. Ta ise on annetanud siia kogu oma isikliku noodikogu. Ta võtab kahel käel vastu sellekohaseid juubelikinke koorile. Kui keegi peaks kaaluma, mida koorile juubeliks kinkida, siis iga kodu- või välismaa noodikogu või üksik noot oleks väärtuslikuks kingiks Talivee riiki.

Kuidas küll näeks me maapealne elu välja siis, kui igal postil oleks oma Taliveel See tähendab — kui omal kohal tehtaks mitmekordselt rohkem, kui tavalised töökohustused seda ette näevad.

Kui kord pöördusin koori poole palvega, kes võtaks koori fotode arhiivi oma hoolde — siis polnud jällegi rohkem soovijaid kui Talivee.

Sa oled vana noorehingeline koorilaulja. Olen lehitsenud vanu konservatooriumi õpilasõhtute ja kooride kavu, kus on tihti esinenud sinu nimi.

Palju aastaid oled sa meiega, paigalpüsimatute rändlaulikutega, koos rännanud. Tervise halvenemise tõttu võtsid sa endale uue kohustuse — noodikogu.

Ja loodigi RAM-i noodikogu, kus sa oled hirmuäratavaks vürstiks omas riigis. Võim ja vaim on kõik su käes.

Ole tänatud selle märkamatu, aga ühtaegu vajaliku töö eest! Päristasu oled sa selle eest endale ise välja mõelnud.

See on töö rõõm.

Aga südamlikud on su sõnad ka harjutusvaheaegadel.

«Mul on kohv valmis, tahad?»

Aitäh kõige eest ja kõigi poolt!

Kui ometi suudaks õppust võtta neist meestest, kes kunagi ei väsi!

*

Pildilt kostab:

Muidugi distsipliin peab olema.
Ei ilma saa midagi.
Alles siis kõik täpsustub.
Kas ainuvalitsuslik, demokraatlik?
Aga võib-olla türannia?
Ainujuht teose tõlgitsemises.
Demokraatlik südamekultuuriga lauljale.
Türann tuhmidele.
Aga kas ei saaks ainult veenmisega, selgitusega?
Kindlasti on see õige tee.
Laul siis ei sure.
Esimese neljakümneaastase juhatamisega seda kõige õigemat stiili pole leidnud.
Veltveebli piitsa all laul sureb.
Ohjad olgu nii tugevasti käes, et hobu end täiesti vabana tunneb.

*

Selle foto alla võiks kirjutada:

Rõõm ilusast päevast — kontserdist.

Ei saa salata, et koori matk Rootsi oli üks põnevamaid.

Ma pole ammugi enam tundnud nii vastuolulist väljaminekut publiku ette kui Stokholmis.

Kas ma närveerisin? Ei vist. Olin lihtsalt erakorraliselt elevil. Kui oleksin närveerinud, ei oleks julenud lavale minna. Lava aga otse kutsus.

Sarnased ärkvelolekud on aga alati siira jutuajamise aluseks publikuga.

Luuletaja on öelnud: ja liha sai sõnaks. Siin juhtus nagu paljudes teistes kohtades: laul sai lilleks.

Iga lillekimbuga on kaasas oma laeng — saatja südamesoov. Vahel võivad need olla ka ainult viisakad, kombe ja kohustuse kohased. Seda me seekord ei tundnud.

Märkasin laulmiste vaheaegadel, et saalis viibib luuletaja Marie Under.

Loomulikult oleme tema teoseid lugenud. Isiklikult polnud mul

võimalust olnud tema loomingu eest talle tänusõnu lausuda. Enne sõda olin liiga arglik nii rikkalikku rohuaeda astumaks.

Nähes siis Rootsis maailma tuulte ja lageda taeva all mureliku suuga laulikut — ei suutnud ma lilli koorile hoida, vaid viisin osa neist saalis istuvale laulikule.

Ja lilled said uuesti lauluks. See oli 80 mehe südamest tulev tervitus ja tänu auväärsele laulikule.

1969

PSMU

Astusime Uno Järvelaga Leningradi rongile, et sõita kuulama kuulsat Tšehhi meeskoori PSMU. Me ei teadnud loota, et saame seda koori kuulata ka Moskvas — ja veel koos Riikliku Akadeemilise Meeskooriga.

Nende ridade kirjutajal oli võimalus rohkem kui 20 aastat tagasi külastada nimetatud koori harjutusi mitmel korral. Mõningal määral peaksin end pidama koguni selle koori kasvandikuks. Noorena on ju inimene väga vastuvõtlik ja nii mõnigi tolleaegne tundmus võib hiljem asjaosalist suunata, otse visalt ja jonnakalt.

Mida kujutab endast siis PSMU?

Pěveské Sdružení Moravských Učitelů. Koor on asutatud 1903. a. prof. Ferdinand Vachi poolt, kes koostas koori oma õpilastest ning pani pideva ja järjekindla tööga koorile tugeva aluse. Juba 1908. a. esines koor välismaal. Saadud edu tiivustas koori üha nõudlikumale tööle. 1936. aastast juhatab koori prof. J. Šoupal, kes oma andeka õpetaja tööd edukalt on jätkanud (surn. 1964. aastal).

Koor on 80-liikmeline ja koosneb õpetajatest. Lauljad on laiali üle Määrimaa ja töötavad rohkem kui 40 eri kohas. Igas kuus sõidetakse 2 korda à 3 päevaks harjutusele. Päevas lauldakse ligi 8 tundi ja antakse kontserte. Harjutuse kohad vahelduvad. Keskmiselt tuleb harjutusteks sõita ühtekokku 600 km. Oluline

on aga see, et kõik koorilauljad on noodilugejad ja 80 kooriliikmest on 63 ise koorijuhid. See asjaolu seletab paljugi. Esmalt, milline muusikakultuuriline tähtsus on sellel, et iga kuu viivad lauljad oma kodukohta värsket hingust, uut hoogu, head maitset. Kohapealsete kooride tase tõuseb. See nõudlikkus, mis valitseb PSMU-s, kandub üle maa. Ja kuna see kvalifitseeritud koosseis on võimeline iseseisvalt kodus hästi ette valmistuma, siis on seletatav ka selle koori suur ja väärtuslik repertuaar, mille hulgas ei puudu ka tehniliselt äärmiselt rasked laulud.

Koor on andnud oma tegevusaastate jooksul rohkem kui 1600 kontserti, nendest väljaspool kodupaika üle 90. On esinetud Prantsusmaal, Inglismaal, Saksamaal, Itaalias, Balkanil jm.

Korduvalt on koor võitnud esikohti kooridevahelistel võistlustel välisriikides, oma vabariigis korraldatud konkurssidest rääkimata. Kui koor varem pidi ise oma tegevuseks raha koguma ja iga laulja isiklikult majanduslikke kulusid kandma, siis nüüd finantseerib koori tegevust riik.

Üldiselt on õpitud 505 kooriteost, nii klassikalisest repertuaarist kui kaasaegsetelt heliloojatelt. Pole ka unustatud rahvalaule. Võiks öelda — koori repertuaari profiil on laiaulatuslik. Eriline aukoht on aga Tšehhi klassikuil. Ja peab ütlema — ühelgi teisel rahval pole nii rikkalikult klassikalisi meeskoorilaule kui Tšehhoslovakkial.

Kui 1936. a. püüdis koor laulda ka mõningaid atonaalseid laule, siis seekord kuuldud laulude hulgas neid polnud. Küll on aga kavas rida pikemaid ja raskemaid laule, mille õppimine pole naljaasi (Janaćek).

Kõik laulud lauldakse *a cappella*, s. o. saateta. Ja tulemus — äärmiselt puhtaintonatsiooniline ja väga varjundirikas laul.

Selle koori silmapaistvamad omadused on võrdlemisi hea häälematerjal, suurepärane fraseerimine, oskus siduda järgnevaid fraase, haruldane hingamine. Mõnikord viiakse teos lõpuni nii, et kuulaja ei märkagi, et üldse oleks olnud hingamist. Igasugused koori tehnilised võtted *legato*'s, *staccato*'s, igasugustes tempomuudatuste keeristes on selged. Märkimisväärne on ka koori ilus pidev toon, mis on seda raskem, et tšehhi keel loob laulujoale võrdlemisi palju kärestikke ja sulgusid. Palju on varjundeid *pp* ja *mp* piires. Võrdlemisi harva kasutatakse kogu kõla-

jõudu. Palju kasutatakse falsetti, kuid alati oskuslikult. Agoogiline külg painduv, tõusud sujuvad, toimuvad ilma «käiguvahetamiseta». Rasked intonatsioonilised käigud lahendatakse mängleva kergusega.

Koori ülesseadmine ühtib ligikaudu meil tarvitatava mooduga. Koor on asetatud tugevasti poolringi, kus lauljate rühmad paiknevad saalist vaadatuna vasakult järjekorras: I ja II tenor, bariton ja bass. Tundus aga saalist, et selle mooduse üheks puuduseks on see, et vajalik rühm — I tenor — laulab kuulajate suhtes peaaegu 90° nurga all, seega mõnevõrra neist mööda. See on eriti siis saalist tuntav, kui istuda vasakul pool, s. o. I tenori kohal. Teisel kontserdil seda tunnet polnud, kuna istusin just vastaspoolel, kus laulis II bass. I tenor pääses enam mõjule. Tenor oli pehme ja võrdlemisi suure kandvusega. Rühmad on ühtlased, keegi lauljatest soleerima ei kipu.

Huvitav on seegi, et koor enne kontserti lahti ei laula. Küll aga tullakse enne esinemist kokku paigas, et tutvuda saaliga, ja lauldakse mõni kontserdil ettekantav laul. Hääle andmine toimub publikule varjatult ühe koori liikme poolt, kes tarvitab selleks erilist iga astme jaoks reguleeritavat instrumenti suupilli põhimõttel.

Kontserte esitavad nad tihti 3 osas: I — klassika, II — kaasaegne ja III — rahvalaul.

Meil oli võimalus Leningradis jälgida ka koori proovi — tuletati meelde mõnda raskemat järgneval kontserdil ettekantavat laulu. Koor oli hästi reageeriv. Vead parandati kiiresti ja need seisnesid mõnes raskemas laulus peamiselt intonatsioonis. Kooris on üheks tugevaks tervikuks sulatatud hea häälematerjaliga noodilugeja laulja ja andekas dirigent. Töö ise toimub entusiasmiga. Moskvas oli ülihuvitav kogu RAM-iga kuulata külalislkoori. See pani palju mõtteid liikuma. Tahes-tahtmata hakati analüüsima vastastikuseid võimeid igas kooritöö lõigus. Tulemus oli igatahes see, et RAM oma 5. detsembri kontserdil konservatooriumi suures saalis andis kõige parema, mis ta üldse oma tegevusaastate jooksul on andnud. Kahtlemata järgneb meie koori siseelus põhjalik erialane analüüs ja kogu järgneva tegevuse rajamine veelgi nõudlikumale alusele. Tuleb selgitada ka iga üksiklaulja arengutee ja perspektiivid. Tuleb täiustada õppemeetodit laulude

õppimisel. Tuleks suurendada laulude partiide kodust ettevalmistamist, et omandada repertuaar kiiremini.

Pärast külaliskoori esinemist esines ka RAM, andes tšehhidele lühikese läbilõike oma tööst. Kuigi koosseis ei olnud täielik, laulsime külalistele ka mitmeid nõudlikumaid palu. Külaliste heatahtlikud märkused puudutasid meie basside lopsakust, koori head kokkusulavust ja koori värvide mitmekesisust. Kahtlemata toovad järgnevad vastastikused külaskäigud ja kontserdid palju uut ja kasulikku. Paneb aga mõtlema asjaolu, et kontsertide korraldajad on lasknud niisuguse hiilgava kollektiivi Tallinnast mööda sõita. See on lubamatu loidus ja saamatus.

Kogutud muljed panevad mõtteid veerema mitmeski sihis. Noori koorijuhte, kellel tiibade all juba tuult on, peaks suunama vahetevahel ka vabariigist väljaspool asuvate kooride juurde. Kindlasti tahavad ja peavad tahtma seda ka vanemad koorijuhid. Teine võimalus on teha seda koorijuhtide koori liinis. Seda võimalust olemegi mõnevõrra kasutanud. Nimelt iga-aastastel koorijuhtide kursustel moodustati koorijuhtidest koorid ja töötati nendega suvel kuu aega. See toimus aga ainult 1 kord aastas ja väga-väga juhusliku häälematerjaliga lauljatega. Ülesanne oli tutvuda laulupeo repertuaariga. Võiks aga mõelda tulevikule viljakamalt, arvestades tšehhi koori aastakümnetepikkusi kogemusi. Küsimus on ka meil reaalselt lahendatav, kui maa soolal jätkuks tulisust. Meie oludes oleks aga võimalik mõlemad liinid ühendada. Koostada koor nii lauluõpetajatest kui ka koorijuhtidest. Koos käia võiks Tallinnas, Tartus, Viljandis, Pärnus jne. jne.

Mõtted käivad veel seda rada, et kas ka meil oleks võimalik luua seesuguseid õpetajatekoore. Milline tore moodus kvalifikatsiooni tõstmiseks! See vajaks äärmiselt suurt entusiasmi ja energiat. Mõte on neid rajada ikkagi ainult nii, et kasu tuleks kogu vabariigile ja et need koorid koosneksid ainult headest lauljatest. Ma mõtlen siin hea laulja all mitte üksi seda, et lauljal on hea hääl, vaid et tal oleks sorav kirjaoskus, s. t. et ta suudaks iseseisvalt ette valmistuda.

Küsimuse võiks lahendada peatselt loodav kooride ühing. Kuid kui juba teha, siis väga nõudlikul alusel. Need koorid ei tohiks kujuneda tavaliseks kooriks, vaid väga tugeva kunstilise

aluse ja tugeva juhiga erandkooriks. Tähtis on muidugi ka see, et neist kooridest ei kujuneks mingisugust kaikavedamise objekti üksikute organisatsioonide vahel.

Mõelgem! Võib-olla maksab meilgi luua uusi võimsaid isetegevuslikke koorijuhtide ja muusikaõpetajate ülevabariiklikke koore. Nende mõju oleks kogu rahva muusikalise hariduse arendamisel väga suur.

1957

TEISPOOL LAHTE

Meeldivad matkad on head ja värskendavad. Rongi liikumise momendist peale oled kui lahti rebitud oma igapäevasest tavalisest tööst. Kuigi matkapäevad on väsitavad, puhkad nende vältel ometi. Kodus istudes tihti ei märkagi, kuidas oled hakanud vaikselt sammalt selga kasvatama.

Sõit Soome oli nagu onule ja tädile küllasõit. Kutsuja — Soome-Nõukogude Sõprusühingu lahke vastuvõtt ja tähelepanuväärselt ladus korraldus võimaldas kõikjal olla, kõike näha ja tutvuda nende aladega, millest keegi huvitus.

Juba matka esimestel päevadel oli mul võimalus viibida soome koori «Laulun Miehet» proovil. Kuigi koori peremees dirigent Martti Turunen viibis veel välismaal ja tehti harilikku ettevalmistavat tööd aprillis toimuvaks kontserdiks, oli ometi huvitav näha koori elu koduseinte vahel. Õpiti parajasti Palestrina «Benedictust» (mis on olnud ka RAM-i kavas). Hiljem kõlas tervituseks M. Härma «Meestelaul». Tuli minulgi juhatada. Esmalt Paciuse «Suomen laulu», hiljem Palmgreni «Mäevaimude laulu». Kuna mõlemad on ka Riikliku Akadeemilise Meeskoori kavas, siis laule segamini ei ajanud. Hiljem sõbralikus kohvilauas istudes vahetasime vastastikku meeskoori repertuaari, koori rinnamärke ja kingitusi.

Kohtumine ülikooli meeskoori juhataja Ossi Elokasega ja koori esindajatega pani aluse ilusale laulumeestevahelisele sõprusele.

Tuli välja, et olime koori dirigendiga üheskoos pildistatud juba konservatooriumi õpilastena.

Helsingis töötab terve rida häid üliõpilaskoore (Martti Turuse, Ossi Elokase, Tauno Hannikaise ja Erik Bergmani juhatusel). Teistest dirigentidest nimetagem Arvi Poijärvit, kes oli pikemal välisreisil kahest koorist komplekteeritud meeskooriga «Finlandia», samuti andekaid dirigente I. Tolost, A. Cristjerni, N. Lohinkoskit, T. Linnalat jt. Südamlik oli kohtumine vanameister Väino Pesolaga, kes korduvalt on viibinud Tallinnas ja tervitab kõiki oma vanu tuttavaid. Noodi-Jussi nime all kirjutas ta ajalehes südamliku ja humoorika jutuajamise eesti muusikaelust.

Sümfooniaorkestri silmapaistvaid dirigente Tauno Hannikainen valmistus parajasti kontserdiks Leningradis ja Moskvas. Ka meie filharmoonia võiks nimetatud dirigendi vastu huvi tunda.

Tamperes olime külas «Kanerva Kuorol». Meile lauldi mitmeid laule. Vahetatud rinnamärgid pole üksi kuuel kandmiseks, vaid ka südames.

Turus kuulsin juhuslikult esinemas soome segakoori «Suomen Laulu» Bruckneri töödega. Siin kohtusin juba isiklikult koorijuhi ja helilooja M. Turusega.

Meeldejäävaist kohtumistest muusikutega märgiksin veel tutvumist andeka helilooja ja koorijuhi Ahti Sonnisega, kes juba aasta tagasi saatis Eesti Raadio kaudu Riiklikule Akadeemilisele Meeskoorile soome koorinoote. Peaksime tutvuma lähemalt selle autori populaarsema balletiga «Pessi ja Illusio».

Tutvusin kontserdisaalidega nii Helsingis, Tamperes kui ka Turus. Saalid on huvitavalt ehitatud, erinevate akustiliste omadustega (ihkaks proovida).

Üliõpilasaulas oli võimalus jälgida kontserti neegerdirigendi Dean Dixoni juhatamisel. Eelmisel päeval olid olnud külalisdirigendiks ja solistiks hiinlased.

Helsingi kontserdisaali novembrikuu kavas oli ette nähtud 3 sümfooniakontserti ja 4 rahvakontserti, peamiselt külalisdirigentide juhatamisel.

Soome ooperiteatris kuulasime Puccini «Boheemi» prof. L. Funteki juhatamisel. Lavastus ja näitlejate osakujundus oli hea. Külalisena esinev itaalia tenor ei suutnud oma ülekeevat temperamenti taltsutada ja viskus mõnel momendil ansamblist välja.

Muidugi on raske ühe etenduse põhjal ooperiteatri kohta mingit kindlat hinnangut anda.

Turus oli võimalus kuulata linna orkestrit dirigent O. Edgreni juhatamisel ja õhtul vaadata Shakespeare'i «Tõrksa taltsutust», mis kanti ette väga tujuküllaselt. Lavakujundus huvitav. Üks vaheaeg. Muuseas, ka A. Kivi «Seitse venda» Helsingis oli ainult kahes vaatuses (etendus oli 1 tund ja 20 minutit lühem kui Tallinnas). See etendus oli mõjuvaimaks elamuseks kogu reisil. Toredad soome veljed. Ja milline Juhani! Üksikud pildid olid seotud meeleolukate vahelugemistega.

Huvi pakkus ka kunstinäituse külastamine. Eesti kunstnike töödest leidsime kataloogist vaid Adamson-Ericu maali «Pr. Varese portree».

Tunniajalise külaskäigu vältel ühte suuremasse filmistuudiosse vändati mitu kaadrit uut filmi ja kostitati lahetagust rahvast kohviga. Soomes valmib aastas ligi 30 filmi. Valmistamise aeg on kiire — ja filmidel pole vigagi.

Külastasime «Kalevala naiste» «Kekri õhtut», mis kujutas enesest vanade kommete meenutamist vaheldumisi ühislaulude laulmisega. Eesti rahvalauluna leidsime trükitud vihikust laulu «Ants oli aus saunamees». Eriline üllatus oli aga see, et minu naabriks osutus meie armas Liina Reiman. Kuigi tal liikumine pisut takistust teeb, heliseb ta meistrihääl nagu itaalia meistri viiul. Palju on L. Reiman töötanud oma hääle arendamisel. Meie noored näitlejad peaksid siit järeldusi tegema. Vaikselt helisesid tema mälestuskillud oma kaasaegsetest. Ja lõpuks Liina Reimanilt tervitusi kõigile kaasnäitlejaile.

Kõigile delegatsiooni liikmeile oli meeldivaks üllatuseks Aino Kalda päeviku «Päivänkirje» saamine, mis oli varustatud autogrammiga. Kirjutatud allkirjas oli tunda juba aastate raskust. Jahmatama pani mõni päev hiljem teade, et see oli surma käsi, mis oli rõhunud meistrikätt tema viimaste allkirjade andmisel.

J. Sibeliuse nimelise Akadeemia professori Taneli Kuusisto poolt läkitati Tallinna konservatooriumile tänukiri saadud albumi eest ja J. Sibeliuse foto tema allkirjaga. Selle suure mehega on Riiklikul Akadeemilisel Meeskooril viimaste kuude vältel olnud südamlikke sidemeid. Soome kultuuritegelaste Tallinnas viibimise ajal oli meil kohtumine külalistega lühikontserdi näol.

J. Sibeliuse «Südame laulu» kõlades palusime Sibeliusele viia meie koori rinnamärk. Neil päevil saabus koorile vanameistrilt südamlik tänukiri ühes foto ja allkirjaga.

Oma matka vältel olime koos ka kõigi nende soomlastega, kes külastasid hiljuti meid. Kohtusime kui ammuaegsed tuttavad.

Üldse, kui palju vastuvõtte ja soojust! Olime külas Nõukogude suursaadiku juures, Soome haridusministri juures, ülikoolides, kooridel. Küll kostitati meid kohviga teatrietenduste vaheaegadel ja rongisõidu ajal, pr. L. Vesterise ja I. Harmase külalislahkusest rääkimata. Ja soome kohv! Oi-oi!

Oli muidki meeldivaid hetki. Soome Heliloojate Liit saatis meie Heliloojate Liidule hiigelpaki oma kirjastatud sümfoonilisi partituure ja orkestrihääli. Ja mis puutub meeskoori repertuaari, siis rikastus see korrapealt. Rohkesti tuli raamatuid ja noote tuua — koju ja asutustele. Kuidas akadeemikud P. Ariste ja H. Haberman oma raamatukoguga Tapa jaamast Tartusse jõudsid, selle kohta pole mul siiani mingisuguseid andmeid.

Veel peab märkima Soome ajakirjanduse objektiivset ja täpset informatsiooni kahest ajakirjanduse konverentsist. Artiklid olid ulatuslikud ja varustatud vastavate fotodega.

Kui veel kord lasta silme eest läbi tutvumine vabaõhumuuseumiga ja olümpiastaadioni torniga, uute ülikoolide ja uute elamurajoonide külastamine, siis on mõndagi, mida mäletada, mida õppida ja mida koduski hinnata.

Tuleks järgnevalt tutvuda soome menukamate lavateostega. Sealpool oldi samuti huvitatud meie lavateostest. Kultuurialaste sidemete edasiseks tugevdamiseks on olemas kõik eeldused. Nii ühel kui teisel poolel on, mida näidata, mida kuulda lasta, mida tõlkida.

Ja kui üks Turu lehtedest avaldas pika artikli pealkirja all «Laul ja mäng — tugevamaid talasid eesti ja soome rahva sõpruse sillas», siis olen ka mina siitpeale seda usku.

1956

UNGARIS

Kahju oli kaotada kümmekonda põhjamaa suvepäeva, kuid ka küllakutse tulisesse lõunasse, Ungari Rahvavabariiki, oli paeluv. Uute muljete janu osutus tugevamaks. Ei saa ka salata, et oli vastupandamatu soov kohapeal tutvuda sealsete kooride ja kuulajaskonnaga; sest mine tea, võib-olla tuleb Riiklikul Akadeemilisel Meeskooril järsku mõttesse sõita Ungarisse nõukogude koorikultuuri tutvustama. Osa vajalikke küsimusi oleks siis ette lahendatud. Igal reisil on lõpuks ka oma praktiline külg: kuulates teiste rahvaste muusikat, saab selgemini hinnata koduseid saavutusi, teha õigemaid järeldusi ja seada uusi sihtjooni.

Niisiis asusime koos Eugen Kapiga pikale reisile.

Külaskäik kujunes kõigiti elamus- ja muljeterohkeks. Kohtusime paljude ungari heliloojate ja koorijuhtidega, viibisime kontsertidel, külastasime muusikaakadeemiat, rahvamuusika uurimise asutusi, muusikakirjastust, Budapesti raadiostuudiot. Viimases oli meil rõõmustav üllatus: võisime kuulata raadiosaadet, mille kavas oli Riikliku Akadeemilise Meeskoori esinemine.

Muidugi hoidsin mina eeskätt «koorikõrvad» lahti.

Ungaris on umbes 1200 koorikollektiivi. Suurem osa neist on segakoorid, kuid ka meeskoorilaul on populaarne. Hulgaliselt on veel sümfooniaorkestreid. Rahvahariduse instituut (mis vastab umbes meie Rahvaloomingu Keskmajale) valmistab ette ülemaalise kooriühingu ellukutsumist. Aga ka praegu on kooride tegevuse organisatsiooniline külg hästi korraldatud: maa on jagatud 19 rajooni, kus igaühes on koorilaulu alal juhtivaks jõuks üks paremaid kohapealseid dirigente, kelle ülesanne on abistada kolleege, läbi viia kahenädalasi suvekursusi jne.

Meil õnnestus kaasa elada kaht kooripidustuste sarja.

Esimene neist toimus kaunis Egeri linnas (umbes 130 km Budapestist). Siin võttis pidustustest osa 10 koori. Päeval oli tervitusparaad. Koorid avaldasid oma tänu pidustusi korraldavale linnale; kohalikud koorid ehtisid külaliskooride lipuvardaid kaunite lintide ja vanikutega. Vanemate kooride lippudel oli selliseid linte üsna rohkesti. Sama tseremooniat nägime hiljem ka Budapesti koorifestivalil.

Egeri pidustustel esineti ühendkoorina vaid ühe lauluga. Järgnevalt esitas iga koor üksikult 3—4 pala. Oli moodustatud ka žürii, kuid tema ülesanne seisis peamiselt selles, et hilisemal kokkutulekul kooridele nõu ja juhtnööre anda edaspidiseks tegevuseks. Võistluse põhimõttest on loobutud, sest tihtipeale on kooride taset võrrelda vägagi raske. Võistlusmoment jääb aga sellistel üritustel sellegipoolest alles, sest ega keegi taha ju teistest nõrgemini esineda! Kõigile pidustustest osavõtnud kooridele anti linna poolt mälestusesemed.

Kooride kavas oli küllaltki raskeid laule. Raskuspunkt oli repertuaaris peamiselt klassikal. Omapäraselt mõjus sellel kontserdil Budapesti pimedate koori esinemine. Unustades hetkeks korraldajate põhimõtte, tahaksin siinkohal ikkagi ära öelda, et kindlasti kuulus see koor kolme parema hulka nii oma häälematerjali kui ka eriti hingestatud ettekande tõttu.

Teist laadi olid Budapesti kooripidustused, mis samuti nagu Egeri pidustused korraldati 1919. aasta — sangaraasta mälestuseks. Osavõtvaid koore oli siin ligi 50.

Esimesel päeval oli üksikkooride esinemisi neljas erinevas kohas. Meil oli võimalik jälgida neist vaid kahte. Eriti paistsid silma Budapesti metallistide koor ja Debreceni segakoor: need kollektiivid esinesid haruldase kõlapuhtuse ja hea fraseerimisega. Suur edu oli ka Budapesti segakooril, mida juhatas Forrai Istvan.

Budapesti pidustuste teine päev toimus suures vabaõhuteatris. Osa koore paigutati lavale, osa kuulajaskonna hulka. Üks orkester oli lava ees sügavas orkestriruumis, teine saali taga. Ka laval esinevate üksikute kooriliikide koondkooride esinemist anti miskipärast edasi võimendajate kaudu (ühe koori esinemine olnuks sel viisil sama «võimas»!). Nii sega- kui meeskoorid esinesid hästi, valitud kavaga, kusjuures mitme teose esitamisel kasutati sümfooniaorkestri saadet. Kuid kohati andis end tunda, asetusest tingituna, kooride omavahelise kontakti nõrkus. Ungarlased ise väitsid, et nad alles koguvad kogemusi seda laadi muusikaliste pidustuste korraldamiseks.

Kui kõnelda ungari kooride häälematerjalist, siis kuuldu põhjal võib märkida, et tenorid on neil mahlakamad meie omadest. Basside kohta seda ei ütleks. Tutvusime eraldi kahe Budapesti

linna suure segakooriga. Üks neist esitas harjutusel F. Haydni pidustuste vastu valmistudes oratooriumi «Aastaajad». Otse hiilgava mulje jättis 130-liikmeline segakoor Forrai Miklose juhatusel, kelle meisterlikus ettekandes kuulsime G. Verdi «Requiemi». Kohtusime veel Budapesti raadio heatasemelise kooriga. Märkimata ei saa jätta armee 50-liikmelise kutselise koori esinemist — oli palju vokaalset sära, painduvat dünaamikat ja suurt laulurõõmu.

Koorijuhtide kaader on tubli, väga põhjaliku muusikalise ettevalmistusega. Ungari koorijuhte iseloomustab juhatamise selgus ja lihtsus. Ei mingeid vigurdavaid liialdusi laulude väljatöötluses.

Ungari koorijuhid ja entusiastid tundsid suurt huvi Nõukogudemaa koorikultuuri vastu. Vahetasime rohkesti kooriliteratuuri. Loodetavasti tiheneb tulevikus ka isiklik kontakt!

Nüüd veel mõningatest ideedest, mis tekkisid reisi praktilisele eesmärgile mõeldes.

Kas peaks ka meil olema mõtet üldlaulupidude vaheaastatel korraldatavate laulupäevade vormi mitmekesistamiseks? Ungari kooripidustused võiksid siin mõneski suhtes eeskujuks olla. Raskuspunkti neil kokkutulekutel võiks näiteks asetada kooride üksikesinemistele; see aitaks kaasa kooride üldise meisterlikkuse tõstmisele. Nii populariseeriks ka uut repertuaari. Mõeldavad oleksid erinevate kooriliikide, samuti puhkpilliorkestrite ja rahvatantsude päevad. Selliste kokkutulekute korraldamine oleks otstarbekohane usaldada parematele laulurajoonidele.

Ja lõpuks: miks ei korraldata viimasel ajal enam koolide laulupäevi?

Peale nende praktiliste mõtete tõime Ungari Rahvavabariigist muidugi kaasa suurepärased muljed sellest toredast ja töökast maast ning tema südamlikust rahvast, kes meid nii külalislahkelt vastu võttis, samuti soovi, et veelgi tiheneksid ja süveneksid meie kultuurisidemed.

1959

OLI HYVÄ MATKA

I

Soome alaliselt tegutsevate muusikaliste suvekursuste «Klemetti-Opisto» kutsel oli mul meeldiv võimalus Orivesil tutvuda selle asutuse tööga ja mõningal määral ka ise sellest osa võtta.

Need, juba kaksteist aastat tegutsenud pidevad kursused on mõeldud lauluõpetajaile ja koorijuhtidele, soololauljaile, klaverimängijaile, kandlemängijaile, deklamaatoreile jne.

Eriti tugeva mulje jättis üle maa kokkutulnud noorte 60-liikmeline sümfooniaorkester (juhatas Ulf Söderholm, Helsingi Ooperi dirigent). See orkester oli võimeline esinema kursuste lõpul Tamperes täiemõõdulisel sümfooniakontserdil küllaltki nõudliku kavaga.

Nelja nädala vältel said noored silmapaistvate pedagoogide juhtimisel orkestritöö kõrval õpetust ka oma erialal.

Heameelt valmistas kammerkoor. See koor on esinenud oma andeka juhi Harald Anderseni juhatusel ka välismaal. Nagu meiegi koorijuhtide segakoor, käib see koor 3—4 korda aastas koos.

Lõppkontserdil esines ka 100-liikmeline kursuslastest koosnev suur segakoor. Dirigeerimise õpetamise soodustamiseks töötavad veel väikekoorid.

Õpetamisega tegelevad soome silmapaistev muusikateadlane, pianist, dirigent ja helilooja Jouko Tolonen ja noor helilooja ning organist-dirigent Ilkka Kuusisto, ungari silmapaistev metoodik prof. Jozsef Peters, Sibeliuse Muusikaakadeemia klaveriprofessor Timo Mikkilä, itaallane Jolanda di Maria Petris ja kümned teised. Peab täit tunnustust avaldama «Klemetti-Opisto» tegevusele. See pakub õppimisvõimalusi nii algajaile kui ka edasijõudnuile, annab väärtuslikku sisu noorte muusikute suvepuhkusele.

Õppetöö toimub mitmeaastase plaani kohaselt. Oppeainena figureerivad erialade kõrval veel muusikateooria, muusika ajalugu, metoodika, juhatamise teooria ja praktika, hääleseade jne. Lõpetajad saavad vastavad tunnistused ja diplomid. Kursusest osavõtt on tasuline (välja arvatud kammerkoor ja noorte orkester). Õppetöö on pingeline.

Õppetöö vältel korraldati rohkesti kontserte silmapaistvate

soome muusikakunstnike poolt. Esinesid nii õppejõud kui ka kursuste kollektiivid. Nädalase sealviibimise ajal oli igal õhtul kontsert, kas siis väljasõidukontsert või lühikontsert kohapeal.

Kursuse algideed pärinevad soome silmapaistvalt kooritegelaselt prof. Heikki Klemettilt. Tegelikuks algatajaks ja kauaaegseks juhatajaks on tulihingeline Arvo Vainio, kes muuseas on korduvalt külastanud ka Nõukogude Eestit.

Minu ülesandeks oli esineda kursuslastest koostatud meeskooriga viimasel pidulikul lõppkontserdil.

Lõbusa soome-eesti segakeele vahendusel saavutasime üksteisemõistmise ja tiheda kontakti. On arusaadav, et juhuslik kombineeritud koosseis ja vähene aeg dikteerisid omamoodi piduliku improviseeritud tööstiili. Otse sangarlikku abi andsid Tampere lähedal töötavad Nokia meeskoori lauljad, kes ühes tamperelastega ei pidanud paljuks proovidest osavõtuks igal päeval matkata kümneid kilomeetreid. Esinemise päeval tuli abi veel Helsingist, Kotkast ja mujalt. Oli päris laulupeomeeleolu. Koor laulis püüdlikult ja suure andumusega.

Tervitusi meie kooridele tõi kursuste juhataja A. Vainio. Kingituseks sain A. Kivi «Seitse venda». Eelmisel päeval olin asutusele üle andnud eestikeelse «Kalevala», heliplaate ja noote.

Peab märkima, et Soomes tuntakse suurt huvi meie kooride vastu. Tõsi, vastastikune repertuaarivahetus vajab veel reguleerimist. Seni tuntakse Soomes peamiselt Miina Härma «Meestelaulu» ja «Tuljakut» ning Joh. Kappeli «Laululindu». Küllap oleme oma repertuaari tutvustamisega olnud liiaks tagasihoidlikud.

Ei võinud aga arvata, et Riiklikul Akadeemilisel Meeskooril on Soomes nii palju sõpru ja kuulajaid. Tuntakse suurt puudust meeskoori heliplaatidest ja paluti kaubandusorganeid mõelda nende turustamisele.

Koduteel Helsingis peatudes oli taas võimalus kohata Soome muusikaelu juhtivaid tegelasi: koorijuht-pedagoog ja autorikaitse ühingu juhataja prof. Martti Turunen, Ooperi kunstiline juht helilooja Tauno Pylkanen, Heliloojate Liidu esimees helilooja Olavi Pesola ning paljud teised.

Meelde jäävad kohtumised Sibeliuse Akadeemia rektori prof. T. Kuusistoga ning «Klemetti-Opisto» ühingu esimehe ja tuntud kooritegelase dr. L. Arvi P. Poijärviga.

Vist on ülearune lisada, et võimatu oli loobuda korduvast soome sauna ja kargete järvevoogude suurepärasest kombinatsioonist.

Ja valged ööd, sinijärved, ürgsed metsad ja kaljud — need on Soome matkavõlud.

1964

OLI HYVÄ MATKA

II

Sain kutse Helsingis tegutseva teeneka soome meeskoori «Laulun Miehet» 50. tegevusaasta juubelipidustustele.

Kutse oli ilmselt Eesti NSV Riikliku Akadeemilise Meeskoori Soome-matka järjeks — tollal arvati mind sealse koori sõpradeheliloojate nimestikku.

Varasemail külaskäikudel olen koori harjutustel isegi mõnda laulu juhatanud.

Laialdane tegevus nii kodu- kui välismaal on toonud koorile rohkesti kuulsust ja sõpru. Aastail 1921 ja 1923 on koori matkad ulatunud ka meile.

Tegevkoor on umbes 100-liikmeline. Sellega liituvad mõnikord ka vanemad lauljad, keda humoorikalt Urisevateks Ukodeks (Torisevateks Taatideks) hüütakse (nad ise leiutasid selle nime).

Koor on aktiivse organisatsioonina jõudnud soetada oma maja. Kuna osa sellest on välja üüritud, siis on ka koori finantsküsimused selle kaudu leidnud lahenduse. Majas on harjutusruumid, rohkesti kõrvalruume. Seinu kaunistavad õlimaalid Soome silmapaistvatest heliloojatest, koorijuhtidest, tähtsamatest organisaatoritest. Seintel on rohkesti karikatuure koori lauljatest ja toetajatest liikmetest.

Koori abistamisest võtab osa ka lauljate abikaasadest moodustatud organisatsioon «Laulu sõsarad» oma juhatusega. Koor peab tugevasti lugu siseelu rikastavatest ja liitvatest traditsioonidest, perekondlikest sidemetest. Näiteks on aastaraamatus koori

nimestikus ära märgitud ka laste sünniaasta, laulja eriharrastused, hüüdnimi jne. Rinnamärgid kajastavad kooris laulmise aastakümneid ja peast lauldavate laulude hulka.

Pidustused olid ette valmistatud suure organisatsioonilise meisterlikkuse ja ettenägelikkusega. Ilmus väga kaunis ning mahukas juubeliraamat, koori järjekordne ajakiri-bülletään, muid maitsekaid trükiseid ja valmis said ka vastavad medalid.

Külalisi oli kutsutud Rootsist, Norrast, Taanist, Saksa FV-st, Šveitsist ja Nõukogude Eestist.

Meeldejäävaks hetkeks oli Sibeliuse kodukoha ja haua külastamine. Laulumehed ja väliskülalised asetasid hauale lilli. Ainsasse sõnasse «Sibelius» on kätketud Soome loodus, tema järved, metsad ja kaljud, kõik sügavalt soomepärane. See pole nukrutsemise koht. Siit minnes viiakse kaasa elujõudu ja optimismi.

Oli võimalik viibida ka heliloója endistes eluruumides. Kõikjalt õhkus seda, mida meie nimetame sibeliuslikuks. Jõulisus, lihtsus, põhjamaine kargus. Sibeliuse 99. sünni-aastapäeva puhul väreles küünlahelk klaverile asetatud portreel. Kohal viibisid ka heliloója kaks tütart.

Peo sisuliseks kõrgpunktiks oli juubelikontsert Messuhallis B, mis silma järgi näib mahutavat umbes paar tuhat kuulajat. Kava koosnes kolmest osast. Viimases liitus ettekandeks ka sümfooniaorkester. Lauldi soome autorite teoseid. Nende viimistlemisel oli ilmselt rohkesti vaeva nähtud. Ega olegi kerge siduda asjaarmastajaid lauljaid pidevat tööd nõudva raske alaga, nagu seda on nõudlik *a cappella* koorilaul. Laulumehed tulid oma ülesandega hästi toime.

Kuigi enamiku koori lauljate eluaastad on keskea piires, kõlas koor meeldivalt ja nooruslikult. Dünaamilisest skaalast kasutati eriti keskmisi astmeid. Koori häälematerjal on põhjamaine, hääleomadused võrreldavad meie kooridega. Ka siin on muret kõrgete tenorite leidmisega.

«Koorilaeva» juhtisid vanad «merekarud». 31 aastat on koori juhatanud prof. Martti Turunen (hüüdnimega «Pyssy») ja endine juhataja dr. Arvi Poijärvi. Martti on kõva töömees. Kareda koore all õhkub soe süda ja tõsise näoga saadab ta teele humoorikaid ütlusi. Eesti koorijuhtidele on ta kolleegiks ka tennises. Lisab igale jutule mõtliku ja mõnusa «jo-jo».

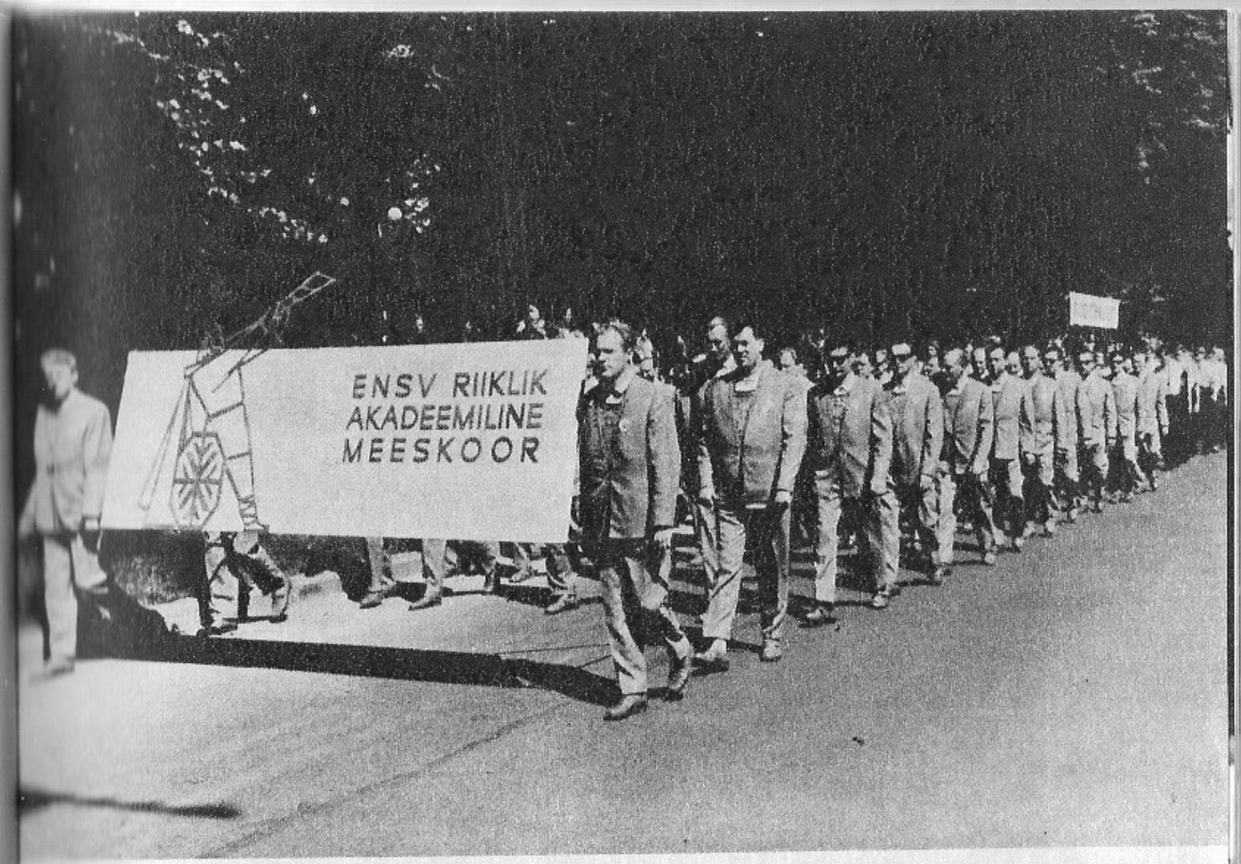

Nii tugevad kui kaljud suures meres . . .

Koor
Koorijuhid
Veteranid
Koorinõukogu

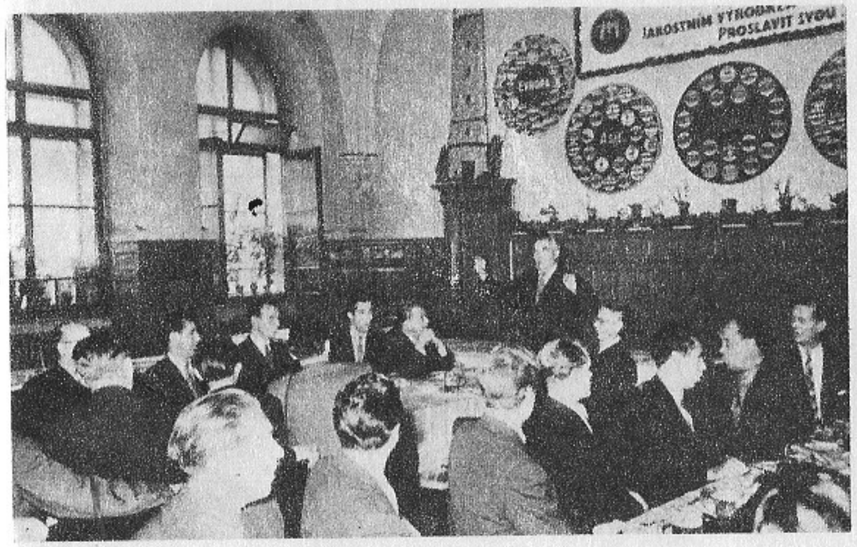

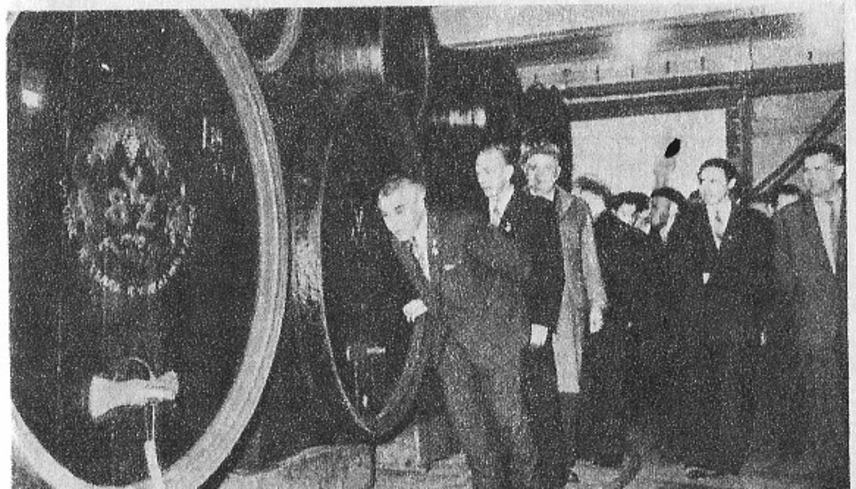

Tšehhoslovakkia matkalt
J. Sibeliuse kiri koorile
Soome kontsert lõpeb

Järvenpää 31 p. tokakuuta 1950.

Eestin Valtion Akateeminen Mieskuoro,
T a l l i n n .

Professori Gustav Ernesaksin kanssa suomalaisen kulttuurivaltuuskunnan välityksellä minulle lähettämästänne ystävällisestä tervehdyksestä, joka minua suuresti ilahdutti, pyydän täten saada lausua Teille lämpimän kiitokseni. Toivotan mainehikkaalle kuorollenne ja sen eteväille johtajalle parhainta menestystä ja yhä uusia saavutuksia.

Kunnioittavasti

J. Sibelius

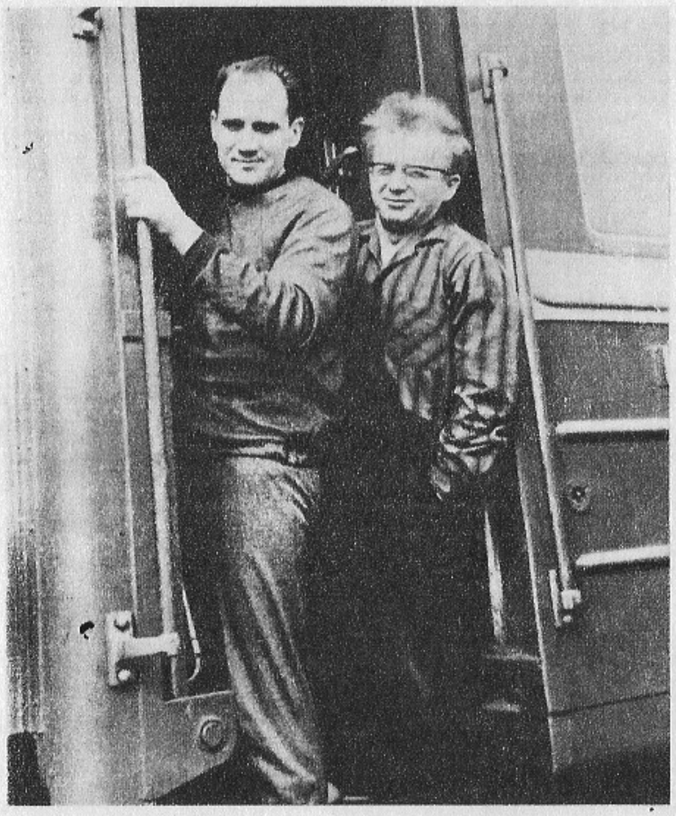

Mmmeie oleme aga mehed kui . . .

Troika

Bakuus

Bukhaaras

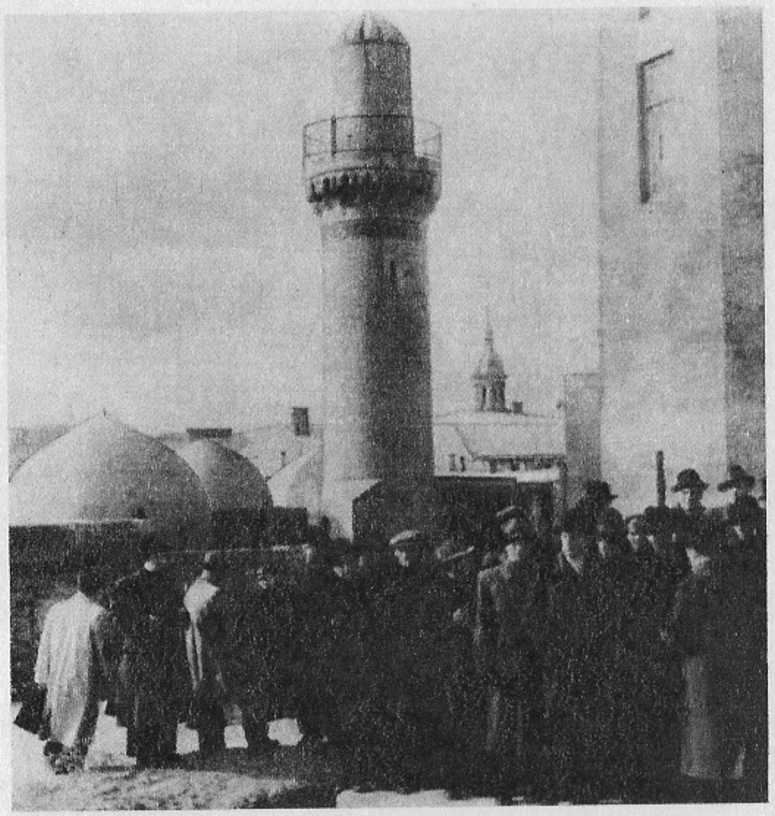

«Polügoonile minek»

«Laadimine»

«Laskmine»

Bassilaulja

Kohtumine Liina Reimaniga

Moskva teatriinstituudi noori

Tartu ülikooli kasvandik
G. A. Mednikjan, meditsiini-
doktor, professor

Karikaturist H. Bidstrup

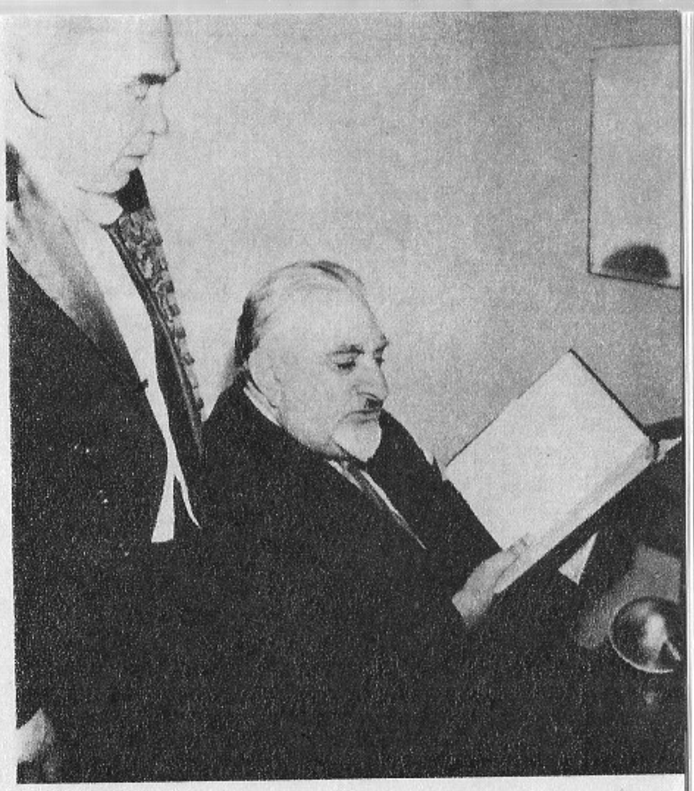

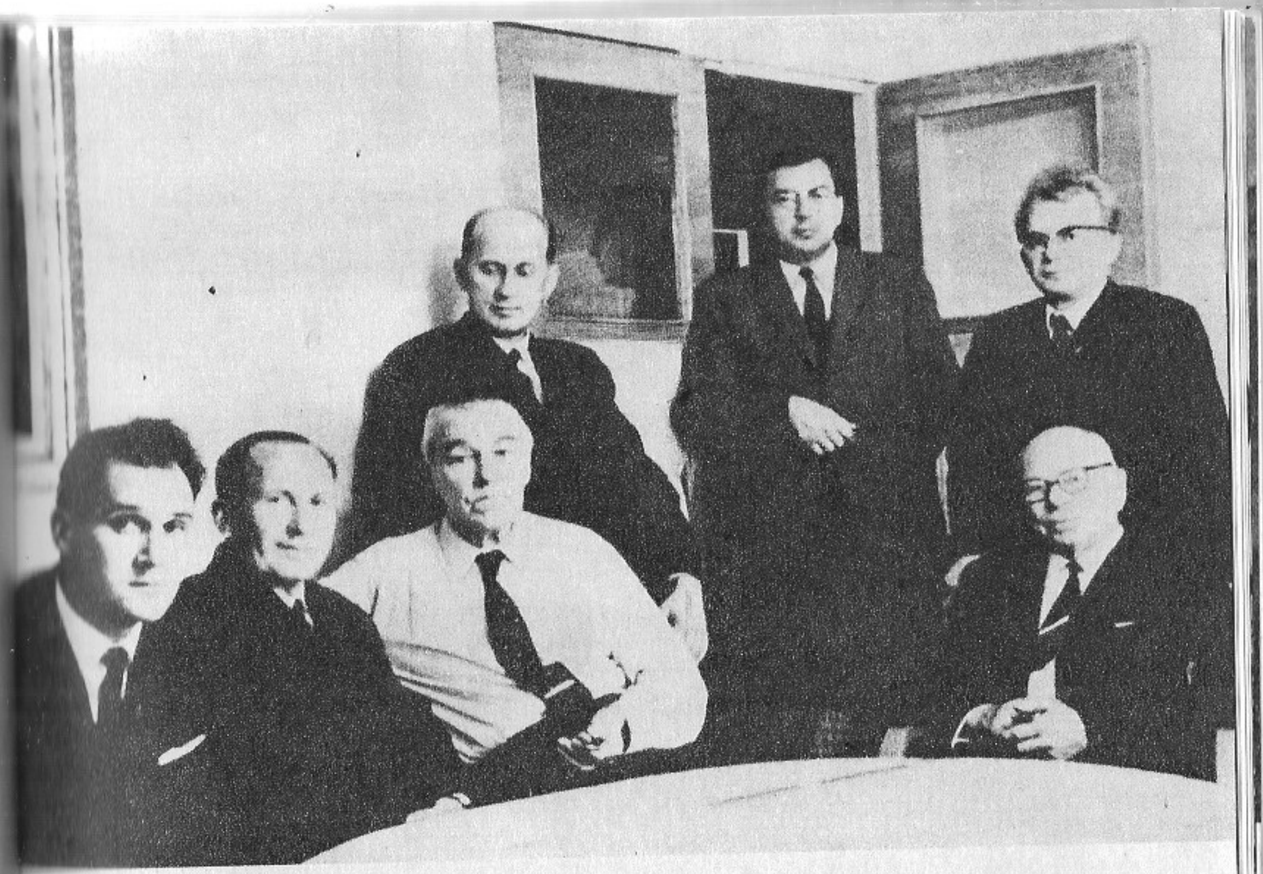

Soomes
Kohtumine J. Sibeliuse tütrega
Külas Juhan Aavikul
M. Under meeskoori kontserdil

Saatjaid Helsingi jaamas
Sõpru Ungarist . . .
. . . Moskvast . . .
. . . Soomest
Sõmeralt Sõrmikule

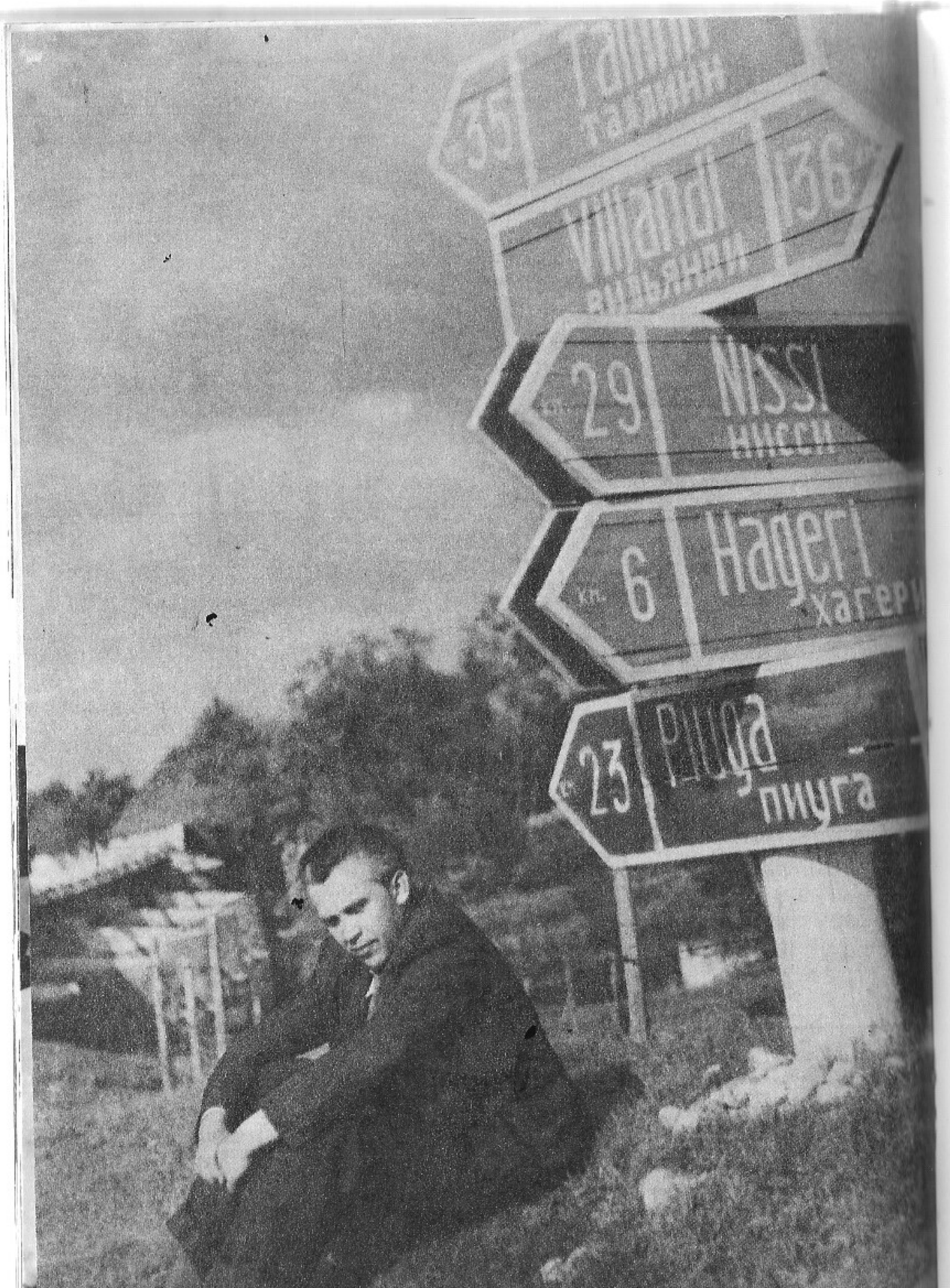

Oma nooruspäevil on ta paljude laulude kõrval loonud ühe meeskoorilaulu ka Pärnus. Mitmed kohtumised Helsingis ja Martti suveresidentsi saunas on juhtinud meie jutujärjed lihtsaks ja südamlikuks, nagu see üleaedsete vahel olema peabki.

Arvi Poijärvi on varasematel külaskäikudel kinkinud meile repertuaari ja kirjandust. Seekord nägin teda esmakordselt juhipuldis. Juba kahe laulu järel oli selge, et tegemist on omalaadse ja ereda interpreediga.

Pikk välismaalastest ja kaasmaalastest tervitajaterivi suurendas kontserdi pidulikkust, aplausist võisin lugeda sedagi, et RAM-i külaskäik Soome on jätnud jälgi. Meie koori poolt ulatasin juubilarile nahkköites heliplaatide albumi ja RAM-i vimpli.

Isiklikult oli mul üle hulga aja väga huvitav jälgida koori tervet õhtut täitvat esinemist. Tundsin end meremehena, kes arvestab välja oma laeva asukoha, suuna (on küll teada) ja sõidukiiruse taevatähtede järgi. Tahtmata tõmbad paralleele. Muutuvad selgemaks oma head ja vead. Selgemaks saavad ka su oma veendumused. Mõtted uitavad uutel radadel. Veelgi selgemaks saab kooride külaskäikude tähtsus rahvusvaheliste suhete arendamisel. Mind ei saa enam keegi veenda, et jalgpalli- või poksimatš suudaks sõprussidemeid südamlikumalt arendada. Muusika — see on kõige levinum rahvusvaheline keel. Kui mulle näiteks usaldataks maailma desarmeerimine, siis vahetaksin kõigepealt kõik aatomipommi väeosad «lauluroodude» vastu ja saadaksin nad «lahingusse» — otse «vaenlase» kodusse. Nendes lahingutes kaotajaid pole. Tuleb alalõpmata korrata, et meie planeedil on ammugi aeg diplomaatiliste nootide vahetamise asemel vahetada muusikalisi noote.

Samasugune tunne oli mul ka peolauas. Tuli veel kord juhatada Miina Härma «Meestelaulu». Koor esitas selle puhtas algkeeles. Juhatatav «instrument» oli kuulekas ja hästi reageeriv.

Külalisi austati juubelimedali ja aastaraamatuga. Ekskursioonid, pidulikud lõunad, vastuvõtud ja saunaskäigud vaheldusid mugavas rütmis ja heades tonaalsustes.

Seltskondliku osa kõrgpunktiks oli pidulik ball ühes «Urisevate Ukodega» ja «Laulusõsaratega» (informatsioon naistele: mulle öeldi, et moes on metsparditiivasinine ja hernesupiroheline).

Piltlikult tabas üldist meeleolu vanem kolleeg Šveitsist, kui ta

koorile šveitsi kella kinkides ütles: «Inimene ei pea elama siiski mitte kellalöökide, vaid südamelöökide järgi.»

Tahaksin veel märkida «Laulumeeste» üht suurepärast üritust. Aastate jooksul on koor välja andnud kaugelt üle 2000 leheküljе soome ja välismaa koorilaule. Need kolm paksu köidet on saanud soome meeskoorilaulu kasvatajaks ja õpetajaks.

Neid kogusid oleme ka meie kasutanud. Ainuüksi RAM on aastate jooksul esitanud 14 soome laulu. Üldse peaks märkima, et eestlased on laulnud soome laule enam kui soomlased meie omi. Laulukauba vahetuse tasakaalustamiseks on vaja Soome kooridele saata nii vanemat kui ka uuemat kooriloomingut.

Nüüd mõningaid lühimärkmeid.

Samal ajal esines Helsingis suure eduga ka Leningradi filharmoonia sümfooniaorkester A. Jansoni juhatusel.

Rühm Sibeliuse-nimelise Muusikaakadeemia üliõpilasi kavatseb külla sõita Tallinna.

On alanud Sibeliuse 100. sünni-aastapäeva tähistamise ettevalmistused. Ka meie RAM kavatseb sel puhul õppida Sibeliuse laule poole kava ulatuses.

Rohket huvi on äratanud meie eelseisev üldlaulupidu. Tuntakse huvi siiasõidu kui ka selle vastu, kas seda suurpidustust saaks jälgida, kas või killukaupagi, Eurovisiooni kaudu.

Võiks arvata, et Soomes valitses põhjamaine kõva pakane. Aga ei! Paavod ja Timod ei saanud sula tõttu suuskadele.

Noomida sain kah — miks on Soome lahe põhjakalda külastamisele järgnenud nii pikk paus? Muidugi kooriga.

Matk veenis järjekordselt, millised ülesanded on kooride tegevusel üldse. Üksnes laulja vaba aja veetmine pole ainuke eesmärk. Koorid on kandetalad sõprussillas.

Kooride tegevus nagu väljenduks matemaatilises vormelis: liita kõik hea, korrutada tulemus lauljate arvuga ja jagada see kogu planeedi elanikkonnaga. Nendele kolmele tehtele andkem roheline tee ja kõrvaldagem viimnegi tõkkepuu. Lahutamise tehet kasutagem ainult siis, kui on vaja midagi segavat kõrvaldada.

Meenutades veel kord reisi, häid muljeid, saan ka seekord lõpetada «ühetooniliselt» — oli hyvä matka!

1964

TEID MA TERVITAN

ALEKSANDER LÄTE 85-AASTANE

Täna on suur pidupäev eesti muusikuteperes. Meie auväärne ja armastatud helilooja Aleksander Läte pühitseb oma 85-ndat hällipäeva. Tema tööaastad on olnud täis tegutsemisvaimustust. Tunneme rõõmu, kui heidame lühikesegi pilgu meie vanameistri rohketele aastakümnetele. Me imetleme, kuidas ta on suutnud rikastada neid väärtustega, millel pole ainult hetkeline, vaid üle aegade ulatuv tähtsus.

Aleksander Läte sündis 12. jaanuaril 1860. a. Tartumaal Aakre vallas Pikasillal. Tema varast muusikahuvi ergutas alguses ema, kes oli omal ajal Helmes tuntud hea lauljana. Omakorda on seda huvi suurendanud Rõngu kihelkonnakooli õpetaja Rossmann, kes juhatas laulukoore ja puhkpilliorkestrit.

1876. aastal, kui Läte oli lõpetanud kihelkonnakooli, astus ta Valga seminari. Seal tegutses tollal pedagoogina Jānis Cimze, kelle tegevus on mõju avaldanud mitmetele eesti heliloojatele — nimetagem siin Kunileidu, Saebelmanni, Thomsonit. 1879. aastal asus Läte Puhja ja neli aastat hiljem Nõosse, olles kooliõpetaja ja koorijuht, Nõos ka veel köster-organist. Õpetajaks olles ei unustanud ta tihti Tartut külastamast, et oma muusikalist haridust ülikooli muusikadirektorite juures täiendada. Samal perioodil valmivad Läte esimesed koorilaulud.

Kuigi tollal kunstilised arusaamad olid väga kitsapiirilised ja ergutavad eeskujud puudusid, suutis Läte valitsevast liedertafellikust sentimentaalsusest tunduvalt vabaneda. Sellest perioodist tunneme mitmeid laule, mis on leidnud tee kuulajate südamesse: «Kuldrannake», «Ärka üles, isamaa», «Tuksuv süda», «Koju», «Kostke, laulud» jt. Näeme juba neiski lauludes, et Läte püüab leida oma rada. Ilmneb rütmiline vaheldus. Teravad punkteeritud noodid laulus «Kostke, laulud» on kui tulinooled tollal laialt lokanud kadakluse vastu, nende ringkondade vastu, kes olid vahetanud emakeele saksa keele ja meele vastu. Peale rahutu punkteerimise on ta meloodiakäikude kumeramaks väljendusvahendiks tarvitanud voolavat triooli. Mitu laulu on tal kirjutatud kahele koorile. Mäletame laulupidude päevilt, kuidas need mõjusid oma suurejoonelisusega, näiteks «Laul rõõmule».

Tundes aga oma piiratust tehniliste võtete alal, õnnestus Lättel kitsastest oludest hoolimata 35-aastaselt pääseda Dresdeni konservatooriumi, kus ta jätkas kompositsiooni ja klaverimängu õppimist. Kompositsiooni tehniliste võtete avardumine tähistas uut perioodi Lätte loomingus. Teoks said meeskoorilaulud «Meie tuba», «Kevadel», «Pilvedele» ja segakoorilaulud «Kui on kadunud», «Külakõrtsis», «Ei ole unenägu see» ja paljud teised.

Töödes kajastub endiselt punkteeritud rütm oma resoluutsusega, mis ühes trioolsete meloodiakäändudega annab lauludele eri ilme.

Püsiva ja järjekindla tööga oli Läte seega läbi murdnud eelmise sajandi asjaarmastajalikkusest ja astunud julge töömehena uude sajandisse. Lättest oli kujunenud meister. Asunud Tartusse, oli tema see, kes kujundas teoretiseerivast Tartust teguvõimsa muusikalise tsentrumi. Peatselt moodustas ta haritlastest, üliõpilastest ja vanemate klasside õpilastest sümfooniaorkestri, andes sellega esimesi eesti sümfooniakontserte. Kui tolleaegne sakslastest koosnev linnavalitsus keelas linnaorkestri mängijail selles orkestris mängimise, jätkas ta tööd asjaarmastajatega. «Igast raskusest peab üle saama» — oli tema elu juhtmõte. 1901. aastal asutas ta meeskoori, millest voolis ajapikku ühise toreda vokaalansambli. Lõpuks asus Läte oma kolme tubli üksusega (sümfooniaorkester, segakoor ja meeskoor) suurmeistrite monumentaaltööde ettekandmisele. (Nimetagem Haydni «Loomine», Händeli «Judas Maccabeus».) Tartu muusikaelu elavnes. Selle haripunktiks oli 1906. a. «Vanemuise» teatri avamine, mille puhul esimese sümfoonia- ja koorikontserdi kava koosnes ainult algupärasest loomingust.

See tihe ja äärmiselt pingutav töö ei võinud mõju avaldamata jätta Lätte tervisele. Tuli sõita mitmel puhul tervisepuhkusele ja tagasi tõmbuda elavast muusikalisest tegevusest.

Dirigendi ja pedagoogi töö kõrval avaldas ta trükis «Kuus laulu» tenori- ja baritonisoolole 1883. a. ja 1890. a. kogu «Seitse laulu».

Pärast Dresdenis õppimist (1901) avaldas ta suurema kogu «Aleksander Läte. Segakoorid» nime all, alljaotusega: Loodus, Süda, Isamaa.

Rea teiste kogude seas ilmusid Lätte toimetusel 1905. a. «Kodused helid», milles oli laule ka R. Tobiaselt ja K. A. Hermannilt.

1906. a. ilmus kogumik «Aleksander Läte. Meeskoorid», kuhu

on koondatud paremik tema varasemast ja hilisemast loomingust. Kõike, mis Läte on meie muusikaajalukku andnud, ei jõua siin loetledagi — lugu saaks liiga pikk.

1904. a. ilmusid esimesed neli soololaulu klaveri saatel: «Primula veris», «Kiigelaul», «Alpi lill», «Hea nõu».

Ka sümfoonilise ja kammermuusika alal on temalt töid. Need ei ületa küll tema väärtuslikumat kooritoodangut, kuid on ometi teedrajavad sammud. Aleksander Läte on olnud nagu sillatala, mida mööda eelmine sajand andis praegusele üle siira laulurõõmu, et see sajand teda edasi kujundaks. Läte oli oma ümbrust tugeva tahtejõu ja kriitikaga vorminud. Tema mõju rahva muusikalise maitse arendamisel oli suur. Ta oskas anda rahvale, mida see vajas.

Imetlusega märkigem tänapäeval fakti, et suur osa Lätte laululoomingust pole sugugi vananenud. Erksalt on helilooja vaadanud tegelikku elu, ühiskondlikke probleeme. Isamaa-armastus on olnud tugevaks ajendiks tema hoogsamate laulude tekkimisel.

Uute põlvkondadena olgem talle tänulikud kogu tema loomingu eest. Austagem oma auväärset laulikut. Tema töö on olnud suur ja viljakas.

On, kui kutsuks ta meid kõiki pingelisemale tööle — sõjajärgseile raskustele vaatamata. Võit on see, mis kroonib järjekindlat püüdlikkust ja suur on see võit, kui sa oled selle saavutamiseks andnud kõik, mis sul on: tahtejõu, mõistuse ja südame, nii nagu seda on teinud Vanemuise auväärseim laulik Aleksander Läte.

1945

VÄGA «ILLOS»

Istusin esimeses laulmise tunnis. Tundi andis õpetaja, kellel olid vuntsid ja viiul.

Sedasama meest kohtasin hiljem konservatooriumi koridorides ja tundides. See oli professor August Topman — nüüd juba paberid ja plaanid näpus. Nii kõndis ta alati uute ideede ja algatus-

tega oreliklassi ja direktori kabineti vahet. Direktor nägi kerge kohkumisega, et A. Topmanil on jälle küpsemas midagi uut, mida peaks ellu hakkama viima. Tol korral oli küpseks saamas mõte — avada uus klass muusikaõpetajate ettevalmistamiseks.

Alati oli A. Topmanil tegemist noortega. Ikka oli tal kellelegi nõu anda või mõni innustav sõna öelda. Julgesti edutas ta neid koorijuhtideks, kooliõpetajaiks, ja eks praegused keskealised muusikategelased ole peaaegu kõik nii või teisiti tema käe all olnud.

Peale oreliklassi juhatamise andis ta veel muusikaajalugu, harmooniat ja palju muudki, kui vastav õpetaja juhtus puuduma. Tunnid olid alati huvitavad. Tihti jutustas A. Topman asjust, mis õppekavas puudusid. Teoreetiliste pisiasjade vastu tundis ta vähe huvi. Õpetamine käis alati koos praktiliste ülesannetega.

Üliõpilaste hulgas kujunes eriti populaarseks A. Topmani sõna «illos», mis kõlas tihti pärast vastamist või ettemängimist. Seda kasutati nii õnnestumise kui ebaõnnestumise korral, viimasel juhul aga alatooniga, millest pidid ise edasi mõtlema, et väga «illos» see just polnud.

Meie koorimuusika arenguloos on prof. A. Topmani tähtsus eriti suur. Tema aktiivseim tegevusaeg langes käesoleva sajandi esimesse poolde, kui Tallinnas puudusid suuremad ja tugevamad eesti koorid. Kui K. Türnpu kulutas rohkesti energiat saksa kooridele ja alles hiljem rajas Tallinna Meestelaulu Seltsi, siis on Topmani osatähtsus sellel ajal eriti hinnatav. Juba Peterburi konservatooriumis õppimise ajal juhatas ta kolmekordset meeskvartetti, millest võttis muuseas osa ka Tallinna koorirahvale hästi tuttav lauluveteran A. Birk. Veel juhatas A. Topman Peterburis Eesti Käsitööliste Vastastikuse Abistamise Seltsi segakoori, mis sisaldas eneses ka eraldi esinevat nais- ja meeskoori. Olgu öeldud, et meeskoori kavas oli selline teos nagu Rimski-Korsakovi «Tark Oleg».

Hiljem Tallinnas juhatas A. Topman karskusseltsi «Valvaja» segakoori ja lühemat aega ka «Lootuse» segakoori. Kui aga päevakorral oli «Estonia» teatrimaja ehitamine, siis loodi oreli muretsemise summade saamiseks oriline segakoor. Hiljem jäigi see kollektiiv tegutsema «Estonia» Muusika Osakonna (EMO) segakoorina, millest kujunes tolle aja suuremaid ja esinduslikumaid segakoore. Korraldati rohkesti kontserte. Ka Soomes ja Lätis. Kanti ette hulgaliselt klassikalisi suurteoseid. Erilise tähelepanu osaliseks sai aga R. Tobiase, M. Saare, C. Kreegi, M. Lüdigi, A. Lätte, A. Kapi, J. Aaviku ja M. Härma looming. Nende heliloojate laulude meisterlik esitamine innustas autoreid uute teoste kirjutamisele.

See laialdane koorimuusika propageerimine jätkus, kui prof. A. Topman pärast K. Türnput (aastal 1927) asus Tallinna Meestelaulu Seltsi (TMS) juhiks. Võib julgesti öelda, et oma hea eeskujuga kasvatas TMS üles terve hulga uusi meeskoore. TMS-i kontserdid olid populaarsed nii Tallinnas kui ka mujal. Esineti välismaal, muuseas ka Skandinaaviamaades ja Kesk-Euroopas. Rohkesti kirjutati laule meeskoorile, kusjuures taas oli initsiaatoriks maestro Topman. Jällegi leidsid noored heliloojad oma uutele teostele ettekandja. Nii tutvusime E. Aava, R. Pätsi, E. Võrgu ja teistega.

Siin tahaksin avaldada mõningad muusikalised saladused, mida nii mitmedki koorijuhid ja muusikateadlased vististi veel ei tea. Nimelt on A. Topman meeskoorile seadnud mitmed laulud (A. Kapi «Palumine» ja «Mu süda», K. Türnpu «Priiuse hommikul» ja «Sanctus», J. Kappeli «Oleksin laululind», R. Tobiase «Õõtsuv meri» ja «Varas»), mis originaalina on loodud segakoorile. Ja kui keegi leiab oma vanade nootide hulgast käsitsi paljundatud rahvalauluseade segakoorile «Meil aiaäärne tänavas» fa-diees-minooris, teadkem, et autor on jällegi A. Topman, mitte R. Tobias, nagu see eksikombel on sattunud noodile. Nimelt «unustas» meister tihti oma nime teostele märkimata ja hiljem mõistatati mõnikord autoreid huupi. Ühele originaalsele meeskoorilaulule «Immitseb» on autoriks sattunud norrapärane Bjorgas. See on sattunud noodile vist pärast meeskoori õnnestunud Skandinaavia-reisi. Võõrapärane autorinimi tähendab jällegi Topmanit.

Koori dirigendi A. Topmani juhatamise laad oli tõsine ja väga terviklik. Ettekanne oli vaba efektitsemisest. Ent proovid olid väga lõbusad. Rohked kogemused ja hea inimestetundmine oli aluseks mõnusale tööle. Juhipuldilt kõlas vahetpidamatult lõbusaid lugusid ja ütlusi. Need kõlasid rahulikult, täppiminevalt. Juhtus tihti, et nali oli «viitsütikuga» — nii mõnigi mees märkas alles koduteel, et täna oli nalja tehtud just tema arvel.

Kui me praegu tunneme rohket rõõmu oma populaarsest koorikunstist, siis ärgem unustagem kõiki neid mehi, kes selleks on teed şillutanud. Ja kes võis arvata, et sügisel saja-aastaseks saava Peterburi konservatooriumi kasvandikest — R. Tobias, A. Kapp, M. Lüdig, P. Süda, M. Saar, C. Kreek, H. Eller ja A. Topman — kujuneb nii võimas eesti muusikauudismaa harijate brigaad, kelleta poleks kujutletav tänane õitseng.

Tuleval teisipäeval, 10. juulil, on sinul, August Jüri poeg Topman, kaheksakümnes sünnipäev. Sind tervitavad meie rohked koorid, koorijuhid, konservatooriumipere ja pikk-pikk rivi sinu õpilasi.

Sinu poisid ja tüdrukud tänavad sind tulemusrohke töö eest, see on olnud — kõige tõsisemas mõttes — väga «illos».

1962

VEART NAABRIMEES

Juubilarist on rohkesti kõneldud kui tublist töömehest meie rahvatantsu arendamisel. Olgem sellega nõus. Minul lubage sõnake lisada tema mererajoonist naabrite nimel.

Naabrid oleme nii töös kui ka pärast tööd. Filharmoonia rüpes on kõrvuti nii U l l o T o o m i rahvatantsurühm kui Riiklik Akadeemiline Meeskoor. Mõnikord suviti oleme vabaõhukontsertidel esinenud üheskoos.

Juubelitel on tihtipeale kujunenud kauniks kombeks kõnelda rohkem enesest kui juubilarist. Lubatagu siis ka minul täna sellest tavast kinni pidada. Meie mõlemad oleme Kadriorust, Oru tänavast. Vist sellepärast, et iga viie aasta tagant on üldlaulupeole hea ligi kõndida. Koduses miljöös on Ullo Toomi andreslikult tõsine. Küllap ta sellepärast siis väljaspool kodu rohkesti kepsu lööb, see tähendab — tantsu õpetab. Pole temas märganud kunagi pearulikke riukaid. Vähe ärplemist ikka on — kuid piirikivid seisavad ja kraavid on korras. Mees ise müttab mesilastega ja televiisoriantenniga. Oma hundid õpetab ta jooksma mõlemat

pidi. Kui sul mõni mootor või masin abi vajab, ole kindel, et Ullo Toomi on paugupealt nõus seda lahti võtma. Ja et ta seda uuesti kokku oskab panna, ilma et väga palju mutreid üle jääks, näeme sellest, et ka tema «Pobeda» sõidab laitmatult nii ettekui tahapoole.

Aga kui laupäeviti meie teeneliste majast, sest ka tema kaunis kaasa on värske teeneline õpetaja, kõlab naabri nooriku hele heal — Oru rahvas, tulge sauna, — siis, olge kindel, kütab peremees oma viimase võimaluseni automatiseeritud, moderniseeritud ja mehhaniseeritud saunas sulle niisuguse leili, et tänad südamest, kui ükskord tulema saad. Heameel pealegi, et kodutee allamäge.

Mäletan tänast noort tantsutaati esinemas muusikamuuseumi rahvapillimeeste hulgas kümneid aastaid tagasi. Ta on pillimees nüüdki. Viiul on tema lemmikpill. Kui aga kellelgi peaks õnnestuma tantsutaati juttu puhuma ahvatleda — kaubelge välja tema võrratu «Kõversuu küla» lugu.

Nii et kallis naabrimees, Oru tänava ülede poole otsas, luba lisada ka oma alt-naabrite hääled üldisse juubeli kiidukõminasse.

1962

METS MÜHAB ÜMBERRINGI

Lõuna-Eestis, Viljandi mail, suurtest teedest eemal ja läbi mitme metsa on paik, mille nimeks on Hüpassaare. Igal kevadel, kui kased veel hiirekõrvus, ilmub siia laane puie peitu metsavana ja jääb nii kauaks, kuni langevad viimased kuldsed kaselehed. Siis ilmub ta jälle Tallinna, inimeste keskele, hoidudes suurest kärast ja suurtest inimhulkadest. Nähtavale tuleb vaid siis, kui kuskil kõlab koorilaul. Miks ilmub ta just siis?

Aga sellepärast, et Hüpassaare iidsetes metsades asub meie suurim koorilaulude sepikoda. Ja meister käib neid vahetevahel inimeste keskel kontrollimas — kuidas helisevad ja kõlisevad tema uued sepised.

Suures laanes tõlgib meie noor metsavana metsade kõnet laulude keelde, s. o. inimhinge keelde. Jah — see metsataat tunneb meist kõigist kõige paremini metsade juttu, ta on parim spetsialist kõikide puie, lindude, metshaldjate ja kasepiigade keelemuretele.

«Mets mühab ümberringi» — kume ja karge põhjamaine meloodia. Juba lendavad pilved, tuhisevad tuuled. Lihtne kõver kuuseke jäädvustatakse alatiseks noodijoonestikule. Helinal vuliseb selge allik ja lõõritab lõo, metsavana lemmiklind.

Möödunud aasta ilusate suvepäevade keskpaiku kogunes Pärnu kaunisse kuurortlinna rohkem kui 200-liikmeline omapärane segakoor, vabariiklik koorijuhtide segakoor, mille iga osavõtja elab eri paigas. Otsustati kontsertide vaheajal metsavana püüdma minna. Pikk busside rodu veeres Lõuna-Eesti maanteid pidi Hüpassaare poole. Kui lõpuks teed otsa lõppesid, siis kõnniti veel jalgsi läbi mitme metsa. Õhus oli tunda martsaarelikku atmosfääri. Ja kuna asjaosaline meie tulekust midagi ei teadnud — tabasime meistri keset laulude sepikoda. Ja me laulsime seal kaua, kaua.

Kui arvate, et metsavana on suure halli habemega vimmas vanamees, eksite. Habe on, aga see on must, kikkis ja erk. Kuigi ta tundis end algul meie keskel kui kala kuival, siis peagi hargnes ladus ja südamlik jutt, s. o. meie kõnelesime ja tema noogutas pead. Sest tavaliselt paneb ta oma kõne kirja ainult noodijoonestikule, ja veel rohkem — nootide vahele. Tema laulude «teine plaan» heliseb alati meeldivalt.

Kas pelgab ta rahvast? Jah ja ei! Üks on aga kindel. Ta armastab teda väga, isegi nii väga, et ta sellest sõnakestki ei räägi.

Ta on rahva hulgast oma sepikoja varaaitadesse kogunud tohutul hulgal laulude maaki. Seda on ta uuesti sulatanud, uusi sulameid leiutanud ja neid uutesse vormidesse valanud. Järjest ilmub uusi teoseid, loodud suure meisterlikkuse ja hea maitsega. Neist on mitmed arendatud suurteks monumentaalseteks teosteks, mida võivad ette kanda ainult suuremad ja paremad koorid.

Teoste teemade enamik viib meid loodusesse või rahvalaulude mitmesuguste teemade ringi.

*

Ühel varasel kevadisel päeval tabasin võluri linnamüüride vahel. Esimest korda kuulsin ma, et ta lausus terve rea lauseid ja seda ennekuulmata pahases toonis. Metsataat oli vihane. Ta istus oma laulualasi ees ja lehitses küllaltki nimeka Euroopa suurmeistri rahvalauluseadeid: «See on häbematus, huligaanitsemine! Kuidas võib rahvalauluga niimoodi ümber käia, helina asemel on kolin ja kära? Kus on muusika? Kus on rahvas? Kuhu jääb laul ja luule?»

Jah, nii on — rahvas ja rahvalaul, see on taadile püha.

*

Üpris õrnaks muutub meister siis, kui ta laulab oma võrratuid hällilaule. Ja neid on tal palju — igaüks eriilmeline. Tihti pöördub ta hellade lapsepõlvemeeleolude poole ja eriti suur on tema armastus oma ema vastu.

Ise ta ei nõua kodumaalt rohkem kui «suutäis leiba ja jalatäis maad», kodumaale aga annab ta kõik.

Koorijuhid õpivad teda tavaliselt tundma kahel korral. Esimene mulje on see, et ta laulud on teistega võrreldes raskemad, nõuavad väga head vokaalset taset ja juhilt head oskust. Nad on teiste autoritega võrreldes polüfoonilisemad ja mõjuvad omapärase harmoonia tõttu harjumatutena. Kui aga ettekandjal on küllalt tehnikat ja maitset, avaneb talle autori lauludes uus, senitundmata ilu. Neis on sügavat loodusetunnetust. Isegi nukramatest teemadest hakkab paistma päikene. Kõik tema loodus-pildid on läbi põimunud ja läbi kasvanud rahvaviisi käändudest.

Kui aga Hüpassaare võlur puudutab ühiskondlikke suhteid, siis asub ta kindlasti vaeslapse, karjapoisi ja sulase poolele.

Rahvalaule käsitab ta peaaegu eranditult polüfooniliselt. Tema polüfoonia pole aga kuulajale üle jõu käiv ega koormav – polüfoonia polüfoonia pärast. Siin elab iga partii küll iseseisvat elu, on aga suurepärases seoses ja proportsioonis teosega.

Võiks arvata, et eraklikuna tunduval meistril puudub huumor. Ei! Ka siin valitseb sama proportsioon tõsise ja lõbusa vahel, mis on omane eesti rahvaluulele. Kõiges kajastub aga humaansus, inimese ja looduse armastus, ilu.

Kes on siis see laanesepp, kes on kodus nii laanes kui ka rahva hinges?

See mees on Mart Saar. Ta on viljakas haru 100-aastase Peterburi konservatooriumi tamme tublist tüvest, mis kasvatas meie rahva jaoks niisuguse laanehiiglase.

Passiandmed näitavad, et Mart Saar on 28. septembril 1962. aastal 80 aastat noor.

Igatahes esimesed 80 aastat pole näidanud hetkekski seda, et meistri töölaud on tolmune ja mahajäetud. Igavene on tõde — kui meister töötab, on ta noor.

Lõokene lõõritagu sulle tervituslaulu ja metsade müha andku sulle jätkuvalt jõudu ja tervist!

1962

VILLEM VIIEKÜMNENE!

Kas võib see tõsi olla, et sina, VILLEM KAPP, oled täna viiekümnene?

Võib olla küll — ja oledki. Juba aastakümneid oleme kuulnud su teoseid kontserdisaalides, laulupäevadel, laulupidudel.

Su muusikalised jäljed on juba ammu olnud hästi nähtavad nii instrumentaal- kui vokaalalal.

Kallis Villem viiekümnene! Igaühel on sel puhul pisut ütlemist. Sa ise ja sinust nooremad ütlevad — näe kui vana juba. Ja endalegi tundub see esimestel päevadel nõnda. Kuid see annab peatselt järele.

Vanemad heliloojad ütlevad — ah alles viiekümnene — kui noor. Ühesõnaga — mõnesugune segadus.

Sulle kardetakse öelda, et oled noor helilooja, kardetakse aga ka öelda, et oled vana helilooja. Mõlema puhul on sul pisut piinlik. Ei taha olla ei «alles noor» ega «juba vana». Ise sa arvatavasti lepid «maestroga», millega tavaliselt pöördutakse muusikute poole rahalaenamise puhul.

Aga eks need viiekümnesed oleks õige arvata vanemate noormeeste rühma, ja asi on kombes igatepidi.

Ära kohku sellest, kui nendel juubelipäevadel on inimesed su vastu erakordselt lahked ja liigutavalt südamlikud. See asi paraneb peatselt pärast pidustusi, kui elu veereb oma argipäevaradadele. Seda kaunistavad jälle ülesanded ja su enda töö.

Tööd oled sa teinud tugevasti — ja ees on hulganisti Hüpassaare martsaarelikke tööaastaid.

Su elu suviviljad on juba noodiaunades. Sinu voogavad põllud on andnud rohket saaki kogu rahvale.

Sa oled toitnud rikkalikult koorirahvast. Su laulude viljapead pole uhkeldanud tuultes teradeta. Ei tea nimetada ühtki su laulu, mida peaks aganate hulka arvama.

Su künnivagudel ei märka sulepeast imetud ja igavuse hallidest koidest puretud tungalteri. Tuuled sinu põldudel voogavad lihtsates ja selgetes meeleoludes. Paitavad kõrvu.

Sa ei armasta kuulajatele muusikaliselt vastu kõrvu lüüa ega sinna pindu torkida.

Su meloodia pole väljamõeldud rütmiline vigur, ta elab tingimata ka horisontaalset elu. Tal on kandvus, tal on tämber — teda kantakse edasi meeldiva emotsionaalsusega.

Sa ei joonesta oma meloodiajoont joonlaua abil ega tao sinna haamriga takti juurde, sa joonistad ja koloreerid need südametoonidega.

No oled romantik, mis siis sellest. Kuigi mõned ütlevad, et muusika ülesanne on inimest ainult mõtlema panna. Ja tõsi, mõnigi kord kuuleme vägagi mõtlemapanevat muusikat. Sina leiad sellele aga alati juurde ka tundetoone.

Su looming tundub looduslähedasena. Su laulud pole kivimüüride vahel kasvanud linnapoisi laulud. Neis on hea annus tugevat ja tervet maa hõngu — ja Viljandimaa lopsakust.

Sa ju oledki kasvanud Suure-Jaani viljaannirohkel pinnal. Kui palju on sealt võrsunud tüsedaid töömehi muusika alale!

Suure-Jaani sa armastad — ja Suure-Jaani armastab sind.

Et just sina Lehola Lembitust ooperi kirjutasid, ei saakski vist teisiti olla.

Täna sa möödud oma ühest esimesest tõsiselt võetavast elu kontrollpostist. Suur rajameister loeb viiekümnendat ringi. Sa lehitsed oma elu mälualbumist isa ja ema, oma õpetajate ja sõp-

rade pilte. Oled heldinud ja liigutatud. Sest nii on see juhtunud kõigi kontrollpostist läbiminejatega.

Kallis Villem viiekümnene!

See läheb mööda — kahjuks läheb mööda. Aga see pole veel kõige halvem.

Oma senise elu tuumad oled sa jäädvustanud paberile. Oma eeloleva pika elukroonika pead sa otse vanakapiliku visadusega samuti üles märkima. Ära ole laisk seda tehes.

Ole kindel ühes — kogu koorirahvas peab su lauludest lugu, ja mitte üksnes tänasel juubelipäeval. Ta on seda teinud ka varem. Ta teeb seda kindlasti ka pärast tänast — noort juubelit, pärast keskmisi juubeleid ja pärast suuri juubeleid. Need kõik seisavad sul aga alles ees.

Villu, tervist!

1963

VAATA, SIIN ON INIMENE!

Tuglase nime kuulsin esmakordselt õige varajases nooruses. Isa jutustas sageli, et ta oli viibinud 1905. aastal üheaegselt kirjanikuga vanglas. Neist jutustustest sai tõenäoliselt alguse ooperi «Tuleristsed» loomise mõte.

Hiljem söövitas mu kauaaegne emakeele õpetaja August Õunapuu Tuglase nime alatiseks Kreutzwaldi, Koidula, Liivi ja Suitsu auväärsesse rivvi. Ja seda säärase selgusega, et sõna Tuglas muutus minu jaoks otse kui tuletungla võrdkujuks.

Tema muude teoste hulgas vapustasid mind eriti Eesti Kirjameeste Seltsi ja Juhan Liivi monograafiad.

Erakordselt rõõmustasin, kui aastakümneid hiljem ühel üldlaulupeo päeva lõpul tõi helilooja V. Reiman meile külla Tuglaste abielupaari.

Siitpeale olen võinud piltlikult öeldes tundide viisi istuda vanameistri palge ees ja kuulata lõputuid lugusid möödunud aegade sündmustest ja inimestest. Kahju vaid, et mu mälumagnetofon

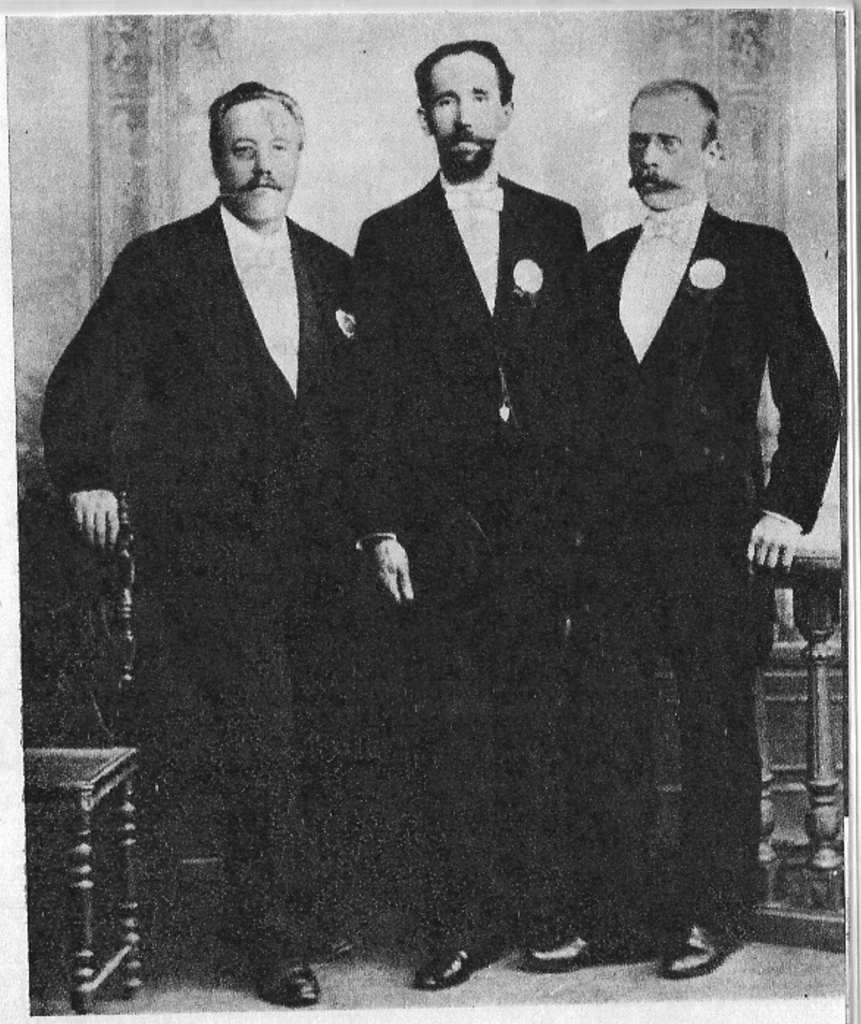

K. A. Hermann,
J. Kappel, K. Türnpu

J. Simm, R. Ritsing,
T. Vettik

J. Simm. A. Läte ja J. Simm.
A. Läte. A. Kapp. M. Saar

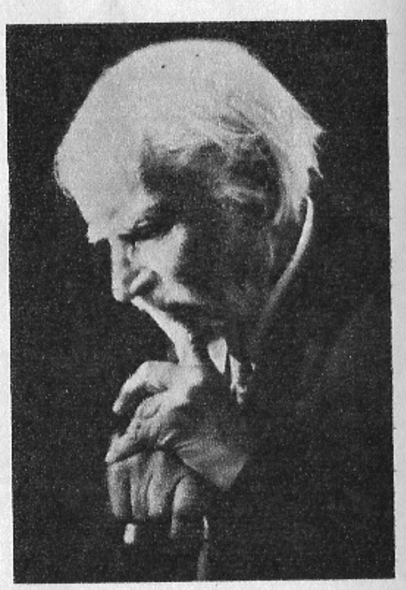

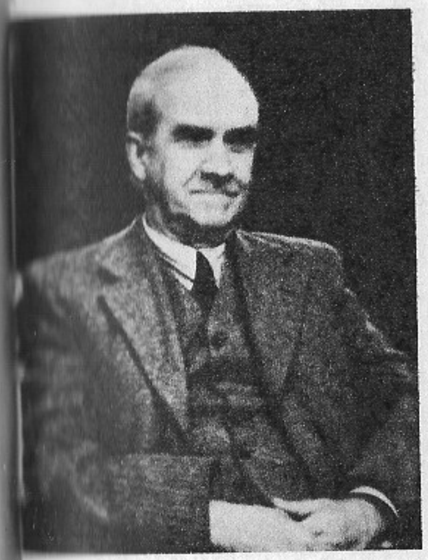

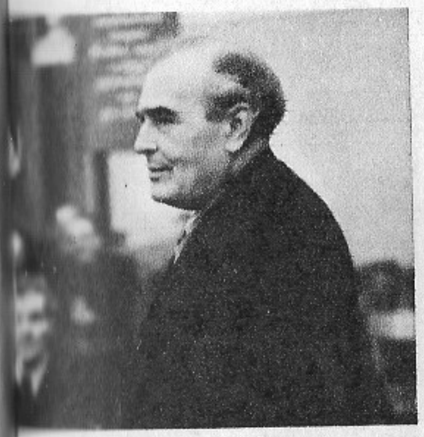

A. Topman. V. Kapp.
G. Ernesaks, O. Roots
ja E. Turgan. J. Aavik.
J. Vaks. A. Lemba. A. Kapp,
M. Saar, H. Eller ja
M. Lüdig. H. Eller.
V. Alumäe

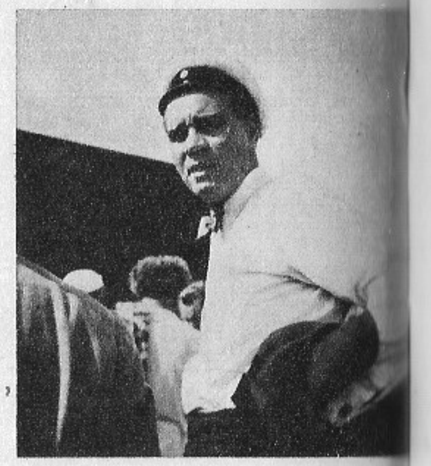

Grupp eesti muusikuid 1940/41. aastal
R. Kull ja heliteose «Suitsev Siinai» autor J. Hiiob
E. Aav. F. Tuglas. K. Ird. K. Leinus. U. Toomi

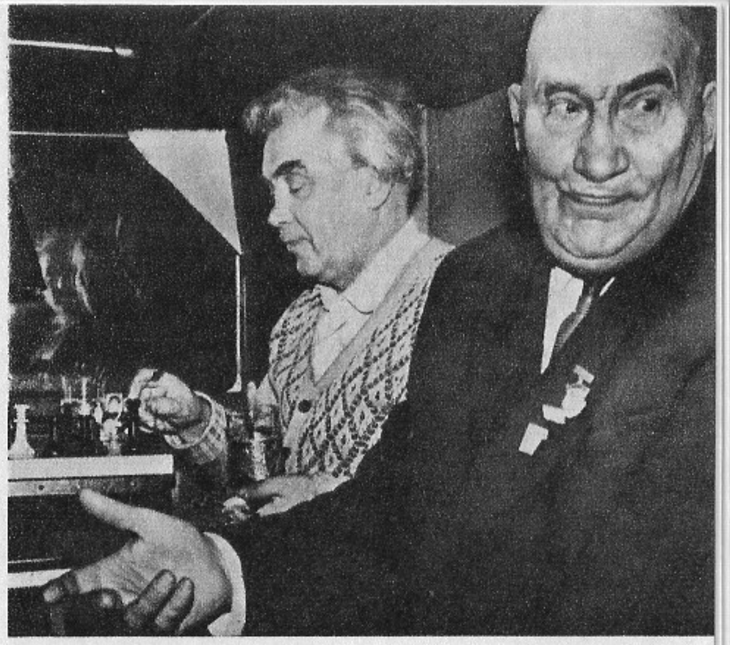

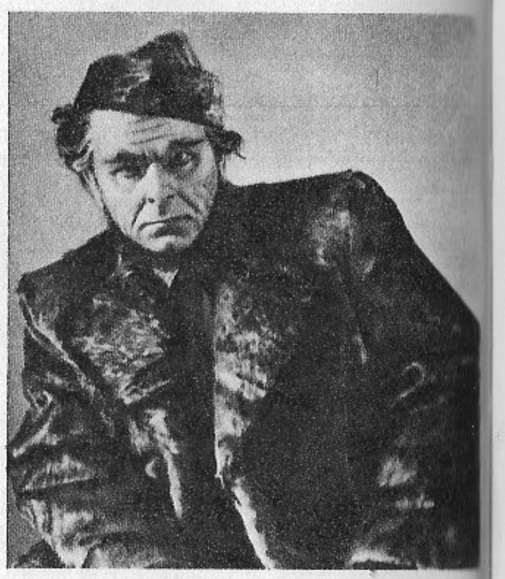

Elo Tuglas, Friedebert Tuglas ja G. Ernesaks

Kuidas jääb siis ülikooli segakoori asutamisega?

T. Kuusik Ungru krahvina

on vähese salvestusvõimega. Kahju, et palju temalt kuuldust on märkamatult voolanud aegade merre. Kõik need jutustused on olnud erakordselt täpsed ja veenvad. Saagu neist uued köited!

Vahel kõnnin mööda, vahel julgen ka sisse astuda — Vabaduse puiestee varjuldasse aeda, kus võib ikka märgata suitsu tõusvat vanameistri puhkepingi kõrval olevalt tuleasemelt. Siin vist põletatakse mälestuste maagist kõik ülearune. Et see, mis jääb, oleks kui väärismetall.

«Ma kaitsen iga elavat puud,» kuulsin kord teda ütlevat. Ei — iga lille, iga putukat, iga looduse killukest kaitseb ta oma aias ja kõikjal, kuhu ta reisihimuline jalg teda viib.

Ja eks osa loomingut jätkugi siin aias, kalli kaasautori abiga. Siin õitsevad lilled ja roosid — igaüks oma värvi ja vormi täiuses.

Tundub, et kirjanikul pole ühtki elusektorit, kuhu ei ulatuks ta korraldav, viimistlev vaim. Aias, toas, kogu ümbruses valitseb mingi kõrgmägede atmosfäär.

Siin kõnnib tark aednik, kes tunneb külvamise, kasvamise, pookimise, tagasilõikamise ja saagikorjamise saladusi.

Siin jätkub ka praegu töö sõnasõelaga. Köidetakse uuteks vihkudeks küpseid vilju.

Suure ja targa kunstniku tulisulg on ikka iginoor.

1965

KONSTANTIN TÜRNPU MÄLESTUSKIVI AVAMISEL

Öeldakse — kivid võivad kõnelda ja jutustada paljust. Öeldakse isegi, et nad võivad kisendada.

Täna aga jätame siia K. Türnpu noorusmaile laulukivi, mis kõnelgu teekäijaile töökast inimesest, koorijuhist ja heliloojast Konstantin Türnpust.

Aeg võib vaagida, koguni paigast paika tõsta nii kive kui tegusid, ent aastakümnete puhastustules jääb alati püsima kõik see, mis on teeninud edasiviivat elumõtet ning aidanud inimesi paremini ja sisukamalt elada.

Ärgem peatugemgi täna K. Türnpu elulooliste andmete juures.

Need ei ole praegusel hetkel kõige tähtsamad. Vaadelgem vaid seda, milles K. Türnpu veel tänagi meie keskele elama on jäänud.

Me olime ja oleme praegugi õnnelikud oma viimase üldlaulupeo harukordse õnnestumise üle.

Aga täna mõtleme hetke ka neile, kes on olnud niisuguste suurepäraste ürituste arendajaiks enne meid. On ju laulupidusid korraldatud juba 96 aastat ja viimane, kuueteistkümnes üldlaulupidu — laulupidude pärl — näitas kõige ilmekamalt, kui kauni ja väärtusliku pärandi on kinkinud meile me eelkäijad.

On õisi, mis õitsevad kord aastas. «Öökuninganna» õitseb vaid mõned tunnid ja sedagi öösel.

Meie laulupeo uhke õis — «päevade kuningas» — õitseb taas iga 5 aasta tagant 3 päeva, ja õitsemise vaheaastail istutatakse noort metsa ja rajatakse uudismaid.

K. Türnpu on olnud kauemat aega üheks silmapaistvamaks tõrvikukandjaks meie möödunud laulupidude pikas rongkäigus.

Kui lugeda «Laulu ja mängu lehe» ja «Muusikalehe» vanu koltunud lehekülgi, siis näeme, et nendes on ikka ja jälle rõhutatud K. Türnpu nime. Ka seda, et ta juba noore mehena ilmus üldjuhi pulti ja võitis tormiga kõigi südamed.

Eks olnud hiljem jällegi K. Türnpu see, kes püüdis esmakordselt lauljate peret organiseerida, et veelgi paremini edasi arendada üldlaulupidude väärtuslikku traditsiooni.

Ja kui mõne nädala eest tõsteti esile teiste kooriliikide seas ka meeskooride head esinemist — ärgem unustagem jällegi meest, kes varavalges oli kündmas.

Juba möödunud aastasaja lõpul asus noor Türnpu «Lootuse» seltsi meeskoori juhiks ja saavutas sellega silmapaistva tunnustuse.

Tähtsamaks ja hinnatavamaks sammuks oli Türnpul tema tulek Tallinna Meestelaulu Seltsi — tänase K. Türnpu nimelise meeskoori juhiks.

Siitpeale hakkas meie meeskoorilaul veelgi jõudsamalt edasi sammuma ja rahvusvaheline tunnustuski ei jäänud tulemata.

Koori tegevus avaldas mõju ka meie meeskoorialase repertuaari rikastamisele ja väljaandmisele. Meestelaulu Seltsi omaaegsed väljaanded on veel praegugi hästi kasutatavad.

Teiste inimeste mõtteid ja enne tehtud tegusid pole ju raske korrata. Olla aga esimeste teerajajate seas — see pole igaühele jõukohane. Türnpu pidi ise leidma õige tee. Ta otsis, eksiski, aga leidis. Ja leidis tee ka oma rahva juurde.

Olles tegev lektorina koorijuhtide kursustel, jagas ta oma rohkeid kogemusi paljudele järglastele. Neid ei ole enam palju, kelle õpetajaks on olnud K. Türnpu. Aga eks ka järgnevad põlvkonnad on nii-öelda lastelastena osa saanud meistri pärandusest. Eks nüüdki toimu pidevad koorijuhtide kursused. Eks nüüdki elavad neis edasi vanade meistrite mõjud.

Arvan, et palju on niisuguseid Türnpu õpilasi, kes pole temalt saanud ühtki õppetundi, kuid kes on olnud eluaeg tema õpilased.

On harvaks jäänud aga nende lauljate read, kes kunagi laulsid Türnpu kooris.

Nad on nagu ühest suust pajatanud, et tegemist oli erilise koorijuhiga. Tõsi — ta oli vali, täpne ja väga nõudlik. Isegi karm. Kõik toimus paremate muusikaliste tulemuste ja parema distsipliini nimel. Kuid juht leidis ka südamlikumaid toone. Nii mõnigi kord lõpetas koorijuht pingelise harjutuse üleminekuvormeliga — «noh poisid — lööme lauad kokku».

Üksmeel oligi saavutatud ja sõprus veelgi tugevam.

Kahju, et meil puuduvad tolleaegse puuduliku tehnika tõttu Türnpu poolt dirigeeritud laulude helidokumendid. See aga, mida me mälestuste kaudu oleme teada saanud, sunnib meid K. Türnpu tööd väga kõrgelt hindama.

See pole veel kõik. Väärtuslikum osa tema elust on siiski väga täpselt kirja pandud. Ja see on tema looming.

Kooli lauluõpetaja raske koorma, nagu ka mitme koori juhatamise ja organisti ameti kõrval leidis Türnpu aega, et viia oma koorialane helilooming silmapaistvale tasemele.

Tõsi — tema esialgne looming lülitus tolleaegsesse vähenõudlikku kooriloomingusse mitte just eriti silmapaistvalt. Tugevad olid sellal saksa liedertafellikud mõjud.

Kuid ka sellel perioodil võib märgata tema lauludes head kooritundmist. Neis oli vokaalset ladusust, laulurõõmu ja rohket tähelepanu meloodia horisontaalsetele omadustele — toonile ja selle värvile.

Heliloomingu hilisem periood sisaldab aga arvukalt neid teoseid, millel on eluõigus ka tänapäeval — ja paljud neist jäävad kindlasti elama ka järgneval sajandil.

Meie ette ilmus helilooja, kes oli suuteline uutes lauludes erinevalt ümber kehastuma.

Tuletagem meelde tema meeleolukaid laule, nagu «Kevade tunne», «Talvine õhtu», «Luiged», «Põud», «Ei mul ole isamaja» jt.

Türnpu oskas leida oma helimaalinguteks tabavaid kujundeid ja hoida kogu laulu õnnelikult leitud koloriidis. Iga laul nagu hõljus oma atmosfääris. Iga laulu üle võlvis oma tunnete vikerkaar.

Mõelgem tema rahvalauluseadele «Meil aiaäärne tänavas». Milline mõjuv areng — dramaatiline tõus ja südamlik pöördumine tagasi külatänavasse.

Ja mida meil noorematel oleks vastu panna niisugusele monumentaalsele laulule, nagu seda on «Mul lapsepõlves rääkis»?

Õnnelikult kasutas ta oma lauludes koorijuhtimisest kogutud praktilisi kogemusi. Meisterlikult kasutas ta kõikide häälerühmade ulatust, registreid, värvi. Kõikidel rühmadel oli midagi laulda — nad polnud vaid täitehääled. Türnpu näitas ka, milline rabav mõju on lihtsal vägeval unisoonil.

Aga — «Valvur», «Priiuse hommikul», «Küll hiilgavad tähed», «Lootus», «Kiirelt kaovad meie päevad» ja «Troost».

Kõikjal näeme autori kavatsuste suurepärast teostumist ja õnnestumist materjalis.

Suurt osa etendab ka see, et lauljate jaoks olid isegi kõik saatepartiid suupärased. Ka raskemaid käike oli hea laulda. Alati pakkus laulude polüfooniline kude häälerühmadele huvitavaid ülesandeid.

Ja et Türnpu ise oma laulude partiisid lauljaile ette laulis ja seda hästi tegi — siis otsigem tema laulude õnnestumise põhjusi vokaalala põhjalikust tundmisest.

Pole see üksnes inimhääle oskuslik kasutamine, mida me veel praegugi tähelepanelikult uurima peaksime, vaid ka tema hilisemate teoste tüse sisukas-orgaaniline areng ning dramaturgia.

Tema helilooming voolab loomulikult — ilma vigurdamata. Ei ole seal väljamõeldud takte. Türnpu pole muusikaline mustkunstnik, kes rabab trikkidega, vaid tõsine kunstnik-poeet, kellel

oli öelda mõndagi vajalikku nii lauljaile kui ka kuulajaile. Olgu veel märgitud, et tema loomingu laitmatu ettekandmine vajab head häälekultuuri.

Ja eks seisa meie kooridel nüüdki päevakorras just vokaalse külje edasiarendamine — fraseerimisoskuse arendamine.

Sellest on vähe, kui me häid laule ette kanname. Ikka ja jälle pöörakem tähelepanu sellele, et me seda teeksime suurema viimistlusega ja seda ka vokaalses osas.

Rütmi ja teksti kõrval ei tohi me alahinnata ka meloodilise joone võlusid.

Paigutagem mõttes siis Türnpu helilooja-portree Tobiase, Lätte, Härma, Lüdigi, Kreegi ja Saare auväärsesse laululoojate rivvi ja tundkem rõõmu kõikide eelkäijate tänuväärsest tööst. Ärgem laskem kasvada nende loomingule unustuse umbrohtu!

Jäägu ka tänane sõprade poolt püstitatud laulukivi elavana kõnelema meile K. Türnpust kui rahva õpetajast, organiseerijast, kooridirigendist ja heliloojast. Tunnetame, et nad on kõik tänaseni meie keskele elama jäänud. Siit elukivi juurest minnes võtkem kaasa türnpulik kirglik muusikaarmastus ja energia. Türnpu radadel käies laiendagem, rikastagem ja õgvendagem neid.

Püüdkem ka endi elu elada nii, et kas või väike osa meie sõnadest ja tegudest oleks maksev ka siis, kui

muru kasvab mulla peale,
sinililled silmadele,
kullerkupud kulmudele.

1965

ÜKS EBAMEELDIV SELL

Kui meelde tuletada, millal ma esimest korda Su eest tahtsin põgeneda, siis oli see sõjapäevil Jaroslavlis. Kõhn ja vähe salkus, nagu Sa siis olid, vaatasid Sa oma läbivalgustavate ja vastustnõudvate silmadega nagu ülakorra aknast sisse. Kuigi mõttes olin Sinuga ühel meelel, ometi ei tahtnud sellise surve all Su juttu takka heaks kiita.

On hiljem olnud teisigi juhtumeid, kus eelistasin pigem pageda kui pihku jääda. Enamasti siis, kui oli oodata pärimist, kas «Vanemuise» lava jaoks pole tõesti veel midagi valminud.

Minu meelest olid Sa nagu kolme tähega kirjutatav keemiline ühend, mis kelle-millega kokku puutudes annab kindlasti mõne uue ühendi või isegi mitu. Näiteks Ird + helilooja või Ird + kirjanik — siit kukub kindlasti uut Tartu lavale. Vahel võib see protsess aeglaselt kulgeda. Et õigeks ajaks tulemusi saada, oskad Sa selleks ka õigel ajal kolme tilka verd nõuda. Kui aga kokku satuvad Ird ja bürokraatia, siis tuled Sa «kunturi» uksest küll vahus välja, Su järel aga on bürokraatia segamini löödud ja aurab (või jaurab).

Puutud Sa kokku andetuse, totruse või lihtsalt põikpäisusega, on tulemuseks suits ja ving. Lõpus võib kosta ka kõva pauk ja vastasest on järele jäänud väheke sinist suitsu või märg plekike.

Juhtub, et põrkavad kokku toredad ideed, tuleb tulevärk pirnide ja naerupahvakutega paariti. Pole siis ka ime, et sellest tulevärgist võib mõni säde sattuda vähe kuivemasse pinnasesse või kergesti süttivale ainele, ning siis võib kannatada seegi, kes kannatama ei pea. Üldse on parem Sind kuulata, kui ise masinas olla. Parem plaksutada, kui teemaks olla.

Poole sõna pealt võid Sa kõigist aru saada (kui Sa tahad). Poolest Su sõnast on küll, et Sinust aru saada (kui tahetakse). Sa valid oma mõtte täpseks väljendiks ka kõige lühema, tabavama ja vähemtarvitatava sõnaühendi, mis oma vormilt ja saateraketi võimsuselt ei pruugi just asjaosalisele meeltmööda olla. Aga kohale see jõuab ja meelde jääb.

Su sõnavõtt on vahel kui tuline vabavärss. Sa ei riimi kellegagi, oled ise riimimatu irdriim. Sõna «teatriga» riimid aga suurepäraselt, päeval ja ööl. Ja teistel aegadel ka.

Et üldse elus midagi «pealtpoolt palka» veel hästi teha, peab muidugi ise poolhullu olema. Sina oled kolmveerand. Kui siia veel veerandi lisaks, oleksidki geenius. Aga ega siit sinna ka palju puudu.

Tuhat ja tuline! (Õigel ajal vandumist olen Sinult õppinud.) Olen lihtsalt kade, kui näen, kuidas Sa oma unistusi oskad materjali valada. Sul on unistus ees ja tegu kohe taga.

Kui vahel Tartus viibides oleme kesköö1 Sinu juures lõunat, õhtust või hommikust söönud, siis liiguvad Su kõige kõrgemad kerilauad väga vilkalt. Ka oskad Sa oma plaane polüfooniliselt arendada: otse imesta, kui palju Sul juhtmeid peast näpuotstesse ulatub.

Olen näinud Sind vestiväel ja sokkides. Olen näinud matkal. Võiks mõelda, et teater Sust siis puhata saab. Teooria puha, praktiliselt on kõik teisiti. Ka siis mängid Sa mõttes oma lavastustega või leiad keset loodust uue lahenduse Sind kiusavale lavaülesandele.

Isegi tennist hakkasid Sa mängima mitte ainult enese pärast, vaid ka selleks, et kutsuda näitlejaid nende lavalise liikumise parandamisele.

Ka malet olen Sind mängimas näinud meeskonna huvides. Muidu mitte. Arvatavasti on Sul kahju mängides kaduma minevast ajast: sellel ajal ei saaks Sa ju teatrist mõelda.

Kui oled olnud kodus vabalt-rivitult või ainult haige, siis on Su ees virn raamatuid või lade täiskirjutatud lehti elu konnasilmadest ja mõnda nende arstimisest. Sinu kupud ja plaastrid on originaalsed ja aktiivse toimega.

Üks «halb» omadus on Sul kah! Sa ei ole eneses küllalt kindel! Tihti parandad Sa täna seda, mida Sa eile heaks kiitsid. Sa ei kratsi kõrvatagust, vaid asud kohe asja juurde. Ja otsid siis veel edasi, kui mõni kõrvalkõndija juba väsib.

Mäletan, kuidas Tartu Ird Tallinna Irdile näitas, kuidas tuleb sama lavastust teisel korral uuesti teha («Tuleristsed»). Küll see tallinlane sai!

Jah. Ka sul on rutiin ja stamp. Sa püüad lavastada iga uut teost isemoodi — omamoodi. Ja ikka nii, et ükski lavastus teisega ei kattuks.

Ja kui palju Sa autorite vestinööpide keeramise tõttu uusi lavateoseid oled saanud! Sellest ärgem täna rääkigem. Autorid lausa oigavad Su käes.

Isiklikult usun täiesti Su ütlust, et suudad lavastada ka sellist tegelasterikast libretot nagu telefoniraamat. Seda näitasid «Meestelauludega». Ma ei taha muidugi võrrelda meestelaulude ja telefoniraamatu tegelasi, sest meestelauludes oli iga laul ikkagi omaette mees (mis võib-olla telefoniraamatus alati nii ei ole).

Kuna Sa oled teatrikunstist ühtelugu joobunud, siis on Sind mõni mees isegi alkohoolikuks pidanud. Tõsi, me oleme ju mõnikord koos püüdnud ka päris klaasi tõsta, aga see on alati välja kukkunud kahvatult ja nigelalt, nii et mõne algaja eeski häbi oleks hakanud. Enesest rääkimata. Sa ei vihka küll viina, aga vihkad piiripidamatust ja kultuuritust, mida vahel sellega kunsti ja paremate annete kahjuks tehakse.

Kui Sul Tallinna asja on olnud, siis oled Sa mõnikord ka meil peatunud. Kokkuvõtlikult võiks öelda: õhtu ja öö on rikutud. Ikka on Sul irriteerivaid ja irdeeruvaid ideid ja pundar probleeme. Ikka teed Sa kõike täie pinge ja kirega. Hea on, kui kuulajal on kaasas kuiv tael, et kõrvalt endalegi sädemekest saada.

Kui päris aus olla, ega ma Sinu pärast meie teisi andekaid lavastajaid vähem ei armasta, aga Sul on siiski minu jaoks mingisugune magnetväli. Ja see on parajasti nii tugev, et juhuslikult taskusolev raudnael hakkab kaasa kiirgama ja meeleldi tahaks seda siis ka ise nagu asja eest seina lüüa.

Millest Sa ise küll oled tehtud?

Painduma ei anna.

Parandada ei anna.

Murda ei anna.

Oled ebamugav sell jah. Ja kohutav eeskuju. Ikka on sul rihm rattal, ratas veol, tuli rummus, tegu teol. (Ja sõna «tegu» on kaugel sõnast «tigu».) Tõsi — paar korda on arstidel õnnestunud Sind jalust rabada. Siis on ilmunud aga jälle rodu artikleid. Oled nagu põhjatu vaat. Lööd punni ette — juba visiseb prao vahelt. Kuskilt ja alati Sust ikka midagi välja ajab.

Ikka on Sul üles pandud mõni varjatud kaamera, et näha elu nii, nagu ta on, ja mõelda sinna juurde, kuidas see veel õieti olema peaks. Su isiklik kodanikukaamera on tugeva valgustusjõuga, sügavusteravus suur. Mõnikord armastad säritledes pisut üle valgustada ega hooli alati eksponomeetri kainetest arvudest. Oskad kasutada eriobjektiive — nii tele- kui lainurka. Meister oled Sa samuti erifiltrite kasutamises.

Mulle jutustati: kui Sa kalmistul ühele kolleegile olid viimseid hüvastijätusõnu öelnud, olla üks vana emake küsinud: kes see ilusate silmadega noor õpetaja on, kes nii südamlikult kõnelda oskab?

Jah, kulla noor õpetaja. Su kogudus on suur ja suuremaks läheb. See ei mahu enam ammugi Tartu kreisi. See haarab juba kaugelt üle vana «Vanemuise» elualade ja teist niipalju teisale ja kolmandale.

On öeldud targemate poolt: tee tööd, siis tuleb armastus. Sinul oli teatritegemise armastus kohe veres, kihutas Sind töödele-tegudele, uue teatri ehitamisele, ja see kõik on sünnitanud veel suurema armastuse.

Ja see ongi, mis paneb Sind jälgima ja järgima ja kätt suruma ja tunnustama Sind ühes taaraga.

Kade ma siiski pole. Sest rohkem «Vanemuist» armastada kui Sina pole inimesele jõukohane. Ja kui kellelegi oleks, siis ainult Sulle, Kaarel Ird.

1967

JOHANNES SEMPER 75

On inimesi, kes on oma erialal erakordselt tugevad spetsialistid. See pole aga takistanud mõnda neist olemast teiste alade suhtes võrdlemisi värvipime.

Johannes Semper on kõikides kunstialades omamoodi kümnevõistleja, kelle naaberkunstialadesse tungimise võime koefitsient on erakordselt kõrge.

Jätame kõrvale kirjanduse oma kõikmõeldavate žanritega. Ei tea küll ka ühtki teist kunstiliiki, olgu selleks siis muusika, kujutav kunst, teater või arhitektuur, kus J. Semper ei oskaks orienteeruda, seisukohta võtta ja seda ka kaitsta. Egas põhjuseta polnud J. Semper meie esimesi kultuuriministreid.

Kui ka tänapäeval oleks vanade kreeklaste kombel mõnel kirjanikul-filosoofil oma koolkond — näiteks J. Semperil oma kunstiklubi, omad jüngrid kõikidelt kunstialadelt, siis kujutlen järgnevalt hulka harmooniliselt arenenud kunstnikke, kes suhtuksid avarapilguliselt naaberaladesse ja oskaksid sealt võtta mõndagi oma eriala rikastamiseks.

Aga õppetöö vahetunnil on see meister suuteline iga üksikut

õpilast erihuvide kohaselt edasi arendama kas malemängus, bridžis või koguni kalastamise kunstis. Ta õpetaks inimest rõõmu tundma elust, noorusest, loodusest ja küpsetest viljadest.

Tahaksin lugeda ikka ja jälle selle meistri arvukaid köiteid teedest, mis tema tallatud ja tema talletatud — otsinguist, rõõmsatest leidudest. Ootaksin nagu vastuseid tuhandetele küsimustele à la «meie sõbrad, meie tuttavad».

Saatuse lahkel loal on allakirjutanul olnud J. Semperiga rohkeid kokkupuuteid. Ja seda õige mitme aasta jooksul, õige mitmes liinis. Oleme koos olnud küll sõja ajal tagalas, korduvalt rongides, hotellides, komisjonides, malelahinguis, küll lahendust otsimas laulule «Jää kestma, kalevite kange rahvas» jne.

Kõikjal on J. Semper osutunud vaikseks ja tagasihoidlikuks. Ta ei nõua iial palju ruumi ja tal ei ole küünarnukke. On kaaslaseks, seltsimeheks, kes oskab suurepäraselt mõista, läbi näha ja kuulata, vaikselt naerda ja vaikselt vaikida. Aga vaikimine on tema juures kõnelemine.

Head tervist uute köidete kirjutamiseks!

1968

KÕNDIDES MÄLESTUSTE KORIDORIDES

Kõige varasem meenutus pärineb Tallinna Kõrgemast Muusikakoolist (konservatooriumi eelkäijast), kui see asus alles kontserdisaali kõrvalruumides. Mäletan sealseid raskelt allalangevaid eesriideid, võrdlemisi pimedaid ruume. Olin ise veel väike.

Püüdsin pääseda orelit õppima. Mängisin eksamil K. A. Hermanni «Me teretame kõiki». Eksamineerija A. Topman soovitas mul siiski asuda klaverit õppima, sest jalad ei ulatanud kõikidele pingutustele vaatamata — pedaalideni. Kaup jäi katki. Et aga onuja tädipoeg (L. Ernesaks ja E. Turgan) tegid õpinguis edusamme, siis järgnes uus rünnak muusikamajja. See toimus juba uues hoones, Müürivahe tänavas. Pidin leppima siiski klaveriklassiga.

Õpetajaks sai Eva Raudkats-Noormaa, tuntud rahvatantsu «Tuljak» autori Anna Raudkatsi õde. Ta oli väga energiline ja nõudlik.

Ootasin koridoris põksuva südamega ja mõnesuguse hirmuga oma korda. Koridori aknad olid suunatud nüüdse Kunstihoone poole. Seal oli siis mäekene, mäe otsas majakene. Talveõhtuil tuli selle korstnast huvitavaid suitsukeerde. Mäelt lasksid kilgates alla omasugused, kelguks raamatukotid.

Järgnevalt tuli aga heliredeleil liuelda. Kummaline, mulle isegi meeldisid heliredelid. Ei tea öelda, kuidas oleks kujunenud minu järgnev elutee, kui energiline õpetaja ei oleks tulnud mulle koju järele, kui ma ühel väga mustal päeval olin otsustanud õpingud katkestada. Kas tuli see sellest, et mult liiga palju nõuti, või sellepärast, et ma liiga vähe andsin, ei mäleta. Õppimine jätkus. Koridoris oli aga ikka rohkem ja rohkem tuttavaid. Tasapisi said ammugi tuttavad kuulsad nimed ka nägupidi tuttavaks. Direktoriks oli Mihkel Lüdigi asemel nüüd äsja kodumaale saabunud professor Jaan Tamm. Oli kaalukas ja soliidne. Pani ennast kuulama ja korraldusi täitma. Ja veel üks tähtis asi on meelde jäänud. Õpetajate ja vanemate õpilaste koosviibimisel suutis ta kahe sõrmega Tarvastu poiste kombel läbilõikavat vilet lasta.

Õppisin hiljem tema juures metsasarve. Seda oli vaja enne Juhan Aaviku koolimuusika klassi astumist. Küllap oli J. Tammel vaja ka täit komplekti õpilasi.

Kui prof. J. Tamm oma korteris — praeguses Muusikamuuseumi tornis — suri, anti õppeasutuse dirigendikepp prof. Juhan Aavikule. Ta oli äärmiselt sümpaatne ja heatahtlik lüürik.

Kui prof. A. Topmani armastatumaks sõnaks oli «illos», siis oli J. Aavikul niisama suupärane «hädä selle asjaga». Ütlemata armas mees. Kohtasin teda hiljem Stokholmis — selleks on ta ka nüüd jäänud. Lõunaeestilikult pehme ja sõbralik.

Koridoris liikus prof. A. Kapp, aeglaselt ja kaalukalt kui võimas lennukite emalaev (see ta ju oli). Võimas piip — sinine suits. Mees ise kui graniidirahn.

Kiiremini liikus prof. A. Topman — ikka paberid näpus. Ilmselt viis ta need direktorile, et algatada jälle mõnd uut üritust või täiendada oreliklassi õppekava mõne uue ainega. Oreliklass ise oli aga juba võimas. Riik riigis — omaette sissekäiguga.

Mõlema õppejõuga tuli hiljem lähemalt kokku puutuda. Mingi sisemine kutse tõi mind lõpuks ikkagi orelile lähedale — sain seal sõbraks suure J. S. Bachiga.

A. Topmanist olen varem mõndagi pajatanud. Märkigem siin veel kord seda, et ta oli suur organiseerija. Ta oskas näha asjade käiku, küpsemist. Peaaegu halastamatult (kuid väga viisakalt — siidkinnastes) lükkas ta õpilasi järgmiste ja üha raskemate ülesannete poole. Tema enda elu oli kujukaks näiteks, mis tähendab olla muusikamees + organiseerija. Kuigi ta ise armastas kulisside taha jääda, jäid tema ettevõtmised ellu. Eks muusikakooli algatusmõte kerkinud ju EMO koorist, kus juhatajaks oli sama A. Topman. Ta ise oli siiski — nagu artistid ikka — võrdlemisi hell. Sellest siis ka mõningad tagasitõmbumised, mis oleksid võinud ka olemata olla. Näiteks lahkumine EMO-st, TMS-ist — aga kas ka konservatooriumist? Tean päris kindlasti, et kogu praegune vanem õpetajaskond, kes tol ajal oli kangesti verinoor, on tema poolt tööle organiseeritud. Ka õppejõudude edutamised professorikohale käisid läbi A. Topmani paberite.

Need olid kolm populaarsemat kuju — Aavik, Kapp, Topman. Kui Kapp oli konservatooriumi vapp, siis Aavik tema süda ja Topman akumulaator.

Imetlusväärseks kujuks oli veel prof. J. Paulsen. Tema viiulitunnid toimusid Suur-Karja tänaval kuskil väikeses õuemajakeses. Paulsen oli rahvuselt sakslane, kuid oskas ka eesti keelt. Haruldaselt hea käega viiulipedagoog, ise võrdlemisi kuivkorrektne viiuldaja. Armastas kammermuusikat ja juhatada sümfooniaorkestrit. Hiilgavaid viiuldajaid valmis tal terve plejaad — kaasa arvatud meie konservatooriumi praegune direktor V. Alumäe. Mäletan, kuidas prof. J. Paulsen koolimuusika klassi viiulieksamil andis eksamineeritavale rohkem, kui see oli saanud 3 aasta kestel. J. Paulseni ja J. Aaviku tõttu oli aga konservatooriumil suurim sümfooniaorkester ja suurim segakoor, mis sellel õppeasutusel kunagi olnud. Ka hea tahtmise korral poleks see praegu võimalik, sest pole saali, kuhu neid tegutsema panna.

Vaikselt liikus salavõluliselt naeratades prof. A. Lemba. Tema vanem vend prof. Th. Lemba oli samuti kui vend Artur hiilgav interpreet, suurepärane pedagoog, lisaks aga veel hea maletaja.

Vahel võis näha rutakat R. Kulli, kes tuli parajasti «Estoniast» oma tromblooniklassi. Ta oli pikakasvuline, väga sõbraliku suhtumisega inimene.

Hoolitsetud ja naeratav A. Krull tegeles peamiselt teooriatundide andmisega. Ta oskas muusika mahutada tabelitesse, vormelitesse, mis kergendas korralikel õpilastel eksamite andmist. Prof. A. Vedro oli boheemlikuma värvinguga. Ka teda mäletan naerunäolisena. Imelik — kõik aina naeratasid. A. Vedro tegeles rahvusliku muusika probleemidega. Me sobisime temaga hästi. Ta ei võtnud enesele kunagi õpetaja hoiakut.

Mäletan veel paganiniliku välimusega viiuldajat A. Papmehli, klaveri professorit P. Ramulit. Ramul võis nimetada iga helitöö oopusenumbri. Ei mäleta, et ma tšellisti prof. R. Bööcke suust oleksin kuulnud ainsatki sõna. Tema taolistena kujutlesin ma aristokraatlikke inglise lorde.

Klaveriõpetajaks oli Helmi Viitol, kes veetis oma viimased puhkeaastad Valgejõe orgudes. Seda paika on hulgaliselt külastanud meie kunstnikud. Seal kohtasin viimast ärkamisaja mohikaanlast A. Mohrfeldt-Mäevälja. Samas majas leidsin J. Hurda «Vana kandle» ja selle eest «Hakkame, mehed, minema». Ja muudki.

Lauluõpetajaist liikusid konservatooriumi koridore pidi laulukuulsus Aino Tamm jt. Hiljem täitis konservatooriumi koridori A. Arderi igavesti optimistlik «braavo-braavo». Ja ma olen praegu mõtlema hakanud, kas ei tuleks neid sõnu sagedamini mõne õpilase suhtes kasutada. Vist on vaja mõlemat: pisaraid ja braavot.

Omaette kujuks oli jällegi lõbus prof. J. Vaks. Töötas suure entusiasmiga. Paremad anekdoodid olid temalt (krõbedamad ka).

Ta mängis viimast korda trompetit, vist varasema kokkuleppe kohaselt lahkunuga, prof. A. Kapi matusepäeva õhtul Suure-Jaani surnuaia müüril. Paari nädala pärast lahkus ka pasunapuhuja. Neile järgnesid hiljem laulikud M. Saar ja V. Kapp.

Kõik konservatooriumi valitsusohjad ulatusid «proua Peetini» ja dirigent K. Raudsepa isa kätesse. Nemad olid kogu administratiivaparaadi eest.

Kui muusikakooli loomisel oli isegi K. Türnpu pessimist just õppejõudude nappuse tõttu, siis aja jooksul olid konservatooriumi ümber koondunud meie paremad jõud. Võimatu on täna siin kõiki meenutada. Kui sel ajal kepslesid koridorides noorukid E. Kapp, V. Kapp, V. Alumäe, H. Laan, A. Karjus, E. Avesson, J. Siimon, T. Kuusik, E. Maasik, A. Velmet, V. Reiman, H. Lepnurm, E. Arro jt., ei osanud mõelda, et sellel uuel põlvkonnal on laulupeo juu-

beliaastal ja konservatooriumi 50. aastal juba omakorda loomingulised lapselapsed.

Aastate jooksul on mälestuste koridorid võtnud pika-pika kanga kuju. Iga tulija koob sellesse uue värvi, uue lõime, et seda lõputut kangast rikastada. Ühed kaovad, teised tulevad. Kangas aga pikeneb, aina pikeneb.

Tänu neile, kes julgesid alustada seda ilusat ja rasket tööd. Jõudu ja hoogu järgnevaile! Hoogustugu selle asutuse sisemine töö! Olgugi et praegune põlvkond pole suutnud seda kõike paigutada tänapäeva nõuetele vastavasse välisesse kesta. Arvan, et tuleb aeg, mil ka muusika asetatakse teiste kunstialadega võrdväärsele kohale. Siis võiks loota, et vajalike tööruumide kõrval oleks samuti alatiseks meeldejäävaid mälestuste koridore.

1969

GEORG OTS 50

Otsides mälukaadritest esimesi kokkupuuteid Sinuga, leidsin kohe ühe lauludelaupäevaku sõjaaegsest Jaroslavlist. Paul Pinna improviseeris umbes viieminutilise humoorika sissejuhatuse enne Sinu esimest esinemist.

Otsast otsani räägiti teadustamisel kahest laulu Otsast: pojast ja isast. Mäletan Sind sellest ajast siiski kui head ujujat, kes ka laulis. Hiljem oli asi vastupidine.

Otsustasid tol ajal end siduda kooris laulmisega. Kaasavaraks said sealt hea ansamblitunnetuse ja puhta intonatsiooni. Õigust öelda need omadused olid Sul juba varem olemas. Kui mitte isegi enne sündimist.

Otsekohe oli selge: tegemist oli haruldaselt tubli, kirjaoskaja lauljaga. Ei oska Sulle praegugi kõrvale nimetada teisi lauljaid, kes oma hea noodilugemise kõrval suudaksid ladusalt ka klaverisaatest jagu saada. Nii võid Sa muusikale läheneda mitmemõõtmeliselt ja sügavalt.

Otsingud ooperi alal viisid meid korduvalt kokku «Estonia»

laval. Seal jäid meelde kui suure vastutustundega laulja-näitleja. Olid varakult oma partii iseseisvalt omandanud ega vajanud selle päheraiumiseks enam repetiitori klaveri valgete ja mustade peitlite abi. Ka lavastajail pole olnud Sinuga mingeid muresid.

Otsmik kortsus, tegid sa «Pühajärves» ohvitserina enesekriitikat. Paarist lühikesest lausest jätkus tervikliku kuju loomiseks. Ikka on olnud Su lavakujud viimistletud, sügavad ja mitmetahulised. Midagi pole üle paisutatud, üle pingutatud ega välja mõeldud.

Otsatu rivi on lavakujusid, mida oled kui käisest raputanud. Oskuslik lähenemine osa materjalile, lisaks loomupärane musikaalsus — see kõik võimaldas luua erinevaid lavakujusid, mis on jäänud püsima meie teatri ajalukku.

Otse näkku öeldes — pole Su hääl ju röögatu suur. Midagi ei jää aga ka mitte puudu. Tämber pealegi veel selline, mis viib piigade une.

Otstarbekas on Sinu laulmise maneer. On kahesuguseid lauljaid: ühed kalduvad kehvadiktsioonilise, aga põletava *bel canto* poole, teised raiuvad tekstisilpe vahepealse meloodilise sideaineta.

Otsi või tikutulega sinusuguseid lauljaid, kellel on nii selge diktsioon ja nii meeldivalt voolav kaunitämbriline hääl. Hea maitse ja mõõdutundega annad kord ühele või teisele vajaliku esilekerkimise võimaluse. Oled küll spordipoiss, kuid ütled ära fermaadirõngastel turnimisest.

Otseti operetti ja estraadi kukkunult on Sul säilinud kõik eelnimetatud head muusikalised omadused. Kiitmise jätan teistele.

Otsapidi jõudsid lühikest aega istuda ka konservatooriumi direktori laua taga. Arvan, et tundsid ennast seal kui Kiir Tootsi saunas. Laul oli aga jälle see, mis Sind laua küljest lahti naksas.

Otsad lahti, purjetasid jälle ooperi- ja kontserdisaalide lavadel. Pean ütlema — kindel tunne on saalis istuda, kui esined Sina.

Otseühenduse kuulajaga lood juba lavale tulemisel.

Otseteed ulatub Su esinemine iga kuulajani.

Otsa jäävad kuulajad Sulle väsimuseni aplodeerides.

Otsustavalt aplodeeris ka Moskva publik Su riikliku preemia saamise kontserdil. Ikka nõudis ta kavale lisapalade otsahaakimist. Ja laule, neid on Sul otsatult.

Otsakorrale jäägu ka tulevikus heliloojate seni ettekandmata laulude hulk.

Otse uskumatu! Juba viiekümnene! Ära pane tähelegi. On hullemaidki tähtpäevi. Need tulevad hiljem.

Sina aga pane otsesuunas.

Otsa otsaesisele keerutagem täna juubelipärg!

Ärgu tulgu uutele lauludele ja laulmistele otsa — küll aga nende juurde ikka ja ikka Georg Ots.

1970

MURU KASVAB MULLA PEALE

SAATES EEVALT TURGANIT

Kunstnik Eevalt Turgani võluviiulil on katkenud viimane keel ning vaikse ja tõsise mändidemetsa liivast eesriie on lahkunu järel peatselt langemas.

Sellest hoolimata kõlab aga ka täna tema viiulimäng neile paljudele, kes seda varem on kuulnud. Veelgi selgemalt, tunglevamalt, aga ka valusamalt.

Ka tänane kuulajaskond on tõsisem kui kunagi varem.

Siinses suures vaikuses on nii palju karmi tõelisust, et ainult muusika on võimeline seda kõige sügavamalt sõnastama. Tänane vaikus on rikas mitte üksnes kurbusest. Mõtted lendavad kui rändavad pilved üksteise järel, meenutades üksikuid hetki Eevalt Turgani elupäevist.

Ega Su elu pole kerge olnud. Varakult kaotasid õe, siis isa. Tugeva tahtejõu ja visadusega rajasid, otse murdsid Sa oma tee kunstiradadele.

Su tööind oli imeteldav. Omandades keskhariduse tolleaegses Tallinna Reaalgümnaasiumis ja õppides Tallinna konservatooriumis prof. Paulseni viiuliklassis, samal ajal õhtuti leiba teenides leidsid sa aega harjutamiseks, kirjanduse lugemiseks, aga ka sõpradega vestlemiseks. Ja kas mitte Sinu nooruspäevade pidevad pingutused keldrikorterite niisketes tingimustes ei toonudki Su hingusse esimesi hallaidusid.

Mäletan hästi, kui me keset suveavarusi lastelastena kogunesime Raasikule, vanaisa juurde. Kõlas laul, rõkkasid põlluteed, helisesid heinamaad. Kõlas Eevalti viiul. Ja nii — rõõmude ja muredega käsikäes — kõndisid Sa küpsuse poole. Sind jätkus kõikjale. Sinu esinemised olid igal pool teretulnud. Sinu enesenõudlikkus kasvas. Alati valmistasid Sa midagi uut. Eesti muusika uudisloomingu esitamine oli Sulle endastmõistetav ja eriti südamelähedane. Aga ikka ja ikka pöördusid Sa taas auväärsete klassikute poole, esitades neid väga stiilselt. Varsti olid Sa meie parimate viiuldajatega ühes reas. Kus Sa ka oma elus ei mängi-nud — sümfooniaorkestris, teatris või keelpillikvartetis — Sinu meistrikäsi ja sisutihe mäng, aga ka tugev kohusetunne olid eeskujuks kõigile kolleegidele. Sinu innukas osavõtt keelpillikvar-

tettide tööst andis palju selle kauni ja sügava muusikažanri arendamisele.

Eriti hinnatav oli Sinu Tartus tegutsemise ajajärk, ja seda nii interpreedina kui pedagoogina. Rohked sisukad esinemised, nõudlikkus repertuaari valikul ja tähelepanelikkus kuulajaskonna vastu viisid Sind kuulajale ikka lähemale ja lähemale. Sinu interpreteeriv tegevus oli ulatuslik. See jättis tõsise ja mõjusa järelkaja.

Julm sõjatont püüdis kiskuda Su käest viiulit. Aga Sa ei jätnud oma paremat sõpra. Viiul oli kaaslaseks ka Su raskematel teedel. Veel tunglevamalt kõlas Sinu viiul. Sinust ja Su viiulist said sõjavihkajad.

Ka siis, kui haigus Sind rinnust haaras, võtsid Sa viiuli, mängisid, ja nägid veel kord oma elu tänulikumaid kuulajaid. Sa organiseerisid haiglas tõsiseid viiuliõhtuid koos oma parimate sõprade-kolleegidega.

Kangelaslik oli Sinu edasine võitlus. Ei saa kuidagi ütlemata jätta, et lahkusid maailma tuulistelt teedelt võitjana. Kannatused ei murdnud Sinu tahet — veel kord soovisid Sa pedagoogina oma rahvale kasulik olla. Oli tunne, et Sa võtsid vaid ajutiselt «aega maha», et jälle jätkata südamelähedast tööd.

Eelviimasel kohtumisel surusid Sa kaua oma külastaja kätt ja palusid tervitusi üle anda kõigile, kõigile sõpradele ja tuttavaile, kus nad ka ei asuks.

Sinu viiped juba lahkuvalt laevalt olid südamlikud, kuid kindlameelsed ja mehised.

Kuigi Su palgeil oli tunda juba manala kontsertmeistri tumedat varju, tundus ometi, et Sina olid see, kes lohutas oma külalisi, mitte nemad Sind.

Sa olid alati aus, lihtne, otsekohene. Võib-olla Sind sõprade ringis sellepärast hüütigi lihtsalt — Ee.

Sinus kõndisid käsikäes tõsine viiulikunstnik ning äärmiselt huumoririkas ja teravmeelne sõber ja kaaslane. Kõrvaltvaatlejale paistaks selles nagu mingi vastuolu. Ei! — Selles lõbusas vormis peitus alati tõsine ja asjalik tuum. Tihti kaitsesid Sa lõbususega oma hellemaid hingekeeli, et neile keegi haiget teha ei saaks. Nakatav optimistlik joon ei kadunud kunagi — ei Sinu nooruse sissejuhatavas avaakordis, ei Su elu hilisemas sümfoonilises läbi-

töötluses, ei ka kaua varitsevas ja järkjärgulises modulatsioonis ülivarajasse minemisse.

Liigutav oli näha tublide arstide ja õdede ühisrinnet, kes aitasid lahkunul võidelda suure tulija vastu — kes aga lõpuks ometi tuli ja kes üldse iial tulemata ei jää.

Sa mängisid kaunilt mändidest —
nüüd mühisegu männid
Sulle igavest rahulaulu.

1961

LILLESIDE

Kallis Enn Võrk. Liiga äkki tuli meile kõigile viimane järsk modulatsioon, mis kandis Sind viimsesse helistikku — igavesse toonikasse.

Sinna — vaikuse poolele — on jäänud katkenud kannel, aga siia — elupoolele — lood ja laulud, mis on kõlanud sellelt kandlelt.

Heliloojate Liidu pere on jälle kaotanud ühe silmapaistva muusikamehe oma sõprade ringist.

Liiga sagedaseks on muutunud kümnise maksmine sellele suurele tundmatule, kes ikka ja jälle — varem või hiljem — paratamatult tuleb.

See sunnib aga kõiki järelejäänuid haarama veelgi kindlamalt oma loomingusule järele, et laulda uuesti tugevaks laulikute read, et vääriliselt jätkata lahkunute elutööd.

Sinuga oleme paljude aastate jooksul sageli kokku puutunud: nooruspäevil, hilisemas töös, Heliloojate Liidu arutluskoosolekuil, kontsertidel, matkadel.

Sul on olnud rohkeid kokkupuuteid lauljatega, kooridega, kolleegidega. Oleme laulnud Su ilu- ja elurõõmsaid laule. Sageli oleme viibinud ühel-samal ajal kontserdisaali laval — meeskoor laule õppides, Sina oma lemmikinstrumenti orelit korraldamas. Mitmel esinemisel oled Sa meie laulu meisterlikult oreliga saatnud.

Nüüd, mil orel Sind saadab, meenuvad kõik kokkusaamised erilise selguse ja teravusega.

Ikka oled Sa olnud lahke ja naeratav. Ikka käitusid Sa nii, et teistel rohkem ruumi oleks. Oskasid teisi kuulata. Aga Sinu heatahtlikud, asjatundlikud muusikalised nõuanded olid alati sügavalt läbimõeldud, motiveeritud ja täpsed.

Nagu elus, nii otsisid Sa ka muusikas lihtsaid, läbipaistvaid, pehmeid ja puhtaid kõlasid.

Sa olid äärmiselt tagasihoidlik ka oma teoste tutvustamisel.

Usun kindlasti, et kui lähemalt tutvuda Sinu laululaekaga, siis võime sealt leida palju, mida me veel ei tunnegi ja millel on täielik eluõigus meie rohkearvuliste kooride kavades.

Su helilooja südame-sütevakast on tõusnud palju laule. Nüüd, kus süsi on kustunud, jäävad kõlama laulud.

Need aidaku kergendada lähedal ja kaugel viibivate omaste rasket leinasammu ja aidaku Su töösõpradel pärast leinaseisakut uue jõuga edasi astuda sellel kaunil rajal, mis Sinule, varalahkunule, nii lähedane oli.

Kuigi Sa ei astu enam, oled Sa meile kõigile ometi lähemale astunud.

Kuigi Sa ei näe enam. Ent meie näeme Sind, täna ja edaspidigi. Kuigi Sa ei kuule enam — aga meie kuuleme Sind Su suurest vaikusest veelgi selgemalt ja tugevamalt.

Täna aga luba Heliloojate Liidu lillesidemega Sind alatiseks ühte kõita maaga, mida Sa väga oled armastanud.

Elama jääb Su laul ning Su suur soov ja elu mõte:

«Ärge unustage laulu.»

1962

LAANEHIIGLANE ON MURDUNUD

Küll sõlge sõudis mitu päeva,
küll lepatriinu lendas,
aga ei taadile enam tervist tulnud.

Ei saa tõsi olla, et Mart Saart ei ole enam meie keskel!

Kuidas siis nõnda? Ta on ju alati olnud — ja seda nii kaua kui mäletame — kogu meie eluaeg. Ent see, kes ikkagi kord tuleb,

kummardus juba üle lauliku laua ja sirutas käe kandlekeelte järele.

Täna on siia Viljandimaa südamesse kogunenud rahvast üle kogu maa, et sängitada oma suurimat laulikut Mart Saart kodukoha mulda.

Siit maasüdamest astus ammu, ammu uljas nooruk suurele ringile, et tuua kuulsust oma rahvale. Siinsamas on lõppenud ka tema rännud ja täna sulguvad siin, maasüdames, suure ringi kaared lõplikult.

Me tunneme ennast siin lastena ja lastelastena, kes on saatma tulnud oma armast taati.

Ta jättis leinama kogu maa. Lauljate malevad on tardunud ootamatusest. Viisisepad on kaotanud vanima ja parima sõbra, oma õpetaja.

Lahkunu aastatele vaatamata tunneme ometi, et see paratamatu sündmus on nagu vara tulnud. Oli ju Mart Saar haiguse ajalgi mures oma tööde lõpetamise pärast. Ikka võis teda leida töölaua tagant. Ikka ja ikka valmis uusi laule.

Alles aasta tagasi asetas rõõm meistri õlgadele juubelipärgi — aga juba nüüd on laulik kantud valuvanikute vahele.

Iga puu langeb kord . . . Ja murdus ka meie laululaane hiiglane Mart Saar. Ei paindunud, murdus. Veel viimastelgi aastaringidel lõi ta haigusi trotsides hulgaliselt uusi laule.

Veel pole meil täielikku ülevaadet kõikidest viljadest, mida on kandnud see puu. On vaja veel hoolsat saagikogumist ja siis selle jagamist kõigile.

Kuigi ränk sündmus on veel liiga värske, võime ometi juba nüüd öelda täie veendumusega: Mart Saar on püstitanud oma loominguga väärilise monumendi oma ajastu vokaalkunstile ja on jätnud selle võlumajakaks oma järglastele. Mart Saar jääb ammendamatuks valgusallikaks kõigile neile, kellele on südamelähedane meie koori- ja soololaul.

Mida enam kasvab meie nõudlikkus, mida rohkem areneb meie maitse ja tugevnevad vokaaltehnilised võimed, seda kõrgemale tõuseb Mart Saare looming, seda sügavamalt mõistetakse suure laanelauliku lugusid.

Hüpassaare metsade võluri kangastelgedel on kootud sadu laululinikuid. Leelolõimeks on olnud peaaegu alati rahvaviis. Kui-

das küll vanad runomustrid meistri käe all vikerkaaretsema on löönud! Millised vormid ja värvid! Milline maitse ja viimistlus!

Mart Saar on oma aastakümnete rohked elukogemused ja vaatlused valanud helisevatesse vormidesse. Oma lapsepõlve ja ema on ta lauludeks laulnud. Kuulakem tema lugematuid looduslaule. Kuulakem, kuidas Jaanid ja Mardid rõkatavad.

Üle kõige jääb kõlama kirglik kõrgustesse tunglev «Lee-lee-lee-leelo-lee-lo!» See on Hüpassaare laulusepikoja meistrimärk. Sellel motiivil on tuhat allteksti. Selles on kõik: otse pisarateni ulatuv rõõm laulu ilust ja võimust. Selles on rahva kogu minevik, olevik ja tulevik, rõõm ja mure.

Meistri laulude hõbedane helk ei tuhmu ka siis, kui kallil kääpal õitsevad kullerkupud ja jaanililled, kui laulik ise on juba lauluks muutunud.

Kui aga meie, matkalised, peaksime vahel kaotama õige viisi, siis leidkem tee suure meistri künkale. Õige tee Suure-Jaani vaikuseaia heliseva kääpani juhatavad kätte aga tuhandete lauljate jalajälgedest märgitud rajad.

Meie juurest ära minnes jääb ta ometi meile lähedaseks.

Oma laulude runopärases helidehelgis jääb ta alati eredaimaks ja kordumatuks suurkujuks meie aulisemate rahvalaulikute seas.

On kahju, kahju, et iga puu kord langeb, ent kasvagu, kasvagu tema juurelt uus noor mets, et

linnud ei jääks oksata
ega laaned lauluta.

Maaema, võta vastu oma kallis poeg!

1963

VILLEM KAPP

In memoriam

Karm on olnud möödunud talv. Lumi tuli — viis suure lauliku Mart Saare, viis Artur Lemba. Lumi läks — ja viis meilt Villem Kapi. Olime ju veendunud, et Villem Kapi eluraamatus on veel rohkeid kirjutamata lehekülgi. Ja kui me laulsime tema 50.

juubeliaasta puhul kantaati «Kevadele», siis tundsime, et see kaunis teos on veel paljude, paljude tulevaste teoste kuulutaja. Me ei teadnud arvata, et see tähendas juba kõikide laulmiste lõppu. Sa kandsid kevadet alati südames ja «Kevadest» sai Sinu luigelaul.

Villem Hansu poeg Kapp sündis 7. septembril 1913. a. Lembitumail, Viljandimaa südames, Suure-Jaanis. Ta sündis seal, kust on võrsunud mitu põlvkonda andekaid ja tublisid rahvapoegi, muusikuid, rahvakunstnikke. Nagu paljud eelkäijad Peterburi konservatooriumi päevil, nii valis ka tema õppimiseks kaks ala, oreli ja kompositsiooni. Seega baseerus tema muusikaline haridus juba algusest peale tõsisel klassikalisel alusel. Prof. August Topmani oreliklassis puutus ta kokku oma õpetaja suure kiindumusega koorilaulu. Siit pärinebki Villem Kapi loomingu klassikaline selgus ning erakordne huvi vokaalmuusika vastu. Edasi avardusid hoolsa õppija teadmised ja oskused suure meistri prof. Heino Elleri sepikojas. Siin arenes tema tehniline meisterlikkus ja süvenesid sidemed instrumentaalmuusikaga. Ei saa vaikida samuti prof. Artur Kapi heast mõjust oma vennapoja muusikalisele arengule. Villem Kapp omakorda otse armus Mart Saare isikusse ja töösse. Teda sidus suure laulikuga ühine kodukoht, ühised sõbrad, aga eelkõige Mart Saare omapärane, rikas laululooming. Mart Saare karge «Põhjavaim» ja kirglik «Leelo» jäid alatiseks kõlama Villem Kapi hinge. Ja me leiamegi palju ühist nende kahe helimeistri püüdlustes, armastuses looduse ja oma rahva vastu.

Villem Kapi talent lõi eriti õitsele pärast Suurt Isamaasõda. Ta on oma võrdlemisi lühikese eluaja jooksul jõudnud loominguliselt õitseda ning anda küpseid vilju kõikidesse muusikalistesse varasalvedesse. Nii leiame seal Artur ja Eugen Kapi ning Heino Elleri sümfooniate kõrval ka Villem Kapi kaks suurepärast sümfooniat, terve hulga väiksemaid orkestripalu ning rohkesti kammermuusikat. Vokaalsümfoonilised teosed «Tervitus», «Rahu eest» ja «Kevadele» on helitööd, kus autori mõlemad tugevad poolused, orkestraalne ja vokaalne, sulavad tugevaks tervikuks. Kõige selgemini ilmneb see ühtsus aga Villem Kapi ooperis «Lembitu». See värvirikas ja meeldiv teos on muutunud kuulajaile väga südamelähedaseks. On nagu autori elutöö kokkuvõtteks. Et just Villem Kapp valis oma ooperi teemaks «Lembitu», pole teisiti kujutletavgi. Eks pärine Villem Kapp ise ju ooperi tegevuse tandrilt

ja ole nimetatud teemaga kokku kasvanud juba lapsena. Peale viiuli-, klaveri- ja tšellopalade on Villem Kapp kirjutanud hulgaliselt soololaule. Laule nagu «Vang», «Kevadlaul», «Kui lõpeb suvepäeva viimne vine», «Sina kena tammekene» ja paljusid teisi võime tihti kuulda lauljate ettekandes. Erilist tunnustust väärib aga Villem Kapi kooriloomingu, mis moodustab laulukooride põhirepertuaari. Meeskoori laulud «Kalurilaul», «Kajakas», «Laena mulle kannelt, Vanemuine», «Laul tõuseb tervituseks», «Pilved sõudvad» kutsusid esile kuulajatelt rõkkavaid kiiduavaldusi. Erilise vaimustusega on vastu võetud aga poeem «Põhjarannik», seda nii meil kui ka sadades Nõukogude linnades ja välismaal. Aga ka arvukad segakoorilaulud, nagu «Õhtulaul», «Oktoober», «Voogavad põllud», «Mets», «Mõtteid Mahtrast», «Nii sai laulust sõprussilda» jt. on juba nüüd kindlustanud endale aukoha Nõukogude Eesti kooriloomingus. Suure täienduse on andnud Villem Kapp ka nais- ja lastekooridele. Ega ei ole unustatud ka puhkpilliorkestreid. Villem Kapp valis oma lauludele suure kõlaraadiusega tekstid, pannes need oskuslikult ümber laulukeelde.

Olles põhiliselt lüürik, oli Villem Kapp samasugune meister ka tugevamaid väljendusvahendeid kasutades. Tema teostes leidub nii võimsaid eepilisi ja dramaatilisi maalinguid kui ka rahvalikku huumorit. Autori ütlemislaad on otsene, siiras ja seda kannab alati emotsionaalne hingus. Tema meloodiaid ei hoia koos üksnes rütmika sõrestik, vaid need elavad oma täisverelist elu ka horisontaalses liinis. Partiide kulg on alati loogiline ja loomulik, mistõttu nad on hästi lauldavad. Voogav viisimõnu on koloreeritud villemkapiliku eremaheda harmooniaga. Helilooja loomingulised põllud asuksid nagu kuskil Lüdigi ja Saare väljade vahel. Kuid oma sümfooniliste viljade poolest ulatuvad nad tugevasti ettepoole meie päevadesse. Meie ei leia tema põldudelt tühje, teradeta uhkeldavaid viljapäid ega tungalteri. Villem Kapi muusikaline lõikus on alati olnud kõrge väärtusega, millest vilja on jätkunud kõigile.

Heliloomingu kõrval on Villem Kapp olnud tegev ka tubli pedagoogina. Konservatooriumis kasvatas ta rea andekaid heliloojaid, kellest tunneme Harri Otsa, Lembit Veevot, Ülo Vinterit, Gunnar Pedraudset, Helmut Rosenvaldi ja mitmeid teisi. Villem Kapp ise oli sügavasti veendunud, et kõige uue vaieldamatuks aluseks on tugev kool ja professionaalne meisterlikkus.

Heliloojate Liidu töökoosolekuil oskas Villem Kapp oma kolleegide tööst kõnelda suure taktitundega. Oma sõbraliku oleku ja avala iseloomuga oli ta alati oodatud külaline lauljate ja orkestrantide keskel. Teda tundsid meie laulupidudel kümned tuhanded tegelased ja sajad tuhanded kuulajad. Kui Eesti NSV valitsus autasustas teda 50. juubelil Eesti NSV rahvakunstniku nimetusega, oli ta selle kuhjaga ära teeninud. Kuigi ta loominguline tee kulges nii mõnigi kord läbi isiklike murede kurna, hõõgus töödest alati elurõõmu ja optimismi. Tema laulukirjad leiavad alati tee adressaadini, sest kõik nad kannavad inimsüdame pitserit.

Villem Kapp alustas oma eluteed Suure-Jaanis. Ja nüüd võttis kodukoht tema taas oma rüppe. Mart Saart viimsele teele saates ütles Villem Kapp: «Suur tänu Sulle! Nüüd lähed Sa oma viimsele teekonnale oma kalli kodukoha — Suure-Jaani kalmistule. Seal võtavad Sind vastu Su sõbrad, kelle kalmudel põlevad tulukesed . . .»

Jäägu need Suure-Jaanis nähtavad ja nähtamatud tulukesed sädemeandjaiks neile teekäijaile, kelle tõrvikutuli kipub värelema või kustuma! Ärgu rohtugu laulurahva teerajad Suure-Jaani vaikuseaeda!

1964

TEMA TÄNANE VAIKIMINE ON TÕSINE

Täna on vanameister Karl Leinus pöördunud kontserdisaali poole kahvatupalgelisena.

Tema tänane vaikimine on tõsine.

Mitme sugupõlve vältel — päev päeva, aasta aasta ja aastakümnete kõrval oleme kuulnud Karl Leinuse nime.

Oleme harjunud nägema teda kogu oma mälu ulatuses ikka koorijuhina, pedagoogina, laulurahva suure sõbrana.

Täna oleme sunnitud tunnistama karmi tõde, et lahkunu on siiski viimset korda oma sõprade keskel, siinsamas saalis, kus on möödunud tema kõige kaunimad hetked.

Täna vabiseb ja väreleb siin vaid kahvatu küünlavalgus, kus varem on loitnud lahkunu laulude tõrvikud.

Tõelisusest hoolimata näeksime nagu vanameistrit astumas koori ette — naeratavate lauljate ette — ilutsema, nagu ta ise ütles.

Nii kaugele, kui suudan minevikupäevadesse sukelduda, on eksisteerinud energiline ja toimekas lauluõpetaja-koorijuht. Äitsmemees.

Kõrvus heliseb ikka ja ikka tema laululaste hõbehäälne:

«Tuule tiib laeva viib
välja merele.»

See oli vististi üks esimesi koorikontserte, mida ma olen külastanud.

Hiljem koolipoisina oli võimalus õpilasena osa võtta Karl Leinuse laulutundidest. Ka nendest on mällu sööbinud laulufraas:

«Julgesti juhtige sammu.»

Meie kõikide mälestustes on Karl Leinus ja tema segakoor «Raudam» liitunud lahutamatuks tervikuks.

Meenuvad selle koori esituses eelkõige K. Türnpu «Küll hiilgavad tähed», M. Lüdigi «Mets» ja palju-palju muud.

Meid on paelunud maestro püüd loomulikule fraseerimisele ja tooniandmisele. Tema esituste headeks omadusteks oli puhas intonatsioon ja teoste emotsionaalne veenvus.

Eks kuulnud me ka mujal head laulu. Ent peale intonatsioonilise puhtuse ja loomuliku laulmise oli Karl Leinusel harukordne omadus panna lauljate silmad särama.

«Raudami», ma mõtlen K. Leinuse ettekanded polnud kunagi kuivaks trillitud. Nendes säilis laulude mahl.

Vanameister oli mõnikord nõus emotsionaalsuse nimel ohverdama pisut tempo ja täpsuse valdkonnast, kuid see harukordne omadus, kuidas K. Leinus suutis jõuda lauljate südameni — selle üle maksab meil juurelda ka edaspidi.

Meister oskas laulu ja laulva inimese keevitada ühiseks tervikuks. Kõik see toimus ilma suuri sõnu tegemata — lihtsa lõunaeestiliku südamesoojusega.

Elutargana, kõike mõistvana ja rõõmsameelsena — nii olime teda harjunud nägema.

Suurte elukogemuste varal oskas K. Leinus lahendada keerulisemaidki olukordi. Ka teravate küsimuste käsitlemisel ei riivanud kadunu kedagi. Temapoolne objektiivne ja asjalik küsimuste lahendamine ei pahandanud kedagi.

K. Leinus valutas lakkamatult südant homse päeva pärast. Kõik muusikaalased küsimused nagu puutusid temasse. Küll muusikaline kasvatus koolis, kooride mured, noodikirjastamine jne. Eks need peaksid olema ja jääma ka kõikide siiajääjate mureks. Samad mured olid kadunul jutujärjeks ka juhuslikel kohtamistel, kas või tänaval. Seda muidugi ainult siis, kui ta just vastu juhtus tulema, sest ega temale keegi tänaval järele ju ei jõudnud. Sellise käbeda, kättesaamatu liikumise tempo säilitas me kallis kolleeg elu lõpuni.

Kui lapsi armastav hea vanaisa viibis ta meeleldi lauljate ja koorijuhtide keskel, ilma et oleks rõhutanud oma aastaid, tööstaaži ja autoriteeti.

Kõikide üldlaulupidude ettevalmistamisest võttis K. Leinus osa. Pidevalt tuli arvestada tema nõuandeid nii laulupeo peakomisjonis kui ka sektsioonide töös. Suure töö tegi ta kooride organiseerimisel.

Oma tegutsemisel oskas ta suurepäraselt sünkroniseerida südametukset elu karmide sammudega.

Kui oli vaja kedagi saata kohapealseid olukordi lahendama, siis oli sõitjaks jällegi Karl Leinus. Ta oskas leida asjade tuuma läbi pikaajaliste kogemuste kurna.

Rahvamehena-diplomaadina oskas ta tulisemaid taltsutada ja tasasemaid ergutada.

Ei olnud tal kombeks riivamisi tasuda samaga. Tema arvates oli ruumi kõigile ja kõiki oli tarvis.

Kui rohketest aastakümnetest tingituna tuli piirata praktilise koorijuhi tegevust, siis jäi K. Leinus ikkagi alaliseks kontserdisaali külaliseks — õigemini omainimeseks, kes ei jätnud kuulamata vist küll ühtki kolleegide koorikontserti.

Vaheaegadel kogunes tema ümber hulgaliselt sõpru — ja neid oli tal palju. Siis võis juba naerupahvakutest järeldada, et küllap vanameister oli käiku lasknud jälle mõne muheda ütlemise. See algas arvatavasti sõnadega: «Noh, sõbrat . . .»

Osavõtlikuna oskas ta jagada kaaslaste muresid, siiralt kaasa rõõmustada parematele saavutustele.

Oma väsitava töö kõrval puutus ta kokku rohkete külalistega. Kõikjale jätkus tema organiseerivat kätt ja lahket huumorit. Ja kui pikkadel kohtumistel väsisid noored, siis oli K. Leinus see, kes jäi viimasena postile.

Kõik kokku:

OLLES pedagoogiks tuhandete noorte muusikalisel suunamisel,

OLLES aastakümneid «Raudamiga» meie paremate kooride esireas,

KANDES koorilaulu lugematuisse paikadesse,

VÕTTES osa kõigist koorilaulu arengut suunavatest üritustest,

OLLES laulupidude silmapaistvamaks üldjuhiks,

OLLES kõige laiemas ja paremas mõttes rahva muusikaline kasvataja —

TUNDKEM sügavat austust ja tänu tulemusrikka töö ees.

Temas elas edasi sama tuluke, mis kutsus kauges minevikuski meie koolmeistreid astuma koos rahvaga, et korraldada esimesi laulupidusid, et asutada koore, et arendada ja laiendada meie muusikakultuuri.

Nüüd, kus talvepakane viis meilt armsa kolleegi, tunneme, et ei lahkunud meie hulgast mitte väsinud töömees, kes oli juba lõpetanud oma elutöö, vaid lahkujaks oli töömees, kes võeti maha otse töörivist, keset juubelilaulupeo ettevalmistamist.

Meie kõikide südamesooviks oleks olnud see, et tänaste leinapärgade asemel oleksime ulatanud Karl Leinusele juubelilaulupeol tammepärja.

Ent kõik on ometi teisiti:
Ümber lahkunu on igavene
mälestuste pärg,
laulude pärg.

1968

VIIMAST KORDA . . .

Täna on vanameister August Topman viimast korda siin selles kontserdisaalis. Siin oli tema tööpaik, pühapaik ja rõõmude paik, on aga ka kurb lahkumise paik.

Sajandi esimeste aastakümnete vältel kõlas siin tihti võimas orelimüha.

Siin oli selleaegsete kõige paremate kontsertkooride — Estonia Muusika Osakonna ja Tallinna Meestelaulu Seltsi esinemise paik.

Paljudel on teadmata, et samades ruumides alustas tegevust ka muusikakool, mida me praegu tunneme juba Riikliku Konservatooriumi nime all.

Nende kõikidega tegeles orelikunstnik, koorijuht ja pedagoog August Topman.

Mina ei ulata nägema seda, kui Topman oli Estonia Muusika Osakonna juhiks. Aga ma tean, et see koor osutus ka hiljem kõige silmapaistvamaks segakooriks.

Küll on aga paljudel siinviibijail eredalt meeles, kui esines Tallinna Meestelaulu Selts — saalid rahvast tungil. Need kontserdid olid suursündmuseks nii vanadele kui ka noortele.

Koor oli juba paisunud 150—180-liikmeliseks. Sellise graniidimürakaga töötamine vajas tugevat kujurit. Aga meister oligi silmapaistev. Töö toimus kindlakäeliselt, selgepiiriliselt, vabana igasugustest välistest efektidest. See haaras lauljat ja kuulajat.

Mõlema koori kõrge kunstiline tase oli stiimuliks nii õpilastele ja koorijuhtidele kui ka heliloojatele.

Polnud juhus, et lahkunu oli eriti agar algupärase repertuaari tutvustaja.

Esmakordselt saime kuulda tolleaegsete noorukite R. Pätsi, E. Aava, E. Võrgu ja paljude teiste teoseid. See oli eriti hinnatav ajal, mil meil oli vähe heliloojaid ja võimetega koore.

Olles oreliklassi professor, ei piirdunud tema tegevus mitte üksnes instrumendi õpetamisega . . . Kindlasti pidid kõik õpilased veel praktiseerima koorijuhtimise alal. Samuti õhutas ta noori heliloomingu radadele. Tegeles ka ise mõningal määral laulude loomisega, lisamata aga oma nime noodilehele.

Vanameistril oli kombeks asetada õpilasi võrdlemisi varakult

eluliste probleemide ette. Oreliõpilased pidid sageli raadios esinema, samas ka koori juhtima. Piltlikult öeldes — ka vähese ujumisoskusega õpilasi lükkas ta vette. Vee sügavus oli õpetajal muidugi teada. Kui õpilased vast algul rabelesidki, aga nii nad vee peale jäid.

Meistri hool ulatus kaugele üle oreliklassi läve. Nii või teisiti puutusid kõik muusikakooli — hiljem konservatooriumi õpilased kokku professor August Topmaniga, kelle ülesandeks oli ka mõningate üldainete õpetamine.

Peale selle tundis õpetaja huvi oma õpilaste elukäigu ja nende murede vastu. Ta suunas paljusid praktikale kooridesse, õpetajaiks koolidesse, õppereisidele jne. Aga eks ka kõiki tänaseid siinviibijaid sidunud selle õppeasutusega just A. Topman.

Oli see õpilaste või õpetajate edutamine või siis muud organisatoorsed küsimused — ikka võis soliidsest asjaajamise stiilist tunda tuttavat kätt. Jälle oli mõni Topmani idee teoks saanud. Ise jäi ta aga tagaplaanile ja märkamatuks nagu ikka.

Ta oli heas mõttes suurepärane diplomaat. Taktiline ja äärmiselt viisakas. Kõikide vastu sõbralik ja vastutulelik. Tema nõuanded olid konstruktiivsed ja sisaldasid eneses alati ka kaugemat perspektiivi. Polnud temal tähtis ka õpilaste eksamihinne, vaid ikka midagi rohkemat. Praktiline elu ise.

Ei mäleta, et ta mõnele õpilasele oleks kunagi etteheiteid teinud. Piinlik oli aga tema tundi ettevalmistamatult tulla. Polnud tal kombeks tarvitada ka tugevat tooni. Avaldatud mõtete ridade vahe oli sisukas. Aga sõnadeta vaikus oli veelgi mõjuvam.

Olen veendunud, et peame põhjalikult tundma õppima lahkunu paremaid töömehe aastakümneid. Veel pole raamatuisse raiutud selle mehe elutöö. Veel pole meie muusikaajaloo lehekülgedel lahkunu nimi kirjutatud õiges suuruses.

Nüüd on suur töötegija oma põldudelt koju läinud. Põllud pole aga sööti jäänud, vaid kannavad rikkalikult vilja ja töötegijaid on palju. Need on enamikus lahkunu lapsed, lapselapsed ja vist juba lapselapselapsed.

Oli selle aasta juulikuu, kui tähistasime Aegviidus August Topmani 86. sünnipäeva. Ta saatis oma sõpru väravani. Ei võinud arvata, et sulguvad peatselt ka vana hea sõbra eluväravad.

1968

NENDE KALMUDE VAHEL

Su rüppe heidan unele,
mu püha Eestimaa!
Su linnud und mull' laulavad,
mu põrmust lilled õitsevad.

*

Algamas on suur suvi. Kätte on jõudnud Eesti rahva kaunimate laulude õitsemise aeg.

Tartlastel oli au olla esimese üldlaulupeo algatajaiks ja läbiviijaiks.

Tartlastel on ka täna au avada meeste, mehepoegade ja sarvepuhujatega juubelipidustus, mis tähistab sajandi möödumist esimesest üldlaulupeost.

Oleme kogunenud siia kõikide juubelilaulupeost osavõtjate nimel, et meelde tuletada neid, kes tõstsid laulutõrviku esimestena.

Eks seda heledamana tundus laulude valgus, eks seda tunglevamalt kõlasid sarvehuiked siis, kui ümber valitses veel pilkane pimedus ja rusuv vaikus.

Tulime austust ja tänu avaldama nendele mineviku meestele, kes tulevikku lõid ja kelle põrmust olevikus lilled õitsevad.

Nad olid sada aastat tagasi täis elujõudu ja energiat — saates teele laulu, mis pidi jõudma igasse sünnimaa nurka, kõige madalamasse majasse.

Kui küsiksime endalt, kas võivad olla surnud need inimesed, kelle tegusid mäletatakse veel sada aastat hiljem.

Ja — inimesed on küll lahkunud, aga nende mõte ja tegu elavad oma elu ja arenevad edasi.

Mustast mullast oleks kui tõusnud hästi istutatud puu, millele on kasvanud rohkesti uusi oksi, okstele rohkesti uusi õisi.

Sellel suvel istutame juba seitsmeteistkümnendat leelotamme. Ka selle tõrudesse on kätketud elu- ja laulukäsk.

Siin kõneldes ja lauldes tunneme südames omasugust ümberpöördud olekut. On tunne, et laulavad ja kõnelevad just nemad, meie aga oleme vastuvõtjad.

Me võime laulda ja öelda milliseid tänusõnu tahes, aga ega nemad meid enam ikkagi kuule.

Selgesti kostavad seevastu laulud ja pajatused vaikuse vainudelt.

Osakem vaid mõista, mida on manalamajadesse jõudnutel meile ütelda.

Kõnelevad õitsemispeo rajajad oma muredest ja raskustest, aga ka suurtest rõõmudest. Kõnelevad heliloojad ja luuletajad, kelle sajad laulud elavad meie keskel edasi.

Kõnelevad koorijuhid, kes on juba ammugi ulatanud taktikepi ja heliraua igavese teatepulgana oma järglastele.

Kõnelevad ka tundmatud rahvalaulikud ja pillimehed — veel kaugemate aegade hämarusest.

Me oleksime väga lühikese tänuvõimega, kui tunnistame oma muusikaarengu teed ainult saja-aastases lõigus.

Eks kõlanud juba enne suurt koitu meie esivanemate kandled. Laulis ja leelotas mustakuuelline rahvas läbi murede.

Me ei tea nende kõikide nimesid ega tea nende kalmusid. Me oleme täna ühtlasi nagu Tundmatu Sõduri haual, Tundmatu Lauliku haual, ja mõtleme kõigile neile, kes astusid pikka laulurada aastasadu enne meid.

Aga lahkudes on nad jätnud meie kultuuri varaaitadesse oma kallima varanduse, oma loomingu.

Au loojaile, au kogujaile, hoidjaile ja edasiarendajaile!

Vaimusilma ette nagu tõuseks tuntud suurkujude kõrvale erksahingeline külakoolmeister, kes õpetas rahvast laulma oma südamehääle järgi.

Heldinult austame ka seda lihtsat talumeest, kes ei pidanud paljuks laulupeole sõita rasketele aegadele vaatamata. Me ei kaalu täna täpsete kaaludega (ja kas neid kaalusid üldse on olemas), kui palju keegi on andnud meie kultuuri varaaitadesse või kui palju keegi on kirjutanud aegade raamatusse.

Me ei soovi täna mõõta ka kõikide nende tegelaste nimede trükisuurust ja järjekorda.

Ka ei jõuaks me ülevaadet anda kõikidest selleaegsetest raskustest, võitlustest ja võitlusleeridest.

Aga eks teie tea, kallid siinviibijad, seda ise ja ole neist palju kuulnud, lugenud, mõelnud.

Ja kes meist võibki eksimatult öelda, kui palju kaalub ja maksab see panus, mida võiks köita lausesse:

Nad andsid kõik, mida oskasid ja suutsid ja pisut enam.

Kuid millised olid ajad, olud ja võimalused?

Vaprad olid nad küll, kui nad Kunileidi-Koidula kombel julgesid laulda «Sind surmani küll tahan». Pole see laul nukker ega halisev. Ta pole aga ka üksnes looduse, keele ja kodumaa kiitmiseks.

Kui julgelt kõlas selle aja kohta Koidula tulikeelne teeleasumise käsk: «Käi kindlalt, nõua õigust!»

Eks käinudki järgnevad põlvkonnad kindlalt — nõudes endale laulu- ja leeloõigust.

Kas pole imeväärne ka see, et üks mõneminutiline laul võib kesta aastasada ja enamgi.

Aeg on arutanud laululõnga ja siit on jätkunud rõõmu kogu rahvale.

Kaunimaid laule igale tema liikmele.

Ei ole osanud eesti rahvas lauluta elada.

Ei oska ta seda ka nüüd.

Kas võisid julged uudismaarajajad mõelda, kuhu oleme tänaseks jõudnud! Kas võisid nad ette näha, et meie lauljate-mängijate arv ulatub mitmekümne tuhandeni, kuulajate arv aga sadade tuhandeteni!

Kuigi meist keegi ei tea täpselt, kuidas olid lood esimesel üldlaulupeol ettekannete tasemega, võiksime siiski oletada, et ka selles osas on midagi pöördeliselt muutunud.

Võrsunud on põlvkondade viisi uusi heliloojaid, koorijuhte, interpreete. Meil on kaks ooperiteatrit. Üks neist asub samas linnas, kus sai alguse laulupidude võimsa hoovuse ülemjooks.

Uued töötegijad on edasi harinud eelkäijate poolt rajatud külvipinda, kasvatades sellel kõike seda, mida on vaja igale kultuurrahvale.

Meie muusikaelu on saanud oma näo, mida ei vaheta enam ühegi teise rahvaga.

Kooride arv, nende kunstiline tase on tõusnud. Nii heliloomingi kui ka selle ettekandmine on leidnud järjest suuremat tunnustust ka väljaspool keelepiire. Muusika on saanud sõprussillaks rahvaste vahel. Laulude keel loob otseühenduse südamest südamesse.

Vastastikusest kunsti tutvustamisest on kasu olnud mitmepoolne.

Heameel on märkida praegusel momendil meie kontsertkooride kõrgseisu. Esimese üldlaulupeo eeskujul korraldatud võistulaulmine on lihvinud meie tippkoore üha kõlasäravamaks ja võimekamaks.

Ei oska kuidagi ette kujutada, milliseks oleks kujunenud meie praegune muusikaelu, kui poleks olnud esimest laulupidu, mis otse jäälõhkuja kombel rammis tee tulevikku.

Kui nüüd on uhkelt ankrut hiivamas seitsmeteistkümnes laululaev — võiks isegi öelda et ookeanihiiglane, siis täna on selle pardale rivistunud kogu meeskond ja reisijad, et saluteerida kõigile eelmistele meresõitjatele ja oma saare otsijaile. Mitte juhuslikult ei kõlanud meile täna laul «Sind surmani». See on ju seesama laul, millega alustasid nemad oma esimest reisi.

Kui me süütame tänasel tunnil austuse ja tänu märgiks küünlad oma eelkäijate kalmudel — ärgem võtkem seda hetke kui lohutamatut leinaseisakut.

Nende kalmude vahel tuleb seista sirge seljaga. Rõõmu ja elutahet on lahkunud meile pärandanud.

Pole nad käskinud meid nukralt käed süles norutama jäädа.

Olgem uhked saadud pärandusele. Arendagem ja suurendagem seda, jagagem kogu rahvale!

Ka meie peame käima kindlalt oma leeloteed. Peame sealjuures julgema öelda, et ka meie töö pole veel lõplik ega puudusteta. Lisagem senistele väärtustele uusi. Viimistlegem oma oskusi, et me töö tase vastaks kõige kõrgematele nõudmistele. Lisagem juurde uut hoogu! See on meie õigus ja meie kohus.

Siis on ükskord ka meil õigus astuda teenitult sellesse sajanditepikkusesse laulurivisse.

Selleks tuleb ka meil surmani laulda, et oma eelkäijate kombel elama jääda. Ja et ka meie põrmust ükskord lilled õitseksid, mis rõõmustaksid omakorda uusi tulijaid.

Nüüd aga jätkakem selle laulu laulmist, mida alustasid mehed koidu ajal — ao aegu.

Laulgem Koidula laulu «Mu isamaa on minu arm».

Tartu kalmistul
1969

SÜDAMEL OLI SÜTEVAKKA

RETSITATIIVE OOPERIST

Ooperiteatrit ilma algupärase repertuaarita vaevalt tohib nimetada püha sõnaga «teater».

*

Organiseerida, tellida ja lavastada uus ooper on auasi igale teatrile, kuid mis tõsi, see tõsi: kogu see lugu on vaevarikas ja nõuab pealegi ka entusiasmi.

*

Kui teater väga tahab saada uut ooperit (ja ta tahab seda kindlasti), tekib «oht», et ta selle saab — aga see on tarvis siis ka lavastada . . .

*

Teatrite direktorid, dirigendid, lavastajad, sõitkem uute ooperite hällide juurde.

*

Paljud ooperid elavad ainult ametlikes kokkuvõtetes, olgugi et nad võiksid elada ka laval.

*

Tänane esietendus on võimalik ainult seetõttu, et organiseerimist alustati vähemalt 5 aastat tagasi.

*

Ükski ooperiteatri väljasõit ärgu toimugu ilma uusooperita.

*

Ooperi kuulamist tuleb hakata õpetama juba maast-madalast. Iga kooliõpilane peab kas või kaks-kolm korda aastas viibima ooperiteatris.

*

Avalikel kontsertidel võiks ette kanda uutest ooperitest ka üksikuid pilte, terveid vaatusi.

*

On tarvis tõsta ooperimuusika propageerimine vähemalt kerge muusika reklaamimise tasemele (tsirkusele ja spordile me nagunii järele ei jõua).

*

Kui raadio, televisioon, kino, lindistamise ja plaadistamise asutused armastaksid väga nõukogude ooperit, võiks see olla märksa rikkam ja värvikam.

*

Millal meil viimati toimus kaasaja ooperile pühendatud pidustus, festival või konkurss?

*

Ooperi tiraaž (kuulajate arv) pole väiksem romaanilugejate arvust. Siit teha majanduslikke järeldusi.

Ooperi loomine tähendab heliloojale vähemalt paar aastat üksikvangistust koos toidupaki järelesaatmisega. Tuleb loobuda tavalisest tööpostist ja paljudest, paljudest vajalikkudest istungitest.

*

Oopereid luuakse ka organiseerimata. Märksa rohkem saame neid taibukalt organiseerides.

*

Loogem ooper isetegevuslastele! Soodsates tingimustes võib see anda vägagi positiivseid tulemusi.

*

Tuleks pöörata tähelepanu ka «lühimetraažiliste» ooperite loomisele. Sest ka kirjanduses eksisteerivad romaani kõrval jutustus, novell, poeem ja luuletus.

*

Kaasaegse teemaga ebaõnnestunud ooper ei hakka kunagi kõlama kaasaegselt.

*

Heas lavastuses heliseb klassikaline ooper eriti kaasaegselt.

*

Isegi suured meistrid ei häbenenud oma teoseid parandada, viimistleda.

*

Mõnigi praegu kuulus ooper on esmakordsel ettekandel läbi kukkunud.

*

Esilavastusele kulutagem tublisti rohkem aega kui taaslavastustele.

*

Kvalifikatsiooni tõstmiseks on vaja organiseerida ooperi orkestritele nii sümfoonia- kui ka kammermuusikakontserte.

*

Ooperikoori taset viivad edasi *a cappella* kontserdid.

*

Vaja analüüsida muusikaliste õppeasutuste tööd seoses kaasaegse ooperi küsimustega.

*

Muusikalised õppeasutused viigu lauljate noodilugemise oskus kaasaegsele tasemele.

*

Praktiline noodilugemise oskus on suur reserv ooperiteatri lavastuste arvu tõstmisel.

*

Kõige tugevama häälega laulja pole veel kõige parem laulja.

*

Ansambel on kooslaul, mitte naabrist ülelaulmine.

*

Ooperiga olen ammu hüvasti jätnud, sest tema kirjutamine on nagu veetünni täitmine lusikaga. Kui iga päev 4—5 tundi sellega tegelda ei saa, siis ei maksa ennast ega teisi kiusata. Kunagised paarishärjad Kapp ja Ernesaks kirjutasid kordamööda oopereid nagu teineteise õrritamiseks, nüüd on vaja uusi vedajaid. Arvan, et noored tulevad kündmisega hästi toime.

*

SIIT NURGAST JA SEALT NURGAST ...

LAULJAST. Iga laulja on kunstnik. Mida võimekamad on koorikunstnikud, seda kõrgem on koori kunstiline tase.

*

Õigeid lauljaid tunneb koorijuht laulmise ajal. Headel lauljatel säravad silmad. Halbadel on silmad nootides kinni.

Kas sa oled näinud magavat lauljat? Mina olen.

*

Iga üksiku laulja vastutustunne 200-liikmelises kooris olgu 4 korda suurem kui 50-liikmelises kooris. Nii peaks suurema koori laulja 4 korda tähelepanelikum olema, et saavutada väiksema koori painduvust, liikuvust ja elu. Tegelikult on vahe aga veelgi suurem, kuna osa lauljaid enese ala- või ülehindamise tõttu aktiivselt kaasa ei laula, mõeldes: mis mina üksi siin kaasa aidata saan.

*

Pianissimo on hingehelluse *fortissimo*.

*

Kiidetakse — ära usu!
Laidetakse — laula paremini!

KOORIJUHIST. Koorijuht, tahaksin pidada sinu elukutset kaunimaks — kohe arsti, õpetaja või põllumehe järel. Ka sina arstid, õpetad ja kasvatad.

*

Laulu õpetamine on kui kella valamine. Helilooja annab vormi, millesse koorijuht valab laulja hinge helisevat väärismetalli. Tardunud materjaliga kellavalu ei õnnestu.

*

Jäta oma muidu-mured ukse taha, kui harjutusruumi uksest sisse astud.

*

Koorijuhte on parem kasvatada kooride juures kui klaveri taga.

*

Ärgu oodaku algaja kooridirigent, et talle peab sülle langema suur ja võimas koor. See tuleb endal luua. Kõigepealt ole ise hea koorilaulja ja siis hakka mõnda väikest koori juhatama ning seda edasi arendama.

*

Näitekunsti põhialused on ligikaudu maksvad ka helikunstniku-interpreedi kohta. Nagu näitlejal, nii tuleb ka lauljal ja koorijuhil väljakuulutatud päeval ja tunnil valmis olla parimas loomingulises seisundis. Kirjanik, maalija, kujur, arhitekt võib sobivat aega ise endale valida. Ta ise on aja peremees. Interpreedil, näitlejal tuleb luua aga ettenähtud ajal, sellest momendist peale, kui ta lavale astub. Pole juhuslik, et ka koorijuhi tähelepanu hakkab koonduma Stanislavski elutöö tundmaõppimisele. Ühtlasi on vajalik jälgida silmapaistvate näitlejate ja lavastajate loomingulisi meetodeid.

*

Mitte peegli ees ei õpi laulja üheks või teiseks lauluks vajalikku «nägu tegema» ja dirigent takti lööma. Teose põhjalikust uurimisest tuleneb nii see kui kõik muugi.

*

Nii nagu sportlane enne võistlusi teeb sihtvõimlemist ja eelsoojendust, peab ka koorijuht pärast lahtilaulmist läbi kontrollima koori vaimsed võimed ja tunneteskaala.

*

Tihti saavutatakse õige loominguline seisund kontserdi lõpul, kui juba kuulajaskond on sellele tugevasti kaasa aidanud. Ent on vaja teadlikult harjutada oma võimeid, et juba esimesed fraasid saavad täisväärtusliku, realistliku käsitluse.

*

Odavat ja üsnagi rõkkavat aplausi võib saavutada kuulajaskonna sabas sörkides — kuid seda mitte kauaks.

*

Vaevalt et ühelgi asutusel, organisatsioonil või kolhoosil oleks oma koorijuht, kelle tasu oleks ligilähedaseltki võrdne traktoristi või seatalitaja palgaga. Ometi on mõni koorijuht õppinud oma ala üle 10 aasta . . .

*

Passi peale, et kõik neli ratast oleksid sõidukorras ega kriuksuks igasuguse määrimise järel. Eriti pärast palgapäeva.

*

Koorijuht on muusikakunsti ja rahva lähendaja, vahendaja ja tihendaja ülesannetes.

*

On palju väga nõudlikke muusikainimesi, keda ikkagi ei rahulda meie kontsertkooride praegune tase. Need on ühinemas kammerkooridesse, neid tegutseb Tallinnas, Pärnus, Viljandis. Tekkigu neid peatselt igasse rajooni. Nendest võtku osa ka koorijuhid, muusikaõpetajad. Siin on eos ülehomne tõus.

*

Kui kiidame koolide koorijuhte, ärgem unustagem mainimast ka direktorite nimesid. Nendest oleneb, kas koolis on muusikat või mitte.

*

Huvitava nähtusena tegutseb meil juba mõnda aastat 250-liikmeline koorijuhtide koor. Osavõtjate aadressid? Igas paigas üle Eestimaa. 2—3 korda aastas kogunetakse kokku ja viimistletakse kodus selgeksõpitud laule. Seni on antud juba kümneid kontserte, sealhulgas ka Moskvas, Riias ja mujal. Sel ettevõttel on tohutu sügav mõte. Õpitakse uut repertuaari «omal nahal» tundma. Saadud kogemused kanduvad lauljate-koorijuhtide kaudu üle kogu maa. Samuti ka repertuaar. Koori töö on kujunemas alaliseks koorijuhtide kursuseks või seminariks. Niisuguseid koore olgu nii palju, et saaksid kaasa laulda kõik heliloojad, koorijuhid ja muusikaõpetajad.

*

Tipud peavad ilmtingimata olema. Sest nad on kui jäälõhkujad, kes viivad terve karavani avaramaile vetele.

*

Ja lõpuks, koori peamiseks aruandeks olgu üksnes laul.

MUUSIKAELUST. Raadiost ja televisioonist oleneb suurel määral rahva muusikaline maitse. Järelikult peaksid seal ametis olema kõige paremad «õppejõud», sest nende klassid on väga suured — miljonid. Mõtlen äärmiselt hea ettevalmistusega kaugelenägevaid muusikaspetsialiste.

*

Hoolega tuleb jälgida muusikaelu juhtimispulti — sinna ei tohiks pääseda muusik, kel puudub praktilise elu taip, ega funktsionäär, kel puudub arusaamine muusikast. Ala nõuab head organisatsioonilist, pedagoogilist ja kunstilist vaistu.

*

Kui iga tänane saavutus, sekundi murdosa või sentimeetri võrra eilsest parem, jõuab iga ajalehe veerule, siis tahaks lugeda ka uutest saavutustest muusika alal. Tõstan koorilaulu endamisi sekundi, sentimeetri, malematši ja knokaudi tasemele. Tahame ajalehest lugeda ka heliloomingu maratonimeestest, noortest heliloojatest-sprinteritest, eileõhtusest hiilgavast kontserdimatšist. Mõtlen, et kommunismi astume üheskoos: sportlane lauluga ja muusikamees toreda sportliku rühiga.

*

Noodid ilmuvad juhuslikult. Kui laulupidu läbi, pole kooridel enam noodi-toidupoolist, tuleb peaaegu et nälgida. See aga võib põhjustada eriti just väikeste kollektiivide lagunemist.

*

Estraadikomponistide kogutud teosed ilmuvad meil 40 000-lises tiraažis, aga eesti rahvalaulude kogu, emade ja vanaemade laulik puudub ikka veel.

*

Laulupeo büroosse luua uute laulude tutvustamise noodikogu.

LOOJATEST. Olen vahel mõelnud, et Cyrillus Kreek, Mart Saar ja Mihkel Lüdig õppisid omal ajal Peterburis, Veljo Tormis Moskvas. See tähendab — kodust kaugel. Ometi on just nemad kõige paremini leidnud tee meie rahvamuusika varasalvede juurde.

*

Meeskoori kaks viimast kava koosnesid peamiselt uusloomingust. Me rõõmustame muidugi ühes teiega Tambergi, Tormise, Lemmiku, Randalu uute teoste üle. Nad pole kirjutatud ammugi enam Lätte, Härma ega ka Türnpu stiilis, aga ka mitte Karindi, Vettiku, Pätsi, Kappide, Ernesaksa laadis. Tarvitades oma teoste väljenduseks nii-öelda tänapäeva keelt, ei kujunenud nende laulude esitamine mitte noorte ulaklikuks ja sisutuks keelenäitamiseks.

*

See, mida sulle lauldi, kui olid alles väike, jäi meelde. Kogu eluks. Oled juba kuuekümnene, aga näe, hoiab sinust kinni see viisikene. Samasugune lugu on mõne looduspildiga, mis lapsepõlvest meelde jäänud. Jäi meelde, kuni kääris uueks lauluks. Nii on sündinud palju kunstiteoseid. Kui isegi mitte kõik . . .

*

Peame meeles, et ka suured tuusad, nagu Bartók, Kodály jt., on palju tegelnud noorte kasvatamise ja koolimuusika arendamisega.

*

Ärgem olgem ainult kindralid, vaid tehkem ka kaprali ja allohvitseri tegusid.

*

Tänapäeval pole võimalik peita end ainult oma ateljee, töötoa või laboratooriumi nurka. Osa ajast tuleb sammuda rahvaga ühes rivis ja tema muredest osake oma kanda võtta.

*

Ei tohi tegemata jätta mõtestatud ja sihipäraseid novaatorlikke otsinguid ja katsetusi.

*

Unistagem rohkem ka neist asjust, mis näivad lahendamatud. Mõttemäng võib teid siiski viia kas või õige väikese sammukese lahendamise poole.

*

Hoidugem kas kooli puudusest, tehnilisest küündimatusest või lihtsalt mõtlemise puudusest tingitud sisutust vigurdamisest.

Ärgem sattugem selle muinasjutukuninga olukorda, kes laskis enesele rätsepal mittemillestki ülikonna teha — et lapsed ei ütleks: kuningal pole riideid seljas.

*

Ärgu olgu algaja helilooja liiga pretensioonikas oma esimese koorilauluga.

LAULUPEOST. Mis oleks meil praegu, kui 100 aastat tagasi ei oleks peetud esimest laulupidu?

Õieti võiks küsida, mida poleks meil praegu, kui ei oleks olnud esimest laulupidu?

Eks ole Tartu see võluallik, kust sai alguse laulu tuline oja, mis saja aasta vältel on paisunud kogu maad läbivaks laulu emajõeks.

Kas meil oleks praegu laulupidusid?

Kas oleks nii palju koore ja orkestreid?

Nii palju kooridest võrsunud muusikuid?

Nii palju koorijuhte, muusikaõpetajaid, muusikalisi õppeasutusi?

Kooride baasil võrsunud heliloojaid?

Kooriliteratuuri?

Võimas juubeli muusikaline hoovus olgu valmis uusi harusid endaga kaasa haarama, et kahesajandal aastapäeval uuesti küsida:

mida meil poleks, kui oleks pidamata jäänud Eesti esimene laulupidu.

*

Olen sellega päri, et üldlaulupidude vaheaastail ei tarvitataks iga päev sõna «üldlaulupidu».

Kuid nüüd, kus algab viimane ettevalmistusaeg, peab seda tegema juba kindlasti kaks korda päevas.

*

Eks laulupeod ole meie kooride tegevust magnetiseerinud ja nende kompasse ühistele sihtidele suunanud.

*

Tuleb olla fanaatik. Ilma selle omaduseta suuri asju korda ei saada. Niisugused pidustused tehakse sellest energiast, mis ei kuulu tööpäeva arvestusse ja mida ei kanta palgalehele.

*

Me ei salli peopäevaks ülesupitatud üksusi, mis pärast pidu jälle lagunevad. Meid huvitavad peamiselt alaliselt tegutsevad

üksused. Need on ju rahva muusikalised koolid. Me ei sunni nendest osa võtma. Isaisade eeskujul võetakse neist osa ilma mingisuguse surveta.

*

Reporter: «Ent lubage juttu tagasi viia teie suurele muusikaklassile. Mõnigi õpetaja ei saa hakkama oma 40—50 õpilasest koosneva klassiga. Teie klassid on aga tuhande ja kümnetuhandelised. Kuidas on distsipliiniga?»

Laulja: «Meil on 100-aastane lastetuba. Meie rahvas on distsipliini austaja. Kumminuia ei armasta.»

*

Nii mõnigi kord on peo mõjuvamad momendid just lisapalade ajal, kui filmimehed ammugi lahkunud.

*

Kes teist ei teaks, et järgmine laulupidu on juubelilaulupidu. Mis ta endast kujutab, sellest võiks ju kirjutada paksud köited, aga nagunii, ega igamees sellest ikkagi aru ei saaks. Teile, lauljad, on aga korrapealt selge, mis on selle paari sõna taga, ees ja sees.

*

Ei või ega taha keegi leelokönniks jääda, kõrvutades oma tulemusi eelkäijate omadega.

*

Selge on kõigile asjaosalistele, et kava on võrdlemisi nõudlik ja mõneski osas raske. Aga miks ei peaks ta siis seda olema? Kas oleme viletsamaks läinud? Tähendab — peame erilise hoolega teda õppima. Aga miks me ei peaks seda siis hoolega tegema? Ah et aega on vähe? Miks ei peaks tänapäeva elutempo juures aega vähe olema? Kasutagem seda vähest aega ratsionaalsemalt ja tihedamalt. Oleme mõnikord harjunud venitama — ja sinna juurde isegi mõelnud, et küllap see nii normaalne ongi.

Arvan, et laulupidu üldse on niisugune ettevõtmine, et seda

peab ette valmistama erilise hooga — aga juubelilaulupidu eriliselt erilise hooga. Ja veel niisuguse hooga, et mitmedki asjad tema ümber omandaksid laulu värvi.

NOORTEST. Alguses tuleb tõesti kaua õppida, et selgusele jõuda, kui palju veel õppima peaks. Kui siis veel õppida — olgem kindlad, siis ka midagi saavutatakse.

*

Üks põhjus viiulimängu vähesuses on vist see, et õpetaja Laur ei kingi Arnole enam viiulit, vaid õpetab «Horoskoobi» laule. Väga tahaksin, et viiulimäng jälle moodi läheks. Aga mine tea, see võibki äkki juhtuda, niisama järsku, nagu karvased pead ja kitarrid. On vaja vaid mingit «jõnksu». Aga mis siis, kui korraga leitakse, et on otse hädavajalik täiendada kitarristide koosseisu viiuliga. Kui palju me siis näeksime viiulikastiga noori!

Siis vaatame, mis edasi saab.

*

Et milleks kogu see jutt?

Aga Einstein mängis ju viiulit...

*

Vähe on sellest, kui me kõrgetelt toolidelt laulame esteetilise kasvatuse kõlavaid aariaid. See peab kajastuma tegelikus elugraafikas, elu noodiraamatus, inimese kasvatamise tunniplaanis.

*

See, kes pidevalt homsele mõtleb, elab täna õigesti ja hästi.

*

Iga ülikooli juures peaks kindlasti töötama ka muusikaõppejõude ja -professoreid. Pole ükskõik, millised muusikalised huvid on ülikooli lõpetanul. Sest kui ülikooli lõpetanu läheb rahva sekka, joondutakse tema järgi. Kui aga pole, kelle järgi joonduda, jääb kõik nii, nagu oli.

*

Mõned noored näikse tänapäeva kooridest pisut kõrvale hoidvat. On isegi mõningast alavääristavat ninatooni kuulda «ah — koorilaul!?» Paljud noored heliloojadki hoiavad oma kannelt estraadselt.

*

Mingil määral tuleks sportida igaühel, nii vanal kui noorel. Toimugu see näiteks minu eas kas või naljaga pooleks. Niipea kui selle unustad, koputab haigus uksele.

*

Kui tuletada meelde omaenda kooli lõpupäevi, siis arvan, et oleks olnud hea, kui keegi oleks selgeks teinud, et see aeg on tõesti kauneim, et see aeg on lühike ja habras. Et see on õitsemise aeg, inimese, toomingate ja kirsside õitsemise aeg.

*

Huvitavad teelahkmed seisavad noortel veel ees — isegi mitu. Roopaseadjaks võib nii mõnigi kord olla ka ise. Nõuandeid kuulata maksab, aga endal tuleb lõpuks otsustada, millisele teele asuda. Peaks katsuma siiski oletada, kuhu üks või teine tee homseks ja ülehomseks võib viia.

*

Las muusika, kirjandus, teater ja kujutav kunst aitavad meil mitmekülgseks inimeseks kujuneda, siis kanname ka sügispäevil imepäraseid õisi!

*

Kui tegeled alaga, mis vajab ainult mõistust, lisa sinna pisut ka südame häält. Tegeled aga alaga, mis baseerub ainult südame tuksel, lisa sinna raasuke ka mõistust.

*

Tahad kaugele jõuda, hakka hoolega astuma! Hakka tööle! Veel täna! Ka võrdlemisi hilja õppimist alustades on jõutud kaugele!

*

Kas pole tore! Sa keerad vaid nuppu ja su ümber ärkavad ellu aastasadade jooksul loodud kaunid kunstiteosed.

Suured meistrid astuvad oma teostega otse su juurde. Nad külastavad sind su kodus. Sa võta nad siis väärikalt vastu.

Vanasti pidi inimene sõitma posthobustel kuude ja nädalate kaupa, et pääseda kuulama silmapaistvaid meistreid ja nende teoseid.

Nüüd astub helendavale ekraanile kuulus kunstnik ükskõik mis maalt — teab kui kaugelt —, ja sa võid neid peaaegu kättpidi tänada nende esinemise puhul.

Aga oma lemmikteostega võid sa tutvuda ikka ja jälle ja nad sulavad lõpuks sinus su igaveseks sõbraks.

Aga kas ei või televisiooni jälgimine viia paljusid noori uutele mõtetele ja radadele...

Kas sina poiss seal toolil — kas just sina ei ole äkki tulevane helilooja ja sina tüdruk — tulevane laulja või klaverikunstnik. Muidugi, kui vastavale andele lisandub järjekindel, otse jonnakas töö.

*

Astu julgelt, mitte igal juhul hulljulgelt. Ära jookse peaga vastu müüri — pead läheb tarvis paremateks ja mõttekamateks asjadeks.

Kui aga kõrglaines siht käest kaob, võta siht rahva püüdlustele.

Sealt oled sa tulnud ja temaga pead sa minema.

Seal on ka su õnn.

MEESKOORIST. Koori alguspäevil mäletan selgesti üht juhust ühes provintsilinnas, kus kohaliku saali direktor, kes polnud veel kunagi meeskoori kuulnud, tuli minuga kõnelema. Jutt hargnes umbes nii:

«Niisiis — teil on ainult mehed?»

«Jah.»

«Ainult tenorid ja bassid?»

«Jah.»

«Naishääli pole?»

«Ei.»

«Tähendab ilma aldi ja sopranita?»

«Ilma! Laulame neljahäälselt ja veelgi rohkem jaotatult.»

Järgnes nõutu peavangutus. Kui aga tuli vaheaeg, tormas vestleja vaimustusest punetava näoga minu poole, hüüdes juba kaugelt:

«Pole naisi — ega pole tarviski!»

Küllap neid ikka tarvis on, aga ka ainult meestest koosnev kooriliik palub endale täit eluõigust ja istumispaika teiste kunstimeistrite pikale pingile.

*

Alguses kardeti seda, et kui asutada kutseline meeskoor — võivad isetegevuskoorid lagunema hakata. Ilmnes aga hoopis vastupidine nähe. Ainuüksi Tallinnas on praegu kontserteerivaid meeskoore kolme, nelja võrra rohkem kui enne RAM-i.

*

Suureks ja meeldivaks üllatuseks Moskovskis oli kohtumine oma sõjaaegse rooduülema ja praeguse arhitektiga, kelle kohta liikus kuuldus, nagu oleks ta lahingus langenud. Ta tundis kõiki Kamparkas olnud pataljonisõpru. Ta oli säilitanud roodu nimestiku ja huvitava foto Kamparka päevilt, kus meil tegutses 80-liikmeline meeskoor.

*

Kui rikkalikud ja huvitavad on orientaalsed ehitused. Kivisse on nagu tardunud huvitavad idamaa meloodiad. Ehitustes helisevad igasugused rütmid, paljud trioolid. Ornamentide-trillerid jooksevad mööda portaale. Fermaadina jääb pidama kusagil künkal kaunis minarett. Meenub, kuidas vaatlesime üht mošeed lähemalt. Selle ehituse nurkadesse olid peidetud suured savianumad, mille kael ulatus vaevumärgatavalt ruumi, ja seda selleks, et anda ruumile suuremat kõlavust. Palusime luba akustikat proovida. Laulsime M. Saare «Hällilaulu». Kuigi laulsime ruumis, mille pind vaevalt ulatus mõnekümne meetrini, tundsime, et laulaksime nagu hiigelkontserdisaalis. See oli üks paremaid selle laulu ettekandeid.

*

Meil on hoolikalt kogutud möödunud päevist peale küll rahvaluulet ja rahvamuusikat. On talletatud rohkesti kultuuriloolist materjali.

On aga siiski ala, mille jäädvustamiseks varematel päevadel puudusid võimalused. Mõtlen siin helimälestuste kogumist kõikidest nimekamatest kooridirigentidest. Me võime lindile ja plaadile mõndagi jäädvustada. Kas me seda ka praegu vajalikul määral teeme, on iseasi. Kuid oli ajajärke, kus puudus igasugune dirigendi töö salvestamine. Ajakirjadest võime ju leida juhusliku märkuse ühe või teise muusikalise sündmuse kohta, aga eks me tea, kui palju me nüüdki oma muusikaelu fikseerida suudame.

Meil on aga veel nii mõnigi vanem laulja, kes mäletab isegi möödunud sajandi lõpuaastaid. Mõnigi on laulnud R. Tobiase, K. A. Hermanni, A. Lätte, M. Härma, K. Türnpu koorides. Kindlasti mäletame A. Kapi, M. Lüdigi, C. Kreegi, A. Topmani, J. Simmi juhatamist, nende kontserte või ka muid lugusid.

Rohkem mäletame E. Aava, V. Kappi, E. Võrku, E. Oja, J. Aavikut, V. Nerepit ja teisi hilisemaid äitsmemehi.

Kas poleks siiski viimane aeg nende meeste tegevusest materjale koguma hakata.

Riiklik Akadeemiline Meeskoor, astudes oma 25. tegevusaastasse, kutsus kõiki, eriti aga lauljaid koguma võimalikult rohkesti mälestusi kooridirigentidest. Pangem kõik kuuldu või otsene meenutus kirja, ühtlasi ära märkides andmed jutustaja või üleskirjutaja kohta.

Kogutud märkmed palume saata Riiklikule Akadeemilisele Meeskoorile, «Estonia» kontserdisaali. Kogutud materjali anname hiljem edasi meie kultuuri varaaitadesse.

Meid huvitavad muljed koorijuhtide kontsertidest, proovidest, fotod ja lood.

Astudes uhkustundega peorongis kaunimate laulude väljakule, meenutagem ühtlasi neid tublisid töömehi, kelleta oleks meie möödunud lauludesajand lauluta sajand.

KÕLAKODA PÄRNUSSE!

Olen jälginud mitmeid sõnavõtte «Pärnu Kommunisti» veergudel kõlakoja ehitamise asjus ja kiidan selle mõtte igati heaks.

Oleks aeg meie suurimasse kuurortlinna ehitada ajakohane, tänapäeva nõuetele vastav kõlakoda. Oleme olnud Riikliku Akadeemilise Meeskooriga lausa hädas, kui peame Pärnus laulma. Oleme siin esinenud küll koolides ja staadionil, kuid niisugust kohta, kus koor võiks täiel määral mõjule pääseda, ei ole teil mitte.

Oleme olnud vaimustuses Riia ranna kõlakojast. Selle kõlakoja ehitus on huvitav. Nii vihmase kui ka hea ilmaga on võimalus korraldada suurepäraseid kontserte väga heades akustilistes tingimustes.

Kui ehitada, siis juba korralik. Arvan, et sel puhul ärgu unustatagu konsulteerimast peale arhitektide ja ehitajate ka veel akustikaala eriteadlastega.

Ehitada kindlasti! Selles peituvad laialdased võimalused igasugusteks muusikalisteks ettevõtmisteks, pidustusteks, festivalideks.

Pärnu võiks omandada hea organiseerimise korral silmapaistva rahvusvahelise suvise muusikatsentrumi kuulsuse, seda enam, et siin puhkab tihti väga nimekaid muusikuid.

Mille poolest on Pärnu halvem Riia rannast?

KIRJASIN... KORJASIN...

Kus ja millal algas Teie tutvus muusikaga?

«Arvan, et minu elu vokaalsele kallakule andsid suuna lapsepõlveaegsed laululaagrid vanaisa juures. Suviti ja pühade ajal sõitis tema juurde hulgaliselt lapsi, lapselapsi, muid sugulasi ja tuttavaid. Lauldi väga palju rahvalikke laule.

Edasi ei tohi ma unustada kaunihingelist onu, kes oli kooliópetaja, koori- ja orkestrijuht. Onupoja õppima asumine konservatooriumi pani mindki mõtlema. Tädipoeg, tulevane viiulikunstnik Eevalt Turgan oli aga minu meelest juba siis suur kunstnik. Viiul ei tahtnud minu käes kuidagi helisema minna. Minu sügavamaks sooviks oli aga kord orelit mängida — meeldisid selle pilli vägevus ja värvid. Oreliklassi mind aga vastu ei võetud — jalad ei ulatanud pedaalideni. Mäletan, et eksamil mängisin K. A. Hermanni «Me teretame kõiki nii lahkesti nüüd». Nõuti veel mingisuguseid gammasid, aga ma ei teadnud, mis asjad need on. Kahjuks alles paar aastat hiljem astusin klaveriklassi, et alustada õpinguid kindlakujulisemalt — tahtsin pääseda keskkooli muusikaõpetajate ettevalmistamise klassi!»

Kes oli esimene õpetaja ja teenäitaja?

«Kõige esimene õpetaja oli mulle isa, kes oskas väikesel harmooniumil mõne lihtsama koorilaulu kõik neli häält üles leida. Hiljem oli klaveriõpetajaks juba Eva Raudkats-Noormaa. Õnneks oli ta üsna nõudlik ja ma hakkasin aru saama, mis on harjutamine ja treening. Kui ma aga ühel ummikuhetkel õpinguile käega lõin, tuli mu kallis õpetaja Evake mulle koju järele ja nii ei saanudki muusika minust ega mina temast lahti. Edasi olin juba prof. Juhan Aaviku lüürilises õhkkonnas. Peatselt trügisin aga ikkagi orelile lähemale, prof. August Topmani juurde. Ta oskas noortele ülesandeid leida ja mitte väga kergeid. Tema juures kogesin suurt tõde, et enne lõikamist tuleb külvata ja siis kasvada lasta.

Alles pärast muusikaõpetajate klassi lõpetamist asusin tõsisemalt tööle prof. A. Kapi kompositsiooniklassis. Aga seda ainult enesetäiendamise korras, ilma eriliste tuleviku-unistusteta. Võt-

sin eraviisil veel laulutunde, sest olin 1929. aasta sügisel kogemata sattunud koorijuhiks. Algul ainult juhuslikult, asendades üht kaasõpilast, kes juhatas Tallinna Valgustuse ja Veemuretsemise Osakonna meeskoori.

Suurima õppetunni oma elus sain Tšehhoslovakkias Määrimaa õpetajate meeskoori külastades. Koor rabas mind põhjalikult. See löök pani mind põdema kogu eluks. Tundsin siis, et olin oma elu heliredeli esimesel astmel. Siitpeale muutus töö tõsisemaks. Kogesin, et edasi võib jõuda ainult samm-sammult. Arvan, et palju pettumusi kunsti alal tulebki seetõttu, et tahetakse astuda mitu sammu korraga. Ent ka maratonijooksus tuleb läbida kõik sentimeetrid, meetrid ja kilomeetrid üksteise järel.»

Kas Teie elu kõige helgemad hetked on muusikaga seotud? Aga kõige raskemad? Missugused? Millal?

«Heliloojana olen olnud õnnelik, leides mõne paaritaktilise teema, millel on allteksti ja mis on jäädvustanud mõne tundevarjundi n.-ö. viie mõõduga (kõrgus, pikkus, dünaamiline «paksus», värv ja see seletamatu ridade vahe, mis annab teemale tuuma, karakteri, elupulsi, tema mineviku, oleviku ja tuleviku).

Koorijuhina on mu rõõmud seotud õnnestunud kontsertidega.

Pedagoogina olen rõõmu tundnud, kui õpilane tuleb tundi korraliku ettevalmistusega, olles ka ise midagi uut leidnud.

Raskemad hetked. Heliloojana — kui olen sattunud ajahätta. Koorijuhina — kui inimene laulab ükskõikse tuimusega, surnud silmadega; pedagoogina — kui andekusega seltsib laiskus ja vastutustundetus.

Raskemad hetked ehk oleksid veel, kui keegi ütleks, et laulu pole koolis vaja, laulupidusid ja nende proove pole vaja, kui pargis, mis on mõeldud vaikseks puhkamiseks, põrutavad valjuhääldajad.»

Kuidas Te töötate, missugune aeg on Teile töötamiseks kõige sobivam? Kas Te võite jutustada mõne episoodi laulu sünnist?

«Olen peaaegu solvunud. Kõik küsimused on senini suunatud mulle kui heliloojale. Vastan siis täpselt!

Helilooja töötas viimati möödunud aasta augustis ja puhkab nüüd 11 kuud järjest.

Et heliilooja austavat nimetust julgeda kanda, peaks vähemalt 4—5 tundi päevas sellel alal töötama.

Raske on seletada loomingu kulgu. Arvan tagantjärele, et mõne hea teksti lugemisega ärkab ellu alltekst. On kord leitud paar õnnelikku takti, siis ei tohiks, nagu ütleb Keres oma maleõpikutes, «lõppmängu tehniline läbiviimine raskusi tekitada».

Suurema teose puhul tuleb tõesti ka mõtelda — ja mõtelda suurtes laikudes, edasi detailides. Õnnelikud on hetked, millal leiab aset teose «tuumaplahvatus», see valgustab korraga kogu teost ja «vabanev energia» surub su vastu klaverit. Olgu see kas siis, kui sul aega üldse pole, kas vana-aasta ööl või ükskõik millal. Juhtub ka nii, et oled leidnud uue laulu motiivi, aga ei ole jõudnud laulu ennast lõpuni arendada. Siis jäädvustad motiivi kiiresti noodilehele ja taaselustad selle, kui aega ja tuju. Mõni teos on nii säilinud aastaid.

Mis puutub loomingu alal huvitavatesse juhtumitesse, siis on neid vähe. Kord kirjutas keegi kolhoositaat minule ja saatis omatehtud lauluteksti palvega kirjutada laul, mida tema 12 last laulaksid, kui nad koduküla sõidavad. Laul oli kodust, kodukandist. Kolhoosnik sai selle laulu kohe. Andmeid pole, kas seda laulu lauldi või ei. Laulu viisi on aga aastad minugi mälust välja uhtunud.»

Millised kirjandusteosed on mõju avaldanud või inspiratsiooni andnud?

«Luuletust loen alati paralleelmõttega, kas ei peitu temas laul, romaani — kas ei leidu selles ooperit.

Kui aga loominguline vedru on maha käinud, haaran ikka ja ikka R. Rolland'i «Colas Breugnon'i» ja loen taas uuesti läbi ja . . . «elame veel!». Oma aastates peaksin juba oskama kuulda võtta tarkade vanameeste nõuandeid. Aeg-ajalt pöördun uuesti A. Tammsaare «Tõe ja õiguse» poole.

Praegu on peamine uute luuletuskogude lugemine.

Jagan kõikide nende kartust, kes arvavad, et praegune ülikiire elutempo on vähendanud mõtlemapanevalt ilukirjanduse lugemist.»

Missugust mõju on avaldanud kujutav kunst Teie heliloomingule? Kes on lemmikautorid, missugused lemmikteosed?

«Alati on mulle meeldinud Kr. Raud, A. Laikmaa ja E. Viiralt. Kas pole E. Kitse «Karjala kosk» hiigelsümfoonia? Käisin korduvalt seda suuremõõdulist maali kuulamas. Meeldivad on M. Laarmani lihtsad puulõiked. Mu nooruspäevil on mind oma käe kõrval talutanud ja ka omamoodi kasvatanud Gori. Ja seda nii joone kui sõnaga. Näituste külastamisele pani aluse kooli joonistusõpetaja kunstnik A. Jansen. Külastan huviga kunstinäitusi. Kuna alateadlikult ka sellest kunstiharust muusikat otsin, siis alati ei ühti minu kui võhiku arvamused asjatundlike kriitikute omadega.»

Millist draamateost meie vabariigi lavadel peate viimaste aastate parimaks?

«Lubage küsimusest mööda hiilida. Olen viimasel ajal rändava eluviisi tõttu vähem teatrit külastanud kui varem ja pole kõiki etendusi näinud.

Viimaseks tugevaks teatrielamuseks oli Tartu «Vanemuises» V. Panso lavastatud Schwarzi «Vari». Kui aga mulle oleks esitatud küsimus, miks see oma paremates aastates lavastaja praegu nii vähe teatris ja filmis lavastab, siis ei oskaks ma sellele vastata. Aga — ootan!

Teater on minu elus olnud väga tähtsal kohal.

Samastan tihti teatrilavastaja tööd koorijuhi omaga. Parim koorijuhi käsiraamat on Stanislavski «Minu elu kunstis», ainult sõna «näitekunst» asemele on vaja asetada «muusika interpretatsioon».

Missuguseid spordialasid peale tennise olete harrastanud? Millised meeldivad?

«Mispärast harrastanud? Harrastan ka praegu peale tennise veel lauatennist ja malet. Suviti teen salaja veel kuuli ja ketast (mõlema käega). 30 aastat tagasi olin veendunud kergejõustiklane. Mõned minu rekordid on perekonnas habemega ja poegade poolt seni veel ületamata (kaugus 6.20 ja kolmik 12.20). Suurim spordivõit mu elus oli koolivõistlustel, kui olin 13-aastane. Sain teise koha teivashüppes (2.40). Kõige suurema auhinna sain Rap-

las peetud võistlustel hüpete eest. See oli habemenuga (habet mul siis veel ei olnud). Uisutasin ja sõitsin ka jalgrattaga. Võistlesin kooli võrk- ja korvpallimeeskonnas. Meeleldi hulkusin aga palju maanteedel ja kuulasin telefonipostide undavaid tuultesümfooniaid.

Kõige uhkem olen ma oma viimase aastakümne saavutusele (s. t. mitte muusikas). Sain II järgu males ja tennises. Ja eks see ole ikka nii, et inimene on alati rumal-uhke nende alade üle, mida ta vähe oskab. Eelolevaks põnevamaks spordisündmuseks on mul kettaheitematš kunstnik A. Hoidrega.

Missuguse paiga loodus meie vabariigis on köitnud heliloojat kõige rohkem? Kas ainult saared ja meri?

«Pühajärv . . . Esimene kord külastasin seda koolipoisina ekskursiooni korras toomingate õitsemise ajal. Teisel korral, sõites noorukina jänest Tartu laulupeolt ühes Otepää meeskooriga Paluperasse, läksin Pühajärvele jalgsi, vaatasin seal päikesetõusu ja pöördusin koju. Sellest kõigest vist piisas, et minu esimese ooperi nimeks sai «Pühajärv».

Kogu Lõuna-Eesti on huvitav. Aga mitte vähem huvitav pole põhjarannik, Käsmu rand, Vääna, Laulasmaa, samuti mu nooruse tallermaa Pirita.

Palju on veel nägemata. Kindlasti istun ma ka eeloleval suvel mõne tunni Viljandi järve kallastel, sõidan Rannapungerjast läbi. Valge suveöö on aga kõigest valusam. Proovige istuda sellisel ööl järvekaldal vastu helkivat põhjavalgust!

Sundigem ennast looduse rüppe minema! Alati pöördume sealt tagasi puhanuna ja tänulikuna.»

Kas Gustav Ernesaks on ka ise kunagi olnud või on praegugi laulumees?

«Minu kohta maksab lause: «Sellist lauljat pole olnud, ei ole praegu ega ole tarvis ka tulevikus.»

Kooritöös armastan halba laulmist imiteerida, et olla kohutavaks eeskujuks.

Aga laulan siiski. Nimelt kõik oma koori- ja ooperipartiid mõirgan vaimustusega läbi. Mõtlen, et seda teeb iga vähegi vastutustundega helilooja, kui ta tahab, et ta teos oleks ka lauldav.»

Kes on Teie lemmiklaulja?

«Minu lemmiklaulja on lihtne koorilaulja, kes annab kõik, mis ta suudab. Ta on täpne, distsiplineeritud ja kaine. Kuidas . . . kaine? Siis ju alles tuju tõuseb, samuti meeleolu. Tõsi, et tõuseb. Tõuseb, ja liigagi tõuseb, jääb ülegi, ülejäägiga pole aga enam midagi teha. Rikub vaid. Ja kunsti pole enam teps — on ainult tuju. Viinaga kunsti ei tehta.

Hindan kõrgelt Tiit Kuusikut ja meie teisi andekaid ning töökaid ja järjest uusi laule esitavaid lauljaid. Muret teeb aga järelkasv. Tundub, et vahepealne periood, mil lauluõpetusele oli veelgi vähem tähelepanu pööratud, on juba jõudnud mõju avaldada. Andekaid noori muidugi on, ent vähe selleks, et rohkeid tippe oodata.»

Kui paljudel instrumentidel Te oskate mängida?

«Pisut klaverit, veel vähem orelit. Muusikaõpetajaks õppides hoidsin suu peal metsasarve, trompetit, flööti ja klarnetit. Seda ei saanud muidugi oskuseks nimetada, ent vajalik oli see neile, kes suundusid kooli isetegevusorkestreid juhtima.

Väike kõrvalmärkus. Pean koolide puhkpilliorkestreid väga tähtsaks. Nendel on koolielus palju suurem väärtus kui estraadiorkestreil. Koolide direktorid peaksid üksteise võidu hoolitsema orkestrite arendamise eest. Eriti nendes koolides, kus on palju murdeealisi poisse, kes laulda ei saa.

Praegustes kutselistes orkestrites on orkestrante, kes oma esialgse praktika said just kooliorkestrites.»

Missuguse helilooja looming on mõjutanud Teid kõige rohkem?

«Varajases nooruses oli «maailma kõige ilusamaks looks» Fibichi «Poeem», oreliklassis õppimisest peale Bach. Eriline võlu oli Griegil, mille tõttu tahaksin kord Norras ära käia. Ikka rohkem olen hakanud hindama Tšaikovski meloodiarikkust ja leidlikkust peenemate tundenüansside fikseerimisel. Aga Mozart! Mõned Beethoveni ja Brahmsi teosed! Ka Debussy! Aga Saare, Lüdigi, Kreegi, Türnpu valitud koorilaulud?

Ma pole püüdnud kedagi jäljendada. Kui midagi taolist on juhtunud, siis kogemata.»

Kuidas elavad ühe mütsi all helilooja, koorijuht ja konservatooriumi professor?

«Hästi nad läbi ei saa. Helilooja ei salli koorijuhti, kes ta loomingulise aja ja energia endale haarab. Koorijuht nuriseb, et helilooja vähe kirjutab. Pedagoog aga tänab mõlemaid tundide ettevalmistamise eest, nuriseb ainult töö segamise pärast (ringreisid).»

Kuidas on lugu džässiga?

«Sarlakeid ja leetreid tuleb põdeda peaaegu igal lapsel, raskemal juhul ka vanemas eas. Õigel ajal, õiges kohas, õiges dünaamilises doosis kannatan ka praegu andekat džässi. Nooruses tegelesin ka selle alaga ning tunnen seepärast hästi tema toitevääртust ja kõrvalmõjusid.

Džäss ja estraadimuusika oli, on ja jääb, kuid igaühel peab õigus olema end päästa temast nupu keeramise abil. Teda tuleb vahetpidamata igast valjuhääldajast, lindilt, plaadilt, televiisorist jne. jne. Kurblõbus on sageli see, et šabloonseid, maitsetuid estraadilaulukesi nimetab mõni asjatundja eksikombel ainuõigeks nõukogude lauluks ja soovitab koori kavast välja jätta näiteks laulu «Ei saa mitte vaiki olla».»

Missugune teos (laul, ooper jm.) on sündinud kõige kiiremini, missugune on kõige rohkem aega nõudnud?

«Laulude valamise aeg (või ka «valuaeg») on kõikunud 10 minutist 25 aastani, ent mõlemad laulud polnud suured asjad. Maailmas on vist igasuguseid kirjutamismooduseid. Ka kiirelt võib kirjutada hästi ja halvasti ning aeglaselt samuti halvasti ja hästi.

Ooperite klaviiride esimesed variandid valmisid 3—5 kuuga, kusjuures tingimata pidi töötama iga päev.»

Milline oli Teie esimene töö?

«Täpselt ei mäleta. Mõningad rahvalauluseaded pärinevad 1931. aastast («Läbi sahiseva lume», «Kiigu, liigu, laevukene»). Esimesteks kobedamateks võiks nimetada soololaulu «Hulkur», meeskoorilaule «Rannal» ja «Hakkame, mehed, minema», naiskoorile «Kella hääli». Nende valmimise aeg on kuskil 1931.—1933. aasta piires.»

Kas ooperid on sündinud tihedas koostöös libretistidega või on helilooja saanud kätte juba valmis libretod? Kuidas paremini on õnnestunud?

«Oopereid oleme viimistlenud käsikäes nii J. Smuuliga, P. Rummoga, K. Merilaasiga kui ka K. Irdiga. Kellega neist kõige parem oli koos töötada, ei oska öelda. Kõigiga oli kõige parem. Valmis libreto sain ainult J. Sütistelt («Pühajärv»). Sütistega sain isiklikult tuttavaks alles kaks nädalat enne tema surma.»

Kas Teil on ka praegu käsil mõni libreto?

«Ei ole. Nõudmine koorilaulude järele on märksa suurem kui ooperite järele.»

Missugust tegelast (kuju) oma ooperitest armastate kõige rohkem (igas perekonnas on ju oma pesamuna)?

«Omad poisid on nad kõik. Olen loomulikult püüdnud igale tegelasele «eripudelist» midagi karakterile lisada, aga ega see alati õnnestu.

Ühisesse perekondlikku peolauda — enda juurde küllà — kutsuksin nii Maidu, Malle, Tiiu, Linda, Mihkli, Madise, kolhoositaadi, krahvi, Petrovi, Peebu, Rehepapi, kirikuõpetaja, Katja, Prilli, Voostri kui ka kosilased jt.»

Kas juba mängitavaid oopereid helilooja etenduste käigus parandab? Kas viimistleb?

«Varem viimistleti neid ka esitamise käigus («Tormide ranna» 3 varianti). «Vanemuise» jaoks täiendasin «Tuleristseid» mitmeti. Ja kõbida (nagu P. Rummo ütleb) on alati siit ja sealt. Üldse on ooper niisugune asi, et teda võib viimistleda elu lõpuni ja nagu laulusalm ütleb «. . . ja kui tarvis kauemgi». Praegu on ooperilaegas lukus ja võti kadunud.»

Kas aariat või laulu luues olete vahel pidanud silmas ka, kes seda esitab? (Kas on loodud midagi spetsiaalselt näiteks Tiit Kuusikule?)

««Pühajärves» (Peep), «Tormide rannas» (krahv) ja «Tuleristsetes» (Raud) mõtlesin Tiit Kuusikule, Maidu, Malle, Tiiu ja Linda puhul Meta Kodaniporgile. Kirikuõpetajana seisis mu silme ees Benno Hansen, kolhoositaadina Karl Ots, Mihkli ja

Madise kehastajana kujutasin Aaro Pärna ja Ott Raukast. «Kosilastes Mulgimaalt», mis oli kirjutatud «Vanemuise» soovil, sai mõeldud juba Tartu rahvale.»

Missuguseid eeldusi peab olema, et laulda näiteks Riiklikus Akadeemilises Meeskooris?

Peab olema mees. Kuid laulev.

Heade vokaalsete ja muusikaliste omadustega noor ei tohi aga meil peljata edasiõppimist muusikalistes õppeasutustes. Meile võib tulla ka keskealine kogemustega laulja. Iga solist alati koori ei sobi. Näiteks võib tal olla ülisuur vibraato, ebarütmilisus, ta ei allu ansamblilistele nõuetele, distsipliinile või on ta solist jutumärkides. Kui uus laulja ladusalt nooti ei loe, aga kui tal on väga hea ja täpne mälu, võib vastuvõtmine tulla kõne alla. Diplom võib olla, kuid häält ja lauluoskust «praegusel hetkel» peab olema. Laulja peab koori armastama isegi rohkem kui oma . . . naist (s. t. pikkadel kontserdimatkadel tuleb pere koju jätta).»

Kas muusikalise hariduse andmine meie koolides praegu rahuldab?

«Mõtlen, et meie ajal, mil oleme eriti rõhku pannud esteetilisele kasvatusele, peab laulutunde olema normaalselt 2 korda nädalas (nagu see peaks olema ka joonistamise ja võimlemisega). Kuid seda ainult nendes koolides, kus on head õpetajad. Loomulikult lisanduvad siis veel koori- ja orkestritunnid ning koolikonservatoorium (instrumentide õpetus soovijaile).

Niikaua kui me seda ei tee, maadleme edasi distsiplineerimatuse ja sisutusega.

Vähem tuleb noori sõnadega kasvatada, nendele tuleb pakkuda igasuguseid huvitavaid võimalusi oma elu sisustamiseks, millele hiljem võib järgneda kindel ja sirge tee.

Olen võinud aastakümnete kestel tähele panna muusikakollektiivide distsiplineerivat ja kollektiviseerivat mõju noortele.

Muusika propageerimiseks tuleb aga kõigil solistidel, heliloojatel jt. ise alla astuda noorte juurde ja anda neile edasi seda, mida ise kord saadi.

Erilist tähelepanu peaks kogu aeg pöörama õpetajatekaadri kasvatamisele. Vilja hakkab see niikuinii kandma alles aastate pärast.

Kõrsi (mitte vilja) kogume vahel seetõttu, et alahindame laulu- ja orkestritundide tähtsust ning lõdvendame musikaalsuse nõuet vastuvõtueksamitel pedagoogilistesse õppeasutustesse.

Pean vajalikuks asutada koole, kus oleks muusika õpetamise tase eriti kõrge. Koolid peaksid olema lastevanematele teada. Vaadakem, milline tung neisse koolidesse algaks!

Aga veel kord — k a a d e r!»

Kes meie noortest heliloojatest on köitnud kõige rohkem?

«V. Tormis ja E. Tamberg. Huviga jälgin ka J. Koha, J. Räätsa, A. Pärdi ja teiste noorte eneste ning nende käekirja kujunemist.

Oma edasistes aastates leiavad nad ikka selgemalt ja sügavamalt vastuseid elulistele küsimustele. Kellele ja milleks? Ja kuidas kogu oma loomingut suunata suureks, haaravaks, rahvale vajalikuks rõõmuks.

Jätkaku nad energiaga teatepulga edasiviimist, et tasa teha eelmise vahetuse mahajäämust (nagu see alati noorte silmis näib, on ja igavesti kordub).

V. Tormist märkisin esimesena sellepärast, et ta ajab kõige vokaalsemaid vagusid. Ta tunneb hästi oma traktorit ja teab, mida külvata. Ta armastab mulda.

Teineteisemõistmiseni jõudsime temaga pisi-pisitülide kaudu tema poeemi ettekande ettevalmistamisel. Tema tahtis kiiremini saaki näha-kuulda, kui akadeemiline agrotehnika seda võimaldas. Lisasin tema suurepärase veoga traktori radiaatorisse vähekese külma vett. Üldse on mul «poistest» heameel. Ma mõtlen, et nad ei jäta oma vahetuse *a cappella* põlde ainult heina alla või koguni sööti. Unustada ei tohi ka seda, et tuleb kirjutada kõigile kooriliikidele ja kõigis raskusastmetes, et kõigil meie tuhandetel kooridel oleks jõukohaseid ülesandeid.»

Kas muusikakultuuri tõstmisele vabariigis saaksid tõhusamalt kaasa aidata ka kino ja televisioon?

«Saaksid, kui tahaksid. Kujutan ette lühifilme üksikute helitööde taustal, autorikontserte, muusikalisi kohtumisi, heliloojate tribüüne küsimiste-kostmiste näol, igasuguste ansamblite ning huvitavate teemade esitamist.

Mõne interpreteeriva asutuse haruldane peenetundeline tagasihoidlikkus näiteks RAM-i kasutamise suhtes on märkimisväärne. Televisioon ajab juba teist aastakümmet läbi filmi «Kui saabub õhtu» meeskoorilauluga «Laine tõuseb».

Harukordne oli möödunud matkal vennasvabariikide televisioonistuudiote huvi.

Kardan, et tulevased põlved ei andesta meie heli- ja pildisalvestajaile neid lohakusi, mis on tehtud meie vanade kultuurimeistrite puhul (A. Läte, A. Kapp, M. Lüdig, J. Simm ja veel paljud head kunstnikud, näitlejad, kirjanikud).

Arvan, et nii televisioon, kino ja raadio kui ka igasugused plaadistajad ning lindistajad peavad endale kasvatama laialdasemalt uut kaadrit, kellel oleks silma, kõrva, head maitset ja rohkesti head tahet ning värsket operatiivsust.

Ega kerge muusika propageerimine ole ainuke «tõsisem» ülesanne. Võiks kergelt ka tõsisemat muusikat püüda propageerida.

Oleks täiesti mõeldav mõne kinotaolise ruumi (või täiesti uue sellekohase aula) sisustamine muusikat demonstreerivaks kontserdisaaliks, kus varem väljakuulutatud kava järgi demonstreeritaks kogu päeva maailma paremaid helindeid ning interpreete. Saadaval noodid, partituurid. Kava on võimalik koostada ka üksikute koolikursuste kohaselt, peale selle on veel sada muud võimalust.»

Missuguses suunas peaks RAM praegu arenema, kas peaks olema suuri muutusi koosseisu ja repertuaari osas? Milline on perspektiiv?

«Suuri muudatusi koosseisus ei tohi kunagi korraga teha. Kuid mõõdukas koosseisude parandamine konkursi alusel peab alaliselt päevakorral olema. Sel sügisel on nii lauljate kui ka solistide konkurss. Üldine suund — iga üksiku laulja võimete arendamine, tema «kasuteguri koefitsiendi» suurendamine. Repertuaaris on veel rohkeid lünki. Arvan, et meie koori esinemise normi ühtlustamine teiste Nõukogude Liidu kooridega võimaldab edaspidi märksa rikkalikumat repertuaari näidata.

On lünki vennasvabariikide kaasaegsete laulude osas. On tellimusi antud Nõukogude Liidu suurheliloojatele. Paljudes kohtades aga puuduvad üldse meeskoorid, seetõttu on vastava repertuaari saamine võimatu. On lünki vanas klassikas. Ka rahvaste laulude

osa vajab täiendamist. Samuti on meie oma vanameistrite laulude hulgas mõndagi, mis vääriks esitamist.»

Kui suur on RAM-i repertuaar?
«518. Sellest arvust piisab 35—40 iseseisvaks kontserdiks. Võimalus viibida kuu ja kümme päeva järjest RAM-i kontserdil ja iga päev kuulata erinevat kava.»

Kas Gustav Ernesaksal oleks esteetilise kasvatustöö tõhustamiseks ettepanekuid Kommunistlikule Noorsooühingule? Milliseid soove on heliloojal vabariigi komsomoliorganisatsioonidele üldse?
«On. Osa ettepanekuid leiate tänastest vastustest. Lubage aga kunagi hiljem sellele huvitavale küsimusele mõelda ja siis veel kord sõna võtta.»

Minule esitamata küsimuste vastamine ja mõningaid soove

Kas meil on kooride ühingut vaja?
«Siiski on. Hästi ja õigesti organiseeritud ühing võiks meie kooride ja nende juhtide taseme tõstmiseks palju teha.»

Kas igal heliloojal peaks olema ka oma koor ja orkester?
«Oi, kuidas peaks.»
«Oi, kuidas peaks.»

Mis peaks toimuma juba lähemal ajal?
«. . . Kõikides ajalehtedes luuakse proportsioon spordi- ja kultuuriküsimuste käsitlemisel.
Tallinnas luuakse suur 140—160-liikmeline esinduslik segakoor, kuhu on koondunud meie kodulinna silmapaistvamate võimetega koorilauljad. (Selle lõigu avaldamisest peale peavad kõik Tallinna segakoorid mind koorilaulu vaenlaseks.)»

Mida peate õnneks?
«Töötada sellel alal, mida harrastaks ka vabal ajal.»

1962

PÜÜAN VASTATA

Kooliraadio on esitanud mulle kümme küsimust. Püüan neile jõudumööda vastata.
Polegi iga küsimuse vastamine nii lihtne ja kerge ega ka täpne.

Missugune olite lapsepõlves (vaikne, elav, uudishimulik, ulakas, paipoja, usin, laisk jne.) ja kelleks unistasite saada?
Küsimuse esimese poole ükski sõna nagu ei tabaks märki.
Olin tavaline keskmine koolipoiss — võrdlemisi iseseisev. Ka kodus ei püütud mind eriti juhtida. Hakkasin oma asju võrdlemisi varakult ise otsustama ja ajama. Koolis meeldis mulle muidugi vahetund ja võimlemise tund. Aga ega ka füüsikal, matemaatikal, geomeetrial ja joonistamisel midagi viga polnud. Väga meeldisid veel puutöötunnid. Kuidas ma aga keemiaga ja hiljem mehaanikaga hakkama sain, sellest ei oska ma praegu enam eneselegi aru anda. Kuid keemiat, psühholoogiat ja eriti astronoomiat tahaksin nagu veel praegugi õppima hakata.
Ikka enam ja enam olen hindama hakanud oma kauaaegset klassijuhatajat — eesti keele õpetajat August Õunapuud, kes tõi mulle väga lähedale eesti kirjanduse: Koidula, Liivi, Suitsu, Underi ja rahvaluule.
Hästi omaseks said ka Tammsaare ja Tuglas, samuti Eduard Vilde. Kõike seda on mul hiljem tublisti tarvis läinud.
Koolitundides armastasin karikatuure joonistada. Andsime välja klassis ajalehte. Paar korda tuli vastust anda karikatuuride pärast. See aga ei parandanud ei mind ega karikatuure.
Klassis märkisin üles, kui õpilasi küsiti. Tundes õpetajate harjumusi — ütlesin kaaslastele oma raamatupidamise põhjal ette, millal ja mis ainest kedagi küsitakse. Märkisin alati üles ka oletatava hinde.
Paar aastat olid tunnistusel hinded isegi kõik head. Hiljem kahjuks asi paranes. Pidin ainete suhtes juba valikut tegema, kuna konservatoorium võttis oma aja.
Muidu olin vist vaikne, pisut unistasin. Kõik tegin kaasa — ent ulakusi andetult. Vahelejääja võisin kergesti ise olla.

Mõnuga nikerdasin mõnel hilisel õhtul vabadel teemadel kirjatöid. Püüdsin ise illustreerida.

Üks onudest tõi iga paari nädala tagant paberivabrikust hiiglasuure vihu joonistamiseks.

Kelleks tahtsin saada?

Mõtlesin spordile ja muusikale. Tahtsin saada kas võimlemis- või lauluõpetajaks. Muusikutest oli eeskujuks helilooja Juhan Aavik, sportlik eeskuju oli A. Klumberg (Kolmpere). Eesmärgiks ei olnud koorijuhtimine — ammugi mitte helilooming. Juhtmõtteks oli — lenda ainult nii kõrgele, kui tiivad kannavad. Aga ikkagi katseta. Kuigi kool muutis järjest oma nimetust ja sisu, käisin kuni lõpuni samas — lõpetasin ehitajana. Lõputööks oli meierei plaan. Ja sinna ta jäigi. Kui oleks võimalus uuesti elu alustada, vast prooviksin veel mõnda ala.

Kuigi sporti päris korralikult ja oma plaanide kohaselt harrastasin — olümpiale pääsust ma siiski ei unistanud. Ja pean ütlema, ka nüüd mitte. Pean sporti asendamatuks poiste kasvatusvahendiks.

Missugused olid koolipõlve lemmikraamatud?

Tavalised eakaaslaste lood: Robinson, Tasuja, Kevaded-Suved, Pál-tänava poisid. Väga tahtsin lehitseda vanu naljaajakirju. Kättesaadaval olid «Meie Matsi» aastakäigud. Lemmikuks oli Gori. Samuti suure huviga uurisin K. A. Hermanni vanu «Laulu ja mängu lehti». Ootamatult rabas mind «Tõe ja õiguse» I ande ilmumine. Kummalisel kombel tahtsin lugeda ka näidendeid ja luulekogusid. Ise luuletada ei püüdnud. Mõned «Musta kapteni» anded said muidugi ka läbi töötatud. Kui aga ilmus Nobeli laureaatide sari, mille samuti endale muretsesin, siis oli lugemise suund selge.

Lugemiseks tuleb ilmtingimata aega leida. Hea, kui oleks usaldatav dispetšer heade raamatute leidmiseks — muidu võid mõnele halvale raamatule kukkuda ja pettuda hulgaks ajaks. Häid raamatuid on aga palju.

Kas koolipõlves laulsite kooris? Kui jah, siis kas see Teile meeldis?

Minu lauluõpetajaks üheteistkümne aasta jooksul olid August Topman, Anton Kasemets, Peeter Laja, Priit Ardna, Karl Leinus ja Valfrid Jakobson. Väärt rivi muidugi! Laulsin kooris. Meeldis keskmiselt. Teise häälega oli alguses raskusi. Hilisematel perekondlikel laulmistel püüdsin lisada teist häält improviseerivalt juurde. Igatahes laulmine mulle karistusena ei tundunud. Olen püüdnud ka hiljem õpetajana muusikat mitte karistusvahendina rakendada. Poppi ise ei teinud — ja hiljem jäid selles suhtes ka mu õpilased täiesti talutavatesse piiridesse.

Kui palju peaks iga laps Teie arvates muusikat tundma. Mida see annaks talle ja kogu rahva kultuurile?

Kas nüüd iga lapse muusika tundmise kraad just rahva kultuurile midagi lisab, ei tea, aga igale õpilasele küll. Lõpuks, kui iga inimene on muusikaliselt keskmiseltki haritud, eks see tähenda ka rahva kultuurile midagi. Olla kirjaoskaja muusikas, kujutavas kunstis, teatrikunstis ja teistel kunstialadel, eks seegi ole igati tervitatav.

Lõppude lõpuks ei tea me mitte, kellest võib veel hiljem muusikamees-naine saada. Pean vajalikuks kõigil ja igas vanuseastmes muusikaga tegelda. Igal juhul inimene rikastub. Ei pruugi ise veel laulda või mängida — aga muusikat armastada — see sõber sind alt ei vea. Kui aga temaga vastava ande puhul spetsiaalselt tegelda, siis tuleb seda teha suure järjekindluse ja armastusega.

Mida arvate praegustest kooliõpilastest? Kas olete nendega kohtunud?

Andke andeks — ei tea eriti laita ega eriti kiita. Mul pole veel täiesti selge, miks noorte juurdekasv kooridesse on liiga tagasihoidlik. Õieti tahaksin siin kuulata Teie vastust. Kas oleneb see ainult koorijuhist? Kas ainult repertuaarist?

Aga ehk on täiskasvanute kooride soov liiga lahja, selleks et köita endaga noori. Kooride tegevus vajab veelgi ajakohasemat ja huvitavamat juhtimist. Sest eks noorte huvidering ole üldse laienenud — huvitavaid asju maailmas on palju — ja aega

ikka vähem ja vähem. Näeksin meeleldi, et igas linnas tegutseks koolidevaheline segakoor. Koolinoorsool oli omal ajal Tallinnas segakoor, üks silmapaistvamaid. Ent asutama peaks neid ainult siis, kui leidub hea juht. Mind rõõmustab iga kokkusaamine noortega. Noorte muusikalistest kooridest, orkestritest peaks tingimata sagedamini kirjutatama — nagu me seda teeme isegi päris keskpäraste sporditagajärgede puhul.

Kui palju kordi ja kus, missugustes tingimustes on teil tulnud esineda? Missugune neist on eriti meelde jäänud (ka välisriigid)?

Esinemiste üldarvu ei tea ma nimetada. RAM on esinenud üle kahe ja poole tuhande korra. Umbes pooli neist olen ise juhatanud. Ka enne RAM-i on üht-teist tehtud. Olen koore juhatanud ligi 40 aastat. Suuri elamusi on andnud esinemised välismaal (Tšehhoslovakkias, Soomes, Rootsis). Olgu öeldud, iga kontsert jätab jälje nii lauljasse kui juhisse. Pole olnud esinemist, kus lähed lavale ükskõikselt. Midagi ei tule iseenesest. Tahad ometi koduteel tunda, et sind on vaja olnud ja et oled kas või kübemekesegi rõõmu suutnud valmistada. Noortele esinedes on tihti tunne — kas ei istu samas saalis mõni su tulevasi kolleege ja, kes teab, heliloojagi. Elamusrikkamaks kohtumiseks noortega pean meie kokkusaamist lastelaulupeol. Rõõm oli seal juhatada.

Mida arvate kaasaegsest muusikast (sulgudes — ka biitmuusikast)?

Miks arvate, et biitmuusika ongi see ainus kaasaegne muusika? Kaasaegset muusikat mõtlen ma igas žanris — ja biitmuusikast midagi rikkamat, huvitavamat. Arvan, et igaühel on õigus kuulata seda žanrit, mis talle meeldib. See oleneb muidugi kuulaja east, arenemistasemest. Arengusuund peaks siiski olema biitmuusikast Mozartini ja mitte vastupidi. Iga asi omal kohal ja omal ajal. Ka džässil, tantsumuusikal, biit- ja viitmuusikal on eluõigus, kuni nende palade peatse kulumiseni, s. o. nende surmani. Kui ma oma varasemas nooruses tantsuorkestris kaasa lõin, siis kahju see ka ei teinud. Moevooludega on ikka nii — homme ta enam ei kõlba. Aga vabandage, kui julgen arvata: Mozart elab ka ülehomme.

Kust ja millest sai alguse mõte asutada meeskoor?

Sattusin kolleegi asendades juhuslikult üht väikest meeskoori juhatama. Tahtsin sellest koorist siiski midagi kätte saada, sest nägin, et ka päris lihtsale töölisele laulmine midagi andis, see pani ta silmad särama. Mõnele oli see ainsaks rõõmuks igapäevases hallis elus. Siis tuli matk tšehhide maale — meeskooride juurde. Sellest muusikalisest nakatusest pole ma hiljem toibunud. Kuid peale meeskooride olen asutanud ka sega-, nais- ja lastekoore. Kutseline meeskoor asutati aga seepärast, et teist taolist veel polnud. Tagasi mõeldes polnudki see paha mõte. Peale mõnusa meestelaulu on sealt tõusnud mitmeid soliste, silmapaistvaid koorijuhte ja isegi heliloojaid.

Millise spordiharuga tegelete, mida teete vabal ajal? (Kas loete lasteraamatuid ja kuulate lastesaateid?)

Tegeleksin kindlasti spordiga, kui mul oleks vaba aega. Ja seda peaks spordiks ometi leidma! Vahel mängin malet, kuid ega see ei asenda füüsilisi liigutusi. Õigele tennisele pole enam ammu ligi saanud. Pean seda spordiharu võluvaimaks, fantaasiarikkaimaks ja karakterit kasvatavaks spordialaks, samuti kümnevõistlust. Eks lõpuks igasugune liikumine, kehaline töö, matk kuulu spordi alla. Süda nagu kutsuks tagasi kõikidele spordialadele, mida koolipõlves sai tehtud: kergejõustiku kõik alad, võrk- ja korvpall, pingpong jne.

Sõnad «vaba aeg» on minu jaoks praegu pisut kurva kõlaga. Kui seda siiski on juhtunud olema, olen pojapojaga Kadriorgu oravaid söötma läinud. Ka loen ja püüan midagi paberile panna, kas joonestikuga või joonteta paberile. Lasteraamatuid (peale luulekogude) pole hulgal ajal lugenud. Lastesaateid, kui need muutuvad veelgi žanririkkamaks, kuulataksin meeleldi.

Mida soovitate laulupoistele, et neist saaksid kord tublid lauljad (Jaan Tombi nimelise Kultuuripalee laulupoiste jt. küsimus)?

Ei muud kui järjekindlalt jätkata seda, mida praegu teete. Iga aasta koorem kooripraktikat, häid sõpru — see on juba midagi. Mõnestki võib hiljem suur muusikaäss saada. Selleks on praegune riviteenistus hädavajalik. Hea kindral kasvab ainult sellest, kes hästi sõdurielu tunneb. Nii et: pisikolleegidele kustumatut

laulutuld! Öeldakse, et inimene, kes on istutanud kas või ühe puu, on teistsugune inimene kui see, kes pole istutanud ühtki. Ütleksin, et see inimene, kes laulu ja muusikat armastab, on hoopis teine kui inimene, kelleni laul ja mäng ei ulatu. Muusikaline inimene on tulevikuinimene. Ta ei muutu masinaks, vaid jääb inimeseks.

Seepärast Ilugeme kui me võime
kärageme kui me käime
noored noorella ealla
parajailla põlvedella
ja muusikat jääd armastama elu lõpuni.

1968

KOOLIRAADIOLE

Me oleme kontserdil. Istume mugavalt saalis. Kuulame. Kuulame nõudlikult. Ega aimagi, kui palju on tehtud tööd enne mõneminutilise teose ettekandmist. Seda nii heliloojate, luuletajate, kirjanike, hiljem interpreetide ja dirigentide poolt.

Me jätame tänasest vestlusest kõrvale selle osa, mis puudutab kollektiivide, solistide ja dirigentide tööd. Jätame kõrvale ka aja, mis helilooja pidi oma varasemas elus töötama, et jõuda selle või teise teose kirjutamiseni.

Astume täna külla heliloojatele. On see vastuvõturuum või heliloojate köök või kasvuhoone — ei tea öelda. Küllap midagi panipaiga, laboratooriumi, köögi, külmutuskapi ja inkubaatori omavahelise kombinatsiooni taolist.

Nagu kõik autorid erinevad üksteisest oma loomingulise palge ja käekirja poolest, nii erinevad ka nende tööharjumused. Pealegi on ühe ja sama autori igal teosel oma saamise-loomise lugu. Mõni armastab loomingulist tööd teha päeval, mõni õhtul. Prof. A. Kapp näiteks töötas hommikul vara. Mõned kirjutavad järjekindlalt igá päev, ja seda kindla tunnigraafiku alusel, mõned hooti. Kuidas juhtub. Kõikumised võivad oleneda loova isiku

kalduvustest, aastaaegadest, tervislikust olukorrast. Tihti oleneb tööaeg helilooja teistest kohustustest.

Kui sügav põhi on rahvapärasel ütlusel — sellel või teisel kunstnikul tuli vaim peale. See vaimu lugu on iseenesest lihtne. Igal inimesel on hetki, meeleolusid, soodsaid välis- ja sisetingimusi, mis otse kutsuvad teda tööle, jäädvustama oma elamusi. Vahel on lust töötada. Töö edeneb kiiresti ja ladusasti. Ongi vaim peal.

Aga ega see vaim või teiste sõnadega inspiratsioon sind ei külasta, kui oled väsinud, tülpinud või hoiad üldse eemale oma tööpingist — klaverist.

Sügav eluline tõde on ka selles lõõploos: küsitakse — mida teha, kui töö isu peale tuleb. Vastus: heida pikali, ehk läheb üle. Ja tõesti läheb. Kui palju häid teoseid oleme endi elus olematuks maganud sellepärast, et meie karakteri töövõime vedru oli liiga lõtv, laisk või maha käinud.

Lepime kokku selles, et ka muusikaalase loomingulise töö aluseks on virkus — töökus, põhjalikkus ja püsiv tahe.

Ära jää vaimu ootama, võid kogu oma elu ootamisele kulutada — hakka tööle! Ei jää siis ka õnnelikumad momendid tulemata, eeltingimusel, et sul ikkagi on olemas vastav anne ja et sa teda õpingutes oled arendanud.

Kui töö uue materjali osas või uute teemade otsingul alati ka ei edene, siis on ju muudki teha: parandada vana, viimistleda, kontrollida või lihtsalt ümber kirjutada.

Oleme lugenud, et suured meistrid maailmaklassist on töötanud järjekindlalt, pole olnud ei ootamist ega inspiratsiooni tagaajamist. Pole olnud vabanduste otsimist mittetöötamiseks.

Loomulikult võib uue osa kirjutamisel tulla takistusi, seisakuid, kaalumisi ja ka ebaõnnestumisi. Vahel arvad, et oled kirjutanud hea uue lõigu, hiljem selgub, et peale sinu enese see siiski veel teisteni ei ulatu.

Tähendab — peab oskama ka enesekriitiliselt analüüsida.

Hea, ladus, viljarikas töö oleneb iga looja juures tema füüsilistest ja psüühilistest seisunditest, harjumustest, elutingimustest, ka tema vanusest ja helilooja juures — kas või klaverist.

Suure helitöö kirjutamine on nagu suure romaani kirjutamine. On vajalik rohke eeltöö — materjali kogumine. Ja järgnev töö

ise on kui tohutu vaadi täitmine üksikute noodipiiskade kaupa. Mesilase virkusega pead sa seda tööd tegema ikka iga üksiku noodimärgi kaupa, noodirea kaupa. Ka ühe noodilehekülje — kärje täitmine võib võtta mõnikord tohutult aega. Teinekord õnnestub edasi astuda rõõmustavalt kiiresti ja palju. Kuid see loominguline rõõm võib suur olla ka pisemagi lõigu õnnestumisel. Teinekord ratsutad lehekülgede kaupa edasi, hiljem aga väänad neist välja ainult vett.

Iga ooperi esialgne klaveriseade variant on mul võtnud aega umbes 4 kuud. Siia pole aga arvestatud eeltöid libretoga, otsimisi muuseumide varaaitades, tegevuspaikade külastamist, vastava kirjandusega tutvumist ega ka eeltöid näiteks paaritaktiliste tabavate teemade leidmiseks.

Kuulajaile näib liialdusena, et kõnelen siin paarist taktist suure ooperi puhul, liivaterast kõrbe puhul. Kui näiteks ooperi «Tormide rand» kirjutamisel lähtusin nii-öelda peategelaste juhtmotiividest, siis krahvi motiivi otsisin poolteist aastat. Ei midagi erilist — seitse nooti — ent autorile näis, et sellesse on kätketud nii krahvi ülbus ning merekoeralik loomus kui ka tormise ning ohtliku mere taust. Peategelase Leemeti motiiviga oli lugu keerulisem. Leidsin selle alles siis, kui viimistlesin ooperi kolmandat varianti. Leitud teemas tundsin nagu julgust, vabadust, avarat merd. Oleks see teema olnud mul käes tööd alustades, oleks teos tervikuna kujunenud koguni teiseks. Nii et teema otsimisega on lugu keeruline. Näkkamine oleneb tihti kalamehelikust õnnest.

Teil on muidugi õigus — ära hakka enne tööle, kui kogu materjal koos. Muidu oled selle sulevarrest imenud. See järeldus on kah õige.

Teiste ooperite juures mul juhtmotiivide leidmisel raskusi polnud. Ma ei kasutanud tegelaste kujutamiseks mitte kindlakujulist teemat, vaid üldist muusikalist karakteristikat. Ei sidunud seda kindla noodijärjestusega, kuigi näiteks ooperi «Tuleristsed» puhul lasksin tegelase Madisega koos kõndima eesti rahvalaulu «Oh mina väike mehikene».

Ja kui nüüd on valminud (keskmiselt nelja kuuga) ooperi esimene visand — alusmaal —, siis alles läheb tööks lahti. Nagu ütlesin, ooper on nagu suur romaan, nagu suur õlimaal, käesoleval

puhul helimaal. Viimistlustööd on palju. Et kõik suured muusikalised lõigud, ooperikoorid, aariad, stseenid oleksid õigetesse kohtadesse, proportsioonidesse paigutatud. Kontrollida tuli iga tegelase muusikalist käitumist kogu ooperi vältel. Mittesobiv tuli armutult kõrvaldada. Algul oli igast taktist kahju. Hiljem olen lõiganud kümnete lehekülgede kaupa vesivõsusid. Tuli kirjutada uusi lõikusid. Kahjuks tuli hiljem ka libretos muudatusi — see on tülikam, sest muusika oli sõnakondi peal juba lihaks kasvanud. Nii et tööd jätkub surmani ja, nagu öeldakse, tublisti ka veel pärast seda.

Lõplikult valmib ooper ikkagi lavatingimustes koos liikumisega — ja lõpuks kuulajaskonna juuresolekul.

Omasuguseks huvitavaks ülesandeks oli mul Juhan Smuuli koorisüidi «Kuidas kalamehed elavad» kirjutamine.

Hulk aega küpsesid tekstid klaveri peal ja siis kasvatasid endile muusikalise kuue suure kerguse ning kiirusega.

Arvan, et kas kiiresti või aeglaselt, see pole oluline. Mõlemal viisil võib kirjutada nii hästi kui ka halvasti. Ülesanded peavad olema varem selged, probleemid endas varem lahendatud.

Üks näide.

Hiljuti valmis mul pikem *a cappella* teos meeskoorile — Maksim Gorki «Tütarlaps ja surm». Teos kestab pool tundi. Tuleb esiettekandele eeloleval oktoobrikuul. See tekst luuletaja August Sanga heas tõlkes seisis mul ühe hea inimese poolt saadetuna klaverikaanel kümmekond aastat. Ma ei osanud kuidagi alustada esimest takti.

Tekst algas nii:

«Läbi küla tsaar läks sõjas sõites
Musta kurjust süda täis on tal . . .»

Kuidagi ei suutnud ma sellele muusikalist vormi leida — ikka tuli ühetooniline joru. Hiljem leidsin sellele ühetoonilisele seletavale osale saateks tsaari pahura mh-mh. Ja korraga voolujoonestus kogu helitöö, jäi vaid ümberkirjutamise vaev.

Laulude loomisega on olnud analoogilisi juhtumeid — neid on valminud 2 minutist 25 aastani. (Varem oli mu kiiruserekordiks 10 minutit, U. Lahe tekstile kirjutatud «Pulma naljalaul» aga sündis 2 minuti jooksul. Kuid märkigem jälle — ma olin seda teksti varem korduvalt lugenud. Lahendus ise tuli kiiresti.)

Kuid mõni noorpõlve kavatsus on tänaseni kirja panemata. Tavaliselt kogun endale meeldivaid tekste. Lehitsen neid vahetevahel, teen mõnele visandeid. Siis aga äkki on nad nagu tomatid vahepeal valminud ja panen nad kirja võrdlemisi rutakalt. Kui olen esitanud Heliloojate Liidus korraga mitmeid laule, siis see veel ei tähenda, nagu oleksin nad alles eelmisel päeval kirjutanud.

On juhtunud, et tekst muutub kohe muusikaks. Ei mäleta, et ma «Hakkame, mehed, minema» luues oleksin aega viitnud.

Tekst peab olema täiesti lähedane, nagu oleks ta su enese kirjutatud.

Teisest küljest, kui vastav anne puudub, ei tuleks teksti ise kirjutada. Pole ikkagi enam K. A. Hermanni aeg, kus igamees oli luuletaja kah! Nõuded on kasvanud. Luuletus peab olema heatasemeline. Aga halvale, ebakirjanduslikule tekstile ei tohiks kirjutada.

Tõsi küll, oma nooruses olen ma mõnele soololaulule teksti omalt poolt lisanud. Palun andeks — enam ei tee!

On juhtunud ka seda, et olen ühele ja sellelesamale tekstile kirjutanud mitu laulu, ja raske on olnud endalgi otsustada, missugune nendest kõige parem on. Nii olen kasutanud K. Merilaasi «Suvelaulu» kaheks lauluks, Juhan Liivi «Lained, kuhu te tõttate?» ja E. Visnapuu «Päike vajus pärnapuule» on saanud koguni kolm viisi igaüks jne. Pean täiesti võimalikuks, et nii mitu kui ka üks autor võib samale tekstile luua mitu teost — ja kõik nad võivad tunduda õiged. Eks juhtu seda ka teistel kunstialadel. Romaanidest on dramatiseeritud näidendeid, nii mõnigi maalikunstnik on maalinud sama teemat mitu korda, kuni saabub meistrile täiuslikuna tunduv lahendus. Mõni teema hakkab kunstnikku piinama. Algab otsimine, otsimine — ja mõnikord võib juhtuda, et otsitav jääb leidmata, tabamata. Või on selle otsimise käigus tehtud terve rida uusi huvitavaid väikevorme.

Heliloojal, eriti vokalistil, peab olema hii-öelda karakternäitleja omadusi. Ta peab suutma pugeda eriilmeliste tegelaste kesta.

Ja — loomingu teed on imelikud. Ta jookseb su ees, ta ajab sind taga — ja hea on, kui aimad, millist teed pidi astuda, et tundmatuga kohtuda.

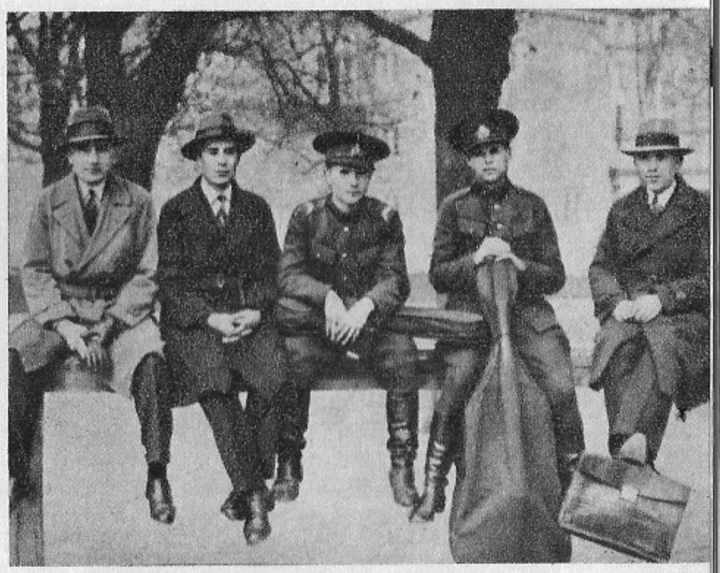

Õpinguaastail

J. Aavik oma õpilastega

II tütarlastegümnaasiumi vilistlaste koor

Koduseid pilte

Tellingutes

«Käsikäes»
esietenduselt

Häälestamine

Laval peetakse
60. juubelit

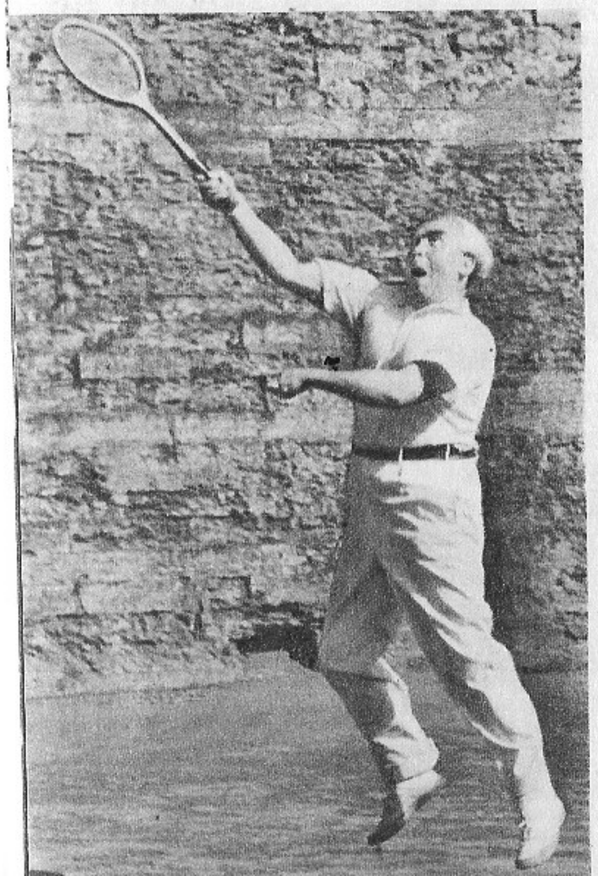

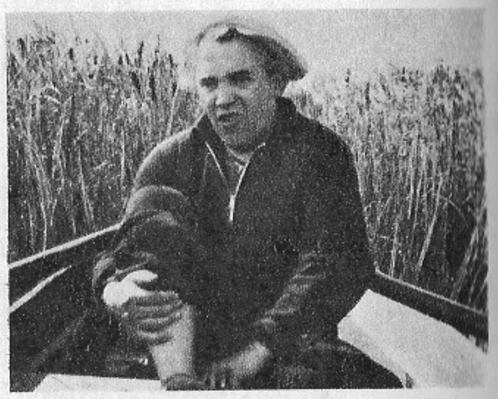

Maa peal, õhus ja vee peal

Ülemnõukogu istungjärgu vaheajal

Sügisesele matkale

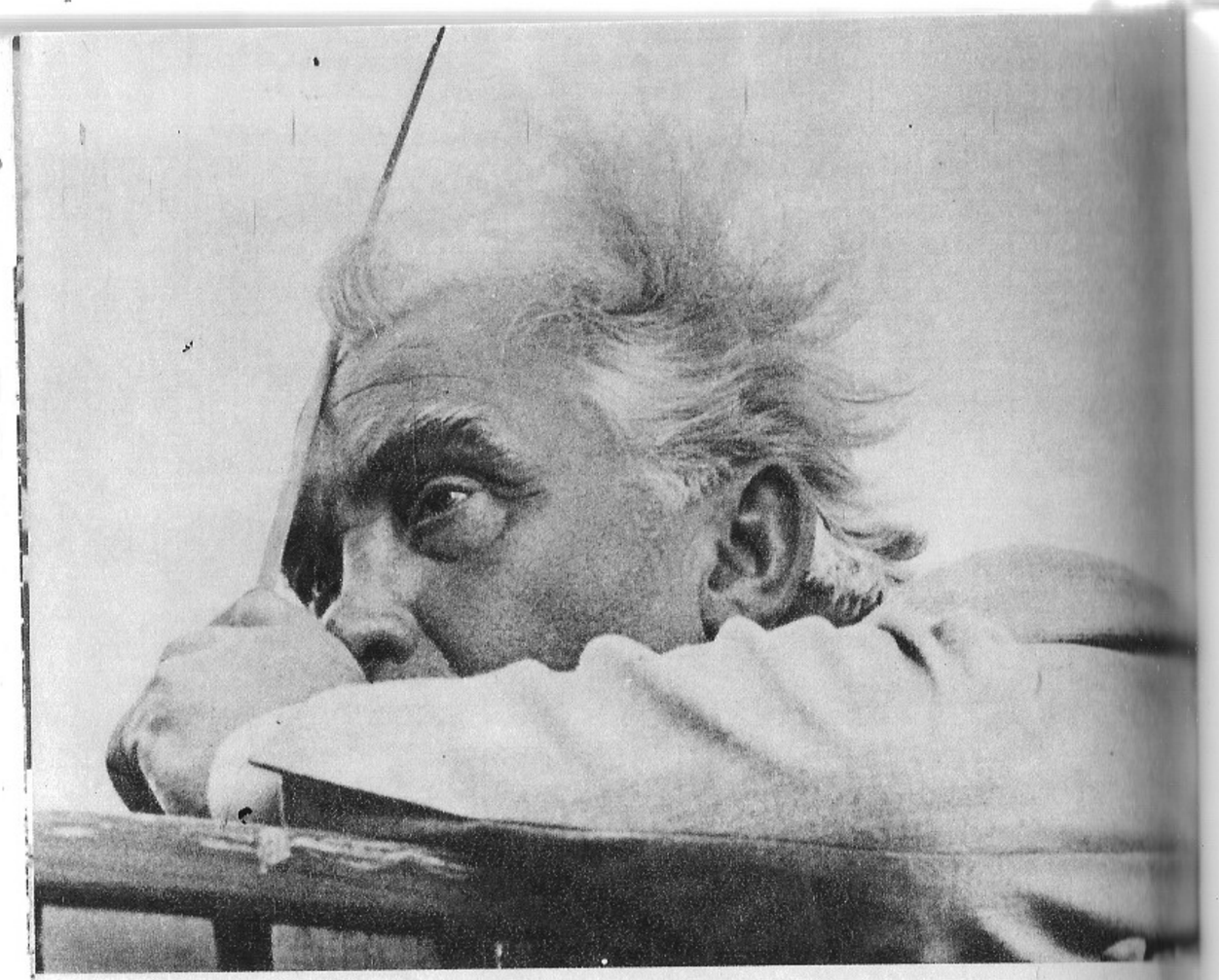

Ent esimene asi on alati — hakka tööle! Töö on see, millega sa fantaasia ellu kutsud ja ka peegasusele hiljem parajad päitsed pähe paned. Kui sa teda tööga ei taltsuta, paiskab ta sind sadulast.

Muidugi ei tohi su peegasus muutuda kurnatud tööloomaks — konkahobuseks, kes laseb sörki ainult enesekordamise radadel ja keda toidad ainult toiteväärtuseta tekstikõlgastega ja alamõõduliste mõtetega. Peaks suutma iga uut ülesannet erinevalt lahendada — ennast kordamata. Eriti on see maksev ooperi loomisel.

Piltlikult öeldes, autor peaks tabavalt mängima nii kuningat kui kerjust, maadlejat ja raamatupidajat, seiklejat ja margikogujat, n.-ö. mängima kõiki osi, ja mitte jääma ühe teatud ampluaa piirkonda, ainult toapoisi ossa.

Andestagu kuulaja mulle, et ma kõnnin kogu aeg vokaalseil laululuhtadel ega puuduta instrumentaalmuusikat. Küllap vist sellepärast, et pean inimtunnete kõige otsesemaks väljendajaks inimese häält. Kõik öeldakse otse — ilma instrumentide tõlgendamiseta. Otse! Ilma puu ja vaseta, ilma toru ja trummita.

Kui kõnelda loomingu protsessis veel ajast ja kohast, siis arvan, et ka aeg ja koht võivad teose tekkimisel mängida mõnesugust rolli. Soodus ümbrus võib sind suunata, abistada. Mäletan, et lahenduse Goethe tekstile «Sõduri lohutus» leidsin 25 aastat tagasi Vääna metsas vilet lüües. «Alla valgete kaskede» meloodia hõljus Valgejõe käärudes.

Mingisugune laulma kutsuv kõla on maanteedel ja undavatel telefonitraatidel. Aga eks meri, mets, mägi, org, päike, kuu ole laulud — kirjuta vaid maha.

Kas ei erguta meid kõiki loomingulisele meeleolule ka hea raamat, maal, teatrietendus, mõni huvitav inimene, sündmus.

Millal luuakse? On loodud suvel ja talvel, igal aastaajal. On loodud suvel talvelaule ja talvel suvelaule. Mõnevõrra raske on ennast keset kuuma suvepäeva tööle panna — pealegi kui suvi pakub nii palju meeldivat. Tuleb millestki loobuda. Iga teos tuleb alati osta millestki loobumise hinnaga.

Tihti tuleb ennast korrale kutsuda! Laiskus, laiskus, lase mind lahti!

Mõnikümmend aastat tagasi olin suvel Väänas. Oli kaunis suvi ja heinaaeg. Teised olid kõik heinamaal — minugi koht oleks pidanud tõenäoliselt seal olema.

Istusin nii-öelda laiskuse pärast klaveri taha ja lõin terve rea lastelaule, millest 5 tulid auhinnale. Näete kui vastuoluline — isegi laiskus on kirjutama pannud.

Olen miskipärast kujutlenud, et kuskil järve või mere kaldal, vastu põhjakaart, kõige lihtsamas onnis võiksin kõige edukamalt töötada. Säärase võimaluse olen osanud endale organiseerida ainult ühel korral Valgejõel, seegi keset metsa.

Kahju saamatutest inimestest.

Kord Viljandi meeskoori koosviibimisel tähendasin koori esimehele muuseas, et olen noorest peale unistanud toast ja klaverist järve kaldal. Ja eks poole aasta pärast helisenud Viljandist telefon: olge lahke, siin Viljandi järve kaldal on tuba, klaver, laud ja laual mõned tekstid. Tõepoolest, koor sai endale mõne päeva jooksul kaks laulu. Samas valmis veel «Rannapääsuke» ja muudki.

Igale loomingulisele inimesele ei sobi puhkekodude, sanatooriumide kindel ajagraafik. Eks olene see harjumustest. Vastuoksusi võib esineda kõigis asjus. Olen kirjutanud siis, kui teised pidutsevad, puhanud, kui teised töötavad. Eriti viljakaks tööks võib minna ka hilisõhtul kohviga. Ent see on liiga kardetav. Ei jää hiljem enam magama. Tervis ei pea niisugusele kurnamisele vastu. Omahind on liiga kõrge. Kuldse päikesekettaga hommik on üks meeldivamaid abimehi. Loomulik, et väsinud inimene ei loo. Ei tööta hästi ka täissöönuna ega ole viljakas näljasena.

Mõned loovad oma paremad teosed nooruses. Teised hakkavad eriti viljakalt tööle alles oma elu teisel poolel. Näiteks A. Kapp lõi viimase 10 aasta jooksul rohkem kui kogu oma eelneva elu jooksul kokku.

Mart Saar on praegu 4×20 aastat vana, s. o. neljakordselt noor. Ta on loonud pärast rasket haigust üle 100 koori- ja 40 soololaulu.

Kui vilkalt töötas maalikunstnik Adamson-Eric pärast parema käe halvatust. Ta hakkas tööle vasaku käega.

Näeme — aastad ja haigus ei pidurda tööd. Tähtis on vaimu ja südame noorus ja erksus.

Looming toimub piltlikult öeldes südame ja pea koostööna — õigesti koosmängimisel.

Süda, see on sisu, emotsionaalsus, elupulss ja eluvedru. Pea

aga revisjonikomisjoni esimees, raamatupidaja, prokurör, kaubapraaker, organisaator-raamitegija. Süda ja pea peavad loomingus sõbralikult koos eksisteerima ja kordamööda teineteisele sõnaõigust andma. On aga kogu aeg süda ülekaalus — saame tulemuseks sisu ilma vormita, nõretava, organiseerimata elu, ohjeldamatud kired jne. On aga sõnaõigus alati kainel mõistusel — peal —, võib tekkida sulevarrest imetud lugusid, igasuguseid andetuid formalisminähte, huvitavaid ja ilusaid raame ilma elavate piltideta.

Näete — kunstnik-looja peab olema võimeline ise oma elamusi kõrvalt vaatlema, neid organiseerima ja kirja panema.

Ärge unustage südame ja pea kõrval ka kätt. See on ju suurepärane oskustööline loomingu jäädvustamisel.

Loominguline pinge ise koguneb aga kui äikeseilm meie kohale, meisse endasse ja soodsail atmosfääritingimustel raksab piksevardasse — su uude teosesse.

Pärast seda on hulk aega hea lahe elada — nagu oleks kosutav vihm sind puhtaks uhtunud.

Usun, et igal inimesel on taolisi loomingulisi pingeid. Sageli puuduvad vaid vastavad kümnete aastate jooksul omandatavad oskused, et kõike jäädvustada. Eeltingimuseks on muidugi vastavate annete olemasolu.

Üht sunnib see tugev jõud lõuendi taha, teist noodipaberi juurde, kolmandat puhta paberivirna ette jne.

Seega, kallis lugeja, tegele vabal ajal oma lemmikharrastusega, ent tegele järjekindlalt, süsteemipäraselt. Ära jäta oma kalduvusi metsikult kasvama. Ära lase end heidutada mõnest ebaõnnestumisest. Mõned viljad valmivad väga aeglaselt. Ära unusta umbrohutõrjet.

Astugem ikka ja ikka kontserdisaalidesse ja kuulakem, mis loojatel meile öelda on. Hinnakem kõrgelt neid töömehi, kes töötavad selleks, et viljad oleksid kõikide päralt.

Jõudu tööle sinu eriharrastuse meeldivas rohuaias!

1968

PÕLLUMEESTELE

Mulle on lahkelt lubatud esinemisaega 15—20 minutit, aga õnnetuseks ilma meeskoorita. Muidugi muigate juba ette, et mida ühel linnasaksal tublile ja töökale maainimesele nii pikalt öelda on, olgu see saks või Ernesaks.

Teie olete maalt, ka mina olen maalt pärit. Põllumajandust ma põhjalikult ei tunne, ent hobust ja lehma ma praegugi omavahel ära ei vaheta. Hääle järgi teen kindlaks vahe seapõrsa ja lamba vahel. Olen lugenud huviga viimaseid kõnesid põllumajandusest ja karjakasvatusest. Sõnad nagu mais, suhkrupeet, piim, liha, külv ja külvikord, väetis, söödabaas, hea seeme, umbrohi, vaheltharimine ja lõikus — need ja paljud teised sõnad ja mõisted on täpselt tõlgitavad naaberpõllu keelde. Kas need mõisted pole maksvad ka muusikapõllul? Kas me oleme küllaldaselt üles harinud uudismaid isetegevuse sektoris? Kas kõik põllud on väärtuslike kultuuride all? Mida me kasvatame? Kas kesa on üldse sallitav kultuuripõllul?

Töötan nii-öelda agronoomina laulupõllul. Kasvatan Riikliku Akadeemilise Meeskoori peenramail väga mitmeid vilju. Nagu teilgi, rohket muret on uudisloominguga. Vajame seda märksa rohkem ja niisuguse väärtusega, et seda saab ka eksportida.

Teie rukis, nisu ja kartul on meie klassikaline repertuaar. Ilma nende kultuurideta ei kasva peale ka head uudisvilja. Ja ärgem halvustagem neidki habemikke — klassikuid. Need olid oma aja suured spetsid, muusikaala mitšuurinlased.

Kolmandal põllul kasvavad meil värvikad rahvaste laulud. Kõiki neid vajab meie kuulaja — igaüks peab saama nendelt kolmelt põllult ka midagi enda jaoks.

Nagu teil teada, sõidame meeskooriga õige tihti mööda maad, käime laule turustamas. Külastame kohti, kus asuvad suuremad kultuurimajad, rahvamajad.

Suvel riskime vahetevahel mõne vabaõhukontserdiga. Vähemalt 90% kontsertidest toimub väljaspool Tallinna. Meeleldi esineme teie kodupaikades. Iga aastaga tiheneb meie seinal maakaart uute punktidega. Samas tunneme, et kaugeltki kõikidesse kohtadesse pole me jõudnud.

Suur on olnud ka meie kontsertide arv koolides ja seda mitte üksnes nüüd, kus on rohkesti juttu noorte esteetilisest kasvatamisest, vaid see on toimunud kogu meie tegevusaja vältel.

Uskuge, ka meie, muusikaagronoomid, uurime järjekindlalt saagikuse tõstmise probleeme. Ka seda, kuidas omahinda alandada, et vähema aja vältel rohkem laule õppida. Oma igapäevaseid tööriistu arendame hääleseade tundides. Iga kontsert on nii hea, kui hea on tema kõige nõrgemini esitatud laul, ja oh õnnetust, alati on kavas ka üks kõige nõrgemini esitatud laul. Parandad selle ära, osutub nõrgemaks teine. See on nagu muinasjutulohelt peade maharaiumine — ikka kasvab uus. Õnneks aga üha väiksem.

Nüüd veel mõnest probleemist. Tundub, et viimastel aastatel oleme erilise rõhu pannud nais- ja meeskooride asutamisele. Tagaplaanile oleme jätnud nii loomuliku ja toreda kooriliigi, nagu seda on segakoor. Võib-olla on selles süüdi ka Riikliku Akadeemilise Meeskoori halb mõju.

Ei saa öelda, et segakoore pole, neid on, isegi rohkem kui teisi kooriliike, aga nende tase võiks olla veelgi kõrgem. Igalt hektarilt tahame saada kõige väärtuslikumat ja sisukamat lõikust. Ikkagi õitseb kõvasti rakvere raibe — lööklaulude kollane põld. Aga olgem rahulikud, see on ikka nii olnud ja see on ka tulevikus nii. Ärgem pidagem teda muusikapõllu taseme näitajaks ega tehkem talle nii rikkalikult reklaami.

Hullem on vahest see, et mõned peavad neid lööklaule eksikombel ainuväärtuslikuks nõukogulikuks lauluks. Kas mõne lihtsa rahvalaulu toiteväärtus, tema kasvatuslik mõju pole siiski tohutult suurem kesisest bugi-vugist?

Otsatu kurb on aga vahel ka see, kui koori asemel hakkab eksisteerima ainult ansambel — ja veel missuguse repertuaariga! Toitvaid vitamiine otsi sealt kas või mikroskoobiga!

Miks ma kõnelen alati just kooridest. See on kõige kättesaadavam musitseerimise vorm kogu rahvale, vähemalt kümne protsendi ulatuses. Tema kasvatav mõju on eriti suur. Head lauljad on ka tublid töötajad. Nad on distsiplineeritud — nende kollektiivsustunne on kõrgelt arenenud. Võib-olla ma eksin, kuid minu meelest on nad ka head inimesed.

Koos laulmine ei vaja erilist kulu — peale ajakulu.

Oled sa aga juba ühest kontserdist ja kontsertmatkast osa võtnud, oled igavesti kadunud hing — laulad surmani.

Uhke oli vaadata Viljandis «Sakala» meeskoori kontserdil, kuidas esimeses reas laulis arst Mats Nõges. Ta pole oma elus kordagi koori proovidele hilinenud. Viimasel J. Tombi nimelise meeskoori kontserdil oli liigutav kätt suruda kolmel mehel korraga: laulsid koos vanaisa, poeg ja pojapoeg. Vaat nii on õige laulmine.

Veel olen tähele pannud, et eriti lokkavad meil tantsuorkestrite — džässorkestrite, estraadiorkestrite jne. võsastikud. Ma ei ütleks, et see kõik oleks lausa umbrohi. Kui noormees või neiu haarab pilli ükskõik missuguses orkestris, on see juba iseenesest hea. Võrdlemisi vähe on meil aga kõiki teisi kaasaegseid orkestreid, näiteks sümfoonia-, keelpilli-, puhkpilli- ja rahvapilliorkestreid.

Kas on põhjuseks pillide puudus, juhtide puudus, juhtide juhtimispuudus või kõik puudused kokku, kuid asi peaks andma ennast parema poole seada.

Kunagi oli rahva hulgas väga populaarne viiul. Oli palju rahvapillimehi, praegu aga oleme kutselise keelpillide kvarteti isegi osanud ära kaotada filharmoonia juurest. Kui aga oleks kaunis pill — viiul — ka tänapäeval rahva hulgas populaarne, lahendaks see hulga küsimusi. Siis oleks meil mitmesuguseid orkestreid. Ja sellelt baasilt lähtudes suudaks ka konservatoorium täita kõik vabad viiulimängijate kohad kutselistes orkestrites.

Loen vahest mõnusa muigega K. A. Hermanni «Laulu ja mängu lehte», kuid sellisena oli ta omaaegne rahva muusikaline kasvataja. Tutvustades muusikalisi küsimusi, mõnikord naiivseltki, propageeris ta siiski maarahva hulgas nii koori- kui ka instrumentaalmuusikat. Andis repertuaari isegi külaviiuldajaile jne.

Meie võime ju vaielda muusikaajakirja üle, aga ükskord tuleb rahva muusikaõpetaja — muusikaajakiri siiski välja anda. Kehakultuuri arendamiseks on meil 2 ajakirja pluss kõikide ajalehtede kolmandad küljed. Ka kirjandusel ja kunstil on võimalusi trükisõnaliselt end väljendada.

Kuid viimastel aastatel ei suuda isegi kunsti- ja kirjandusleht

ära märkida meie muusikaelu saavutusi. Mis siis rääkida teistest ajakirjadest või lehtedest.

Ärge arvake, et ma olen pessimist. Üldiselt on muusika imbunud rahvahulkadesse rohkem kui kunagi varem. Aga kohe mitte ei või muusikapõllul kesa näha! Ja nagu öeldakse, ega ainult kaeraga ka kuskile lähe. Vaagigem ja uurigem kõiki vilju.

Kujutlen, missugune tõus toimuks maa kultuurielus, kui iga 20 estraadikontserdi kohta oleks ka üks sümfooniakontsert. Ei, ei — see pole võimatu! Meie muusikapõllud kandku ka maal kõiki viljasorte. Juba on maale toodud muusikalavastusi ja isegi oopereid, eriti «Vanemuise» poolt.

Ma ei kujutle tulevikuinimest ainuüksi kui töötegijat.

Tulevikus jääb inimesel rohkem aega kultuuriliseks isetegevuseks, sest tööoskused kasvavad, kasvab tööviljakus ja ikka rohkem kasutatakse tehnikat. Meie inimene peab tulevikus kõigile kultuuriväärtustele juurde pääsema. Olgu tal rohkesti võimalusi kõikmõeldavateks eriharrastusteks. Olgu see siis sport, muusika, kirjandus, teater, kujutav kunst, tants, mitmesugused teised huvitavad alad.

Tunnen näitlejate seas Ants Eskolat ja Heino Ottot kui häid maalikunstnikke. Hans Jõgi on osav puunikerdaja. Näitleja Albert Üksip oli hiilgav botaanik, kelle huvialaks oli kitsas ala — nn. hunditubak. Kunstnik Reindorff on suur liblikatundja jne.

Harrastage oma huviala nii, et te seda mitte ainult pealtpidi ei riiva, vaid tungige temasse sügavuti. Kui arvate, et te oma töö kõrval ei võiks aja jooksul kujuneda näiteks isegi koori- või orkestrijuhiks, siis eksite. On inimesi tohutu energiaga ja järjekindlusega. Nad on võimelised arendama oma armastatud lemmikala õige kaugele.

Tuleviku inimene on kuldne proportsioon arukast vaimu- ja tööinimesest. Ta on kahtlemata laialdaste kultuuriliste huvidega. Tema kodu ümbrus on kaunis, tema töölauda kaunistab lihtne põllulill ja tema käitumine rõõmustab kõiki. Kõikjal, kuhu ta astub, on tema ümber elurõõm, ta oskab diskreetselt teisi abistada ja ise kõikjalt õppida. Ei tarvita kunagi laialõualist sõimu ega upu iialgi 100-grammilisse klaasnõusse.

Olin meeskooriga tšehhide maal tunnistajaks ühele huvitavale

üritusele. Oli pühapäev. Suurde saali kogunes palju korralikult rõivastatud noori neide ja noormehi tantsukursusele. Samas toimusid käitumist õpetavad loengud.

Üldse jäi mul Tšehhimaal niisugune tunne, et iga tšehh on muusik. Ja tõesti — ei olnud sõbralikel kohtumistel ühtegi juhust, kus linnapea või kõrgem sekretär laulu ei oleks löönud. Igas külas on oma orkestrid. Ja kui kõrge ja sügav on tšehhide tase muusikas!

Nüüd mõistate, miks ma alati soovitan noorte andekate kunstnike saatmist ka Tšehhoslovakkiasse — seni olen teinud seda edutult. Kordan aga tänagi: õppigem suurte saakide meistritelt.

Hoolitsegem siis kõigepealt, et saaksime endi ridadesse uusi noori koori- ja orkestrijuhte. Kui me uute noorte juhtide kasvatamisega täna ei tegele, siis ülehomme neid meil ei ole. Käsu korras neid teha ei saa. Ja nende kasvamine võtab aega.

Hoolitsegem, et meie järgmisel hiigellõikuspeol, 1965. aastal peetaval üldlaulupeol, oleks uusi koore, et vanade lauljate kõrval laulaks ka rohkesti noori.

Veel pole lõplikult korraldatud meie uue repertuaari ulatamine lauljani. Lubamatult kaua oli pärast eelmist laulupidu repertuaaripõld söödis. Tänapäev nõuab ka kultuuripõllul uut tempot.

Tore on, kui põllud voogavad, on vilja täis, seafarmis ruigavad väikesed peekonid — aga alles siis on asi päris korras, kui kolhoosi esimees ise põrutab orkestris bassi või laulab kooris teist tenorit, kui brigadir käsitab klaverikombaini niisama osavalt kui traktorit. Kui lendab laul, lendab ka töö.

Noored, tehkem siis elu veelgi ilusamaks, värvikamaks, sisukamaks, sügavamaks, helisevamaks. Meie põldudel lokaku väärtuslikud viljad, metsad ja mäed, mered ja orud rõkaku laulust!

1964

MARI JA MIHKEL KÄSIKÄES «VANEMUISES»

Moto: Isa vana müts,
ema lappis kinni,
(ehk) käib pojale küll.

Oma esimesi kokkupuuteid «Vanemuise» teatriga ma täpsemalt ei mäleta. Küllap viibisin nii mõnelgi etendusel J. Simmi ja E. Tubina ajal.

Aga teate, selle habemiku vana Vanemuisega olen ma juba vanast ajast alluvuse vahekorras, olen töötanud mitmes tema laulutsehhis. Enne sõda külastasin naiskooriga «Vanemuise» vana kontserdisaali. Nüüd on soov peatselt esineda meestega «Vanemuise» uues kontserdisaalis.

Faktid on niisugused, et «Vanemuine» on esitanud kõiki minu lavateoseid («Pühajärv», «Tormide rand», «Tuleristsed», «Kosilased Mulgimaalt» ja nüüd laulumäng «Mari ja Mihkel».) Ka Tammlaane «Raudses kodus» olid mõned minu laulud.

Olen huviga jälginud teatri väsimatut püüdu — otsida igale teosele lisaks veel seda, mis pole märgitud nootidesse.

Samuti olen võlutud teatri tahtest leida igale uuele teosele uut nägu, uut värvi.

Lavastus «Tuleristsed» kujunes autorile eriti lähedaseks ja haaravaks. Erinevaid lavaatmosfääre pakkusid «Pühajärv» ja «Tormide rand».

Kõrgelt hinnatav on oskus, millega «Vanemuine» õrritab autoreid uusi teoseid kirjutama. Kaasakiskuv on rahutus, mis paneb saavutatut edasi täiendama, süvendama ja sellele uusi lahendusi otsima.

Kui nüüd lavavalgust näeb laulumäng «Mari ja Mihkel», eks ole ses süüdi jällegi «Vanemuine», kes oskas ajapuuduses siplevaid autoreid organiseerida, et omaaegne ooper «Käsikäes» on saanud laulumänguna sootuks uue kuue.

Kuube on lappinud rida meie nimekaid meistreid. Autoreil endilgi on huvitav, kuidas üks lapitud kuub võiks välja näha. Oleksin isiklikult üsna rahul, kui ta «poisil» veel mõnda aega kanda sünnib.

Autoreil endil on olnud tagasihoidlik kavatsus pakkuda üht

lihtsat kohaliku koloriidi ja lustaka kallakuga rahvalikku laulumängu.

Veel kord tänu sulle, «Vanemuine», hoole eest algupäraste lavateoste esitamisel. See töö ei too küll alati sulle palju sisse, on ometi aga väga tänuväärne ja vajalik.

Tunnen rõõmu, et on olemas alati üksmeelselt rahutu «Vanemuine», uute teatrielamuste otsija, leidja ja andja.

1965

SAIN VALJU NOOMITUSE

Tartus lõppes parajasti üldlaulupeo peakomisjoni istung. Lahendati mõnigi lahtine küsimus. Ülesanded peaksid olema siitpeale kõigile selged. Töö võiks minna täie hooga. Ju ta nii ka läheb. Et aga tagasisõiduga veel pisut aega oli, siis tegin traditsioonilise jalutuskäigu Toomemäele.

Astusin mööda tähetornist, kus ma viimati koolipoisina Saturni rõngaid imetlesin. Igal hilisemal külaskäigul Tartusse olen kavatsenud sellesse majja teist korda sisse astuda. Aeg on ikka napp olnud, ja tähetuttavaid pole. Arutlesin: küll oleks tore, kui mind Tartu tänavail otse sunnikombel kinni nabitaks ja tähetorni viidaks.

Pealegi võidakse meie RAM-i tõsiselt Kuu peale saata — loodetavasti kontserte andma. Neid mõtteid endamisi veeretades märkasin, et keegi ongi hakanud mind hoolega silmas pidama. Esmalt piiras ta mind kaugemalt, siis tuli ikka lähemale ja lähemale. Hämarusest esilekerkiva kuju pikad valged mantlihõlmad ja hall habe aina lehvisid tuules. Silmad siramas kui tähed. Tähetark?

«Oled ikka sina või? Ei vist ... Siiski.' No muidugi, mu ühe lauluosakonna lauaülem.»

«Kas just nii kõrgel kohal?» püüdsin igaks juhuks tagasihoidlikumale toonile tüürida.

«Tõsi on küll, et olen kapraliks ja kokaks ühes lauluroodus.

Sõidame lauluga maid ja meresid — siia ja sinna. Laulame seda ja ka teist.»

«Siis oled mul käes, otse peos! Olen Vanemuine, Maailma Laulu valitsuse Eesti osakonna president ja peasekretär. Vaat et saan eeloleval juubelilaulupeol ametikõrgendust. Sa peaksid mind ometi tundma. Su isaisa tundis mind ja pojapoeg saab loodetavasti kah tundma ...

Sissetulnud kirjad pajatavad, et hakkate Taaralinnas meeste pidu püsti ajama. Patsatasin juba pitsati te plaanidele. Hüva. Kinnitan! Viisivärtnatele olgu sellega laululõngad peale pandud. Nüüd on asi teie teha. Viisi peate, nooti tunnete — las' käia!

Aga ühte ma ei mõista. Minu uue kandlekoja ehitamisest ei kippu ega kõppu. Ütle, kallis poeg, kuhu pööran oma halli habeme, kui rahvas hakkab juunikuus üle maa tulivankritega siia kogunema. Tulevad alamad mehed ja tulevad ülemad mehed. Lagedale väljale laome muidugi oma suured laulude tuleriidad. Kus on aga koht, kus näitame oma peenemaid palu? Kus on kandlekõlaline kamber ja koda?

Ma teen vahetevahel mõne käigu endanimelisse majja. Näen — üksnes Vana Hirmus üksi käib seal pahas meeles ringi. Aga ei kedagi. See peab ikka ränk asi olema, mida isegi tema käima ei lükka.

Minu ajal kandsid mehed seljaga kive kokku. Üks, kaks ja maja sai missugune. Mis raanat, raafikut, rotsenti või reemiat neil siis kasutada oli?

Uues majas on üks ots juba täis mõnusat kõnekõmu, lauleldust ja hüppemängu, aga vaat' seda teist otsa imetlen juba kauemat aega kui kõige vanemaid ja ilusamaid põhjamaa antivaremeid.

Sa, Kustakse poeg, puutud seal kõrgel Kalevi kantsil kokku laulumeeste sektsiooniga ja Ülemiste Järvevana ehitusbrigaadi poistega. Minu rehnungi järgi peaks mul kaks ja pool tuhat vennikest kirjas olema, kes kellut kanda jaksavad. Paar kuud, paarsada poissi ja asi oleks väljaspoole nalja piirdeaeda.

Ka Taaralinna mehed ise võiksid tõmmata üle terve laulumaa kõvade kirjadega lõuendi, et võtke, poisid, päev puhkust, tükike sinist savi ja tulge kõbima.

Vaatan ja vaatan seda venitamist. Suure suuga jahvatad sa pidupäeval laulust ja selle mõjust. Su sõnad kõlksuvad aga väga

tühjalt, kui neile tegemine peale ei sigine. Ilus sõna ei seisa ju püsti, kui tegu takka toetamas pole.

On's nüüdsed mehed nigelemaks jäänud? Või pole teite asigi? Et las' aga roonu teeb. Ma küsin: kui roonul tahtmist on, aga mehi pole — mis siis?

Kõik plaanid ühes puntras on teil prisked küll ja lähevad ikka täie eest. Aga näe, minu kapitaalehitus seisab nukralt mäel. Traadid aina undavad seda kõige uudsemat.»

«Vaband... Ega mina... Ma ju...» püüdsin mõnegi sõna vahele kiiluda. Vana aga põrutas lausa vahutades.

«Kokuta, kokuta seda omasugustele! Näe, mäel ootab maja inimesekätt.

Kuula nüüd! Kui see värk käima ei lähe, tee oma koht vabaks kobedamatele.

No ütle ise, mis juubel see tuleb, kui pole ulualust, kus väheke kannelt timmida? Kogu maarahvas peab sõbra- ja vennapidu, külalisi rohkem kui esimesel korral. Neid tuleb Soomest, Novgorodist ja Sädemete Saarelt.

Eks ma vaata, mida sa neile seletad, kuhu sa silmad pöörad. Minu silma alla ärge te mitte sattuge!»

Vana tiris mind nööpipidi ikka lähemale. Tundsin ta keele takka tulehaisu ja tukivingu.

«Ma saan ju aru, et ütlemised ei käi läbi muusikalehe. Vaat' mul oli omal ajal nobe ja terane, kuigi pisut tagasihoidlik Karl August oma «Laulu ja mängu lehega». Nii kui sulega tindipotti torkas, läks nagu raktoriga — vagu taga, seeme sisse, päikesepaitus peale ja muudkui lõika. Selleaegne sordiseeme ei vasta muidugi tänasele GOST-ile. Aga ikkagi Karlal kibe käsi teatama, mida vaja. Teete ju teiegi vahel ilmatu suuri nooditegusid, aga see kõik jääb raamatusse raiumata. Kes siis pärast enam usub, et ka teie ajal tehti mehetegusid. Või pole teil siis nüüdsest ajast midagi priskemat pajatada? Ei mina seda usu. Kõik muud kultuurid on teil kõrges hinnas ja vinnas, igaühel oma seitung. Aga näe, minu alast nagu ei hoolita. Küsi trükipressi meeste käest, kas siis see, mis hinge ilusaks teeb ja inimest inimesemaks, ei vaja abi Gutenbergi pookstavidest.

Siis veel. Ei mina ole rahul sellega, et mu paremate poiste — R. Tobiase, A. Lätte, K. Türnpu, M. Lüdigi, vana Kapi ja veel

teistegi lood on alles tinasse ladumata. Vahel nagu kahju, et pole enam kloostrivendi, kes suure rutuga nende lugusid ümber kirjutaksid ja nobedasti tootmisse juurutaksid, nagu ütlete.

Sina, Kustas, hoia aga jah vesi ilusasti suus, et kirjapressi mehed ei ärkaks ega hakkaks oma asju möödanikkude meestest paremini tegema.

Kui see asi ei peaks paranema: ei tule leelolehte ega ole noodi väljaandmiseks pikemat plaani, siis viin sind pinsi peale nagu niuhti.

Ära vaata mulle uduselt otsa, nagu ei saaks sa minust aru. Või pole sul paberit? Ah sa arvad, et suu on ainult söömiseks. Ka õige asi peab sealt välja saama. Kas siis, kui suu söönud, on südame kõht täis?

Kui keegi peaks ütlema, et asi see meil teha on, siis tehku ometi. Kui keegi küsib, kas seda ikka vaja, siis nii ütlejail neid asju küll vaja pole ja ilma selleta elab tema ka ära. Kui aga praegu minu valla elanikest iga kümnes kõva viisipidaja on ja tahab laulumaa peal edasi areneda, siis on tal selleks tuline õigus. Sinusugused tehku aga seda, mis te kohus ja pisut enamgi, et see maa poleks magajate maa, kust mõnus norin mu kõrvu aevastama paneb.

Oot', oot'! Ära rabele, kuhugi sa veel ei lähe. Ja ütelda pole sul mulle ka midagi. Läbi ma sind näen.

Veel kipitab mul keelel: miks ei aita sa Tartus kõrge kooli peal korralikule segakoorile jalgu alla panna? Oma meestemalevaga oled sa rahva kui kaheks lõhkunud. Ühele poole oleks nagu arvatud need isatsed lauljad ja teisele need teised. Aga näe, üht kõrge kooli tänapäeva nõuetele vastavat segakoori Taaralinnas pole. Aga kas ei pea siis olema? Mis sa ise arvad? Üks mahlakam tudengite segakoor võiks olla minu maa parim. Sest kõrges koolis saavad koorid olla ainult paremad. Teist sorti ma selles majas ei tunnista.

Ärge nüüd papi Jannseni juttu selles asjas õigeks pidage. Ta ju kartis mehi ja naisi linna peale kokku lasta. Ei tea, mis siis pidi juhtuma! Juhtub ju mõnda, ilma laulutagi. Ei siin pole karta midagi. Noh, ja kui lauljad lõppude lõpuks abielluvad, mis siis sellest. Iive on teil pealegi nii kõhnukene. Ka selle näitaja noole otsad saagu ikka kõrgemale sihtima.»

Järjest tõusis jutu toon, ja ägedamaks see läks. Punastasin vahetevahel. Täiesti asjatult muidugi. Vana ei tunne aega ega kombeid. Mõnevõrra ajast maha jäänud. Kultuuritseb.

Panin Tallinna poole jooksu.

1968

KAS ON OLEMAS KRATTE, PUUKE JA MUID JEEKIMEID?

Üks 1967. vana-aasta viimaseid päevi. Neljapäeva õhtu. Istun oma kauaaegse sõbra ja kolleegi B. Kõrveriga pärast haiglasviibimist järelravil puhkekodus. See asub looduse rüpes eelviimases peatuses — enne viimast peatust (Metsakalmistu).

Nii «aega maha võttes» arutame möödunud päevadest. On vahel tõesti hea sõbraga pikemalt juttu vesta. On vaja aeg-ajalt iseendagagi kokku saada, endale näkku vaadata ja monoloogitseda.

Jutud sõbraga jooksevad ikka sellele kandile, mida veel oma kapsamaal teha tuleks. Näeme, et ümber vohavas elus muudkui saavutused tõusevad, protsendid kasvavad. Automatiseerimine, mehhaniseerimine, uued võimsused, reservide vallapäästmised. Muidugi on ka meil alatiseks sooviks, et muusikasektoris analoogiliselt kõik samuti kasvaks, õitseks ja ruttu laheneks (justkui maailmal polekski muid muresid kui moosekandimured). Oleme lõpuks siiski mõlemad veendunud, et ka pilli- ja laulumeeste töö pole vähem väärt kui ükskõik kelle teise oma.

On videvik... Üleval taevastel teedel jalutab aeglaselt täiskuu — ja veel missugune.

Kõnelesime parajasti E. Tubina «Kratist», kes detsembri esimese neljapäeva õhtul tule sabasse sai ja laval, möllas. Eduardil olid meite meelest viisid üle viie valla, keerutused üle kümne kihelkonna.

Korraga tõusis meil ootamatult õnnelik mõte — minna reguleerimata ristteele, kutsuda välja mõni kratt, puuk või ka mõni muu

neljapäeva õhtul valvekorras viibiv tulihänd või kas või mõni lihtsam jeekimgi. Võtaks ta käsile — teeksime korraliku pressikonverentsi.

Nagu korralik reporter ütleb: mõeldud-tehtud. Soojalt riidesse. Kikivarvul arsti kabinetist mööda — maanteele. Igaks juhuks hakkasime Metsakalmistu sihis liikuma, et siis Kose või Iru kaudu Lasnamäele pääseda — sealt Ülemiste järve sihis. Arvasime, et sealpool viadukti on risttee — see ehk loeb. Kui korralik ja kõlblik ta meile on — mine tea. Pealegi on see ringteekujuline — ent kindla peale kohtame vähemasti Ülemiste Vanakest.

Et aga hiljem kohtamisel kokutamist ei esineks, siis arutasime omavahel, mida just üks ja teine peaks ütlema, mida tõstatama ja millised asjad oleksid kõige aktuaalsemad.

K. soovitas, et kõneleksin kindlasti konservatooriumi ehitamisest, selle praeguste töötingimuste parandamisest. Ütlesin sellest aga kategooriliselt ära, kuna ma ise seal töötan — järsku arvab, et ajan isiklikke asju. Tehku seda K. Muidugi põhjendades seda asja pakilisuse ja muusikalise kaadri tulevikuolukorraga. See on ju meie kutseliste muusikaliste asutuste, teatrite, orkestrite, kooride, raadio, televisiooni, koolide lähteläte. Vaatame, mis ütleb. Äkki oskab see reaktiivne luudsaba tähtsatele küsimustele lahendust leida. Las peab linnapeale alluva Järvevanaga nõu. Järsku leiavad hiilgava idee. Aga siiski, mis siis saab, kui meid üleloomulikud jõud aidata ei suuda. Mul selles osas mõnesugune kahtlus tekkis. Kui aga Kratt ega Järvevana meid aidata ei suuda, kas mitte pöörduda otse linnapea poole? Tema kindlasti leiab nõu. Sest lõppude lõpuks ärgem rajagem oma plaane ebausule. Või ehk siiski... Igaks juhuks... Proovida ju võiks.

Ma tahaksin ka veel kord kõnelda koolide muusikaõpetuse olukorra parandamisest, klassivälisest tööst, muusikaõpetajate ja koorijuhtide töötingimuste läbivaatamisest. Kooli muusikaõpetus on aga kogu muusikakultuuri alus. Muidugi on kahju, et paar protsenti jääb siiski aktiivsest muusikategemisest ilma. Õnnetud on ka pimedad. Kuid ka «kõrvapimedad» võivad muusikat armastada.

Äkki viskab kratt veel kotitäie laulu-, koori- ja orkestritunde Tõnismäele. Ole lahke ja anna ainult õpetajaid! Riik aina rõõmust

rõkataks. Ja töö lendaks veelgi suurema hooga. Praegunegi muusikaharrastus ei takista meid sugugi näiteks põllumajanduses esireas olemast.

Ja siis kohe pihta küsimusega, et ta paneks tule taha ka laulupeo korraldajaile. Kimpu jääme, kullakesed, juubelilaulupeoga, kui veelgi venitada oskame.

Olime juba hulk aega mööda lund krudistanud. Juba üle sillagi sammunud. Lihtsalt tore taliõhtu — selge kui homne tulevik.

No aga — ega muusika ja teatri ajakirja seekordki maksa puudutamata jätta.

Sa siis mõtled päris noodikongresside traditsioonide kohaselt jälle laulu- ja mängulehe jutu lahti lasta. Kas siin lihtsalt ei aita sellest, et ükskõik millise kokkutuleku protokoll ligi võtta — mida sinna ikka veel juurde lisada oskaks?

Nii said noodikirjastamise, Musfondi õitsva tegevuse ja muud küsimused kõik korralikult ette valmistatud. Ülesanded jagasime ära. Lisaks jätsime veel peidetud reserve meie kunstnike esinemise sagedusest kontserdisaalides, meie Kooride Liidu väljaarendamisest. Ka arusaadavama muusika eluõigusest ja estraadi valitsusest hällist hauani — koolis, kodus, tööl ja puhkehetkel, lasteaias ja vanadekodus. Vast ka laulupeo filmist. Aga lõpuks peaks ju midagi ka improvisatsiooniks jääma.

Kõige hullem oli küll see, et ei tule ega tule päris õiget ja korraliku müstilise mekiga ristteed. On T-kujulisi — aga need ei loe. Kõik igasuguseid märke täis — kuigi mitte kratti keelavaid. Lõpuks jõudsime autodeteenindamise punktist mööda (ka suvel saab sellest ainult mööda minna), ringikujulisele liiklemisteele.

Arvasime, tuleks kohe proovida. Teadagi olime hädas — õigeid lausumissõnu ei tea, ei tea ka õiget kohta, kus seista, kuidas koogutada. Võtsime siis istet keset sõõri, mõttelises teede ristumise punktis — ja ennäe, juba ta tulebki ilma hüüdmata: tuli ees ja jorin taga. Borka kohe kõps püsti. Stopp! Hei!! Ise väriseb kangesti üle kogu kere. Seda õnne küll! Vähese vaevaga — ja kohe jutul. Mina olin muidugi julgem ja värisesin palju paremini ja tugevamalt.

Tulihänd peatus, astus luua seljast, kviitungiraamat näpus.

«Teie dokumendid?» Oli liiklusinspektor. Ai sa jutt! Ma ise oleksin tahtnud pealt näha, kui kaks paksukest panid tuhatnelja linna poole. Sossist mööda, mäest alla, loomaaiast ja staadionist mööda. Lõpuks olime lõõtsutades jõudnud oma lähtepunkti tagasi. Oma armetult läbikukkunud missioonilt.

Alles hommikupoolikul pidasime nue nõu maha. Olgem siiski julged. Järgmise aasta lõpul läki uuesti. Selle aasta soovid jäävad küll kahjuks enda teada ja neljapäevase öö raskused rinda rõhuma. Otsustasime igal aastal seda käiku siiski korrata — jutt on ju teadagi sama.

Kui ma nüüd selle loo uuesti üle lugenud olin, siis tärkas mul täiesti uus mõte, et mis mõtet oli seda lugu üldse kirja panna ja kas selles leidub üldse mingit õpetuseiva. Kuid siiski-siiski — asjal on oma ateistlik maik man — ei ole neid händasid nii kerge tabada, kui arvata võiks. Ja kas neid üldse on? Õpetus ehk oleks ka see: niisuguseid tähtsaid asju ära aja neljapäeva õhtul ristteel (pealegi mitte korralikul) kuuvalgel igasuguste jeekimitega, vaid mine päise päeva ajal ja aja oma asjad inimestega jutti. (Vaat seda ma ütlesin küll hästi!)

1968

AASTAL 2017

Lugu on selles, et ajakiri «Sovetskaja Muzõka» tegi mulle ettepaneku kirjutada oma juubelinumbrisse midagi vabal teemal.

Ega omast peast niikuinii midagi välja ei mõtle.

Aga mis oleks, kui teeksin väikese matka ja intervjuu sellest, mida uut on muusikas viiekümne aasta pärast?

«Probleem — kuidas vaadata tulevikku — ei ole muidugi veel päris lõplikult lahendatud,» ütles mu sõber, muusikaharrastaja Teaduste Akadeemiast. «Kuid mõndagi on juba ära proovitud.»

Järgmisel päeval läksin laboratooriumi. Skafander nagis nupu otsas, riiulitel hulganisti pudeleid. Sõber mõõtis, segas klaasis segi ja käskis rüübata.

Maitsel polnud viga. Mingisugune uus segu «Viru valgest» ja «Moskva erilisest». Mõne minuti pärast tundsin peas midagi ... väga konkreetset. Rüüpasin veel ja astusin ajaskafandrisse, kaasas pudel taastamisvedelikku, mille abil tagasi tulla meie aega ...

Kehas mõnus surin, kõrvus mingisugused uued hääled — ultrahelide kombinatsioonid.

Peatselt oli mu ees tulevikuinimene.

«Muusikaline dispetšer,» esitles ta ennast kummardusega ja ulatas mulle kimbukese vaikselt helisevaid lilli.

Kohe palusin giidi vastata mu küsimustele. Oli ju kiire — pidin ju artikli, kolmkümmend lehekülge, järgmisel päeval kella poole kolmeks toimetusse ära saatma, et juba nelja kuu pärast sellest kaheksa lehekülge ära trükitaks.

Esimene, mis mind huvitas, oli heliloojate töö korraldus. Ons nad kõik professionaalid? Elatuvad nad ainult oma erialast? Selgus, et tunnustatud heliloojatele makstakse midagi stipendiumitaolist. Sellele lisandub veel honorar uute tööde eest. Kuid nii, et defitsiitsed žanrid on eriti tasuvad. Honorari määrab iga kord muusikaministeerium, mida juhivad kõige suuremad filosoofid-muusikateadlased. Et aga keegi ei muutuks ühiskondlikuks parasiidiks (seda pole viimase poolsajandi jooksul juhtunud), atesteerib Heliloojate Liit iga viie aasta tagant kõiki oma liikmeid, määrates neile vastava kategooria loomingu väärtusest olenevalt. Tuleb ette ka ahtraid aastaid. Seda küsimust arutab Heliloojate Liidu juures asuv psühholoogide nõukogu.

«Kahju, et Te sattusite meie juurde «vaikusepäeval» ja et teil puudub võimalus tutvuda meie jooksva kontserdieluga. Vaikusepäevad on vaimse tervise huvides vajalikud.

Nagu näitavad teatmikud, tõusid teie ajal müra ja lärmi näitajad väga kõrgele. Meie teadlased ei suuda siiani mõista, kuidas teie sugupõlv selle üle elas.

Meil tehti lõpp igasuguste mootorite ja sõidukite mürale. Ei ole enam valjuhääldajaid parkides, haiglates, lennukites. Praegu tegeleme vaikse sahina neutraliseerimisega.

Ütelge, kas olete kuulanud vaikust? Meie oleme katsetanud ka vaikusekontsertidega, kus esinevad kõige paremad vaikse-

kunstnikud. Kui kenasti musitseerib niisugustes tingimustes inimmõte!

On leiutatud mitmesugused filtrid ja vaikusetabletid individuaalseks tarvitamiseks, sealhulgas ka žanrivastased pillid. Neid kasutades ei kuule näiteks isiklikult mittemeeldivat muusikaliiki. On leiutatud ka muusikaline monpansjee: kassetti on paigutatud 500 mitmesugust heliülesvõtet, mida saab kuulata monpansjeed imedes. Seda on hea kasutada reisil või kui tekib soov kuulata muusikat ka vaikusepäevadel.

Mäletan üht inetut juhtumit, mil üks noormees ilmus tänavale summutajata transistorvastuvõtjaga. Teate, talle öeldi isegi ebaviisakusi, kuid vaikse häälega. Omavahelise suhtlemise praegune norm on *piano*. Abielurahval on lubatud mõnel juhul omavahelises kõnes tarvitada ka dünaamilist astet *mezzo piano* ...

See-eest aga võivad lauljad laulda oma loomuliku häälega, ilma mikrofonita. Kui neil ilusat häält ei ole — olgugi see nõue karm —, siis ei rakendata neid tööle laulmisõpetajatena, vaid suunatakse ilmategemise peavalitsusse kunstliku äikese ja pikse tootmise osakonda.

Meil on olnud ka masendavaid ajajärke, kus kõikides kontserdipaikades valitses estraad. Kõik raadio- ja televisioonisaated olid palistatud ja läbi põimitud džässmuusikaga — oli see siis saade lastele või pensionäridele, esines seal põllumees või akadeemik, tähistati sünnipäeva või matust.

See jääaeg aga «sulas» väga huvitavalt — hakati salaja kuulama klassikat. Et kõik toimus salaja, oli sellel suur võlu. Peidupaikades (keldrites, pööningutel, enamasti metsas) hakati harrastama tõsist muusikat. Harrastusest sai peagi epideemia. Viiul muutus uuesti rahvapilliks, suurmoeks kujunes kodune musitseerimine.

Iga inimene tahab ju ise tegutseda. Isegi võimalus kõige täituslikumate aparaatide abil kuulata seda, mis iganes soovid, ei kompenseeri tungi ise musitseerida (nii nagu paljud inimesed ei kipu rekordite kallale, aga harrastavad neile sobivaid spordialasid).

Pole ime, et kõrgemaid riigiametnikke ette valmistava kooli sisseastumiseksamil pääsevad läbi ainult need, kes oskavad joonistada, tunnevad kirjandust, kellel on spordijärk kergejõusti-

kus või tennises ning kes valdavad ka viiulimängu. Ja riiklik resultaat: 83,8% elanikkonnast laulab kooris või mängib orkestris.

Harjutushoonete seinad on muidugi helikindlad. Selleks kasutatakse raskeõhupaneele. Nagu teada, kasutati kunagi ka heliläbivaid seinu. Eksperimentaalkorras saavutati häid tulemusi, eriti Heliloojate Maja ehitamisel Tallinnas.

Kuidas me suhtume noorte loomingusse, nende otsinguisse?

Oleme kindlal arvamisel, et seda kõike peaksid tegema ka vanemad (muidugi helikindlates laboratooriumides). Aga noortel on vaja tingimata tutvuda kõigepealt sellega, mis oli enne neid, et mitte raisata aega noa ja kahvli leiutamisele.

Vanad peavad meil noortest lugu, aga vahel on ka vastupidi . . . isegi noored vanadest!

Kuna muusika on kõigile kättesaadav ja kõik tunnevad tohutu põhjalikult literatuuri, siis üks meie kontserdiorganisatsioon — «Kosmosekontsert» («Koskontsert») valib külaliskontsertide repertuaari erilise põhjalikkusega ja saadab ühelt planeedilt teisele esinema ainult parimaid interpreete.

Muuseas — muusikud tunnevad ennast nagu kodus ka naaberkunstiharudes. Vokalistid oskavad hinnata teksti kunstiväärtust. Ooperiloojad tunnevad lavaseadusi. Heliloojad jälgivad püüdlikult maalikunsti voole. Hiljutisel teaduslike ettekannete foorumil olid teemadeks muusikaliste vormide ja arhitektuuri harmoonia ning kujutava kunsti vastastikuste suhete probleemid.

Viljakaks osutus novaatorlik puhang aastat nelikümmend tagasi, mil leiutati uuesti meloodia. Rahvas oli lausa joovastuses.

Paljud on meil huvitatud kunstilis-tehnilistest eksperimentidest. Tehakse katseid luua uusi muusikainstrumente elektroonikateaduse abil. Millised tämbrid!

Oleme kunagi katsetanud kõigi metallide, ehitusmaterjalide, vanade köögiriistade ja utiili paljude liikidega. Linna kõrval prügimäel töötab veel praegu üks katsetsehh 3—4-aastaste heliloojatega.

Pärast teie primitiivset vaatekasti, mida te televiisoriks kutsusite, muutsime kogu eluruumi kolmemõõtmeliseks, värviliseks ja stereofooniliseks «Teleks». Sellele järgnes uus kunstide imbumine

rahvahulkadesse. Maitse tõusis kolossaalselt. Inimestel oli põhjalik informatsioon kunsti arengust kogu maailmas.

Lõbusad olid ka kunstnike eksperimendid kolmemõõtmelisel pressitud õhust läbipaistval lõuendil. Eriti kaunid olid hõõguvate värvidega maalitud ööpildid.

Üldse peame targast ja rõõmsast naljast kõvasti lugu. Meil ei ole enam inimesi, kellel puuduks huumori- ja satiirimeel. Isegi naljalehtede ja -ajakirjade juures. Nii et ka kaasasündinud mõru või individuaalkorras pingutatud morn nägu muutus tõelise naeru abil inimlikuks. Juurutati ellu loosung «Naer on terviseks!». Kunagi olid keisrid ja kuningadki kartnud seda, kui rahvas naerab.

Noorte- ja pensionärideõhtul võib igaüks juhtmel asuva nupu abil valida ükskõik millise tantsu. Juba hulk aastaid on väga populaarne valss . . .

40 aastat tagasi lahendati kogu maailmas praktiliselt muusikalise kasvatuse probleem. Sõnu sellel teemal oli kuulda juba teie epohhil.

Kõigi laste esteetiline kasvatus algab ilma erandita enne nende aastaseks saamist. Muusika õppeaeg lühenes uskumatult. Tühja tööd ei tehta. Samas aga on tõusnud praktiline treeningukoormus.

Otse «Koskontserdist» või raadio- ja telefonoteegist võite tellida igale eale sobiva saate. Kuid isiklikud komplektid on siiski paremad — need on paigutatud mikrokarpidesse ja lindialbumitesse ning võtavad väga vähe ruumi.

Lapsed armastavad meil väga loomadega telesaateid. Eriti populaarne on Saabastega Kass (lehestlugemine) ja Karu-Mõmm (tutvumine tõsise muusikaga).

Ühesõnaga — meil peetakse kõige kõrgemaks õpetaja elukutset. Paljude teadusliku uurimise instituutide töö tulemuste põhjal tuli filosoofiaministeerium järeldusele, et inimest kasvatada on raskem kui näiteks vasikat. Elektronarvutid tegid kindlaks, et sellesse protsessi investeeritud summad annavad hiljem riigile ja rahvale kõige suuremat tulu. Kasvatus ise kestab kuni kõrge eani, kusjuures see toimub nii, et kasvatatav seda ei märkagi; igal juhul — talle ei öelda, et «nüüd me sind kasvatame» . . .

Igal hommikul ilmub muusikaleht. Selles on eelmise päeva kont-

sertide retsensioonid. Pärast läbilugemist võib panna ajalehe lehemagnetofonile või vastava lahusega vannikesse, et kuulata uusi helitöid, kunstnike ja kriitikute sõnavõtte, poleemikat jms. Pärast kuuldut võite vastavale nupule vajutades ka oma arvamust avaldada. See hõlbustab toimetajate tööd.

Et te pole suutnud eesti muusikaajakirja väljaandmist organiseerida, selles olete ise süüdi. Arvasite eksikombel, et kunsti saab arendada ilma tõelise kriitikata. Aga «Laulu ja mängu leht», mida kunagi välja anti, oleks ju ometi järeletegemist väärt.

Tubaviisorit on tunduvalt täiustatud. Kõik hea on olemas juba videolintidel. Ja kõige paremas esituses. Ent ometi on intensiivselt hoogustunud ooperiteatris käimine.

Tubavisioon on teinud tohutuid edusamme. Millega seda seletada? Eeskätt sellega, et saatekava koostamisel on likvideeritud juhuslikkus, subjektiivne maitse (ka maitsetus). Töö aluseks on rahva vaimse arendamise vajaduste tundmaõppimiseks läbiviidud sotsioloogiliste uurimuste resultaadid. Raadio- ja televisioonitöötajate maitse on eeskuju vääriv. Nad on enne tööleasumist lõpetanud spetsiaalse õppeasutuse, saanud rahvapedagoogi kõrge aunimetuse, lisaks rikkaliku loomingulise fantaasiaga suurepärased praktikud.

Eespool rääkisin juba ülekandmise tehniliste võimaluste olulisest laienemisest. Selleta poleks me suutnud esteetilise kasvatuse üldist reformi ellu viia. Siia tuleb lisada võimalus üle kanda ka lõhnu ja värve.

Kui aga tahate huvi pärast kuulata 50 aastat tagasi moes olnud estraadilaule, siis see on võimalik ainult arstitähe esitamisel. Seal olgu märgitud ka ligem ööpäevane esmaabipunkt. Müüakse ka muusikavõimlemise tervistavaid tablette, mille järgi ooperiprimadonnade hulgas on eriti suur nõudmine («gabariit-tabletid»). Spetsialistid kinnitavad, et need on mõne teatri üldkaalu vähendanud mitme tonni võrra.

... Tenorid aga kannavad endiselt salle ja on endiselt tenorid. Aga nüüd nad kõik, ilma erandita, oskavad lugeda nooti ja õpivad oma partii selgeks peaaegu iseseisvalt.

Kallis lähetatu! Miks te ei lasknud teadlastel ennast 30—35 aastat tagasi sügavkülmutada?

Laulupidusid peetakse meil ikka paremate kavadega ja ikka kõrgemal tasemel. Alles eelmisel viisaastakul aga läks korda teha ka esimene tõeliselt õnnestunud film sellest suurüritusest. Stsenarist olevat ise laulupidudel käinud ja isegi spetsialistide-muusikutega nõu pidanud.

Ülekosmoseline laulupidu peeti Tallinnas 2010. aastal. Osa võttis astronautide meeskoor Kuult. Veenust esindas kohaliku «Inturisti» naiskoor ja akrobaatide paar (keda muidugi laulupeo kavasse ei pandud). Marsilt oli kohal puhkpilliorkester. Pidu äratas ülegalaktikalist tähelepanu.

Nagu te tõenäoliselt ise mäletate, korraldas «Koskontsert» 40 aastat tagasi esimese laulufestivali Kuul. Sügavkülmutuse teel säilitatud vanapiiga esitas kunagi tundmatule ööhelendusele pühendatud magemagusaid armastuslaule. Marsil korraldati marsi- ja massilaulude võistlus. See ebaõnnestus: esimene preemia jäi välja andmata. Kunagi varem on neid laule paremini tehtud, rohkem tehtud ja ka kõvemini lauldud.

Nüüd rännatakse rohkesti teistes galaktikates. Footonrakettidele on antud unistuste kiirus. Põhjalikult on uuritud lendavate vaipade ja taldrikute vanemate tüüpide lennuomadusi.

Kirjanikud kasutavad liiklusvahendina endiselt peegasusi. Kuid need on moderniseeritud, varustatud uut konstruktsiooni moodsate tiibadega. Liikumapanevaks jõuks on sisu tuumakuse mõttemootorid. Võin teid tutvustada ka Muusikategelaste Vahakujude Muuseumi väljapanekutega. Need on tollest ajast, kui muusikat tehti koosolekutel ainult kõlavate sõnadega. Talletatud on ka mõned kongressid, sealhulgas see viimane, kus keelati kunsti arvel lohekoosolekute tegemine. Tahes-tahtmata tuli hakata tegelema praktilise musitseerimisega. Muidugi õnnelik mõte!

Aga vast tahate arheoloogi pilguga vaadata oma ajastu pidulikke kontserte kõige sellega, mis seal oli — Figaro aaria ja akrobaatiline etüüd, «Väikesed luiged» ja «mustlasromanss»?

Küsite, mis sai Ernesaksa koorist pärast parimate lauljate-veteranide pensionileminekut. Töö läks edasi. Kollektiiv asutas Esimese Eesti Koorikooli. Loomulikult oma suur maja, oma õpetajatekaader. Tegevus haarab poisse 4. kuni 20. eluaastani. Sel moel õnnestus feminiseerunud muusikapedagoogikasse uuesti viia

ka midagi mehelikku. Märgatavaks on muutunud koorile kirjutavate heliloojate arv ja ka nende looming.»

Avaldasin giid-dispetšerile õpetliku vestluse eest sügavat tänu. Südamlikult hüvasti jätnud, rüüpasin «taastaja-pudelist» paraja lonksu, siis veel korra...

Ärgates leidsin enese voodist, peos tühi pudel, tekk ümber pea.

Kui mul poleks käes neid täiskirjutatud paberilehti, ei suudaks ma kuidagi tõestada, et olin niisugusel huvitaval matkal. Paberil on aga minu ebatavalise intervjuu «isekirjutus». Kahju ainult, et unustasin esitamata traditsioonilise küsimuse: «Missugused on teie tulevikuplaanid?» Kuid seda võib ju teha järgmine kord.

1967

SISUKORD

Lee-lee-lee

Olge tervitatud, lauljad! 7
Jälle laksuvad tuules peolipud 7
Sellest, mis oli, on ja tulema peaks 9
Lauluväljaku kasutamisest 24
Kergem on nõu anda, kui ise teha 28
Helimesilasele! 38
Üliõpilaste grammatika 39
Viis laulupidu nelja nädalaga 39
Lauluseppadele 46
Laulud taas kõlama 52
100 rida 56
Nad tulevad kõik! 59
Võistulaulmisel kaotajaid polnud 61
Mari ja Jüri laulupeokohvrit pakkimas 72
Start 77

Nii tugevad kui kaljud suures meres

Puhu, sarvemees! 81
Repertuaarist 83
Postkaarte 87
RAM sõpruse ookeanil 92
Leelokaravan läbi Kesk-Aasia 101
Roosid küll närbuvad... 107
Kiri RAM-i lauljale 108
Laulusillad 117
Seal Siberis Baikali taga 122
Viis fotot 125
PSMU 130
Teispool lahte 134
Ungaris 138
Oli hyvä matka I 141
Oli hyvä matka II 143

Teid ma tervitan

Aleksander Läte 85-aastane 149
Väga «illos» 151
Veart naabrimees 154
Mets mühab ümberringi 155
Villem viiekümnene! 158
Vaata, siin on inimene! 160
Konstantin Türnpu mälestuskivi avamisel 161

Üks ebameeldiv sell 165
Johannes Semper 75 169
Kõndides mälestuste koridorides 170
Georg Ots 50 174

Muru kasvab mulla peale

Saates Eevalt Turganit 179
Lilleside 181
Laanehiiglane on murdunud 182
Villem Kapp *In memoriam* 184
Tema tänane vaikimine on tõsine 187
Viimast korda 191
Nende kalmude vahel 193

Südamel oli sütevakka

Retsitatiive ooperist 199
Siit nurgast ja sealt nurgast 202
Kõlakoda Pärnusse! 215

Kirjasin . . . korjasin . . .

Meie sõbrad, meie tuttavad 219
Püüan vastata 231
Kooliraadiole 236
Põllumeestele 244
Mari ja Mihkel käsikäes «Vanemuises» 249
Sain valju noomituse 250
Kas on olemas kratte, puuke ja muid jeekimeid? . 254
Aastal 2017 257

Эрнесакс Густав. Уста поют, а сердце неспокойно. Оформление: Е. Пальмисте. На эстонском языке. Издательство «Ээсти Раамат». Таллин, Пярнуское шоссе, 10. Toimetaja S. Härma. Kunstiline toimetaja H. Tikahd. Tehniline toimetaja T. Liivand. Korrektorid K. Roger ja E. Saag. Laduda antud 30. XI 1970. Trükkida antud 28. IV 1971. Paber 60:84/16. Trükipoognaid 16,75 + 24 kleebist. Tingtrükipoognaid 18,37. Arvestuspoognaid 17,23. Trükiarv 16 000. MB-04325. Tellimuse nr. 33. Trükikoda „Kommunist», Tallinn, Pirk tänav 2. Hind rbl. 1.21.
9—1—3
463—71